

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: บริบท ปัจจัยกำหนด
และผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุ

นางสาวชลธิชา อัครนรินทร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประชากรศาสตร์

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Support Exchanges between Parents and Adult Children: Context, Determinants, and
Consequences on Parents' Happiness

Miss Chonticha Asavanirandorn

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Demography

College of Population Studies

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร:
บริบท ปัจจัยกำหนด และผลกระทบต่อความสุขของ
ผู้สูงอายุ

โดย

นางสาวชลธิชา อัครนิรันดร์

สาขาวิชา

ประชากรศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิราภรณ์ โพธิศิริ

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต

..... คณบดีวิทยาลัยประชากรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิราภรณ์ โพธิศิริ)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. วรเวศม์ สุวรรณระดา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ เทพวัลย์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์)

ชลธิชา อัครนิรันดร์ : การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: บริบท ปัจจัยกำหนด และผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุ (Support Exchanges between Parents and Adult Children: Context, Determinants, and Consequences on Parents' Happiness) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 หลัก: ผศ. ดร. วิราภรณ์ โพธิศิริ, 235 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในประเทศไทย ทั้งในเชิงบริบท ปัจจัยกำหนด ความสัมพันธ์ของการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุน และผลกระทบของรูปแบบการเกื้อหนุนที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณจากข้อมูล 5 ชุด ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า บุตรยังคงเป็นหลักในการให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องมาตลอด 30 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพิ่มขึ้น ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและเวลา

จากข้อมูลปี พ.ศ.2554 พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร พบว่า ภายหลังจากการควบคุมอิทธิพลจากปัจจัยอื่นแล้ว รายได้ของผู้สูงอายุเป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายการได้รับการเกื้อหนุนด้านวัตถุและการดูแลจากบุตรได้ดีที่สุด นอกจากนี้ พบว่าลักษณะครอบครัวและเขตที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะสำคัญกับการได้รับเงินและสิ่งของจากบุตร ในขณะที่เขตอยู่อาศัย ลักษณะการอยู่อาศัย และภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะสำคัญกับการได้รับการดูแลจากบุตร สำหรับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ภายหลังจากการควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่แล้ว พบว่า การทำงานของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการให้เงินบุตร ในขณะที่สุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการให้ความช่วยเหลืองานบ้านและการดูแลหลาน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมีแนวโน้มจะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรกลับไป ในขณะที่เดียวกัน ผู้สูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมีโอกาสที่จะได้รับการความช่วยเหลือจากบุตรกลับมา นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุและบุตรมีการแลกเปลี่ยนประเภทการเกื้อหนุนที่แตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะให้การช่วยเหลือบุตรในรูปแบบของการบริการหรือเวลาในการทำกิจกรรม ในขณะที่บุตรมีแนวโน้มจะให้การเกื้อหนุนในรูปแบบของวัตถุ คือ เงินและสิ่งของ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นกับความสุขของผู้สูงอายุ พบว่า ภายหลังจากควบคุมอิทธิพลของตัวแปรอื่นทั้งหมด การแลกเปลี่ยนแบบที่ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับมีแนวโน้มจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคะแนนความสุขมากที่สุด

สาขาวิชา ประชากรศาสตร์

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5486951851 : MAJOR DEMOGRAPHY

KEYWORDS: SUPPORT EXCHANGES / INTERGENERATIONAL SUPPORT / EXCHANGE / ALTRUISM / HAPPINESS / OLDER PARENTS

CHONTICHA ASAVANIRANDORN: Support Exchanges between Parents and Adult Children: Context, Determinants, and Consequences on Parents' Happiness. ADVISOR: ASST. PROF. WIRAPORN POTHISIRI, Ph.D., 235 pp.

This current study is aimed to (1) explore the past and current situation of support exchanges between older parents and their adult children in Thailand, (2) identify determinants of receiving and providing support and the association between them, and (3) find the effect of different patterns of support exchanges on happiness of older parents. This study adopts quantitative research method using data from a series of five Older Persons Surveys in Thailand. Results show that over the past 30 years, children have remained key supporters of older parents. We also find an increasing trend of older parents providing support to children in terms of money and time.

Based on the 2014 survey, multivariate results indicate that when all other variables are controlled for, personal income is the strongest predictor of receiving material support and personal care from children. Besides income, family characteristics and location of residence are significant factors associated with receiving material support from children, whereas location of residence, living arrangement, and health status play significant roles in receiving personal care from children. In terms of giving support to children, after adjusting for all other variables in the model, we find that work status is positively correlated with providing financial support to children, while health status is significantly associated with assisting housework and taking care of grandchildren.

The multivariate results further show that older parents who receive support are more likely to provide support to children. Likewise, older parents who give support to children are more likely to receive support from children. It is interesting to see that types of support exchanged between older parents and children are different. Older parents are more likely to provide time to assist children in doing household activities, whereas children are more likely to give money and material goods to parents. When we consider the association between the pattern of support exchanges and happiness of older parents, after controlling for all other variables in model, we find that parents who both received support from children and gave support to children have the highest happiness scores.

Field of Study: Demography

Academic Year: 2016

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิราภรณ์ โปธิศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูง ที่กรุณาเสียสละเวลาและให้คำปรึกษาที่มีค่าทั้งในการศึกษา การทำงาน และทักษะการใช้ชีวิต รวมทั้งมอบโอกาสให้เข้าร่วมงานประชุมเพื่อนำเสนอผลงานและร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติซึ่งถือเป็นประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อผู้วิจัยอย่างมาก และที่สำคัญคอยเป็นกำลังใจและแรงกระตุ้นให้ผู้วิจัยสามารถเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนเสร็จสมบูรณ์ นอกจากนี้กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา รองศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ เทพวัลย์ และศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความเมตตาและคำแนะนำสำหรับปรับแก้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์และครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

ลำดับถัดมา ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอาจารย์ประจำวิทยาลัยทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาททั้งความรู้ทางวิชาการและคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานและการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต ผู้วิจัยขอขอบคุณนางสาวบุศริน บางแก้ว นางสาวบุษบา รุ่งเจริญ และนางสาวนันทวัน กิจประยูร รวมถึงพี่ๆน้องๆ ฝ่ายวิจัยท่านอื่น ที่คอยช่วยเหลือผู้วิจัยทั้งในส่วนของการทำงาน ให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจอย่างดีเสมอมา นอกจากนี้ขอขอบคุณนายวิษณุ ญาณเนตร เจ้าหน้าที่บริการการศึกษารวมถึงเจ้าหน้าที่วิทยาลัยทุกท่านที่คอยสนับสนุนและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ระหว่างการศึกษและการทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรุ่นที่ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณสมาชิกทุกคนในครอบครัวและนายวิศรุต สำลีอ่อน ที่มอบความรัก ความห่วงใย และความปรารถนาดีให้ผู้วิจัยตลอดมา และคอยอยู่เคียงข้างทั้งตอนประสบความสำเร็จ มีความสุขสมหวัง หรือยามที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือยามหมดกำลังใจ รวมถึงคอยเป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนเสร็จสมบูรณ์และสำเร็จการศึกษาครั้งนี้ได้อย่างที่ตั้งใจ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญแผนภาพ	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.2.1 เป้าหมาย	6
1.2.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.4 โครงสร้างวิทยานิพนธ์.....	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 แนวทางการสืบค้น.....	9
2.2 การทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	9
2.2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพันระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร	10
2.2.2 แนวคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกี่ยวพันระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ	37
2.3 การทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
2.3.1 ผลการวิจัยที่แสดงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนการเกี่ยวพันระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร.....	41

2.3.2 ผลการวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ.....	52
2.4 การตกผลึกทางความคิดจากการทบทวนวรรณกรรม	56
2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย	57
2.5.1 กรอบแนวคิดที่ 1	57
2.5.2 กรอบแนวคิดที่ 2	59
บทที่ 3 สถานการณ์การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย	60
3.1 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา.....	60
3.1.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	60
3.1.2 วิธีการวิเคราะห์.....	61
3.2 สถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2523-พ.ศ.2558).....	61
3.3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงเวลา.....	65
3.3.1 ปัจจัยด้านประชากร	65
3.3.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม.....	67
3.3.3 ปัจจัยด้านครอบครัว.....	70
3.3.4 ปัจจัยด้านสุขภาพ	72
3.4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน.....	73
3.4.1 การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร.....	74
3.4.2 การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร.....	84
3.4.3 การวิเคราะห์การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตามรุ่นปี	91
3.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา	92
บทที่ 4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: วิเคราะห์ปัจจัยกำหนด	95
4.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย.....	95

4.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา.....	98
4.2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	98
4.2.2 การนิยามศัพท์.....	99
4.2.3 การนิยามตัวแปรและวิธีการวัด.....	99
4.2.4 วิธีการวิเคราะห์.....	109
4.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุ กับบุตร.....	111
4.3.1 การได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแต่ละประเภท จำแนกตามลักษณะ ส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ.....	111
4.3.2 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: ปัจจัยกำหนด.....	115
4.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ..	128
4.4 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา.....	136
บทที่ 5 รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: ผลกระทบต่อความสุขของ ผู้สูงอายุ.....	140
5.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย.....	140
5.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา.....	141
5.2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	141
5.2.2 การนิยามศัพท์.....	141
5.2.3 การนิยามตัวแปร และวิธีการวัด.....	142
5.2.4 วิธีการวิเคราะห์.....	144
5.3 ระดับความสุขของผู้สูงอายุไทย.....	144
5.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุ กับบุตรที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ.....	147
5.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา.....	156

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	158
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	158
6.1.1 สถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย.....	159
6.1.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร..	160
6.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ...	162
6.1.4 ผลกระทบของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรต่อ ความสุขของผู้สูงอายุ.....	163
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	163
6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	163
6.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยในอนาคต	167
รายการอ้างอิง	170
ภาคผนวก.....	206
ภาคผนวก ก	207
ภาคผนวก ข	213
ภาคผนวก ค	217
ภาคผนวก ง.....	224
ภาคผนวก จ	233
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	235

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	ตารางแสดงมิติของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นทั้ง 6 มิติ รวมถึงความหมายและวิธีวัด.....	22
ตารางที่ 2	ตัวชี้วัดที่สำคัญด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ.2523-พ.ศ.2558.....	64
ตารางที่ 3	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางประชากรปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557	66
ตารางที่ 4	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557	69
ตารางที่ 5	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางครอบครัวและการอยู่อาศัย ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557	70
ตารางที่ 6	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน จำแนกตามที่ตั้งบ้านของบุตรที่อยู่ใกล้ที่สุด.....	72
ตารางที่ 7	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางสุขภาพ ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557	73
ตารางที่ 8	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจจากบุตรปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัยของบุตร	75
ตารางที่ 9	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน ที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจจากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะทางประชากร	77
ตารางที่ 10	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (อาหาร) จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน).....	79
ตารางที่ 11	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (เสื้อผ้าหรือของใช้) จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน).....	80

ตารางที่ 12	ร้อยละของผู้ที่เป็นหลักในการดูแลการทำกิจกรรมประจำวันของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ปี พ.ศ.2529–พ.ศ.2557	81
ตารางที่ 13	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล จากบุตร ปี พ.ศ.2529–พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะทางประชากร	83
ตารางที่ 14	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ทำให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตร ปี พ.ศ.2545–พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัยของบุตร	86
ตารางที่ 15	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน ที่ให้ การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตร ปี พ.ศ.2545–พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะ ทาง ประชากร	87
ตารางที่ 16	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ช่วยเหลือในการทำงานบ้าน ปี พ.ศ.2554 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน).....	89
ตารางที่ 17	ตารางสรุปการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ปี พ.ศ.2529– พ.ศ.2557.....	93
ตารางที่ 18	ตารางสรุปตัวแปรตามที่ใช้ในการวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่าง ผู้สูงอายุกับบุตร.....	103
ตารางที่ 19	ตารางสรุปการสร้างตัวแปรการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของ ผู้สูงอายุในภาพรวม.....	104
ตารางที่ 20	ตารางสรุปการแปลงตัวแปรเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ของ ตัวแปรอิสระ	108
ตารางที่ 21	ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรใน แต่ละประเภท จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ.....	113
ตารางที่ 22	ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร	122
ตารางที่ 23	ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	127
ตารางที่ 24	ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและให้การเกื้อหนุนแก่บุตร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ	129

ตารางที่ 25	ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร โดยใช้ค่าอัตราส่วนโอกาส (Odds ratio) ในการแสดงผล.....	134
ตารางที่ 26	ตารางสรุปความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตร.....	138
ตารางที่ 27	ตารางแสดงรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ..	142
ตารางที่ 28	ตารางสรุปการสร้างตัวแปรรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร (n=20,808).....	143
ตารางที่ 29	คะแนนความสุขเฉลี่ยของผู้สูงอายุจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ (n=20,518)	146
ตารางที่ 30	ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ (n=20,518).....	153

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1	ระบบการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ.....	2
แผนภาพที่ 2	แผนภาพแสดงความเชื่อมโยงของการเกื้อหนุนแต่ละประเภท.....	12
แผนภาพที่ 3	แบบจำลองของระดับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ	15
แผนภาพที่ 4	แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของความทันสมัยที่ส่งผลต่อการลดลงของ การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ	18
แผนภาพที่ 5	กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม ครอบครัว สุขภาพ และการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน กับการได้รับการเกื้อหนุน จากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรของผู้สูงอายุ.....	58
แผนภาพที่ 6	กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ.....	59

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล จากบุตร ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557 จำแนกตามการอยู่อาศัยของบุตร.....82
แผนภูมิที่ 2	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ทำให้การเกื้อหนุนในการดูแลหลาน ที่อายุต่ำกว่า 10 ปี ปี พ.ศ.2554 จำแนกตามลักษณะทางประชากร.....91
แผนภูมิที่ 3	การกระจายร้อยละคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ (n=20,808)..... 145
แผนภูมิที่ 4	คะแนนความสุขเฉลี่ยของผู้สูงอายุจำแนกตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในการวิเคราะห์ระดับสองตัวแปรและหลายตัวแปร (n=20,808)..... 156

บทที่ 1

บทนำ

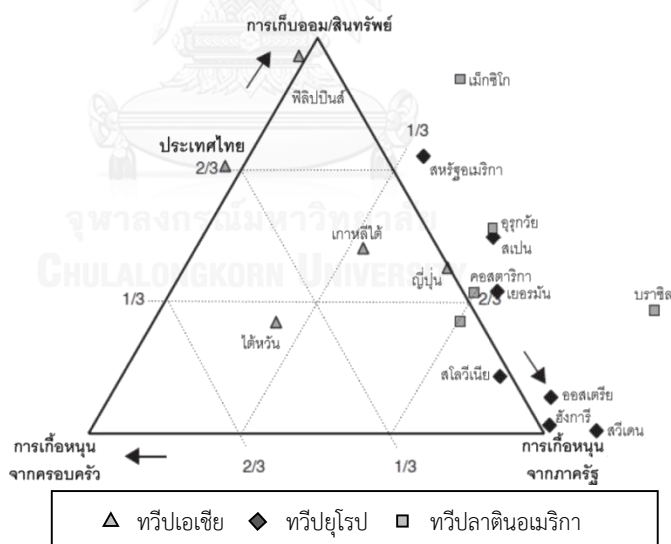
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางประชากร ซึ่งหมายถึงมีการลดลงอย่างรวดเร็วของอัตราการเกิดและอัตราการตาย ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยนี้นำไปสู่การสูงอายุทางประชากร โดยข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรของประเทศไทยพบว่า ในรอบสี่ทศวรรษที่ผ่านมาภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรไทยได้ลดต่ำลงอย่างมากและรวดเร็ว ซึ่งปรากฏชัดเจนภายหลังจากที่มีการประกาศนโยบายประชากรที่เน้นการวางแผนครอบครัวโดยระบบสมัครใจขึ้นในปี พ.ศ.2513 โดยอัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total Fertility Rates: TFRs) หรือจำนวนบุตรเฉลี่ยต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คน ลดลงจากประมาณ 3 คน ในปี พ.ศ.2523 เหลือประมาณ 2 คน ในปี พ.ศ.2533 และในปี พ.ศ.2558 อัตราเจริญพันธุ์รวมเหลือเพียง 1.5 คน (United Nations, 2015) นอกจากนี้ การลดอัตราการตายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อโครงสร้างประชากร โดยพบว่า อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life Expectancy at Birth: e_0) ของทั้งประชากรชายและหญิงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยตลอด ซึ่งในปี พ.ศ.2523 ผู้หญิงมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 69 ปี และเพิ่มขึ้นเป็น 78 ปี ในปี พ.ศ.2558 ส่วนผู้ชายมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเพิ่มขึ้นจาก 63 ปี เป็นประมาณ 72 ปีในช่วงเวลาเดียวกัน (United Nations, 2015) จากทั้ง 2 ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้สัดส่วนของประชากรวัยเด็กลดลงอย่างมาก ในขณะที่สัดส่วนของประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2513 สัดส่วนผู้สูงอายุมีเพียงร้อยละ 5.4 ของประชากรทั้งหมด ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7.2 ร้อยละ 9.9 และร้อยละ 15.8 ในปี พ.ศ.2533 ปี พ.ศ.2543 และ ปี พ.ศ.2558 ตามลำดับ (United Nations, 2015) และจากข้อมูลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย คาดว่าอนาคตในปี พ.ศ.2583 จะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าจากปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 32.1 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556a) ซึ่งทำให้ปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างมากโดยเฉพาะประเด็นการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ

ระบบการเกื้อหนุนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดความอยู่ดีมีสุขหรือสวัสดิภาพของผู้สูงอายุทั่วโลก (United Nations Population Fund

& HelpAge International, 2012) โดย Lee and Mason (2011) ได้ศึกษาการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในระดับมหภาคของประเทศต่างๆ จำนวน 17 ประเทศ โดยใช้ข้อมูลจากบัญชีกระแสการโอนประชาชาติของแต่ละประเทศ (National Transfer Account: NTA)¹ (แผนภาพที่ 1) พบว่าสวัสดิการจากภาครัฐเป็นแหล่งเกื้อหนุนที่สำคัญที่สุดของผู้สูงอายุสำหรับประเทศที่อยู่ในทวีปยุโรป เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สเปน ออสเตรีย และสวีเดน ประเทศในทวีปลาตินอเมริกา เช่น ประเทศชิลี และคอสตาริกา รวมถึงประเทศในทวีปเอเชียบางประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น สำหรับประเทศเกาหลีใต้ และไต้หวัน จะพบว่าการเกื้อหนุนจากครอบครัวและจากภาครัฐมีส่วนใกล้เคียงกัน แต่ประเทศไทยนั้น พบว่าการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุมาจากการเก็บออมด้วยตนเองในระหว่างการทำงานเป็นหลัก และรองลงมาเป็นการเกื้อหนุนจากครอบครัว กล่าวคือ 2 ใน 3 ของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุมาจากการเก็บออมของผู้สูงอายุเอง และ 1 ใน 3 มาจากการเกื้อหนุนจากครอบครัว ส่วนสวัสดิการจากภาครัฐยังไม่ได้มีบทบาทในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุเท่าที่ควร

แผนภาพที่ 1 ระบบการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ

ที่มา: Lee and Mason (2011)

¹ บัญชีกระแสการโอนประชาชาติ (National Transfer Account: NTA) เป็นการนำมิติด้านอายุไปผนวกเข้ากับบัญชีรายได้ประชาชาติ โดยแจกแจงการบริโภค รายได้จากแรงงาน และการโอนเงินระหว่างบุคคลวัยต่างๆ ทั้งที่กระทำผ่านภาครัฐ ภาคครัวเรือน และหน่วยงานเอกชนอื่น โดย NTA นี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยให้เข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร นโยบายสาธารณะ รวมถึงความยั่งยืนของระบบการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556b)

จากการศึกษาของ Lee and Mason ตามแบบจำลองข้างต้นระบุว่า การเกือบนอนของผู้สูงอายุไทย ได้มาจากการเกือบนอนด้วยตนเองในระหว่างการทำงานเป็นหลัก แต่ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสำรวจ ประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติกลับให้ผลการศึกษาที่แตกต่าง² กล่าวคือ ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยย้อนหลัง 3 ครั้ง คือ ปี พ.ศ.2550 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 พบว่า รายได้จากบุตรถือเป็นแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุไทย (ร้อยละ 52.3 ในปี พ.ศ. 2550 ร้อยละ 40.1 ในปี พ.ศ.2554 และร้อยละ 36.7 ในปี พ.ศ.2557) รองลงมาคือ จากการทำงาน ของผู้สูงอายุเอง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551, 2555, 2557) ซึ่งการที่ผู้สูงอายุไทยจะสามารถ เกือบนอนตนเอง โดยการพึ่งเงินออมหรือหลักประกันต่างๆของตนเองก็อาจเป็นไปได้ยากลำบาก เนื่องจากข้อมูลการประเมินแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ.2554 ประมาณ ร้อยละ 73.7 ของผู้สูงอายุไม่มีหลักประกันยามชราภาพ กล่าวคือ ไม่ได้รับบำเหน็จหรือบำนาญ ไม่ได้ เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพอื่นๆ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2556) ทั้งนี้หลักประกันยามชราภาพดังกล่าวขึ้นอยู่กับอาชีพ ผู้มีงานทำที่มีสถานภาพการทำงานบาง ประเภทเท่านั้นที่มีหลักประกันด้านรายได้อย่างเป็นทางการ เช่น ข้าราชการ ลูกจ้างประจำของส่วน ราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ซึ่งสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีหลักประกันยามชราภาพเพียงหนึ่งใน สามของผู้สูงอายุทั้งหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคืออีกประมาณสองในสามของผู้สูงอายุไทยยังขาด หลักประกันยามชราภาพ (วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2552)

จากการที่บุตรเป็นแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประกอบกับการที่ผู้สูงอายุไทย ส่วนใหญ่ยังขาดหลักประกันยามชราภาพที่จะนำมาเกือบนอนตนเองในยามสูงอายุ การเกือบนอนจาก ครอบครัว หรือ การเกือบนอนที่ไม่เป็นทางการ หรือ การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจสังคมภายใน ครอบครัว จึงกลายเป็นการเกือบนอนที่สำคัญของผู้สูงอายุในประเทศไทยเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552) สถาบันครอบครัวโดยเฉพาะบุตรจึงถูกคาดหวังจากสังคมให้มีหน้าที่ในการดูแลเกือบนอน

² เนื่องจากการศึกษาการเกือบนอนของผู้สูงอายุไทยของ Lee and Mason และการสำรวจประชากรสูงอายุใน ประเทศไทย มีแหล่งข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์แตกต่างกัน โดยการศึกษาของ Lee and Mason ใช้ข้อมูลจากบัญชี กระแสการโอนประชาชาติ (NTA) ซึ่งเป็นข้อมูลในระดับมหภาค ส่วนการสำรวจประชากรสูงอายุของประเทศไทย มีกลุ่มเป้าหมายคือผู้สูงอายุที่ตกเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นข้อมูลในระดับจุลภาค จึงมีความเป็นไปได้ที่ ทำให้ผลที่ได้มีความ แตกต่างกัน

ผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาของตนเอง ประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญและยึดถือบรรทัดฐานเรื่องความกตัญญู การตอบแทนคุณแก่บิดามารดาด้วยการช่วยเหลือบิดามารดาเมื่อสูงอายุหรือเมื่ออยู่ในภาวะที่ต้องการความช่วยเหลือ (Knodel, Prachuabmoh, & Chayovan, 2013) ซึ่งการเกื้อหนุนมีทั้งการเกื้อหนุนด้านวัตถุ ได้แก่ เงิน สิ่งของ และการเกื้อหนุนที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ การให้เวลา การติดต่อเยี่ยมเยียน การดูแลด้านร่างกาย ช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน และอาจรวมไปถึงการอาศัยอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ซึ่งการที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมกับบุตรในครัวเรือนเดียวกันอย่างน้อย 1 คน ก็ถือเป็นลักษณะของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุลักษณะหนึ่งที่สำคัญของสังคมไทยอีกด้วย บุตรจึงกลายมาเป็นแหล่งเกื้อหนุนหลักของผู้สูงอายุจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันมีข้อมูลบางอย่างที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางครอบครัวและสังคมที่น่าจะส่งผลกระทบต่อภาระการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุต่อไปในอนาคต ประเด็นสำคัญคือ อัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศไทยที่มีการลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2545 กวาร์ร้อยละ 60 ของผู้สูงอายุมีบุตรมากกว่า 4 คน และเพียงร้อยละ 23 ที่มีบุตรน้อยกว่า 2 คน แต่จากการคาดประมาณในปี พ.ศ.2573 สถานการณ์จะกลับกันโดยผู้สูงอายุที่มีบุตรมากกว่า 4 คนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 และผู้สูงอายุที่มีบุตรต่ำกว่า 2 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 60 (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552) ส่งผลทางตรงให้ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง ผู้สูงอายุในรุ่นหลังมีบุตรที่จะมาเกื้อหนุนจำนวนน้อยลงกว่าในอดีต นอกจากนี้ยังพบการลดลงอย่างต่อเนื่องของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับบุตร จากร้อยละ 77 ในปี พ.ศ.2529 ลดลงเหลือ 56.5 ในปี พ.ศ.2554 ซึ่งพบแนวโน้มนี้ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท (Knodel et al., 2013) ซึ่งลักษณะการอยู่อาศัยที่มีแนวโน้มจะพบในสังคมไทยมากขึ้น คือ การอยู่อาศัยคนเดียวหรืออยู่ลำพังกับคู่สมรส จากเพียงร้อยละ 11 ในปี พ.ศ. 2529 เป็นกว่า 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2554 (Knodel et al., 2013) จากสถานการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดความกังวลต่อศักยภาพการเกื้อหนุนจากบุตรในอนาคต จึงมีความพยายามหาหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อศึกษาสถานการณ์ของผู้สูงอายุและการติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะติดตามประเมินการเปลี่ยนแปลงของระบบการเกื้อหนุนในเชิงทัศนคติได้ สำหรับประเทศไทยมีการสำรวจมาแล้ว 3 ครั้ง โดยสำนักงานสถิติ

แห่งชาติ คือ ในปี พ.ศ.2550 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2559³ พบว่า ประชากรวัยหนุ่มสาวมีทัศนคติทางบวกต่อผู้สูงอายุลดลง จากร้อยละ 62 ในปี พ.ศ.2550 เหลือเพียงร้อยละ 57 ในปี พ.ศ.2554 สะท้อนให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่มองผู้สูงอายุในเชิงลบมากขึ้น ซึ่งทัศนคติทางลบนี้น่าจะส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเกื้อหนุนรวมถึงคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัครนิรันดร์, 2555)

นอกจากบุตรจะเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น งานวิจัยที่ผ่านมาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า ผู้สูงอายุก็เป็นหนึ่งในแหล่งให้การเกื้อหนุนแก่บุตรที่สำคัญเช่นกัน ซึ่งรูปแบบการให้การเกื้อหนุนสามารถเกิดขึ้นทั้งในเชิงเศรษฐกิจ เช่น การให้เงิน หรือสิ่งของ และในเชิงแรงงาน เช่น การดูแลบ้าน การเลี้ยงดูหลาน เป็นต้น (Attias-Donfut, Ogg, & Wolff, 2005; Knodel & Nguyen, 2015) และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรนี้ก็มีผลในทางบวกโดยตรงต่อสุขภาพจิตและความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ (Antonucci, 1990b; Dowd, 1975; Walster, Walster, & Berscheid, 1978) ซึ่งแม้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ให้คุณค่าต่อความกตัญญูต่อบิดามารดาค่อนข้างมาก แต่การที่ให้ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้รอรับการเกื้อหนุนจากบุตรฝ่ายเดียว อาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยว รู้สึกไร้ค่า รู้สึกแปลกแยก ไม่ได้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้กับครอบครัว (Kim & Kim, 2003) เนื่องจากผู้สูงอายุจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงบทบาทของตนเองไว้ หากผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพ หรือรู้สึกว่าตัวเองมีประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ผู้สูงอายุก็จะมีสุขภาพดี ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามมาด้วย (เล็ก สมบัติ และคณะ, 2554) ในทางตรงกันข้าม หากผู้สูงอายุต้องเป็นฝ่ายเกื้อหนุนบุตรหลานเพียงอย่างเดียว ก็อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียดได้ (Davey & Eggebeen, 1998a; Lu & Argyle, 1992; McCulloch, 1990) ดังนั้นการมีการเกื้อหนุนแต่เพียงทิศทางเดียวย่อมส่งผลให้เกิดผลทางลบต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้ เพราะฉะนั้นหากต้องการให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรควรเกิดทั้ง 2 ทิศทาง เพื่อให้ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับสมาชิกทุกรุ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

³ ข้อมูลของการสำรวจทัศนคติของประชากรอายุ 18-59 ปี ที่มีต่อผู้สูงอายุ พ.ศ.2559 ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่ทำการสำรวจ ยังอยู่ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ผล จึงยังไม่สามารถนำเสนอข้อมูลในปีนี้ได้

1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เป้าหมาย

การวิจัยในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในประเทศไทย ทั้งในเชิงบริบท ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้รับการเกื้อหนุน และการเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ รวมถึงความสัมพันธ์ของการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุน ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ

1.2.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนแต่ละประเภทจากบุตร
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์การให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภทแก่บุตร
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรทั้งในภาพรวมและการเกื้อหนุนแต่ละประเภท
5. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อแสดงถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร รวมถึงผลกระทบที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ทางหน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัยทางด้านวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้อง และนำไปดำเนินการวางแผนหรือจัดทำนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและช่วยเหลือผู้สูงอายุต่อไป

1.4 โครงสร้างวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน มีเนื้อหาทั้งหมด 6 บท โดยเนื้อหาส่วนแรกประกอบไปด้วยบทที่ 1 และบทที่ 2 ซึ่งบทที่ 1 เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา ระบุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ รวมถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับของการศึกษา ส่วนใน

บทที่ 2 ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบการศึกษา รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และผลกระทบที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ และจากการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดนั้นนำไปสู่กรอบแนวคิดของการศึกษารั้งนี้

สำหรับในส่วนที่ 2 เป็นส่วนของผลการศึกษา ซึ่งมีทั้งหมด 4 บท คือ บทที่ 3-บทที่ 6 โดยผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ทั่วไปของการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังปรากฏในบทที่ 3 จากนั้นในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนและให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในแต่ละประเภท รวมถึงหาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนว่าทั้ง 2 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันรูปแบบใด เพื่อนำมาใช้ในการศึกษารูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย ต่อมาบทที่ 5 ผู้วิจัยได้นำเสนอผลกระทบของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาว่ารูปแบบการเกื้อหนุนแบบใดส่งผลให้ผู้สูงอายุไทยมีความสุขมากที่สุด และบทสุดท้ายเป็นการสรุปผลการศึกษาทั้งหมด เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะทั้งในเชิงนโยบายและเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยต่อไปในอนาคต

โครงสร้างวิทยานิพนธ์แต่ละบทประกอบไปด้วย

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย
- 1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
- 1.4 โครงสร้างวิทยานิพนธ์

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 แนวทางการสืบค้น
- 2.2 การทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 การทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 การตกผลึกทางความคิดจากการทบทวนวรรณกรรม
- 2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 สถานการณ์การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย

- 3.1 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา
- 3.2 สถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2523-พ.ศ.2558)
- 3.3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงเวลา
- 3.4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 3.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

บทที่ 4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: วิเคราะห์ปัจจัยกำหนด

- 4.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย
- 4.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา
- 4.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร
- 4.4 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

บทที่ 5 รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: ผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุ

- 5.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย
- 5.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา
- 5.3 ระดับความสุขของผู้สูงอายุไทย
- 5.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ
- 5.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

- 6.1 สรุปผลการศึกษา
- 6.2 ข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎี และ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ทั้งในด้านที่บุตรให้การเกื้อหนุนแก่ ผู้สูงอายุ การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุที่ให้แก่บุตร และผลกระทบของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการ เกื้อหนุนต่อความสุขของผู้สูงอายุ สำหรับการนำเสนอการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ แนวทางการสืบค้น การทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การ ทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตกผลึกทางความคิดหลังจากการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งทั้งหมด นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยในส่วนสุดท้าย

2.1 แนวทางการสืบค้น

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นผ่านฐานข้อมูลทางการวิจัยต่างๆ ได้แก่ Pubmed, Google Scholar, Jstor, ScienceDirect โดยใช้คำสำคัญในการค้นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งเพื่อให้เกิด ความครอบคลุมในการสืบค้น ผู้วิจัยได้ใช้คำสืบค้นทั้งคำเดียว เช่น การเกื้อหนุน (Support), ครอบครัว (Family), การแลกเปลี่ยน (Exchange), ระหว่างรุ่น (Intergenerational), การแลกเปลี่ยน แบบต่างตอบแทน (Reciprocity) เป็นต้น และคำผสม ได้แก่ การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (Aging Support), การเกื้อหนุนในครอบครัว (Family Support), การเกื้อหนุนระหว่างรุ่น (Intergenerational Support), การโอนถ่ายทรัพยากรหรือการแลกเปลี่ยนระหว่างรุ่น (Intergenerational Transfer) เป็นต้น ซึ่งงานส่วนใหญ่ที่ค้นพบและใช้อ้างอิง ได้แก่ รายงานการวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รายงานจากองค์กร ภาครัฐ และองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO) รวมถึงบทความวิชาการในวารสารทางวิชาการต่างประเทศ อาทิเช่น Research on Aging, Journal of Marriage and Family, the International Journal of Aging and Society, Journal of Family Issues เป็นต้น โดยมีรายละเอียดของการทบทวนแนวคิด เชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.2 การทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยและให้สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ

การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ที่กล่าวถึงแนวคิดเบื้องต้นเรื่องการเกื้อหนุน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุน รวมถึงทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และ 2) แนวคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดแต่ละส่วนดังนี้

2.2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ทบทวนในส่วนนี้ประกอบไปด้วย 1) แนวคิดเบื้องต้นเรื่องการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 3) ทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดเชิงทฤษฎีส่วนนี้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้ง 5 ข้อ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1.1 แนวคิดเบื้องต้นเรื่องการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

แนวคิดในหัวข้อนี้อธิบายถึงนิยามของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ประเภทของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ระดับของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ และรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรจากที่ได้พบจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา

1) นิยามของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

ประเด็นการเกื้อหนุนผู้สูงอายุนี้นับว่าเป็นประเด็นของการศึกษาในทางสังคมวิทยา ซึ่งสามารถอธิบายในความหมายกว้างๆได้ว่าเป็นความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานที่ผู้สูงอายุได้รับจากทั้งผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกันหรือจากภายนอกสังคม ซึ่งความช่วยเหลือนี้สามารถอยู่ในรูปของวัตถุหรือสิ่งที่จับต้องได้ เช่น เงิน สิ่งของ อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความรัก ความเอาใจใส่ รวมถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ (Boonchalaksi, 2000; มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553) ผู้ให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุอาจเป็นสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน สมาชิกในชุมชน หรือหน่วยงานของภาครัฐก็ได้ ซึ่งสามารถจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การเกื้อหนุนกับผู้สูงอายุได้เป็น 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด คือ การเกื้อหนุนจากบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ใกล้จากผู้สูงอายุ เช่น ชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐ เป็นต้น (Bengtson and Oyama, 2010) โดยมีพื้นฐานว่าการเกื้อหนุนนี้เป็นหน้าที่หนึ่งของคนในสังคมที่พึงกระทำเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ (Durkheim, 1984) การเกื้อหนุนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละบุคคลในสังคม อาจเป็นความ

ตั้งใจที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นโดยที่ยังไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนในอนาคต หรือทำเพื่อให้ทั้งสังคมได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (de Beer & Koster, 2009; Mason, 2000; Rusu & Gheorghita, 2014) และลักษณะที่สองเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด ซึ่งเป็นการเกื้อหนุนในระดับครอบครัวโดยสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึก และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นสำคัญ (Rusu, 2016)

2) ประเภทของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าการเกื้อหนุนผู้สูงอายุนั้นได้ถูกแบ่งประเภทและใช้คำที่ค่อนข้างหลากหลาย ไม่มีคำจำกัดความที่ชัดเจน เช่น Material Support, Financial Support, Instrumental Support, Pratical Support, Social Support, Functional Support, Emotional Support เป็นต้น และการเกื้อหนุนแต่ละประเภทอาจมีความทับซ้อนกันอยู่ (แผนภาพที่ 2) ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาผู้วิจัยสามารถจำแนกมิติการเกื้อหนุนออกเป็น 2 มิติ คือ การเกื้อหนุนที่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ (Tangible Support) และการเกื้อหนุนที่มองไม่เห็นหรือจับต้องไม่ได้ (Non-tangible Support) โดยมีรายละเอียดของประเภทการเกื้อหนุนในแต่ละมิติ ดังนี้

2.1) การเกื้อหนุนที่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ (Tangible Support) ผู้วิจัยสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

(1) การเกื้อหนุนด้านวัตถุ (Material Support) ได้แก่ การให้เงิน สิ่งของเครื่องใช้ รวมถึงอาหาร (Dolan, Canavan, & Pinkerton, 2006; Grundy & Henretta, 2006; Hirschman & Bourjolly, 2005; Kalmijn, 2005; Mohamad, Alavi, Mohamad, & Aun, 2016; Schenk & Dykstra, 2012; Silverstein, Cong, & Li, 2006; Zuo, Wu, & Li, 2011)

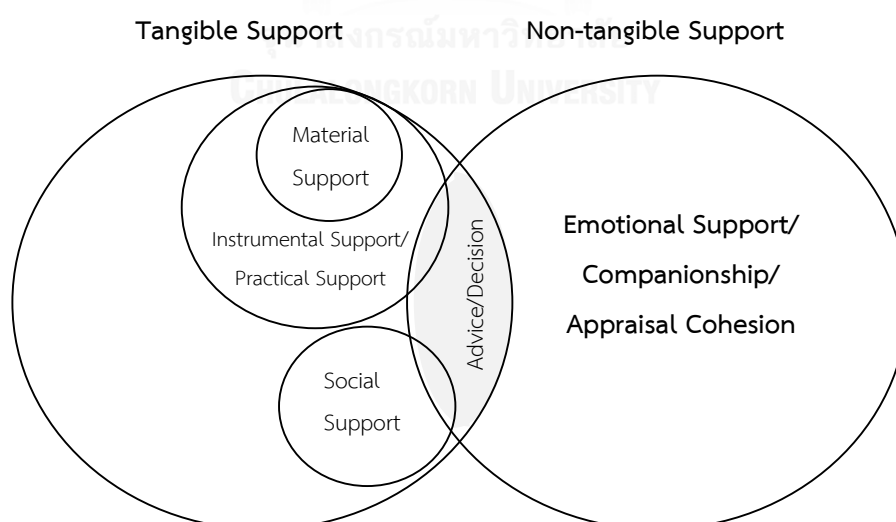
(2) การเกื้อหนุนด้านกิจกรรมหรือบริการ (Instrumental Support/Pratical Support) ได้แก่ การช่วยทำกิจกรรมต่างๆภายในบ้าน เช่น การทำงานบ้าน การซื้อของ การช่วยเหลือขนาน รวมถึงการดูแลสุขภาพร่างกาย การช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน ช่วยพาไปยังสถานที่ต่างๆ รวมถึงการช่วยให้คำปรึกษาหรือช่วยในการตัดสินใจสำคัญภายในบ้าน (Fingerman, Miller, Birditt, & Zarit, 2009; Ikkink, Tilburg, & Knipscheer, 1999;

Kalmijn, 2005; Litwin, Vogel, Künemund, & Kohli, 2008; Schenk & Dykstra, 2012; Silverstein, Cong, et al., 2006; Zuo et al., 2011)

(3) การเกื้อหนุนด้านสังคม (Social Support) ได้แก่ การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เช่น การโทรศัพท์ การมาเยี่ยมเยียน การติดต่อกันผ่านสื่อออนไลน์ และอาจรวมถึงโครงสร้างของครอบครัวที่เอื้อต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ เช่น ขนาดของครอบครัว การอยู่อาศัยกับบุตร รวมถึงระยะห่างระหว่างบ้านของผู้สูงอายุกับบุตร (Antonucci, 2001; Eggebeen, 1992; Kalmijn, 2005; Mohamad et al., 2016; Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso, & Bengtson, 2002; Vaux, 1988; Vaux & Harrison, 1985; Wills & Shinar, 2000)

2.2) การเกื้อหนุนที่ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องไม่ได้ (Non-tangible Support) เป็นการเกื้อหนุนด้านอารมณ์จิตใจ (Emotional Support) ได้แก่ ระดับความสัมพันธ์ที่ดีของผู้สูงอายุและบุตร ความรู้สึกใกล้ชิด การช่วยรับฟังปัญหาของกันและกัน การให้คำปรึกษารวมถึงมีส่วนช่วยในการตัดสินใจในปัญหานั้น (Fingerman et al., 2009; Min, Silverstein, & Lendon, 2012; Mohamad et al., 2016; Schenk & Dykstra, 2012; Silverstein, Cong, et al., 2006; Spitze, Ward, Deane, & Zhuo, 2012)

แผนภาพที่ 2 แผนภาพแสดงความเชื่อมโยงของการเกื้อหนุนแต่ละประเภท

ที่มา: สรุปและสังเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย

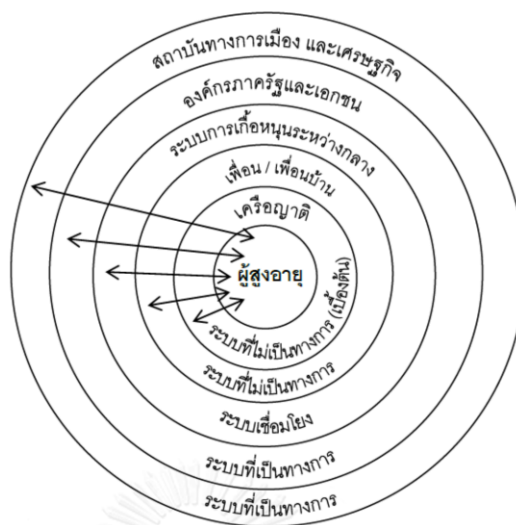
สถาบันที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุและสามารถตอบสนองการเกื้อหนุนได้อย่างดีที่สุด คือ สถาบันครอบครัว ซึ่งสมาชิกในครอบครัวทุกคนต่างมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการทำหน้าที่ดังกล่าว โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกที่อยากทำให้ด้วยความรักและความปรารถนาดี และเพื่อให้ความสัมพันธ์ภาพในครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น (Mohamad et al., 2016) โดยการเกื้อหนุนด้านวัตถุนั้นเป็นการเกื้อหนุนขั้นพื้นฐานที่สุดที่ผู้สูงอายุมักได้รับจากครอบครัว ซึ่งมีการช่วยเหลือหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การช่วยเหลือค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้สูงอายุ รวมไปถึงค่ายา ค่ารักษาพยาบาล การซื้ออาหาร หรือของใช้มาให้ (Dolan et al., 2006; Grundy & Henretta, 2006; Hirschman & Bourjolly, 2005; Mehdi & Laily, 2011) ผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ผู้สูงอายุได้รับการดูแลด้านวัตถุจากบุตรในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น รับเงินจากบุตรที่ไปทำงานที่ไกลๆ ซึ่งอาจได้รับเป็นประจำหรือตามโอกาสที่บุตรมาเยี่ยมบ้าน หรือให้ตามความจำเป็น เช่น นำบุตรมาฝากให้เลี้ยงดูจึงต้องส่งเงินมาช่วย แต่ผู้สูงอายุบางรายได้รับเป็นเสื้อผ้าหรือสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ แต่ได้รับเป็นประจำโดยเฉพาะจากบุตรที่อยู่ใกล้ (Hayhoe & Stevenson, 2007; Masitah, 1989; Masud, Haron, & Gikonyo, 2008) สำหรับการเกื้อหนุนอีกส่วนหนึ่งเป็นการเกื้อหนุนด้านกิจกรรมหรือการบริการนั้นจะอยู่ในรูปของการดูแลด้านร่างกายและการดูแลการดำรงชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น การจัดหาและดูแลเรื่องอาหารการกิน การจัดที่อยู่อาศัยให้อยู่อย่างเหมาะสม การจัดหาและดูแลเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ ตลอดจนดูแลด้านอนามัยส่วนบุคคล การดูแลเมื่อเจ็บป่วย การอำนวยความสะดวกเรื่องพาหนะเดินทาง และช่วยเหลือด้านแรงงาน และเนื่องจากผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดวิกฤติทางจิตใจและอารมณ์หลายประการ ผู้สูงอายุบางกลุ่มต้องการการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นการเกื้อหนุนที่อยู่ในรูปของเวลาจึงเป็นการเกื้อหนุนที่สำคัญที่ครอบครัวควรให้แก่ผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553) ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การทำกิจกรรมร่วมกัน การพาผู้สูงอายุออกไปทำกิจกรรมต่างๆ การพาไปทำบุญ การรับประทานอาหารนอกบ้าน รวมถึงการขอคำปรึกษาจากผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และที่สำคัญคือไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุให้อยู่อย่างลำพัง (Arrondel & Masson, 2006)

3) ระดับของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

การเกื้อหนุนผู้สูงอายุนั้นมีหลายระดับ และในแต่ละระดับจะมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุลดหลั่นกันไป ทั้งนี้ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2541) และ Cantor (1991) ได้อธิบายระดับของการเกื้อหนุนไว้ใกล้เคียงกัน โดยสามารถอธิบายผ่านแบบจำลองที่กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการเกื้อหนุน และมีการเกื้อหนุนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอยู่ล้อมรอบออกไปเป็นลำดับ ซึ่งผู้สูงอายุจะมีความเกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนแต่ละระดับในเวลาและประเภทของการเกื้อหนุนที่แตกต่างกันออกไป

จากแผนภาพที่ 3 แสดงถึงแบบจำลองของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่แบ่งออกเป็น 2 ระดับใหญ่ คือ ระดับการเกื้อหนุนที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการ โดยการเกื้อหนุนที่เป็นทางการลำดับที่อยู่ใกล้ตัวผู้สูงอายุมากที่สุด คือ สถาบันทางการเมือง (รัฐบาล) และเศรษฐกิจ ซึ่งมีบทบาทในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุโดยผ่านทางกำหนดยุทธศาสตร์ต่างๆที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุ ระดับต่อมาคือ องค์กรของภาครัฐและเอกชน ถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการนำนโยบายรัฐบาลไปปฏิบัติให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งทั้ง 2 ระดับที่กล่าวมาอาจเรียกว่าเป็นการเกื้อหนุนในระดับสังคม (ระดับ Macro) ที่การเกื้อหนุนผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์กับองค์กรในระดับสถาบัน หรือวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม ในลำดับถัดมาเป็นระดับที่อยู่ระหว่างกลาง ที่เป็นตัวเชื่อมโยงระบบการเกื้อหนุนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่ไม่ใช่องค์กรที่เป็นหน่วยให้บริการ เช่น องค์กรทางศาสนา องค์กรทางวัฒนธรรม เป็นต้น ระดับต่อไปเป็นระดับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่ไม่เป็นทางการที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากขึ้น เช่น เพื่อน เพื่อนบ้าน หัวหน้าชุมชน เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า ระดับ Mezzo ที่พิจารณาเฉพาะกลุ่มคนที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์หรือติดต่อด้วยเท่านั้น ท้ายนี้การเกื้อหนุนที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด เรียกว่า ระดับ Micro ได้แก่ บุตร คู่สมรส สมาชิกในครอบครัว และเครือญาติ ซึ่งเป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลใกล้ชิดภายในครอบครัวหรือที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุได้มากที่สุด (Brody, 1981, 1985; Cantor, 1975; Cantor & Little, 1985; Horowitz, 1985; Shanas, 1979; Shanas et al., 1968)

แผนภาพที่ 3 แบบจำลองของระดับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก Cantor (1991)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการเกื้อหนุนผู้สูงอายุสามารถแบ่งออกได้ 3 ระดับ เริ่มจากระดับ Micro เป็นการเกื้อหนุนที่ไม่เป็นทางการ คือ ครอบครัว (โดยเฉพาะบุตรและคู่สมรส) และญาติ ถัดมาคือ ระดับ Mezzo ที่ถือเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างสังคมกับผู้สูงอายุ ได้แก่ เพื่อน เพื่อนบ้าน และผู้ที่อาศัยในชุมชน และเมื่อการเกื้อหนุนที่ไม่เป็นทางการนี้ไม่สามารถเกื้อหนุนผู้สูงอายุได้ บทบาทของการเกื้อหนุนจะไปอยู่ที่ระดับ Macro ที่เป็นการเกื้อหนุนแบบทางการ คือ รัฐบาล และองค์กรภาครัฐและเอกชนต่างๆ (Cantor, 1979)

4) รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

จากแนวคิดเบื้องต้นเรื่องการเกื้อหนุนที่กล่าวมา ได้แก่ นิยาม ประเภท และระดับของการเกื้อหนุน ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการได้รับเกื้อหนุนทั้งจากครอบครัวและสังคม แต่ในความเป็นจริงเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ผู้สูงอายุยังสามารถเป็นผู้ให้เกื้อหนุนแก่ครอบครัวและสังคมได้อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวไทย ไม่ว่าจะเป็นในเชิงเศรษฐกิจโดยการให้เงินและสิ่งของแก่บุตร ในเชิงการบริการโดยการช่วยดูแลบ้าน หรือเลี้ยงหลาน และในเชิงจิตใจโดยการเป็นที่ปรึกษาและการดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน เป็นต้น ซึ่งการเกื้อหนุนที่สามารถเกิดขึ้นได้มีหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่สมดุล จะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัวต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้ได้รับการเกื้อหนุน หรือการ

เงื่อนไขที่แลกเปลี่ยนกันนั้นมีมูลค่าหรือปริมาณที่เท่ากันหรือใกล้เคียงกัน (Jou & Fukada, 2002) แต่หากครอบครัวบางครอบครัวมีผู้ที่ได้รับหรือให้การเกื้อหนุนเพียงฝ่ายเดียว หรือ มูลค่าหรือปริมาณของการได้รับและการให้ไม่เท่ากัน ความไม่สมดุลของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนจะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ความไม่สมดุลทางบวก หมายถึง การได้รับมากกว่าการให้ หรือ มูลค่าหรือปริมาณของการได้รับมากกว่าการให้ และความไม่สมดุลทางลบ หมายถึง การให้มากกว่าการได้รับ หรือ มูลค่าหรือปริมาณของการให้มากกว่าการได้รับ (Fyrand, 2010; Ikkink & Tilburg, 1998; Ikkink et al., 1999; Ingersoll-Dayton & Antonucci, 1988; Roberto & Scott, 1986; Rook, 1987)

2.2.1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

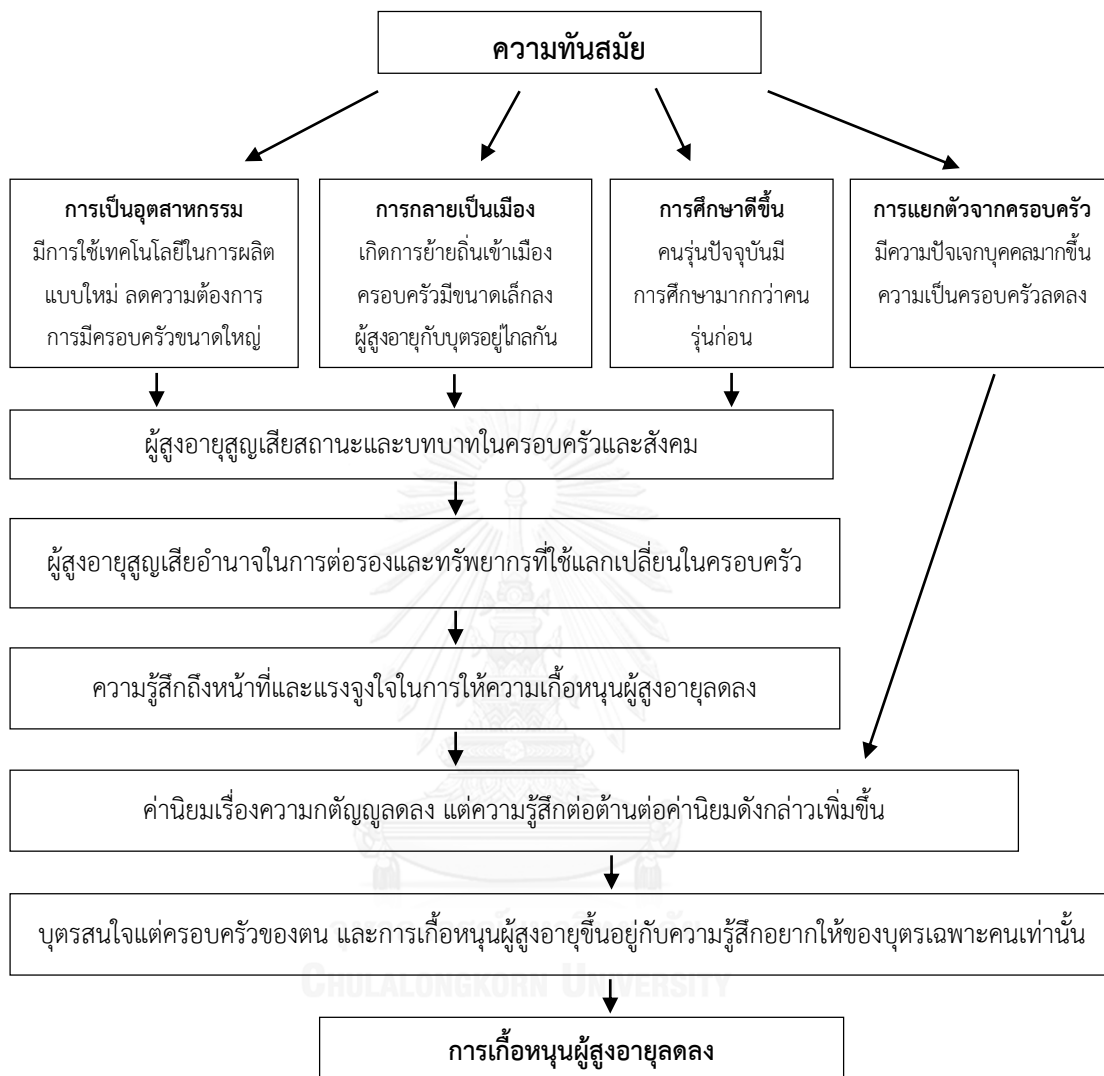
การเกื้อหนุนผู้สูงอายุถือเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตามค่านิยมและบรรทัดฐานของ คนในสังคม เนื่องจากสังคมสมัยก่อนเป็นสังคมที่ยกย่องผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองทรัพยากร ในเชิงเศรษฐกิจและเป็นผู้นำในเรื่องภูมิปัญญาและการใช้ชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่คนใน ครอบครัวรวมถึงคนในสังคมให้ความเคารพและยกย่องให้เป็นผู้นำในเรื่องต่างๆ (Richard, 2002) แต่เมื่อเวลาผ่านไป มีปัจจัยหลายปัจจัยเข้ามากระทบกับค่านิยมดังกล่าวทำให้ทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ เปลี่ยนแปลงไปและนำไปสู่การเกื้อหนุนต่อผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยการศึกษาการ เปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนผู้สูงอายุนี้ เริ่มขึ้นในประเทศตะวันตกด้วยสาเหตุของกระบวนการความ ทันสมัย (Modernization) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการนำแนวคิดนี้มาศึกษาต่อในประเทศที่กำลัง พัฒนาในปัจจุบัน (Aboderin, 2004) โดย Burgess (1960) เป็นนักคิดคนแรกที่น่าแนวคิดความ ทันสมัยนี้มาอธิบายถึงผลกระทบที่มีต่อผู้สูงอายุในประเทศตะวันตก 5 ประเทศ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อิตาลี และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดโดยเฉพาะการตกอยู่ในภาวะความยากจน (Burgess & Locke, 1954; Tibbitts, 1960) หลังจากนั้น Cowgill นำแนวคิดนี้ไปต่อยอดในการอธิบายใน บริบทที่กว้างขึ้น มีการศึกษาแบบเปรียบเทียบในหลากหลายประเทศที่มีการพัฒนาที่แตกต่างกัน (Cowgill, 1972, 1974, 1986) ซึ่งแสดงถึงกระบวนการพัฒนาจากสังคมดั้งเดิมเป็นสังคมที่มีความ ทันสมัยมากขึ้นอันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ซึ่ง Cowgill ได้สรุปปัจจัยจาก

กระบวนการความทันสมัยที่นำไปสู่การลดความสำคัญของผู้สูงอายุทั้งหมด 4 ปัจจัย ได้แก่ เทคโนโลยีด้านสุขภาพ เทคโนโลยีด้านการผลิต การกลายเป็นเมือง และการศึกษา

หลังจากนั้น Mason (1992) ได้ต่อยอดการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกื้อหนุนในผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่ามีปัจจัยหลัก 3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) การกลายเป็นเมือง (Urbanization) และการย้ายถิ่น (Migration) โดยปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัยนี้ให้ความสำคัญกับความสำคัญด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตครอบครัวทั้งในเมืองและชนบทเปลี่ยนแปลงไป การเป็นอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นและการกลายเป็นเมืองตามมา เนื่องจากเมื่อสังคมใดที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมก็เป็นแรงจูงใจให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงานเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อเข้ามาหาโอกาสในการประกอบอาชีพที่สามารถทำรายได้มากขึ้นหรือเข้ามาศึกษาที่สถาบันการศึกษาที่อยู่ในเมือง รวมถึงเข้ามาใช้บริการด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่ครบวงจร (Chijioke, 2013) และการเข้ามาด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นแบบถาวร คือ เข้ามาสร้างครอบครัวอยู่ในเขตเมืองโดยไม่กลับไปยังภูมิลำเนาเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการดำรงชีวิตและครอบครัวสมาชิกในครอบครัวไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกันอันเป็นผลจากการย้ายที่อยู่ ทำให้เด็กและผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะถูกทอดทิ้งมากขึ้น

ต่อมา Aboderin (2004) ได้นำความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการทันสมัยกับการลดลงของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุดังกล่าวมาปรับใช้กับเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งพบว่ามีผลอย่างสำคัญต่อการลดสถานะของผู้สูงอายุลง เนื่องมาจากกระบวนการทันสมัยนั้นทำให้เกิดการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ที่พึ่งเครื่องจักรในการผลิตมากขึ้น และลดความสำคัญของแรงงานในครอบครัวไป ซึ่งส่งผลให้ความต้องการที่จะมีครอบครัวขนาดใหญ่เพื่อมาใช้เป็นแรงงานลดลง ประกอบกับมีการย้ายถิ่นของวัยแรงงานที่เข้ามาทำงานในเขตเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดความห่างไกลกันของสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุกับบุตร และเมื่อคนรุ่นหลังเริ่มมีการศึกษามากขึ้นเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความชำนาญและความรู้มากขึ้นกว่าสมัยก่อน แต่คนรุ่นก่อนยังยึดความคิดของตนเองเป็นสำคัญจึงทำให้เกิดช่องว่างทางความคิดระหว่างคนสมัยก่อนและคนสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้บทบาทของผู้สูงอายุถูกลดความสำคัญลงไปทำให้ค่านิยมที่ให้ความเคารพและยกย่องผู้สูงอายุก็เริ่มน้อยลงตามไปด้วย (แผนภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 4 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของความทันสมัยที่ส่งผลต่อการลดลงของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก Aboderin (2004)

จากปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมด แม้ว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมจะส่งผลให้ประชากรไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้นและเข้าสู่ภาคแรงงานมากขึ้น แต่ในทางกลับกันการพัฒนาดังกล่าวก็ส่งผลทางลบต่อโครงสร้างครอบครัว ความต้องการการมีบุตรลดลง ครอบครัวส่วนใหญ่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว สมาชิกในครอบครัวอยู่ห่างไกลกัน วัยแรงงานย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในเมืองโดยทิ้งให้ผู้สูงอายุยังคงอยู่ในถิ่นที่อยู่เดิม การมีค่านิยมทางลบในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ

เพิ่มขึ้น ซึ่งทั้งหมดย่อมส่งผลโดยตรงต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Burgess, 1960; Cowgill, 1972; Mason, 1992)

2.2.1.3 ทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

การทบทวนแนวคิดทฤษฎีในส่วนนี้ผู้วิจัยเริ่มแนวคิดแรกด้วย แนวคิดทุนทางสังคมที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์และการทำหน้าที่ของสมาชิกในสังคม เพื่อเชื่อมโยงลงไปถึงความสัมพันธ์และการทำหน้าที่ในระดับครอบครัวโดยผ่านทฤษฎีความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นที่อธิบายให้เห็นถึงหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ต่อมาผู้วิจัยได้กล่าวถึงแนวคิดที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ซึ่งมีแนวคิดหลัก 2 กลุ่มแนวคิด ได้แก่ กลุ่มแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น และกลุ่มแนวคิดที่ไม่ใช่การให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น ส่วนสุดท้ายเป็นแนวคิดการเลื่อนไหลของความมั่งคั่ง ซึ่งแสดงถึงทิศทางของการเกื้อหนุนที่เป็นผลมากจากการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์

1) แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital Theory)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหนึ่งที่สำคัญในการนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนในครอบครัว ซึ่งก่อกำเนิดและพัฒนาแนวคิดโดยนักสังคมวิทยา ได้แก่ Durkheim (1896/1951) Bourdieu (1983) และ Coleman (1988) โดยสามารถสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งจะมีบรรทัดฐาน ค่านิยม และกฎระเบียบร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกรับรู้และทำหน้าที่ต่อกันเพื่อรักษาให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและคงความสัมพันธ์นั้นให้ยาวนานมากที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีนี้จะนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ซึ่ง Coleman (1990) ยังชี้ให้เห็นว่าการรวมตัวกันของสมาชิกภายใต้ทุนทางสังคมนั้นจะนำมาซึ่งการสร้างผลประโยชน์ที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยมีบรรทัดฐาน คุณค่า ความเชื่อมั่น และการลงโทษเป็นตัวกลางที่สำคัญที่ทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและมีความขัดแย้งกันน้อยที่สุด

ซึ่งหากนำแนวคิดนี้มาปรับใช้กับบริบทของครอบครัว จะเปรียบครอบครัวคือสังคมหนึ่ง ที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความคิด ความเชื่อ และภาระหน้าที่ที่ถูกหล่อหลอมมาจากการปลูกฝังของบิดามารดาให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม โดยเฉพาะภาระหน้าที่ที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดาเพื่อให้คงไว้ซึ่งความมั่นคงของครอบครัว หลักการของแนวคิดทุนทางสังคมนี้อธิบายถึงการผลักดันให้สมาชิกแต่ละคนมีความรู้สึกอยากแบ่งทรัพยากรหรือบริการที่ตนเองมีไม่ว่าเป็น

ตัวเงิน สิ่งของ เวลา ฯลฯ แก่สมาชิกคนอื่น เพราะถือเป็นหน้าที่ที่ควรทำและมีโอกาสได้รับสิ่งตอบแทนกลับคืนมาจากบุคคลนั้น (Bourdieu, 1983; Coleman, 1988) แต่อย่างไรก็ตาม Popenoe (1988) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการลดลงของขนาดครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการตั้งคำถามในประเด็นที่ว่าครอบครัวเป็นหน่วยที่สะสมทุนทางสังคมที่สำคัญจริงหรือไม่ และสมาชิกในครอบครัวมีความสามารถหรือเต็มใจที่จะเป็นแหล่งเกื้อหนุนให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวจริงหรือไม่ ซึ่งจากประเด็นคำถามดังกล่าว Antonucci (1990a) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงการนำแนวคิดทุนทางสังคมมาอธิบายความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยผ่าน “แบบจำลองคลังการเกื้อหนุน (Support Bank Model)” ซึ่งเป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนที่อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมกับครอบครัวในแต่ละช่วงเวลา โดยเริ่มจากการที่บิดามารดาให้การให้ประโยชน์ให้บุตรของตนเองก่อน โดยการลงทุนทางการเงิน การใช้เวลาและให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่เมื่อตอนยังเด็ก ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นการปลูกฝังให้บุตรมีความคิดและความรู้สึกว่ามีภาระหน้าที่ที่ต้องตอบแทนบิดามารดาเมื่ออยู่ในวัยบั้นปลาย (Henretta, Hill, Li, Soldo, & Wolf, 1997; Silverstein et al., 2002) เพราะฉะนั้นทุนทางสังคมจึงถือเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในระยะยาว และเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมหรือบิดามารดาที่มีความจำเป็นและต้องการ เช่น บิดามารดาที่มีอายุมากขึ้น หรือมีปัญหาด้านสุขภาพ บุตรก็จะทำหน้าที่ตอบแทนบิดามารดาสูงอายุกลับไป ซึ่ง Bengston (2001) ได้ขยายขอบเขตของรูปแบบการเกื้อหนุนตามแนวคิดดังกล่าว และอธิบายผ่านแนวคิด “ความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น (Intergeneration Solidarity)” ซึ่งระบุว่า การเกื้อหนุนในครอบครัวเป็นการเกื้อหนุนแบบแอบแฝงที่จะแสดงออกเมื่อถึงเวลาที่จำเป็นหรือเวลาที่บิดามารดาสูงอายุต้องการ ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

2) ทฤษฎีความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น (Intergeneration Solidarity Theory)

ในทางสังคมวิทยา “ความเป็นปึกแผ่น (Solidarity)” ถูกนำไปใช้ในการอธิบายทางสังคมว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่เป็นพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมทั้งในเชิงสถาบันและเชิงหน้าที่ (Durkheim, 1984) ต่อมาได้มีการนำไปใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมของคนในสังคมมากขึ้น เช่น พฤติกรรมที่ใช้ได้ต่อกันระหว่างคนในสังคมโดยอยู่บนเงื่อนไขที่ว่าแต่ละคนได้รับการกระทำใดมาก่อนแล้วจึงเลือกการกระทำกลับไป (Arnsperger & Varoufakis, 2003: 158) หรือ เป็นการกระทำที่ทำแล้ว

จะได้รับประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกในสังคม (Mason, 2000: 27) หรือ เป็นความตั้งใจที่ต้องการช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่มหรือสังคมโดยไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนในทันที (de Beer & Koster, 2009: 15) หรือ เป็นความตั้งใจที่มีการเตรียมการในการแบ่งปันทรัพยากรให้กับสมาชิกในกลุ่มหรือสังคมโดยผ่านระบบหรือนโยบายของภาครัฐ เช่น ระบบภาษี ระบบสวัสดิการอื่นๆ เป็นต้น (Stjernø, 2005: 2) จากทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นการนำความเป็นปึกแผ่นมาใช้อธิบายในบริบทความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม โดยทุกการกระทำหรือพฤติกรรมที่คนในสังคมเลือกปฏิบัติขึ้นเพื่อทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขมากที่สุด ซึ่งหลังจากที่บริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจนเข้าสู่ความเป็นสังคมทันสมัยมากขึ้นและมีผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้มีการนำความเป็นปึกแผ่นมาเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของสมาชิกต่างรุ่นในระดับครอบครัวเพื่อเสริมสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งต่อไป (Rusu, 2016) โดยเรียกว่า ความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น (Intergeneration Solidarity) โดยการศึกษาของ Garstka, Hummert and Branscombe (2005) ยังพบว่าความสัมพันธ์ของคนต่างรุ่นในครอบครัวมีผลโดยตรงต่อความเป็นปึกแผ่นในระดับมหภาค (ระดับสังคม) อีกด้วย

สำหรับความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น หรือ Intergeneration Solidarity มีผู้ให้ความหมายอย่างมากมาย (Bengtson, Olander, & Haddad, 1976; Cruz-Saco, 2010; Katz, Lowenstein, Phillips, & Daatland, 2005; Roberts, Richards, & Bengtson, 1991) ซึ่งสามารถสรุปรวมว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างรุ่นต่างวัยที่อาจมีทั้งในเชิงลบที่ทำให้เกิดความขัดแย้งเมื่อคนต่างรุ่นอยู่ร่วมกัน และความสัมพันธ์ในเชิงบวก คือ มีการเกื้อหนุน ช่วยเหลือกัน โดยคนๆเดียวอาจเป็นได้ทั้งผู้รับและผู้ให้การเกื้อหนุน โดยทิศทางของความสัมพันธ์สามารถเป็นได้ทั้งแบบบนลงล่าง (Descendant) คือ จากรุ่นแก่กว่าไปสู่รุ่นเด็กกว่า (จากบิดามารดาไปสู่บุตร) และแบบล่างขึ้นบน (Ascendant) คือ จากรุ่นเด็กกว่าไปสู่รุ่นที่แก่กว่า (จากบุตรไปสู่บิดามารดา) โดยเริ่มแรก Bengtson เป็นผู้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว (Bengtson, 1975; Bengtson et al., 1976; Bengtson & Schrader, 1982) และได้กำหนดมิติของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นขึ้น 3 มิติเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร ได้แก่ ความเป็นปึกแผ่นด้านบรรทัดฐาน ความเป็นปึกแผ่นด้านหน้าที่ และความเป็นปึกแผ่นด้านโครงสร้าง แต่ก็ได้รับคำวิจารณ์ว่าไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมิติแต่ละมิติเท่าที่ควร (Atkinson, Kivett, & Campbell, 1986; Roberts & Bengtson, 1990) ทำให้ต่อมา Bengtson and Roberts (1991) ได้

พยายามสร้างมิติให้หลากหลายมากขึ้น โดยเพิ่มมิติที่ใช้วัดความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นอีก 3 มิติ ได้แก่ ความเป็นปึกแผ่นด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความเป็นปึกแผ่นด้านอารมณ์และความรู้สึก และ ความเป็นปึกแผ่นด้านของความเห็นพ้องต้องกัน ทำให้โดยรวมแล้วมิติของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นมีทั้งหมด 6 มิติ ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียด พร้อมด้วยความหมายและวิธีการวัด ปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางแสดงมิติของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นทั้ง 6 มิติ รวมถึงความหมายและวิธีการวัด

มิติของความเป็นปึกแผ่นฯ	ความหมาย	วิธีการวัด
ความเป็นปึกแผ่นด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Associational Solidarity) * <u>เน้นในเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคล</u>	ความถี่และรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว	- ความถี่ของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การเยี่ยมเยียน การโทรศัพท์ เป็นต้น - ความสม่ำเสมอของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น เป็นประจำ แล้วแต่โอกาส เป็นต้น
ความเป็นปึกแผ่นด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affectual Solidarity) * <u>เน้นความผูกพันทางความรู้สึก</u>	ความหลากหลายของประเภทและปริมาณของความรู้สึกทางบวกที่สมาชิกในครอบครัวมีให้ซึ่งกันและกัน	- การให้คะแนนของความรู้สึกทางบวกของสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ การได้รับการเอาใจใส่ ความรัก ความใกล้ชิด ความเข้าใจ ความเชื่อใจ การให้ความเคารพ เป็นต้น - การให้คะแนนถึงการรับรู้ความรู้สึกทางบวกดังกล่าวของสมาชิกในครอบครัว
ความเป็นปึกแผ่นด้านความเห็นพ้องต้องกัน (Consensual Solidarity) * <u>เน้นความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล</u>	ประเภทและปริมาณของความเห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในเรื่องทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อที่เป็นไปในทางบวกระหว่างสมาชิกในครอบครัว	- การให้คะแนนของความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในครอบครัว ในเรื่องทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ - การให้คะแนนถึงการรับรู้เรื่องดังกล่าวของสมาชิกในครอบครัว
ความเป็นปึกแผ่นด้านหน้าที่ (Functional Solidarity) * <u>เน้นสนับสนุนการกระทำหรือความช่วยเหลือระหว่างบุคคล</u>	ปริมาณของการช่วยเหลือ และการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกันในครอบครัว	- ความถี่ของการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างรุ่นในครอบครัวในเรื่องต่างๆ เช่น ด้านการเงิน ทางร่างกาย และด้านอารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น - การให้คะแนนของการตอบแทนความช่วยเหลือดังกล่าวของสมาชิกในครอบครัว

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มิติของความเป็นปึกแผ่นฯ	ความหมาย	วิธีการวัด
ความเป็นปึกแผ่นด้านบรรทัดฐาน (Normative Solidarity) * <u>เน้นการปฏิบัติตามบรรทัดฐานในเรื่องที่ครอบครัวพึงปฏิบัติ</u>	ความยึดมั่นในการปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมในเรื่องบทบาทของครอบครัวที่สมาชิกพึงปฏิบัติต่อกัน	- การให้คะแนนการให้ความสำคัญต่อบทบาทของครอบครัวของสมาชิกในครอบครัว - การให้คะแนนเรื่องการมีความกตัญญูของสมาชิกในครอบครัว
ความเป็นปึกแผ่นด้านโครงสร้าง (Structural Solidarity) * <u>เน้นโอกาสในการติดต่อและแลกเปลี่ยนที่สามารถเข้าถึงสมาชิกในครอบครัวได้</u>	โอกาสทางโครงสร้าง หรือทางกายภาพที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น จำนวนสมาชิก ระยะห่างทางกายภาพของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น	- ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัว - จำนวนสมาชิกในครอบครัว - ภาวะสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก Bengtson and Schrader (1982); McChesney and Bengtson

ภายหลังได้มีการนำแนวคิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นนี้ไปศึกษาต่อในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรอย่างแพร่หลาย (Attias-Donfut, 2003; Bawin-Legros & Stassen, 2002; Daatland, 2007; Hoff, 2007; Krzyzowski, 2011; Timonen, Conlon, Scharf, & Carney, 2013) โดยพบว่าในครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นในหลายมิติอยู่ร่วมกัน เช่น ผู้สูงอายุกับบุตรต่างมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความเข้าใจ มีความใกล้ชิดกันกัน อาจเกิดจากการอยู่ร่วมกัน อยู่ใกล้กัน หรืออยู่ไกลกันแต่มีการติดต่อเยี่ยมเยียนกัน และมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปแบบที่หลากหลาย ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพที่ให้เงินแก่บุตรได้ บุตรจะช่วยเหลือกลับมาในรูปแบบของการดูแลด้านร่างกาย พาไปหาหมอ หรือพาไปทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้จะเกิดขึ้นจนกว่าผู้สูงอายุจะอายุมากถึงจุดหนึ่งทีกลายเป็นผู้รับการเกื้อหนุนจากบุตรแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยประเด็นเรื่องศักยภาพของผู้ให้ ความต้องการหรือความจำเป็นของผู้รับ รวมถึงระดับความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ให้กับผู้รับการเกื้อหนุน นับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นในครอบครัว (Albertini, Kohli, & Vogel, 2007; Kunemund, Motel-Klingebiel, & Kohli, 2005)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาที่ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นนี้มากมาย โดยปัจจัยดังกล่าว เช่น โครงสร้างครอบครัว ขนาดครอบครัว และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว (Bengtson & Roberts, 1991; Cais & Folguera, 2013; Daatland, 2007) การนับถือศาสนา (Cais & Folguera, 2013; Dykstra & Fokkema, 2011) สถานภาพการทำงาน (de Beer & Koster, 2009) ภาวะสุขภาพ (Dykstra & Fokkema, 2011) สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Dykstra & Fokkema, 2011; Timonen et al., 2013) และเขตที่อยู่อาศัย (Cais & Folguera, 2013) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มปัจจัยหลักได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ตัวแปรระยะห่างระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และตัวแปรสมาชิกในครอบครัว (Rusu, 2016) โดยในการศึกษาของ Robert, Richards and Bengtson (1991) ระบุว่าความใกล้ชิดกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นตัวชี้วัดที่ดีของความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น และการศึกษาของ Moor and Komter (2012) พบว่า การที่มีคนต่างรุ่นอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุเป็นการเพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนด้านอารมณ์ระหว่างกัน 2) ปัจจัยด้านทัศนคติ การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ เช่น ตัวแปรเรื่องศาสนา และตัวแปรการเป็นปัจเจกบุคคล โดย Cais and Folguera (2013) ที่ศึกษาประเด็นนี้ในประเทศสเปนพบว่า ผู้ที่นับถือศาสนาจะมีแนวโน้มที่จะดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมากกว่าผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนา 2 เท่า และในทางตรงข้ามการเป็นปัจเจกบุคคล หรือคนที่แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองสูงจะมีความสัมพันธ์ทางลบต่อความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น (Abela, 2004; de Beer & Koster, 2009) และสุดท้ายคือ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมากกับความปึกแผ่นทั้งในระดับสังคมและระดับครอบครัว (Timonen et al., 2013) เช่น ตัวแปรสถานภาพทำงาน ตัวแปรรายได้ และตัวแปรที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งการศึกษาของ Art and Gellisen (2001) พบว่า ผู้ที่ไม่มีงานทำจะเห็นความสำคัญเรื่องความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นมากกว่าผู้ที่ทำงาน แต่ในทางกลับกันการศึกษาของ Moor and Komter (2012) กลับพบว่าผู้ที่ไม่ได้ทำงานมีแนวโน้มของการแลกเปลี่ยนด้านอารมณ์ความรู้สึกต่ำกว่าผู้ที่ทำงานเต็มเวลา นอกจากนี้ การศึกษาของ Timonen et al. (2013) ยังระบุว่า บุตรที่มีฐานะทางการเงินต่ำและปานกลางจะเห็นความสำคัญเรื่องความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวโดยเฉพาะกับตัวผู้สูงอายุ สำหรับการศึกษานี้ของ Cais and Folguera (2013) พบว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของการที่ผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการด้านการดูแลจากภาครัฐมากกว่าการที่สมาชิกในครอบครัวจะเป็นฝ่ายดูแลผู้สูงอายุเอง เป็นต้น

3) ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเกื้อหนุน

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับแรงจูงใจของการได้รับและการให้การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร แนวคิดที่ว่าด้วยแรงจูงใจที่ถูกนำมาศึกษาและประยุกต์ใช้ในงานวิจัยอย่างแพร่หลายสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดการให้โดยไม่เห็นแก่ตัวหรือให้แบบที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism) และแนวคิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่การให้แบบที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Non-altruism) (Altonji, Hayashi, & Kotlikoff, 1997; Arrondel & Masson, 2001; Arrondel & Masson, 2006; Becker, 1976; Cox & Rank, 1992; Kurz, 1978) ซึ่งแรงจูงใจที่อยู่ภายใต้แนวคิดหลังนี้พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับ 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) บรรทัดฐานสังคม เช่น ความกตัญญูทดแทน 2) ผลทางสังคม เช่น การได้รับการเคารพยกย่องทางสังคม 3) ฐานะทางสังคมของผู้ให้ และ 4) ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งผู้ให้มักจะคาดหวังที่จะได้รับต้นทุนที่ให้ไปก่อนหน้านี้กลับคืนมา (Tomini, Groot, & Tomini, 2016) ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าวได้ถูกนำมาพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ใช้กันแพร่หลาย ได้แก่ 1) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ที่มีแนวคิดที่ว่าผู้ที่ให้การเกื้อหนุนย่อมมีความคาดหวังที่จะได้รับสิ่งตอบแทนกลับคืนมาเสมอ และ 2) แนวคิดความกตัญญู (Filial Piety) ที่มีบรรทัดฐานจากสังคมเป็นตัวกำหนดว่าบุตรมีหน้าที่ที่ต้องตอบแทนคุณบิดามารดา โดยการให้ความช่วยเหลือ หรือดูแลเมื่อยามบิดามารดาสูงอายุ ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละแนวคิดและทฤษฎี ดังนี้

3.1) แนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงแรงจูงใจของการเกื้อหนุนที่เป็นแบบอติวิสัยมากที่สุด ซึ่งการให้แบบเห็นแก่ผู้อื่นนี้เป็นความสุขทางใจของบุตรที่เต็มใจช่วยเหลือบิดามารดาสูงอายุด้วยความสุขและความทุ่มเท (Cremer, Pestieau, & Ponthiere, 2012) โดยแรงจูงใจตามแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้ให้มากกว่าความคาดหวังถึงสิ่งตอบแทนที่เป็นรูปธรรมในภายหลัง

(1) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎี

การให้โดยไม่เห็นแก่ตัวหรือการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นเป็นการให้ที่อยู่บนพื้นฐานของการเสียสละ (Trivers, 1971; Wilson & Wilson, 2007) ซึ่งเป็นพฤติกรรมการให้ (Giving) หรือการถ่ายโอน (Transfer) ที่มีการคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง เป็นการทำให้ผู้รับมีความสุขแม้ผู้ให้จะไม่ได้สิ่งตอบแทนกลับมาก็ตาม ซึ่ง

แนวคิดนี้แต่เดิมไม่ได้รับการยอมรับจากนักเศรษฐศาสตร์ เพราะมีความเชื่อที่ว่าไม่ว่าการให้จะมากหรือน้อยผู้ให้ยอมคำนึงถึงการได้รับสิ่งตอบแทนกลับมาเสมอ แต่ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์ได้นำแนวคิดนี้มาใช้อธิบายแรงจูงใจของการให้มากขึ้น โดยยกตัวอย่างเรื่องการดูแลบุตรของบิดามารดาว่า การเลี้ยงดูของบิดามารดานั้นน่าจะเป็นการให้ที่ไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์จากบุตรในภายหลัง เนื่องด้วยบิดามารดาอาจเลือกช่วยเหลือบุตรโดยการให้เงิน สิ่งของ หรือการดูแลกับบุตรที่มีความจำเป็นหรือต้องการมากกว่า เช่น เจ็บป่วย หรือตกงาน เพราะฉะนั้นหากพิจารณาตลอดช่วงชีวิตของบิดามารดาจะพบว่าบิดามารดาอาจได้รับสิ่งตอบแทนจากบุตรน้อยกว่าที่ได้ให้บุตรไป (McGarry, 1999; Tomini et al., 2016) และในภายหลัง แนวคิดนี้ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยทางเศรษฐศาสตร์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องแรงจูงใจในการบริจาค ซึ่งอาจมีรายละเอียดเพิ่มเติมที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดเดิม ซึ่งแบ่งแรงจูงใจออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การให้แบบเสียสละ (Altruistic) เป็นพฤติกรรมที่ให้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และ 2) การให้แบบต้องการให้ (Pure Altruism) เป็นการให้ด้วยความรู้สึกอยากให้และยินดีที่ได้ให้ทั้งที่ผู้รับอาจต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ทั้งผู้ให้และผู้รับได้ประโยชน์ทางด้านความรู้สึกร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย (Andreoni, 1990; Batina & Ithori, 2005; จริยภัทร รัตโณภาส, 2550)

(2) การประยุกต์ใช้ทฤษฎี

แนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นนั้น ได้ถูกนำมาศึกษาอย่างแพร่หลายในงานวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายโอนทรัพยากรภายในครอบครัว โดยเฉพาะการที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรในประเทศตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาร่วมกับแนวคิดการแลกเปลี่ยน เช่น การศึกษาของ Bernheim et al. (1985) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนของครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยพยายามศึกษาแรงจูงใจของการเกื้อหนุนว่าเป็นไปตามแนวคิดใด ซึ่งพบว่ามรดกเป็นตัวดึงดูดที่สำคัญที่เพิ่มการดูแลและความถี่ในการติดต่อระหว่างบิดามารดากับบุตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Cox (1987), Cox and Rank (1992) และ Cox and Stark (1996) ที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวในประเทศสหรัฐอเมริกาเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวได้รับคำวิจารณ์ว่าไม่ได้คำนึงถึงตัวแปรด้านบิดามารดา สภาวะสุขภาพของบิดามารดา ต่อมา Pezzin and Schone (1997) จึงได้ศึกษาเพิ่มเติมโดยเน้นถึงการดูแลบิดามารดาที่เจ็บป่วยในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่ารายได้ของบุตรที่ไม่ได้ทำงานเพิ่มขึ้นหลังจากให้การดูแลบิดามารดาที่เจ็บป่วย นอกจากนี้

การศึกษาของ Goldscheider and Lawton (1998) ที่ศึกษาประเด็นการเกื้อหนุนในสหรัฐอเมริกา เช่นกัน พบว่าการที่บุตรเห็นตัวอย่างการเกื้อหนุนของบิดามารดาตนเองที่มีต่อปู่ย่า/ตายาย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุตรมีความรู้สึกต้องการที่จะให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาของตนเองโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์หรือทรัพย์สินที่จะได้ตอบแทนกลับมา นอกจากนี้งานวิจัยของ Sloan, Hoerger and Picone (1996; 1997) ยังพบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดาไม่มีผลต่อบุตรในการให้การดูแลบิดามารดาที่ป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับความจำ สอดคล้องกับการศึกษาของ Altonji et al. (2000) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการแลกเปลี่ยนเวลาและเงินของบิดามารดาสูงอายุกับบุตร ผลการศึกษาพบความสัมพันธ์ที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเวลาที่ใช้ในการดูแลบิดามารดากับเงินหรือทรัพย์สินที่บิดามารดาให้แก่บุตร และการศึกษาของ Attias-Donfut and Wolff (2000) ในประเทศฝรั่งเศส ที่ระบุว่าบุตรให้เงินแก่บิดามารดาโดยไม่ได้หวังผลประโยชน์ที่อยู่ในรูปมรดกหรือเงินกลับมาโดยตรง แต่สิ่งที่ได้รับกลับมาทางอ้อมนั้นคือความรู้สึกยินดีที่ได้ให้และการได้รับการชื่นชมจากสังคม

สำหรับการศึกษาในประเทศในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น โดยมีผลศึกษาทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างจากประเทศตะวันตก เช่น งานวิจัยของ Ohtake (1991) และ Kohara and Ohtake (2006) ที่รายงานผลการศึกษาในทิศทางเดียวกับประเทศตะวันตก โดยพบว่าพฤติกรรมการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นนั้นไม่มีความสัมพันธ์ต่อการให้การเกื้อหนุนบิดามารดา แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการอาศัยอยู่กับบุตรมากกว่า กล่าวคือ บิดามารดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักจะมีบุตรอาศัยอยู่ด้วย ในขณะที่งานวิจัยของ Takayama and Arita (1996) และ Iwamoto and Fukui (2001) รายงานผลการศึกษาทิศทางตรงกันข้าม โดยพบว่า การให้การเกื้อหนุนบิดามารดานั้นเป็นผลมาจากความตั้งใจของบุตรมิใช่การทำเพื่อหวังผลประโยชน์อื่นใด

นอกจากนี้ แนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นนั้นได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายการให้ความช่วยเหลือของผู้สูงอายุแก่บุตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลหลานเมื่อบุตรป่วย ไปทำงาน หย่าร้างจากคู่สมรส หรือมีปัญหาทางการเงิน (Goodman & Silverstein, 2002; Musil & Ahmad, 2002) ซึ่งการให้ความช่วยเหลือบุตรในรูปแบบนี้พบว่าเพิ่มขึ้นอย่างมากในปัจจุบัน (Fujiwara & Lee, 2008) และผู้สูงอายุเองไม่ได้หวังที่จะได้รับเงินหรือสิ่งของจากบุตรเป็นการตอบแทนหากแต่ทำเพื่อต้องการช่วยเหลือหรือแบ่งเบาภาระของบุตร ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยบางชิ้น

กลับพบว่า หากบุตรให้เงินเป็นค่าตอบแทนบิดามารดาสูงอายุที่ช่วยเหลือหลาน อาจทำให้ผู้สูงอายุเกิดความไม่สบายใจ และอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ (Kalmijn, 2005)

สำหรับการทดสอบการศึกษาตามแนวคิดนี้มีวิธีทดสอบที่หลากหลาย บางการศึกษาศึกษาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างบิดามารดาและบุตรตามที่เกิดขึ้นจริง โดยพบว่าบิดามารดาเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุมีแนวโน้มต้องการการเกื้อหนุนจากบุตรมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันยังคงเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่า ในขณะที่บางการศึกษาเป็นการวิเคราะห์การเกื้อหนุนตามความรู้สึกของบิดามารดา โดยบิดามารดาอาจจะมีความรู้สึกว่าตนเองได้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าที่ได้รับจากบุตร เป็นต้น โดย Kalmijn (2005) ได้สรุปสมมติฐานเพื่อการทดสอบตามแนวคิดนี้ 2 ข้อ ได้แก่

สมมติฐานที่ 1: การเกื้อหนุนที่บิดามารดาให้แก่บุตรจะลดลงเมื่อบุตรมีอายุมากขึ้นเนื่องจากบุตรสามารถดูแลตนเองได้ ในขณะที่การเกื้อหนุนที่บุตรให้ต่อบิดามารดาจะเพิ่มมากขึ้นตามอายุและความต้องการของบิดามารดา

สมมติฐานที่ 2: การเกื้อหนุนของบุตรที่ให้ต่อบิดามารดาเป็นการให้โดยไม่คาดหวังผลตอบแทนใดกลับมา แต่เป็นการให้เพราะต้องการให้บิดามารดามีความสุขและมีความอยู่ดีมีสุขเพิ่มมากขึ้น (Pure Altruism)

3.2) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจนำมาประยุกต์กับการศึกษาการเกื้อหนุนในครอบครัวมากมายโดยนักเศรษฐศาสตร์ และได้พัฒนาต่อยอดเป็นทฤษฎีอื่นๆตามมา เช่น ทฤษฎีมรดกเชิงกลยุทธ์ (Strategic Bequests Theory) และทฤษฎีการให้ต่างตอบแทน (Reciprocity Theory) เป็นต้น

(1) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎี

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เป็นทฤษฎีที่ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมว่าเป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุระหว่างบุคคล โดยมีพื้นฐานอยู่บนบรรทัดฐานของการให้ต่างตอบแทน (Reciprocity) (Turner, 1986) โดยการกระทำที่เกิดขึ้นจะอาศัยหลักการโต้ตอบ ซึ่งพิจารณาจากรางวัล (Reward) กับการลงโทษ (Punishment) หรือความพอใจ (Satisfactory) กับความไม่พอใจ (Unsatisfactory) โดยทฤษฎีนี้

กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันว่าจะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ฝ่ายเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ หากไม่เป็นเช่นนั้นความสัมพันธ์จะเปลี่ยนไปเป็นผู้ที่พึงพิงและผู้ที่ถูกพึงพิงซึ่งทำให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันตามมา

ทฤษฎีแลกเปลี่ยนมี 2 ระดับ ได้แก่ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระดับบุคคล (Individualistic Exchange Theory) หรือทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเชิงพฤติกรรม (Behavioral Exchange Theory) และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integration Exchange Theory) หรือทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง (Exchange Structuralism Theory) (Homans, 1961; Ritzer, 1992; สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550) โดย Homans (1961) คิดค้นทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระดับบุคคลขึ้นเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างกัน การที่บุคคลหนึ่งจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร ย่อมมีเหตุผลมาจากรางวัล (Reward) หรือ การลงโทษ (Punishment) ซึ่งเป็นการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) และทางลบ (Negative Reinforcement) สิ่งที่ Homans ใช้เป็นตัวชี้วัดเพื่อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว คือ ปริมาณของการกระทำ (Quantity of Activity) และระดับของคุณค่าของการกระทำ (Value of Activity)

ต่อมา Blau (1964) ได้ต่อยอดทฤษฎีของ Homans โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระดับบุคคลและสังคมเข้าด้วยกันผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยน (Process of Exchange) Blau มองว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจของปัจเจกบุคคลที่ถูกจูงใจด้วยผลกำไรหรือรางวัลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากผู้อื่น การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นกลไกหนึ่งของการสร้างความสัมพันธ์อันดีและก่อให้เกิดความผูกพันที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ Blau ยังได้เพิ่มกลไกที่เป็นตัวประสานระหว่างบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน คือ บรรทัดฐานและค่านิยม (Norms and Values) ดังจะเห็นจากการที่บุคคลได้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือค่านิยมของสังคมเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งถือเป็นการขยายขอบเขตการแลกเปลี่ยนจากบุคคลกับบุคคล ไปสู่การแลกเปลี่ยนจากบุคคลกับกลุ่มหรือสังคม

(2) การประยุกต์ใช้ทฤษฎี

ในบริบทของความสัมพันธ์ในครอบครัว ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนได้ถูกนำไปใช้ศึกษาต่อในการศึกษาแรงจูงใจการให้มรดกและพัฒนาออกมาเป็นทฤษฎีมรดกเชิงกลยุทธ์

(Strategic Bequests Theory) ที่ผ่านมามีงานวิจัยหลายชิ้นพบว่าบิดามารดามักจะให้มรดก (เช่น เงินหรือทรัพย์สิน) หลังเสียชีวิตแก่บุตรหากบุตรนั้นดูแลตนเองเมื่อยามแก่เฒ่า (Bernheim et al., 1985) นอกจากนี้หากการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นอยู่ในรูปแบบเดียวกัน เช่น ผู้สูงอายุให้เงินแก่บุตรและบุตรก็ให้เงินแก่ผู้สูงอายุกลับมาจะถือเป็นการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทน (Reciprocity Theory) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนและมีแนวคิดที่ค่อนข้างใกล้เคียงกันอย่างมาก (Fyrand, 2010)

หากนำแนวคิดการแลกเปลี่ยนมาอธิบายการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะถูกเรียกว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างรุ่น (Intergenerational Exchange) โดยเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือการบริการที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุดของทั้ง 2 ฝ่าย ในบริบทนี้ผู้สูงอายุเป็นผู้ซื้อการบริการหรือการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน โดยอาจมีการให้เงินหรือทรัพย์สินหรือมรดกเป็นการตอบแทนแก่บุตรหลานในภายหลัง (Bernheim et al., 1985) ซึ่งเงื่อนไขที่สำคัญที่นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนมีปัจจัย 2 ระดับ คือ 1) ระดับสังคม ได้แก่ ความพร้อมและความสามารถเข้าถึงการเกื้อหนุนจากทางการหรือภาครัฐของผู้สูงอายุ และ 2) ระดับครอบครัว ได้แก่ ระดับความสัมพันธ์อันดีของบิดามารดาสูงอายุและบุตร ความต้องการของผู้รับและทรัพยากรที่มีของผู้ให้ รวมถึงการปฏิบัติตามภาระหน้าที่ของบุตรในแต่ละครอบครัว (Schwarz et al., 2010; Schwarz, Trommsdorff, Albert, & Mayer, 2005; Sun, 2002) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าในประเทศที่มีข้อจำกัดของระบบการเกื้อหนุนจากภาครัฐ ครอบครัวจะกลายเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการช่วยเหลือผู้สูงอายุและส่งผลต่อเนื่องไปถึงระดับการอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะผู้สูงอายุ (Knodel et al., 2013) โดยการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นภาระหน้าที่ของบุตรที่ต้องให้ความช่วยเหลือบิดามารดาตนเองเมื่ออายุมากหรือเมื่อมีความต้องการ (Ng, Phillips, & Lee, 2002) ซึ่งการแลกเปลี่ยนไม่จำเป็นต้องเป็นการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันเสมอไป แต่ส่วนใหญ่จะมีการให้กลับในภายหลัง เช่น การดูแลผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่บุตรหลานตอบแทนในสิ่งที่ผู้สูงอายุเกื้อหนุนครอบครัวในด้านต่างๆ ได้แก่ การให้การศึกษา การช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การดูแลหลาน เป็นต้น (Bianchi, Hotz, McGarry, & Seltzer, 2007)

จากแนวคิดที่กล่าวไป สามารถจำแนกการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นเป็น 3 ลักษณะ (Blau, 1964; Homans, 1961; Kalmijn, 2005; Rangel, 2000) คือ

- การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นภายหลัง (Delayed Exchange)

หรือ การแลกเปลี่ยนระหว่างรุ่น: จากรุ่นก่อนสู่รุ่นหลัง (Forward Intergenerational Goods: FIGs) ซึ่งการแลกเปลี่ยนในรูปแบบนี้เป็นการแลกเปลี่ยนที่ใกล้เคียงกับรูปแบบของการประกัน โดยกระบวนการเริ่มจากการที่บิดามารดาลงทุนกับบุตร เช่น การลงทุนให้การศึกษาแก่บุตร การลงทุนในเรื่องต่างๆที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีและคุณภาพชีวิตที่ดี และเมื่อบิดามารดามีอายุมากขึ้นบุตรก็จะให้การช่วยเหลือหรือการเกื้อหนุนกลับคืนมา หรืออาจกล่าวได้ว่า บิดามารดาให้บุตรก่อนและบุตรก็จะให้กลับคือเมื่อบิดามารดาสูงอายุ

- การแลกเปลี่ยนจากการคาดหวัง (Prospective Exchange)

หรือ การแลกเปลี่ยนระหว่างรุ่น: จากรุ่นหลังสู่รุ่นก่อน (Backward Intergenerational Goods: BIGs) หมายถึง การแลกเปลี่ยนแบบย้อนกลับจากคนรุ่นอนาคตกลับมาให้คนรุ่นปัจจุบัน หรือจากคนรุ่นหนุ่มสาวกลับมาให้ผู้สูงอายุ เช่น การให้การเกื้อหนุนบิดามารดาที่เป็นผู้สูงอายุในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการให้เงิน สิ่งของ อาหาร และการดูแลในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเป็นเพราะคาดหวังจะได้รับมรดกหรือทรัพย์สินเมื่อบิดามารดาเสียชีวิต การแลกเปลี่ยนรูปแบบนี้บุตรจะเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนก่อนและบิดามารดาสูงอายุเป็นผู้ให้สิ่งตอบแทนกลับไป

- การแลกเปลี่ยนทางตรง (Direct Exchange) เกิดขึ้นเมื่อ

ทั้งบิดามารดาสูงอายุและบุตรต่างฝ่ายต่างให้การแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกันในเวลาพร้อมกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนรูปแบบนี้สามารถแลกเปลี่ยนทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน เช่น ผู้สูงอายุเป็นผู้เลี้ยงหลานให้กับบุตรโดยจะได้รับการเยี่ยมเยียนจากบุตรเป็นการแลกเปลี่ยน เป็นต้น

ในการศึกษาที่ใช้แนวคิดการแลกเปลี่ยนเพื่ออธิบายการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรนั้น มีการตั้งสมมติฐานเพื่อการทดสอบไว้หลากหลายประเด็น โดย Kalmijn (2005) ได้สรุปสมมติฐานตามแนวคิดดังกล่าวทั้งหมด 4 ข้อ ได้แก่

สมมติฐานที่ 1: การให้เกื้อหนุนของบิดามารดาแก่บุตรจะลดลงเมื่อเวลาผ่านไป และในช่วงเวลาเดียวกันการเกื้อหนุนของบุตรที่ให้ต่อบิดามารดาจะเพิ่มขึ้น โดยการศึกษาหลายการศึกษาพบว่า เป็นไปตามสมมติฐานนี้ แต่การเพิ่มขึ้นของการเกื้อหนุนของบุตรนั้น

อาจเป็นไปได้ในลักษณะค่อนข้างคงที่ไม่ได้เป็นการเพิ่มขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้การวัดการ
 เกื้อหนุนของผู้สูงอายุแต่ละช่วงอายุก็ทำได้ยาก ต้องใช้ข้อมูลที่เก็บแบบระยะยาว (Longitudinal
 Data) ในการทดสอบ เนื่องจากการเกื้อหนุนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลาของชีวิต

สมมติฐานที่ 2: ยิ่งบิดามารดาลงทุนหรือให้การเกื้อหนุนแก่บุตร
 ในช่วงวัยเด็กมากเท่าไร บุตรก็จะให้การเกื้อหนุนตอบกลับแก่บิดามารดามากขึ้นเท่านั้น ในการ
 ทดสอบสมมติฐานนี้เป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องใช้ข้อมูลการเกื้อหนุนของบิดามารดาที่มี
 ให้กับบุตรเมื่อตอนเด็ก

สมมติฐานที่ 3: ยิ่งบิดามารดามีทรัพย์สินมากเท่าไร ก็ยิ่งได้รับ
 การเกื้อหนุนจากบุตรมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งสมมติฐานนี้มีพื้นฐานมาจากรูปแบบการแลกเปลี่ยนจากการ
 คาดหวัง (Prospective Exchange) โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในสาขาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งพบว่า
 ระดับของความมั่งคั่งของบิดามารดามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับระดับการเกื้อหนุนที่ได้รับจากบุตร

สมมติฐานที่ 4: ยิ่งบิดามารดาให้การเกื้อหนุนประเภท A แก่บุตร
 มากเท่าไร บิดามารดาจะได้รับการเกื้อหนุนประเภท B จากบุตรคนเดิมกลับมาเท่านั้น ซึ่งในการ
 ทดสอบสมมติฐานข้อนี้ จำเป็นต้องมีรายละเอียดการเกื้อหนุนของบุตรแต่ละคนอย่างละเอียด เพื่อให้
 สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าการให้และการได้รับการเกื้อหนุนของบิดามารดาในแต่ละประเภทมา
 จากบุตรคนเดียวกันหรือบุตรคนละคน

กล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่อนำแนวคิดการแลกเปลี่ยนมาใช้ในบริบท
 ของครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะพิจารณาผลของการแลกเปลี่ยนในอดีต เพื่อเป็นข้อมูล
 เปรียบเทียบผลของการแลกเปลี่ยนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากพิจารณาความเท่าเทียมกัน
 ของการแลกเปลี่ยนในเชิงวัตถุแล้วบางทีสมาชิกในครอบครัวยังให้ความสำคัญกับรูปแบบของการ
 แลกเปลี่ยนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และความผูกพันรวมถึงความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันด้วย (Lawler &
 Yoon, 1998; Molm, Takahashi, & Peterson, 2000)

3.3) แนวคิดความกตัญญู (Filial Piety)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่นักสังคมนิยมใช้ในการศึกษา
 แรงจูงใจของการเกื้อหนุน จากการศึกษาการเกื้อหนุนที่ผ่านมาบางการศึกษาจัดให้แนวคิดความ
 กตัญญูเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดอื่นที่ไม่ใช่การให้แบบที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น เนื่องด้วยเป็นแนวคิดที่

มีบรรทัดฐานของสังคมเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา ซึ่งบุตรอาจไม่มีแรงจูงใจหรือความรู้สึกที่ต้องการทำด้วยตนเอง หรือทำแล้วไม่ได้คาดหวังเพียงความสุขที่ได้ทำ (เช่น Canta & Pestieau, 2013; Klimaviciute, Perelman, Pestieau, & Schoenmaeckers, 2017; Kolm, 2006; เช่น Tomini et al., 2016) ในขณะที่บางการศึกษามองว่าหน้าที่ที่บุตรต้องกระทำต่อบิดามารดาเป็นความรู้สึกที่บุตรเองต้องการที่จะตอบแทนคุณและทำด้วยความเต็มใจโดยไม่รู้สึกว่าเป็นการบังคับจากสังคมภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการให้แบบที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (เช่น Cantor, 1979; Chen & Adamchak, 1990a, 1990b; Qureshi, 1990)

(1) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎี

การกตัญญูรู้คุณบิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นปรัชญาคำสอนในลัทธิของขงจื้อ ซึ่งพบว่ามีอิทธิพลอย่างมากทั้งต่อการให้การดูแลบิดามารดาเมื่อสูงอายุ และความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร Li Chi (1967) กล่าวถึงองค์ประกอบของความกตัญญูที่บุตรพึงมีตามความเชื่อและค่านิยมของจีนสมัยโบราณว่ามี 3 อย่าง คือ การเคารพบิดามารดา ไม่นำเรื่องเสื่อมเสียมาให้บิดามารดาและครอบครัว และดูแลบิดามารดาให้มีความสุขสบายและสงบ ด้วยอาหารที่ดี เสื้อผ้าที่นุ่ม หอ่งที่อุ่น ซึ่งความกตัญญูเป็นบรรทัดฐานทางสังคมเกี่ยวกับบทบาทของสมาชิกในครอบครัวมาตั้งแต่อดีต กล่าวคือครอบครัวถูกคาดหวังให้เป็นแหล่งเกื้อหนุนและดูแลผู้สูงอายุ เมื่อผู้ที่เป็นบิดามารดาให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อผู้ที่เป็นบุตร บุตรเองต้องแสดงออกซึ่งความกตัญญูแก่บิดามารดา โดยอาจอยู่ในรูปของความรัก ความเคารพเชื่อฟัง หรือการให้ความช่วยเหลือทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ (Ng, 2002) เมื่อพิจารณาแนวคิดของความกตัญญูร่วมกับวงจรชีวิต สามารถอธิบายได้ว่า บิดามารดาและบุตรต่างมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในวงจรชีวิตขึ้นอยู่กับอายุหรือลำดับวงจรของวงจรชีวิต บทบาทการพึงพิงในครอบครัวนั้นสามารถเห็นได้ชัดเจนในสมาชิกที่อายุแตกต่างกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรเริ่มจากการที่บิดามารดามีหน้าที่ต้องดูแลเอาใจใส่บุตร ให้การศึกษาแก่บุตร รวมถึงสนับสนุนเรื่องต่างๆในทุกช่วงวัยของชีวิตบุตร ซึ่งการดูแลเอาใจใส่นี้เองที่ถือเป็นสิ่งกำหนดให้บุตรต้องให้การดูแลบิดามารดาเพื่อเป็นการตอบแทนในภายหลังหรือในช่วงเวลาที่บิดามารดาต้องการ (Ng et al., 2002; Sung, 1998)

สำหรับประเทศไทยก็เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูของบุตรที่มีต่อบิดามารดาเช่นเดียวกับประเทศจีน บุตรมีหน้าที่ต้องตอบแทนบุญคุณบิดา

มารดาด้วยการอุปถัมภ์และการเกื้อหนุนในยามสูงอายุ ทั้งนี้สังคมคาดหวังให้บุตรชายแสดงความกตัญญูด้วยการบวชเรียน และทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ขณะที่บุตรสาวจะเป็นผู้อยู่กับบ้าน ช่วยเหลืองานในบ้าน และคอยช่วยเหลือดูแลบิดามารดาในยามแก่ชรา (Podhisita, 1985)

(2) การประยุกต์ใช้ทฤษฎี

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเป็นแนวคิดหนึ่งที่มาใช้ศึกษาและอธิบายแนวคิดความกตัญญูได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีหลักแนวคิดว่า ในกระบวนการแลกเปลี่ยนหากผู้ใดที่มีความสามารถในการตอบแทนอีกฝ่ายหนึ่งต่ำ ผู้นั้นจะตกอยู่ในสถานะพึ่งพิง ในทางกลับกันหากผู้นั้นมีความสามารถในการตอบแทนที่สูงกว่าจะกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจในความสัมพันธ์นั้น โดยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรและสามารถช่วยเหลือครอบครัวในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการเงิน จะทำให้บุตรเกิดความรู้สึกที่อยากตอบแทนบิดามารดาโดยการให้การดูแลเอาใจใส่มากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือครอบครัวเลย (Brackbill & Kitch, 1991)

นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการนำเอาแนวคิดกระบวนการความทันสมัยมาใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดความกตัญญู โดยในอดีตค่านิยมเรื่องความกตัญญูมีอิทธิพลอย่างมากสำหรับประเทศในแถบเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศจีนซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดเรื่องนี้ โดยความกตัญญูนี้เป็นแนวคิดที่ยกย่องความสำคัญของผู้สูงอายุให้อยู่เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด (Sereny, 2013) บิดามารดาสูงอายุมีความคาดหวังว่าหน้าที่ของบุตรที่ดีต้องอยู่บนพื้นฐานของความกตัญญู บุตรมีหน้าที่ตอบแทนบุญคุณและดูแลตนเองเมื่อยามสูงอายุ (Xu, 2012) แต่ในปัจจุบันเมื่อมีความเจริญด้านเทคโนโลยีมากขึ้น เกิดกระบวนการความทันสมัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ คนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นลำดับต้นเหมือนในอดีต แต่ให้ความสำคัญกับการประสบความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด จึงทำให้เกิดประเด็นที่ทำทนายตามมาว่า ในสังคมสมัยใหม่นี้ค่านิยมเรื่องความกตัญญูยังมีความสำคัญอยู่หรือไม่ (Ong, 2015) โดย Aboderin (2004) ให้ความเห็นว่า กระบวนการความทันสมัยเป็นปัจจัยที่ทำให้โครงสร้างทางสังคมและความต้องการของคนในสังคมเปลี่ยนไป นำมาซึ่งค่านิยมและการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของความกตัญญูที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางลบ เช่น การศึกษาของ Cheung and Kwan (2009) พบว่า เมืองที่มีระดับของการพัฒนาสูงนั้นจะส่งผลทางลบต่อค่านิยมความกตัญญูและบทบาทหน้าที่ที่มีตามแนวคิดนี้ และ Zhan (2004)

ที่พบว่า ความรู้สึกอยากดูแลบิดามารดาสูงอายุจะลดลงหากบุตรเห็นว่าการดูแลนั้นเป็นอุปสรรคขัดขวางการทำงานของตนเอง เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ใ้ว่าค่านิยมเรื่องความกตัญญูจะหายไปจากสังคมสมัยใหม่ หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากยิ่งขึ้น จากเดิมการแสดงออกซึ่งความกตัญญูคือการดูแลบิดามารดาสูงอายุด้วยความตั้งใจที่อยากทำเพื่อตอบแทนบุญคุณ ไม่นับรวมการให้แต่วัตถุหรือสิ่งของโดยปราศจากความรักและเคารพ (Sung, 1998; Yeh, Yi, Tsao, & Wan, 2013) แต่ปัจจุบันการแสดงออกถึงความกตัญญูจะปรับตามความสามารถของบุตรและเงื่อนไขของแต่ละครอบครัว โดยเป็นการทำความเข้าใจและตกลงกันภายใต้เงื่อนไขระหว่างบิดามารดาสูงอายุและบุตร (Chou, 2011; Lee & Kwok, 2005) ทำให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น เช่น การให้เงินที่กลายเป็นรูปแบบการเกื้อหนุนที่บุตรให้ต่อบิดามารดาสูงอายุมากกว่าการดูแลแบบที่ผ่านมา โดยผู้สูงอายุเองก็มีความรู้สึกที่ดีต่อการได้รับเงินจากบุตรเช่นกัน (Cheung & Kwan, 2009; Mao & Chi, 2011) นอกจากนี้การดูแลผู้สูงอายุจากเดิมที่บุตรต้องทำหน้าที่ในการดูแลบิดามารดาด้วยตนเองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการส่งผู้สูงอายุไปยังสถานดูแลผู้สูงอายุแบบทางการที่ภาครัฐจัดไว้ให้โดยที่บุตรจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด (Mao & Chi, 2011; Zhan, Xiaotian, & Baozhen, 2008) เป็นต้น

4) แนวคิดการไหลเวียนของความมั่งคั่ง (Theory of Intergenerational Wealth Flows)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่อธิบายโดยนักประชากรศาสตร์ ชื่อ John Caldwell (1982) ที่ได้ศึกษาการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์ที่มีผลต่อขนาดของครอบครัว โดยพบว่า ขนาดของครอบครัวจะถูกกำหนดโดยการไหลเวียนของความมั่งคั่งจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง Caldwell (1982) กล่าวว่า ในสังคมดั้งเดิมมีค่านิยมว่าบุตรคือการลงทุนอย่างหนึ่งที่สามารถกลายเป็นแรงงานในปัจจุบันและเป็นที่พักของบิดามารดาสูงอายุในอนาคต จึงทำให้คนในสังคมอยากมีบุตรจำนวนมากทำให้ภาวะเจริญพันธุ์อยู่ในระดับสูง ทิศทางการไหลเวียนความมั่งคั่งในสังคมดั้งเดิมนี้ จะเป็นการไหลเวียนจากคนรุ่นอายุน้อยกว่าไปสู่คนรุ่นอายุมากกว่า แต่เมื่อเกิดกระบวนการเปลี่ยนผ่านประชากร ส่งผลกระทบต่อขนาดของครอบครัว ภาวะเจริญพันธุ์จากที่อยู่ในระดับสูงเปลี่ยนมาเป็นอยู่ในระดับต่ำ การไหลเวียนความมั่งคั่งจะมีทิศทางกลับกัน คือ ความมั่งคั่งจะ

ไหลเวียนจากคนรุ่นที่แก่กว่ามายังคนรุ่นที่เด็กกว่า เนื่องจากจำนวนบุตรที่ลดลงทำให้บิดามารดามีการลงทุนให้บุตรมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในสังคมที่ทำให้ความสำคัญกับการประสบความสำเร็จและความพึงพอใจในชีวิตเป็นหลัก โดยมีสาเหตุหลักมาจากระบบการศึกษา คือ

- การศึกษาทำให้ต้นทุนของบุตรสูงขึ้น ครอบครัวต้องเพิ่มต้นทุนในการเลี้ยงดูและให้การศึกษา
- สังคมเริ่มคาดหวังให้ครอบครัวเลี้ยงดู และลงทุนกับบุตรให้มากขึ้น เพราะสังคมเริ่มตระหนักและให้ความสำคัญกับบุตรโดยถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญในอนาคต
- การศึกษามีส่วนอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับการมีบุตร โดยเฉพาะการมีจำนวนบุตรลดลง ทำให้ครอบครัวมีขนาดเล็กลง

โดยสรุปแล้ว แนวคิดการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งของ Caldwell พยายามอธิบายในประเด็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างรุ่น โดยเชื่อมโยงการไหลเวียนความมั่งคั่งที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ การเลื่อนไหลของความมั่งคั่งนี้ หมายรวมถึง เงิน สินค้า บริการ และการค้าประกันต่างๆ ที่บุคคลหนึ่งจัดให้กับอีกบุคคลหนึ่ง โดยเป็นการมองทั้งในปัจจุบัน และคาดว่าจะเกิดขึ้นตลอดชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทิศทางการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งนี้ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย (Caldwell, 1967; Kaplan & Bock, 2001)

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่เกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์อื่นๆ เช่น แนวคิดของ Notestein (1945) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของมูลค่าของบุตรที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ แนวคิดของ Becker (1960) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผลกระทบของความทันสมัย ที่ส่งผลกับภาวะเจริญพันธุ์ โดยใช้แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์จุลภาค เรื่องการเลือกโดยใช้เหตุผล (Rational Choice) มาประกอบการอธิบายว่า ภาวะเจริญพันธุ์ ขึ้นอยู่กับแบบแผนการตัดสินใจเลือกขนาดของครอบครัวของคู่สมรส ทั้งนี้ครัวเรือนในฐานะหน่วยบริโภคมีความต้องการได้รับความพอใจสูงสุดในการเลือกบริโภคสินค้าต่างๆ รวมทั้งการเลือกจำนวนบุตรภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลา Becker ได้เน้นในเรื่องค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร และค่าเสียโอกาสในด้านของเวลาของผู้เป็นมารดา เช่น ระยะเวลาในการตั้งครรภ์ ระยะเวลาเลี้ยงดูบุตร ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น

2.2.2 แนวคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ

การทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีในส่วนนี้ ผู้วิจัยเริ่มจากการอธิบายแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องความสุข ซึ่งถือเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของการอยู่ดีมีสุขทางจิตใจ และตามด้วยการอธิบายถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรว่ามีผลอย่างไรต่อความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละส่วนดังนี้

2.2.2.1 แนวคิดเรื่องความสุข (Happiness)

ตัวชี้วัดเรื่องการอยู่ดีมีสุขทางจิตใจ (Subjective Well Being: SWB) มีหลายตัวชี้วัด เช่น ความพึงพอใจในชีวิต การมีความรู้สึกในทางบวก หรือ การประเมินสุขภาพจิต เป็นต้น ซึ่ง “ความสุข” ก็เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดเหล่านั้น (Conceicao & Bandura, 2008) ซึ่งตัวชี้วัดที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกับความสุขอย่างมาก คือ ความพึงพอใจในชีวิต โดยความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) เป็นความรู้สึกภายในที่มีผลมากจากการเปรียบเทียบสิ่งที่ตนเองคาดหวังจะให้เกิดกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง หากสิ่งที่คิดและสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในทางเดียวกันจะเกิดความรู้สึกพึงพอใจ แต่หากสิ่งที่เกิดไม่เป็นไปตามที่คาดหวังจะเกิดความรู้สึกในทางตรงกันข้าม (Campbell, Converse, & Rodgers, 1976; Diener, 1984; Michalos, 1985) แต่สำหรับความสุข เป็นความรู้สึกที่อธิบายถึงเหตุผลได้ยากกว่า บางการศึกษาถือว่า เป็นภาวะอารมณ์หนึ่งที่เป็นความรู้สึกบวกมากกว่าความพึงพอใจ (Haybron, 2007; Schnitker, 2008) ในขณะที่มีการศึกษาบางงานที่พบว่า ความสุขและความพึงพอใจมีความหมายเดียวกันและสามารถใช้แทนกันได้ (Blanchflower & Oswald, 2004; Easterlin, 2005) ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดว่าค่า 2 ค่านี้แตกต่างกันหรือมีความหมายเดียวกันหรือไม่

ความสุขสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ความสุขเชิงอัตวิสัย ซึ่งจะให้ความสำคัญกับอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเป้าหมายในชีวิต ประกอบด้วยความรู้สึกทางบวก และการปราศจากอารมณ์ทางลบ ซึ่งบุคคลสามารถประเมินตนเองได้จากความรู้สึกภายในที่มีต่อคุณภาพชีวิตโดยรวมและการบรรลุเป้าประสงค์ที่มุ่งหวังไว้ของตนเอง (Diener, Horwitz, & Emmons, 1985; McDowell, 2010) ซึ่งการวัดความสุขประเภทนี้มีวิธีการวัดที่หลากหลาย เช่น การใช้มาตรวัด The Satisfaction with Life Scale (SWLS) ของ Diener, Emmons, Larsen and Griffin (1985) และ The Positive and Negative Affect Schedule

(PANAS) ของ Watsons, Clark and Tellegen (1988) ความสุขประเภทที่ 2 คือ ความสุขทางภาวะทางจิต ให้ความสำคัญกับลักษณะของจิตด้านบวกที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิต ให้ความสำคัญกับความรู้สึกยินดีกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต การใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น เช่น การเสียสละ การสุขใจในการให้มากกว่าการได้รับ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งมากกว่าความพึงพอใจ (Nave, Sherman, & Funder, 2008; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000) ซึ่งการประเมินความสุขประเภทนี้ได้มีการพัฒนาเครื่องมือจากนักคิดในหลายสาขามาสร้างเป็นโมเดลเพื่อใช้วัดสุขภาวะทางจิต ซึ่งมาตรวัดที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ มาตรวัดสุขภาวะทางจิต (The Psychological Well-Being Scale) ของ Ryff (1989, 1995) ซึ่งมีองค์ประกอบหลักในการวัดทั้งหมด 6 ด้าน คือ การยอมรับตนเอง การปรับตัวกับสภาพแวดล้อม การพัฒนาตนเอง การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น การมีเป้าหมายในชีวิต และการพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้ นอกจากนี้ยังมีการวัดความสุขประเภทนี้อีกหลายหลากมิติ เช่น การพยายามวัดความสุขโดยใช้เพียงข้อคำถามเดียว โดยให้ผู้ตอบประเมินตนเองว่าชีวิตในช่วงที่ผ่านมามีความสุขมากแค่ไหน ซึ่งให้ตอบว่ามีความสุขมาก มีความสุข ไม่มีความสุขเลย หรืออาจจะให้คำตอบเป็นคะแนนจาก 0-10 คะแนนก็ได้ (Easterlin, 2003; Frey & Stutzer, 2000; Krueger & Schkade, 2008) หรือการวัดความสุขจากคลื่นสมอง ซึ่งการทำงานของสมองสามารถบอกได้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้วัดในขณะนั้นได้ว่ามีความรู้สึกทางบวก หรือความรู้สึกทางลบ (Frey & Stutzer, 2002) เป็นต้น

ในปัจจุบันได้มีการศึกษาประเด็นเรื่องความสุขจากนักวิชาการในหลายสาขา ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ซึ่งในระดับมหภาค เช่น ในเชิงเศรษฐศาสตร์ ได้มีการนำความสุขมาศึกษาคู่กับตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) โดยการมีความสุขจะแปรผันตรงกับ GDP ของประเทศ นอกจากนี้ในเชิงสังคมวิทยาจะมองว่าสังคมคือการรวมกลุ่มกันของแต่ละคน และหากคนแต่ละคนมีความสุขก็จะทำให้สังคมในภาพรวมมีความสุขตามไปด้วย สำหรับการศึกษาในระดับจุลภาค เช่น การศึกษาทางจิตวิทยา ให้ความสำคัญกับความสุขของแต่ละบุคคลว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการประเมินสถานการณ์ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันของแต่ละบุคคล เป็นต้น (Conceicao & Bandura, 2008; Diener, 2006; Lindenberg, Steverink, & Joris, 2005; Population Reference Bureau, 2015)

2.2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุ กับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรในครอบครัวนั้น ถือเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆของทั้ง 2 ฝ่ายซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างรุ่นในช่วงชีวิต ซึ่งความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวนี้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการบูรณาการทางสังคม (Social Integration) คือ คนในสังคมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมร่วมกัน ยอมรับในบรรทัดฐานที่สังคมกำหนด หากสมาชิกในสังคมบางคนหรือบางกลุ่ม ทำผิดจากบรรทัดฐานที่ตั้งไว้ก็จะถูกลงโทษโดยสังคม (Durkheim, 1896/1951) ในทางเดียวกันกับระดับครอบครัว สังคมก็กำหนดบรรทัดฐานที่สมาชิกในครอบครัวพึงปฏิบัติต่อกัน หากผู้ใดทำตามบรรทัดฐานที่วางไว้ก็จะได้รับรางวัลหรือผลตอบแทนในรูปแบบต่างๆ เช่น ความช่วยเหลือจากสมาชิกในครอบครัว แต่หากผู้ใดทำผิดจากบรรทัดฐานที่วางไว้ก็จะถูกลงโทษจากสมาชิกคนอื่น ซึ่งการได้รับรางวัลและการถูกลงโทษนี้ย่อมมีผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางจิตใจของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงผู้สูงอายุและบุตรด้วย (Umberson, 1992)

ความสัมพันธ์ในลักษณะการเกื้อหนุนช่วยเหลือกันระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรอาจมีการให้และการรับที่ไม่สมดุลกัน ทั้งนี้บริบทโครงสร้างสังคมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและส่งผลต่อภาวะทางจิตใจอันเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์นั้น (Mutran & Reitzes, 1984) บริบทโครงสร้างสังคมดังกล่าวประกอบไปด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) โครงสร้างครอบครัว ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อความสุขของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคน ยิ่งถ้าสมาชิกคนใดมีความต้องการส่วนตนมากกว่าการมองถึงความต้องการของผู้อื่นและหากได้รับความช่วยเหลือตามที่ต้องการจะเป็นการเพิ่มความสุข แต่หากไม่มีผู้ให้ความช่วยเหลือจะทำให้ความสุขนั้นลดลงหรือเกิดเป็นความทุกข์ขึ้น ซึ่งโครงสร้างครอบครัวดังกล่าว หมายถึง สถานภาพสมรส ลักษณะการอยู่อาศัย เช่น หากบุตรหรือผู้สูงอายุมีสถานภาพสมรสเป็นหม้ายหรือหย่า ก็จะส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลกันในการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างกัน (Umberson, 1992; Umberson & Gove, 1989) ส่วนต่อมา คือ 2) สถานะทางเศรษฐกิจ หากบุตรหรือผู้สูงอายุคนใดมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี ก็จะอาศัยการเกื้อหนุนด้านการเงินจากอีกฝ่ายมากกว่า แต่หากทั้ง 2 ฝ่ายมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีใกล้เคียงกัน การพึ่งพาอีกฝ่ายก็จะลดลง ซึ่งก็มีผลต่อความสุขของทั้งผู้สูงอายุและบุตรด้วย (Rossi & Rossi, 1990; Treas & Bengtson, 1987) และส่วนสุดท้าย คือ

3) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น บทบาทเพศและเชื้อชาติ มีการศึกษาจำนวนมากที่พบความสัมพันธ์ระหว่างเพศต่อการได้รับและให้การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร โดยผู้หญิงมีแนวโน้มที่อยู่ในความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกันมากกว่าผู้ชาย (Williams, 1985) จึงอาจกล่าวได้ว่า การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นนี้โดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่มารดาและบุตรสาว ซึ่งส่งผลถึงความสุขของทั้งมารดาและบุตรสาวด้วย นอกจากนี้เชื้อชาติก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว สมาชิกครอบครัวที่เป็นคนผิวดำจะให้การเกื้อหนุนระหว่างสมาชิกในครอบครัวมากกว่าคนผิวขาว เป็นต้น (Sussman, 1985) นอกจากนี้อายุก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตของสมาชิกแต่ละคน ได้แก่ รายได้ การเกษียณอายุ การมีหลาน ซึ่งประสบการณ์ต่างๆนี้จะเพิ่มโอกาสในการให้การเกื้อหนุนบุตร และนำไปสู่การมีความรู้สึกทางบวกที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ (Umberson, 1992)

แนวคิดการแลกเปลี่ยนเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้อธิบายรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนในครอบครัวที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุได้ โดยตามหลักแนวคิดนี้ระบุว่า การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับการเกื้อหนุนและในขณะที่เดียวกันก็ยังสามารถให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเป็นรูปแบบที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากที่สุดเมื่อเปรียบกับการที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนหรือให้การเกื้อหนุนแต่เพียงฝ่ายเดียว (Antonucci & Akiyama, 1987; Ingersoll-Dayton & Antonucci, 1988; Maton, 1988; Rook, 1987; Stoller, 1985) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาจำนวนมากที่สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในแต่ละรูปแบบที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุซึ่งมีข้อค้นพบทั้งทางบวกและทางลบ โดยการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า การที่ผู้สูงอายุเป็นผู้รับการเกื้อหนุนจากบุตรย่อมทำให้มีความสุขในชีวิตเพิ่มมากขึ้น เช่น Krause (1986), Norris and Murrell (1984), Thompson and Heller (1990), Russell and Cutrona (1991) และ Silverstein and Bengtson (1994) แต่บางการศึกษากลับพบว่า หากผู้สูงอายุเป็นฝ่ายรับการเกื้อหนุนจากบุตรมากเกินไป จะส่งผลให้ระดับความสุขลดลง เนื่องมาจากการที่บิดามารดาเริ่มมีอายุเพิ่มมากขึ้นก็จะพยายามรักษาบทบาทในครอบครัวของตนเองเอาไว้ให้นานที่สุดกว่าที่จะถึงช่วงเวลาที่ต้องพึ่งพาบุตรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้นในบางครั้งผู้สูงอายุเองอาจจะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากเกินไปกว่าความคาดหวังของตนเอง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียด ไม่สบายใจ หรือรู้สึกว่าตนเองไม่มีค่า เช่น Lawton, Silverstein and Bengtson (1994) และ Coyne, Wortman and Lehman (1988)

นอกจากนี้การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาความสุขของบุตรในฐานะที่เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนกับบิดามารดาสูงอายุ และความสุขของผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้รับการเกื้อหนุนแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งยังมีการศึกษาส่วนน้อยที่สนใจศึกษาความสุขของผู้สูงอายุในบทบาทของการเป็นผู้ให้เกื้อหนุนแก่บุตร (Schwarz et al., 2010; Tian, 2014) และส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเทศในทวีปยุโรป เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ นอร์เวย์ เยอรมนี สเปน และประเทศในเอเชียเพียงบางประเทศ เช่น ไต้หวัน จีน และอินโดนีเซีย เป็นต้น (Chen & Silverstein, 2000; Hsu, 2007; Lowenstein, Katz, & Gur-Yaish, 2007; Rossi & Rossi, 1990; Schwarz et al., 2005) ผลการศึกษาดังกล่าว พบว่า การให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุนั้นจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความสุขของผู้สูงอายุเอง เพราะเนื่องด้วยอายุที่เพิ่มขึ้นของบิดามารดาสูงอายุ ส่งผลกระทบต่อความแข็งแรงของร่างกายและความสามารถในการทำกิจกรรมบางอย่าง เพราะฉะนั้นการที่ผู้สูงอายุยังสามารถคงบทบาทการให้ความช่วยเหลือแก่บุตรหรือสมาชิกในครอบครัวแม้เพียงเล็กน้อย ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสุข และรู้สึกว่าคุณเองยังสามารถทำประโยชน์ให้กับครอบครัวได้

2.3 การทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษารั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ผลการวิจัยที่แสดงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และ 2) ผลการวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกับความสุขของผู้สูงอายุ

2.3.1 ผลการวิจัยที่แสดงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่าง

ผู้สูงอายุกับบุตร

ในการศึกษาประเด็นการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะแยกศึกษาประเด็นการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนออกจากกัน (Verbrugge & Chan, 2008) โดยการศึกษาส่วนใหญ่จะพบว่า ผู้สูงอายุจะได้รับการช่วยเหลือในด้านการเงิน การดูแล และการให้ที่อยู่อาศัย (Allen, Foster, & Berg, 2001; Soldo & Freedman, 1994; Spillman, 2004; Stoller & Earl, 1983; Stone, Cafferata, & Sangl, 1987) ในขณะที่ผู้สูงอายุไม่น้อยที่ให้การเกื้อหนุนกลับคืนแก่บุตรหลาน โดยผู้สูงอายุมักให้ความช่วยเหลือและเกื้อหนุนบุตรตามแต่ที่บุตรต้องการ ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวและเป็นไปตามบรรทัดฐานที่วางเอาไว้ (Fingerman et al., 2009) และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ พบว่า การได้รับ

ความช่วยเหลือจากบุตรมีความสัมพันธ์กับการที่ผู้สูงอายุให้ความช่วยเหลือในทางบวกอย่างชัดเจน เช่น หากผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรจะให้การช่วยเหลือโดยการเลี้ยงหรือดูแลหลานและทำงานบ้าน เป็นการตอบแทน นอกจากนี้หากบุตรช่วยพาผู้สูงอายุออกไปหาหมอหรือออกไปเป็นเพื่อนเวลาเดินทางไปข้างนอก ผู้สูงอายุก็นำเงินแก่กับบุตรเพื่อเป็นการตอบแทน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงถึงการเกิดการแลกเปลี่ยนกันระหว่างรุ่นในครอบครัว ผู้สูงอายุคนใดที่ได้รับการช่วยเหลือจากบุตร ผู้สูงอายุก็นำความช่วยเหลือแก่บุตรเป็นการตอบแทนด้วยเช่นกัน (Lee, Netzer, & Coward, 1994; Verbrugge & Chan, 2008)

การศึกษาการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ทั้งในมิติการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนนั้นส่วนใหญ่ตัวแปรที่ถูกนำมาพิจารณา ได้แก่ ตัวแปรอายุ เพศ เชื้อชาติ โครงสร้างของครอบครัว สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Morgan, 1982; Troll, Miller, & Atchley, 1979) ส่วนนี้ผู้วิจัยแบ่งการทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดังมีรายละเอียดแต่ละปัจจัยต่อไปนี้

2.3.1.1 ปัจจัยด้านประชากร

ปัจจัยทางประชากรเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า มีปัจจัยหลักที่สำคัญ ได้แก่ เพศ อายุ และสถานภาพสมรส สำหรับปัจจัยเรื่องเพศ การศึกษาของ Lee, Netzer and Coward (1994) ที่ศึกษาองค์ประกอบของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่น 2 องค์ประกอบที่มีผลต่อรูปแบบการเกื้อหนุนในครอบครัวในเขตพื้นที่ทางภาคเหนือของรัฐฟลอริดา พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงจะได้รับความช่วยเหลือจากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย สอดคล้องกับการศึกษาของ Friedman, Knodel, Bui and Truong (2002) ที่ศึกษาความแตกต่างของเพศกับการเกื้อหนุนในครอบครัวของประเทศเวียดนามและการศึกษาของ Spitze et al. (2012) ที่ศึกษาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนด้านอารมณ์และจิตใจระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงจะเป็นผู้ที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านอารมณ์และจิตใจมากกว่าเพศชาย เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของอุทัยทิพย์ รักษ์จรยาบรรณ (2549) ที่พบว่าผู้สูงอายุไทยเพศหญิงจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินมากกว่าผู้สูงอายุชายแต่จะได้รับการเกื้อหนุนด้านอื่น ๆ น้อยกว่า ในขณะที่การศึกษาของ Knodel et al. (2013) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในบริบทของประเทศไทย โดยการแจกแจงแบบตารางไขว้

พบว่าผู้สูงอายุหญิงจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงิน อาหาร และของใช้มากกว่าผู้สูงอายุชาย เมื่อพิจารณาการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร Verbrugge and Chan (2008) พบว่า ภายหลังจากการควบคุมตัวแปรอื่นแล้ว ผู้สูงอายุหญิงในประเทศสิงคโปร์จะช่วยเลี้ยงและดูแลหลานรวมถึงช่วยเหลืองานบ้านมากกว่าผู้สูงอายุชาย แต่จะช่วยเหลือด้านการเงินน้อยกว่า และการศึกษาของ Knodel et al. (2013) จากการวิเคราะห์แบบสองตัวแปรสามารถชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุหญิงจะให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรน้อยกว่า แต่จะช่วยเหลือในการทำงานบ้านมากกว่าผู้สูงอายุชาย ในขณะที่ Lee, Netzer and Coward (1994) พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงให้ความช่วยเหลือบุตรมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย ในขณะที่เพศชายมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าเพศหญิง

สำหรับปัจจัยด้านอายุนั้น การศึกษาของ Spitze et al. (2012) พบว่า ภายหลังจากควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่แล้ว ในประเทศสหรัฐอเมริกาผู้สูงอายุที่ยังอายุมากจะได้รับการเกื้อหนุนมากขึ้นตามไปด้วย แต่กลับกันจะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรน้อยลง สอดคล้องกับการศึกษาของ Lee, Netzer and Coward (1994) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนของครอบครัวที่รัฐฟลอริดา และงานของ Lin et al. (2003) ที่ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศของบุตรต่อรูปแบบของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุในไต้หวัน ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุตร ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีอายุมากจะเป็นฝ่ายที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุตร นอกจากนี้ในรายงานการศึกษาของ Knodel et al. (2013) พบว่าผู้สูงอายุไทยยังมีอายุมากก็จะได้รับการเกื้อหนุนมากขึ้นตามไปด้วย แต่ในทางกลับกันอายุจะมีผลทางลบกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร นอกจากนี้การศึกษาของ Verbrugge and Chan (2008) ที่ศึกษาประเด็นเดียวกันนี้ในประเทศสิงคโปร์ และ Rossi and Rossi (1990) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุมากจะให้ความช่วยเหลือครอบครัวในทุกด้านลดลง ในขณะที่การเกื้อหนุนของบุตรนั้นยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และการศึกษาของ Sun (2002) พบว่า ในประเทศจีนผู้สูงอายุที่มีอายุมาก (อายุตั้งแต่ 70 ขึ้นไป) จะได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแลการดำเนินชีวิตประจำวันมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย อย่างไรก็ตามมีการศึกษาบางส่วนพบว่า ยิ่งผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้นจะได้รับการเกื้อหนุนบางด้านลดลง เช่น การศึกษาของอุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ (2549) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนครอบครัวต่อผู้สูงอายุในประเทศไทยด้วยการวิเคราะห์แบบพหุตัวแปร พบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้นจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินลดลง แต่การได้รับ

การเกี่ยวพันด้านอาหาร ของใช้ และการดูแลการดำรงชีวิตประจำวันจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการศึกษที่ผ่านมามีส่วนใหญ่ว่า ยิ่งผู้สูงอายุมีอายุมาก ยิ่งมีแนวโน้มได้รับการเกี่ยวพันจากบุตรเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันมีแนวโน้มจะให้ความช่วยเหลือแก่บุตรลดลง

เมื่อพิจารณาปัจจัยสถานภาพสมรส การศึกษาของ Sun (2002) พบว่าผู้สูงอายุจีนที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสจะได้รับการเกี่ยวพันด้านสิ่งของน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ปัจจุบันไม่ได้สมรส เช่นเดียวกับ Spitze et al. (2012) ที่ศึกษาประเด็นนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าผู้สูงอายุที่กำลังสมรสจะได้รับการเกี่ยวพันน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่นๆ แต่กลับไม่พบความแตกต่างในเรื่องการให้การเกี่ยวพัน และอุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ (2549) ยังพบว่าผู้สูงอายุไทยที่มีสถานภาพกำลังสมรสจะได้รับการเกี่ยวพันทุกประเภทร้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่นๆ (โสด/หม้าย/หย่า/แยก) และการศึกษาของ Lin et al. (2003) พบว่า ผู้สูงอายุในไต้หวันที่ไม่มีคู่สมรสอยู่ด้วยแล้ว บุตรสาวจะช่วยเหลือด้านการเงินมากกว่าการทำกิจวัตรประจำวันและการทำงานบ้าน นอกจากนี้การศึกษาของ Verbrugge and Chan (2008) พบว่า ในประเทศสิงคโปร์ ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้าย และไม่แต่งงาน จะช่วยให้คำปรึกษาแก่บุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสแต่จะช่วยเลี้ยงและดูแลหลานน้อยกว่า การศึกษาในประเด็นการได้รับการเกี่ยวพันของผู้สูงอายุที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสจะได้รับการเกี่ยวพันจากบุตรน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น แต่สำหรับผลการศึกษาประเด็นการให้การเกี่ยวพันแก่บุตรยังมีความแตกต่างกัน ไม่สามารถสรุปให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสที่กำลังสมรสน่าจะมีแนวโน้มให้การเกี่ยวพันแก่บุตรมากกว่าสถานภาพสมรสอื่น

โดยสรุปแล้วปัจจัยด้านประชากรที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนการเกี่ยวพันระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่สำคัญ ได้แก่ ตัวแปรเพศ อายุ และสถานภาพสมรส ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า และผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ในสถานภาพกำลังสมรส มีแนวโน้มได้รับการเกี่ยวพันจากบุตร ในขณะที่ผู้สูงอายุเพศชาย ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า และผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรส มีแนวโน้มเป็นฝ่ายให้การเกี่ยวพันแก่บุตร

2.3.1.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถ หรือศักยภาพของผู้สูงอายุต่อการเกื้อหนุน โดยการศึกษาส่วนใหญ่ใช้ปัจจัยด้านนี้เป็นตัวแปรหลักที่ใช้ ทดสอบการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตามแนวคิดหลัก 2 แนวคิด คือ แนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ ผู้อื่น และแนวคิดการแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการศึกษาก็จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละแนวคิด โดย การศึกษาส่วนใหญ่นิยมใช้ตัวแปรรายได้เป็นตัวชี้วัดสถานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เช่น Kalmijn and Saraceno (2008) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของผู้สูงอายุกับการเกื้อหนุนที่ ผู้สูงอายุได้รับ โดยใช้ข้อมูล the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) ที่เก็บข้อมูลในประเทศทวีปยุโรป 10 ประเทศ เช่น ประเทศสเปน อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สวีเดน เป็นต้น ซึ่งพบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนอย่างน้อย 1 ประเภท เช่น การดูแลด้านร่างกาย (ผู้สูงอายุที่ต้องการการช่วยเหลือ เช่น มีสุขภาพไม่ดี มีฐานะทางการเงินไม่ดี รวมถึงผู้สูงอายุที่ไม่ได้สมรสแล้ว) โดยเมื่อควบคุมตัวแปรอื่นคงที่แล้วผู้สูงอายุที่มีสถานะด้านการเงิน ต่ำมีแนวโน้มได้รับการช่วยเหลือจากบุตรสูง ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Eggebeen and Davey (1998) ที่ศึกษาประเด็นใกล้เคียงกัน โดยใช้ข้อมูล the National Survey of Families and Households (NSFH) ที่เก็บข้อมูลในผู้ที่อายุ 50 ปีขึ้นไปที่แต่งงานแล้วในประเทศสหรัฐอเมริกา และการศึกษาของ Grundy (2005) ที่ศึกษาการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนระหว่างผู้สูงอายุกับ บุตรในประเทศอังกฤษ โดยพบว่าผู้สูงอายุที่ตกอยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี บุตรจะเข้ามามีบทบาท อย่างสำคัญต่อการให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุกลุ่มนี้ และการศึกษาของ Silverstein, Gans and Yang (2006) ที่ศึกษาอิทธิพลของบรรทัดฐานสังคมและความต้องการของผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อการเกื้อหนุน ผู้สูงอายุในครอบครัว โดยใช้ข้อมูล the Longitudinal Study of Generations (LSOG) ซึ่งเป็น การเก็บข้อมูลแบบติดตามประชากรกลุ่มเดิมตามช่วงเวลาในรัฐแคลิฟอร์เนีย โดยเริ่มครั้งแรกปี ค.ศ.1971 และตามเก็บประชากรกลุ่มเดิมครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ.1985 หลังจากนั้นติดตามทุกๆ 3 ปี จนถึงปี ค.ศ. 2000 ซึ่งการศึกษานี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาเพียง 2 ช่วงเวลา คือ ปี ค.ศ.1997 และ ปี ค.ศ.2000 โดยผล การศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบ 2 ช่วงเวลาดังกล่าวผู้สูงอายุจะได้รับการเกื้อหนุนที่เพิ่มขึ้นหาก ผู้สูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจที่แย่ลง นอกจากนี้การศึกษาของ Lin et al. (2003) และ การศึกษาของ อุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ (2549) ยังพบอีกว่า บุตรจะเกื้อหนุนด้านการเงินให้กับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ ทำงาน และผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย แต่ในทางกลับกันการศึกษาของ Albertini (2016) ที่ศึกษา

รูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุในยุโรป โดยใช้ข้อมูล SHARE รอบที่ 4 ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่อายุ 50 ปีขึ้นไปที่สมรสแล้ว และมีบุตรอย่างน้อย 1 คน โดยผลการวิเคราะห์ภายหลังจากควบคุมตัวแปรอิสระอื่นแล้ว พบว่า โอกาสของการได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินของบิดามารดาจะเพิ่มขึ้นเมื่อบิดามารดามีรายได้ (ไม่นับรวมบำนาญ) ที่สูงขึ้น ในขณะที่บุตรจะให้เงินบิดามารดาน้อยลงหากบิดามารดาได้เงินจากบำนาญเพิ่มขึ้น และการศึกษาของ Mutran and Reitzes (1984) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในครอบครัวที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้สูงอายุที่กำลังสมรสอยู่ การมีรายได้ที่ดีมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการได้รับความช่วยเหลือจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภท ได้แก่ การได้รับเงิน การได้รับการดูแล และการได้รับคำปรึกษา

นอกจากนี้ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุยังมีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเช่นกัน โดยการศึกษาของ Albertini (2016) พบว่าหากบิดามารดาที่ยังทำงานอยู่จะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนด้านเงินแก่บุตรมากกว่าแต่จะช่วยทำงานบ้านลดลง สอดคล้องกับการศึกษาของ Henretta et al. (2002) ที่พบว่าบิดามารดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีรายได้สูงจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรโดยเฉพาะบิดามารดาที่มีสถานภาพกำลังสมรส และการศึกษาของ Pezzin and Schone (1999) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพสมรสกับการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้ข้อมูล the Assets and Health Dynamics of the Elderly study พบว่า บิดามารดาที่ไม่ได้อยู่ในสถานภาพกำลังสมรสที่มีรายได้สูงและมีทรัพย์สินมากมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการให้เงินแก่บุตร (โดยผู้ที่เป็นบิดาจะให้เงินแก่บุตรมากกว่ามารดา) นอกจากนี้การศึกษาของ Grundy (2005) ที่ศึกษาการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในประเทศอังกฤษ โดยใช้ข้อมูล the British Retirement and Retirement Plans Survey พบว่า ระดับรายได้ของบิดามารดาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการช่วยเหลือบุตรด้านการเงิน แต่มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อการเกื้อหนุนประเภทอื่น เช่น การช่วยงานบ้าน การช่วยเหลือเลี้ยงหลาน และการศึกษาของ Albertini and Radl (2012) ก็ให้ผลที่สอดคล้องกันสำหรับประเทศในแถบยุโรป เช่น ประเทศเยอรมนี สเปน เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ สวีเดน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาของ Verbrugge and Chan (2008) กลับพบว่า ปัจจัยเงินเดือนและทรัพย์สินไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงสถิติกับการช่วยเหลือครอบครัวของผู้สูงอายุ และการศึกษาของ Fingerman et al. (2009) ที่เปรียบเทียบ

ความต้องการของบุตรและการให้การเกื้อหนุนของบิดามารดาในรัฐแพนซิลเวเนียและรัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่พบว่ารายได้ของผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเลย

สำหรับปัจจัยด้านการศึกษา Lin et al. (2003) พบว่า หลังจากควบคุมตัวแปรอิสระตัวอื่นแล้ว ผู้สูงอายุในไต้หวันที่ไม่ได้รับการศึกษาจะได้รับการช่วยเหลือในด้านการเงินมากกว่าผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษาในระดับต่างๆ สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศจีนของ Sun (2002) ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไปจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำกว่า และการศึกษาของอุทัยทิพย์ รักษรรยาบรรณ (2549) ก็พบผลเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การศึกษาของผู้สูงอายุไทยมีความสัมพันธ์ในทางลบกับการได้รับการเกื้อหนุนทุกประเภท นอกจากนี้ การศึกษาในประเทศสิงคโปร์ ของ Verbrugge and Chan (2008) ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจะให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและให้คำปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัวมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Henretta, Grundy and Harris (2002) ที่ศึกษาการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุเปรียบเทียบระหว่างประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และ Schoeni and Ross (2005) ที่ศึกษาการให้การเกื้อหนุนด้านวัตถุของผู้สูงอายุแก่บุตร ซึ่งหมายรวมถึง เงิน เวลา และการอาศัยอยู่บ้านที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของ ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาที่ดีจะมีการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำกว่า

สำหรับปัจจัยเขตที่อยู่อาศัย การศึกษาของ อุทัยทิพย์ รักษรรยาบรรณ (2549) พบว่า สำหรับประเทศไทยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท บุตรจะเกื้อหนุนทั้งด้านการเงินและสิ่งของมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในเมือง แต่ในทางกลับกันบุตรจะช่วยเหลือในการทำกิจกรรมประจำวัน และช่วยเหลือในการทำงานบ้านน้อยกว่า แต่การศึกษาของ Knodel et al. (2013) กลับพบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัยกับการได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินของผู้สูงอายุไทย แต่พบความแตกต่างในการเกื้อหนุนอาหารและของใช้ โดยพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตชนบทจะได้รับการเกื้อหนุนดังกล่าวมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง นอกจากนี้ยังไม่พบความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัยต่อการให้การเกื้อหนุนด้านการเงิน และช่วยเหลือด้านงานบ้านของผู้สูงอายุอีกด้วย

โดยสรุปแล้วปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่สำคัญ ได้แก่ ตัวแปรเกี่ยวกับสถานะทางเศรษฐกิจ เช่น การทำงาน รายได้ ตัวแปรการศึกษา รวมถึงตัวแปรเขตที่อยู่อาศัย สำหรับตัวแปรสถานะทางเศรษฐกิจพบว่ายังไม่สามารถสรุปทิศทางความสัมพันธ์ที่มีต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรได้ เนื่องจากยังพบผล

การศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดทั้ง 2 แนวคิด แต่สำหรับการให้การเกื้อหนุน ผลการศึกษาส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีมีแนวโน้มของการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่า สำหรับตัวแปรการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษต่ำกว่ามีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากกว่า แต่มีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรน้อยกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงกว่า สำหรับตัวแปรที่อยู่อาศัยยังไม่พบความแตกต่างที่ชัดเจนสำหรับการได้รับและการให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทน่าจะมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองน่าจะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้ที่อยู่ในชนบท

2.3.1.3 ปัจจัยด้านครอบครัว

ปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ คือ ปัจจัยด้านครอบครัว โดยอุทัยทิพย์ รักษรรยาบรรณ (2549) พบว่า หลังจากที่ควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่แล้ว จำนวนบุตรที่มีชีวิตมีความสัมพันธ์ต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรในทางบวก กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุมีบุตรที่มีชีวิตอยู่เพิ่มขึ้น โอกาสที่จะได้รับการเกื้อหนุนทางการเงินและการดูแลการดำรงชีวิตจะเพิ่มขึ้นด้วย เมื่อผู้สูงอายุมีบุตรตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป โอกาสในการได้รับการเกื้อหนุนด้านอาหารและสิ่งของจากบุตรจะสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตร 2 คน เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ Sun (2002) ที่พบว่าในบริบทของประเทศจีน จำนวนบุตรมีผลทางบวกกับการได้รับเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของจากบุตร โดยถ้าจำนวนบุตรจาก 2 คน เพิ่มเป็น 5 คนขึ้นไปจะเพิ่มการได้รับการเกื้อหนุนดังกล่าวเป็น 2 เท่า ในขณะที่การศึกษาของประเทศตะวันตก เช่น การศึกษาของ Spitze et al. (2012) กลับพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาผู้สูงอายุที่มีจำนวนบุตรมากกลับได้รับการเกื้อหนุนน้อย และในทางเดียวกันก็ให้การเกื้อหนุนน้อยด้วยเช่นกัน และการศึกษาของ Lee et al. (1994) ที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่ายิ่งผู้สูงอายุมีบุตรจำนวนมากก็จะให้ความช่วยเหลือบุตรลดลง สอดคล้องกับการศึกษาของ Fingerman et al. (2009) ที่ศึกษาประเด็นความต้องการของบุตรและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในรัฐแพนซิลเวเนียและรัฐนิวเจอร์ซีย์ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวนมากจะให้การเกื้อหนุนกับบุตรแต่ละคนลดลง และจากการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของบุตรทั้งในด้านเพศและจำนวนพี่น้องของบุตรกับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกาของ Goodsell et al. (2013) พบว่า บุตรที่มีพี่สาว/น้องสาวมาก จะทำให้บุตรได้รับ

การช่วยเหลือจากผู้สูงอายุน้อยลง แต่สำหรับบุตรที่มีพี่ชาย/น้องชาย กลับไม่พบความแตกต่างในการช่วยเหลือดังกล่าว ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมา อาจสามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีจำนวนบุตรมากมีแนวโน้มของการได้รับการเกื้อหนุนมาก ในขณะที่การให้การเกื้อหนุนแก่บุตรกลับลดลง

เมื่อพิจารณาลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การศึกษาของ Stoller (1985) พบว่า ผู้สูงอายุในสหรัฐอเมริกาที่อาศัยอยู่คนเดียวและได้รับสวัสดิการจากรัฐ จะได้รับความช่วยเหลือจากบุตรน้อย เช่นเดียวกับการศึกษาของ Sun (2002) ที่ได้ผลว่า ผู้สูงอายุจีนที่อยู่กับบุตรที่แต่งงานแล้วอย่างน้อย 1 คนจะได้รับการดูแลการดำเนินชีวิตประจำวันมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวหรือกับคู่สมรสเท่านั้น และการศึกษาของ Spitze et al. (2012) ยังชี้ให้เห็นว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ด้วยกันจะได้รับการเกื้อหนุนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่ด้วย นอกจากนี้ ระยะห่างของที่ตั้งบ้านของบุตรและผู้สูงอายุก็เป็นอีกปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรเช่นกัน จากการศึกษาของ Rossi and Rossi (1990) พบว่า ยิ่งผู้สูงอายุอยู่ห่างไกลกับบุตรมากเท่าไร ถือเป็นโอกาสของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างกัน นอกจากนี้การศึกษาของ Litwak and Kulis (1987) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของระยะห่างของบ้านของผู้สูงอายุกับบุตรกับการเกื้อหนุนในรูปแบบต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา และ Hank (2007) ที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวโดยเปรียบเทียบประเทศต่างๆ ในแถบยุโรป ซึ่งพบว่า การที่ผู้สูงอายุอยู่ใกล้กันกับบุตรเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ได้พบปะเจอหน้ากันมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ไกลกันกับบุตร ทำให้ทราบถึงความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งได้มากกว่าและส่งผลถึงโอกาสของการแลกเปลี่ยนการช่วยเหลือกันได้สะดวกกว่า และการศึกษาของ Schenk and Dykstra (2012) ที่ใช้ข้อมูล the Netherlands Kinship Panel Study (NKPS) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งมีการเก็บข้อมูล 2 ช่วงเวลา คือครั้งแรกในระหว่างปี ค.ศ.2002-2004 และตามเก็บข้อมูลรอบที่ 2 ในระหว่างปี ค.ศ.2006-2007 โดยพบว่าระยะห่างระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรมีผลโดยตรงต่อการเกื้อหนุน ซึ่งผู้สูงอายุและบุตรเองมีความพยายามที่จะย้ายกลับมาอยู่ใกล้กันมากขึ้นเมื่อมีความต้องการการช่วยเหลือเกิดขึ้น ซึ่งการศึกษาของ Van Diepen and Mulder (2009) ของประเทศเดียวกันนี้ก็ให้ผลการศึกษาไปในทิศทางเดียวกัน โดยพบว่าผู้สูงอายุในประเทศเนเธอร์แลนด์ที่มีหลานมีแนวโน้มที่จะย้ายบ้านให้มาอยู่ใกล้กับบุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหลาน และการศึกษาของ Goodsell et al. (2013) ก็พบว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา บุตรที่อยู่อาศัยใกล้กับผู้สูงอายุก็จะได้รับการช่วยเหลือได้มากกว่าบุตรที่อยู่ไกลด้วยเหตุผลของการเดินทางเป็นสำคัญ จากการศึกษาที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การที่ผู้สูงอายุอยู่บ้าน

เดียวกันกับบุตร หรืออยู่ใกล้กันกับบุตร มีแนวโน้มของการทั้งได้รับการเกื้อหนุนและให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

จากงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านครอบครัว พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นดังกล่าว ได้แก่ ตัวแปรจำนวนบุตรที่มีชีวิตและลักษณะการอยู่อาศัย โดยผู้วิจัยเห็นว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมากมีแนวโน้มของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมาก แต่ในทางกลับกัน หากผู้สูงอายุมีบุตรมากจะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรน้อยลง และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตร หรืออยู่ใกล้กับบุตรก็มีแนวโน้มของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเช่นเดียวกัน

2.3.1.4 ปัจจัยด้านสุขภาพ

ปัจจัยด้านสุขภาพก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับทั้งการได้รับและการให้การเกื้อหนุนซึ่งเป็นภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาของชีวิต โดยผลการศึกษาของ Lee et al. (1994) พบว่า ผู้สูงอายุในรัฐฟลอริดาที่มีสุขภาพดีมีการให้ความช่วยเหลือบุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดี และในทางเดียวกันผู้สูงอายุที่มีสุขภาพที่ไม่ดีจะได้รับความช่วยเหลือจากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี สอดคล้องกับ Stoller (1985) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุตร ส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน แต่ผู้สูงอายุที่ไม่มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันมักจะให้ความช่วยเหลือแก่บุตร และการศึกษาของ Silverstein et al. (2006) ที่วิเคราะห์การเกื้อหนุนของบุตรที่มีต่อบิดามารดาในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยแยกเพศในการวิเคราะห์ พบว่า บุตรจะเกื้อหนุนมารดาที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ ในขณะที่บิดาก็ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรเพิ่มขึ้นหากมีสุขภาพที่แย่ง นอกจากนี้การศึกษาของ Hogan et al. (1993) ที่ใช้ข้อมูลการสำรวจเรื่องครอบครัวของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดีจะได้รับการเกื้อหนุนอย่างน้อย 1 ประเภทจากครอบครัว เช่นเดียวกับการศึกษาของ Silverstein et al. (2002) ซึ่งใช้ข้อมูลจาก the University of Southern California's Longitudinal Study of Generations ซึ่งเป็นการศึกษาแบบระยะยาว (Longitudinal Study) ของครอบครัวในรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่ยังมีข้อจำกัดทางด้านร่างกายมากขึ้นจะได้รับการเกื้อหนุนด้านทางอารมณ์ความรู้สึกจากสมาชิกในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น และการศึกษาของ Grundy (2005) ที่ศึกษาการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในประเทศอังกฤษ ก็พบว่าบุตรจะให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุมากขึ้นหากผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ไม่ดี ซึ่ง

เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาเปรียบเทียบการเกื้อหนุนของผู้สูงอายระหว่างประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาของ Henretta, Grundy and Harris (2002)

นอกจากนี้การศึกษา Silverstein, Gans and Yang (2006) ที่ใช้ข้อมูล the Longitudinal Study of Generations (LSOG) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนผู้สูงอายุในรัฐแคลิฟอร์เนียใน 2 ช่วงเวลา ซึ่งพบว่าเมื่อเวลาผ่านไป (เปรียบเทียบระหว่างปี ค.ศ.1997 กับ ปี ค.ศ. 2000) หากผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพที่แย่งผู้สูงอายุจะได้รับการเกื้อหนุนที่เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Fingerman et al. (2007) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้และการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุเมื่อผู้สูงอายุตกอยู่ในภาวะสุขภาพที่ไม่ดี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เข้ารับการรักษาเกี่ยวกับปัญหาการมองเห็นและการได้ยินพร้อมด้วยบุตรของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จากคลินิกแห่งหนึ่งในรัฐเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ไม่ดีหรือมีอาการป่วยจะไม่สามารถให้การเกื้อหนุนแก่บุตรได้เท่าตอนที่ยังมีสุขภาพดี ซึ่งในเวลานี้บุตรจะเป็นฝ่ายให้การเกื้อแก่ผู้สูงอายุแทน ซึ่งให้ผลการศึกษาที่ใกล้เคียงกับ Wolff and Kasper (2006) และ Zarit and Eggebeen (2002) ที่ศึกษาประเด็นเดียวกันในประเทศสหรัฐอเมริกา

ตัวแปรที่มีความสำคัญในปัจจัยด้านสุขภาพ ได้แก่ ภาวะสุขภาพ โดยสามารถวัดได้จากการประเมินตนเองของผู้สูงอายุ ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง รวมถึงข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพที่ไม่ดี มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมด้วยตนเอง มีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากกว่า ซึ่งตรงข้ามกับผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี และไม่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่จะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรได้มากกว่า

2.3.1.5 ปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคมของบุตร

ตัวแปรที่ส่วนใหญ่นำมาใช้ในการศึกษาการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร นอกจากจะมีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับบิดามารดาที่เป็นผู้สูงอายุแล้ว ยังมีทั้งตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับบุตร ได้แก่ เพศของบุตร จำนวนบุตร อายุของบุตร ระยะห่างระหว่างบ้านของผู้สูงอายุและบ้านของบุตร เป็นต้น (Berry, 2006; Eggebeen, 1992; Fingerman et al., 2009; Fingerman et al., 2010; Grundy, 2005; Hank, 2007; Henretta et al., 2002; McGarry & Schoeni, 1997) ตัวอย่างการศึกษา เช่น ผู้สูงอายุที่มีบุตรสาวนั้น ส่วนใหญ่จะได้รับการเกื้อหนุนมากกว่าบุตรชาย (Pinquart & Sorensen, 2006; Silverstein, Gans, et al., 2006; Spitze & Logan, 1990) โดยบุตรชายมักให้

การเกื้อหนุนด้านการเงินและการให้ที่อยู่อาศัยแก่ผู้สูงอายุ ส่วนบุตรสาวส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายให้คำแนะนำ และเป็นผู้ดูแลบ้าน ในขณะที่ผู้สูงอายุก็ได้ให้คำแนะนำ การช่วยเหลืองานบ้าน และการดูแลหลานเป็นการตอบแทน (Adams, 1968; Brody & Schoonover, 1986; Eggebeen & Hogan, 1990; Hagestad, 1986; Lee, 1979; Rossi & Rossi, 1990; Stoller & Earl, 1983; Taylor, 1988; Troll et al., 1979) นอกจากนี้บุตรชายจะให้การช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวันต่อผู้สูงอายุชายมากกว่าผู้สูงอายุหญิง ส่วนในบุตรสาวจะไม่พบว่ามี การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุตามเพศ โดยบุตรสาวมีแนวโน้มที่จะดูแลผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง (Lin et al., 2003)

แม้ว่าลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของบุตรจะมีผลต่อประเด็น การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร แต่เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจ ประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 ซึ่งมีเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยไม่มีข้อมูลที่ แสดงถึงคุณลักษณะส่วนบุคคลของบุตร การศึกษาครั้งนี้จึงจำกัดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาเฉพาะปัจจัย ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเท่านั้น

2.3.2 ผลการวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของการแลกเปลี่ยน การเกื้อหนุนที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุโดยตรงมีค่อนข้างน้อย แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ใช้ ตัวชี้วัดถึงความรู้สึกที่สามารถตีความใกล้เคียงกันได้ ทั้งความรู้สึกด้านบวก เช่น ภาวะสุขภาพจิตที่ดี ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต การมองเห็นคุณค่าในตนเอง และความรู้สึกด้านลบ เช่น ภาวะซึมเศร้า ความรู้สึกโดดเดี่ยว เป็นต้น โดยในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาเรียงตามรูปแบบการ แลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้ได้รับ และให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ตามด้วยรูปแบบที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ได้รับการเกื้อหนุน และรูปแบบที่ผู้สูงอายุ เป็นผู้ให้การเกื้อหนุน ตามลำดับ

การศึกษาในประเด็นการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรมีข้อค้นพบทั้ง ทางบวกและทางลบต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยมีหลายการศึกษาที่ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าหาก ผู้สูงอายุมีรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่ทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมี ความสุขมากที่สุดเมื่อเปรียบกับการที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนหรือให้การเกื้อหนุนแต่เพียงฝ่ายเดียว

โดยการศึกษาของ Antonucci and Akiyama (1987) ที่ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศต่อการมีเครือข่ายการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุรวมถึงผลที่มีต่อระดับความสุขของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งพบว่า ทั้งผู้สูงอายุชายและผู้สูงอายุหญิงที่ได้รับการเกื้อหนุนพร้อมทั้งเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนจะมีระดับความสุขสูงที่สุด โดยผู้สูงอายุหญิงจะมีระดับความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุชาย เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ Ingersoll-Dayton and Antonucci (1988) ที่เปรียบเทียบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบต่างตอบแทนและที่ไม่ใช่แบบต่างตอบแทนของครอบครัวและเพื่อนต่อความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบต่างตอบแทนระหว่างสมาชิกในครอบครัวตลอดเวลา และส่งผลให้มีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการเกื้อหนุนแบบไม่ใช่ต่างตอบแทน นอกจากนี้ การศึกษาของ Kim and Kim (2003) ที่ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการเกื้อหนุนในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศเกาหลี โดยผลการศึกษาพบว่า เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวหลังจากควบคุมตัวแปรอื่นแล้วและกำหนดให้ผู้สูงอายุที่เป็นฝ่ายรับการเกื้อหนุนอย่างเดียวก่อเป็นกลุ่มอ้างอิง พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้จะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่ากลุ่มอ้างอิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่เป็นฝ่ายให้การเกื้อหนุนอย่างเดียว และผู้สูงอายุที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำกว่าผู้สูงอายุที่เป็นฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว และการศึกษาของ Rook (1987) ที่หาความสัมพันธ์ระหว่างการเกื้อหนุนด้านเงิน สิ่งของ อารมณ์ รวมถึงการมีเครือข่ายการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุหญิงที่เป็นหม้ายต่อความพึงพอใจในความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนเพียงอย่างเดียว หรือได้รับการเกื้อหนุนเพียงอย่างเดียวจะมีความรู้สึกโดดเดี่ยวมากกว่า แต่ผู้ที่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนดังกล่าวกับบุตรแบบสมดุลงจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตมากที่สุด

การศึกษาของ Lou (2010) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุกับการได้รับเกื้อหนุนจากหลานในประเทศฮ่องกง พบว่า ปัจจัยการเกื้อหนุนด้านอารมณ์หรือจิตใจและปัจจัยความรู้สึกทางบวกระหว่างผู้สูงอายุกับหลาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนทั้ง 2 ด้านนั้นจะมีความพึงพอใจมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับ แต่สำหรับการให้คำปรึกษาหรือมีส่วนช่วยในการตัดสินใจกลับมีผลในทางตรงกันข้ามกับความพึงพอใจ ผู้สูงอายุที่ได้รับคำปรึกษาจากหลานจะมีความพึงพอใจในชีวิตที่ต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับ และการศึกษาของ Hsu (2007) และ Chen and Silverstein (2000) ที่ศึกษาการเกื้อหนุน

ในครอบครัวของประเทศจีน พบว่า บิดามารดาสูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับเงินจากบุตร โดยบิดามารดาเองก็จะให้การเกื้อหนุนกลับไป เช่น ทำงานบ้าน หรือเลี้ยงหลาน ซึ่งการได้รับและการให้การเกื้อหนุนแบบนี้ทำให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้สึกที่ดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและบุตรที่เกิดขึ้นในครอบครัว นอกจากนี้การศึกษา Knesebeck and Siegrist (2003) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความไม่สมดุลของความสัมพันธ์ทางสังคมกับภาวะความซึมเศร้าโดยศึกษา 2 ประเทศ คือ ประเทศเยอรมนี และสหรัฐอเมริกา ซึ่งหนึ่งในความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใช้ในการวัด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร โดยผลพบว่า ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงที่มีความไม่สมดุลในการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกับบุตร จะมีโอกาสที่เป็นโรคซึมเศร้ามากกว่า 2 เท่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่รายงานว่ามีความสมดุลในการแลกเปลี่ยน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาที่พบว่า การได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุส่งผลต่อการมีความรู้สึกทางบวกที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ โดยการศึกษาของ Krause (1986) ที่ศึกษาการเกื้อหนุนด้านอารมณ์ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในครอบครัวที่ส่งผลต่อความเครียดของผู้สูงอายุในรัฐเท็กซัส พบว่า หากผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนทั้ง 2 ประเภท รวมถึงการมีความสัมพันธ์กับบุตรอย่างราบรื่นจะเป็นการลดความเครียดของผู้สูงอายุลงได้ นอกจากนี้ Silverstein and Bengtson (1994) ได้ศึกษาว่าการเกื้อหนุนในครอบครัวมีผลอย่างไรต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลที่เก็บแบบติดตามคนกลุ่มเดิมตามช่วงเวลา ในปี ค.ศ. 1985 และ ปี ค.ศ. 1988 ซึ่งจากผลการวิเคราะห์แบบพหุตัวแปร พบว่า หากผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากคนในครอบครัวมากขึ้น เช่น การให้เงิน การดูแลร่างกาย จะเป็นการทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง 2 ช่วงเวลา และการศึกษาของ Thompson and Heller (1990) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายของผู้สูงอายุ (หมายรวมถึงสมาชิกในครอบครัวและเพื่อน) และการเกื้อหนุนหรือความช่วยเหลือที่ได้รับที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุหญิงในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า หากผู้สูงอายุหญิงที่ได้รับการเกื้อหนุนจากครอบครัวน้อยจะส่งผลถึงภาวะสุขภาพจิตที่แย่ตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามยังมีการศึกษาที่ระบุผลการศึกษาในทิศทางตรงกันข้าม เช่น การศึกษาของ Lawton, Silverstein and Bengtson (1994) และ Coyne, Wortman and Lehman (1988) ที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุจากครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกา ต่างก็พบว่า โดยปกติหากผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนหรือความช่วยเหลือด้านต่างๆจากครอบครัวจะทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกที่ดี แต่เมื่อไรที่ปริมาณของการได้รับการเกื้อหนุนนั้นมากเกินไป

กว่าความต้องการของผู้สูงอายุกลับเป็นการส่งผลทางลบต่อการมีความสุขหรือการมีความรู้สึกที่ดีของผู้สูงอายุแทน

รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ซึ่งการศึกษาส่วนใหญ่พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาของ Stoller (1985) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือในเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ (บุตร เพื่อนบ้าน และเพื่อน) การกับภาวะความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่นครนิวยอร์ก โดยเมื่อพิจารณาการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกับบุตรพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะรายงานว่าได้ให้ความช่วยเหลือมากกว่าได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลือในขณะเดียวกันก็จะเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือด้วย และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกับภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ พบว่า หากผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเดียวนั้นจะมีแนวโน้มที่จะเป็นภาวะซึมเศร้าสูง ในทางกลับกันผู้สูงอายุที่ให้ความช่วยเหลืออย่างเดียวนั้นจะมีภาวะซึมเศร้าในระดับที่ต่ำกว่า เช่นเดียวกับการศึกษาในประเทศนอร์เวย์ สเปน เยอรมนี และอิสราเอลของ Lowenstein et al. (2007) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรของตนเองนั้นจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงในขณะที่การได้รับการเกื้อหนุนจะมีความสัมพันธ์ทางลบต่อความพึงพอใจ นอกจากนี้ Siegrist et al. (2004) และ Mcmunn et al. (2009) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมหรือการได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมที่มีผลต่อสุขภาพและการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การที่ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมนั้น (หมายรวมถึงการให้ความดูแลสมาชิกในครอบครัว) ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าในตนเอง และส่งผลให้มีความรู้สึกที่ดีตามไปด้วย

จากการศึกษาข้างต้น สามารถเห็นได้ว่าการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ ซึ่งรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้ได้รับและผู้ให้การเกื้อหนุนนั้นจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความสุขหรือความรู้สึกด้านบวกของผู้สูงอายุมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนรูปแบบอื่นที่อาจนำไปสู่ความรู้สึกทางลบหรือความรู้สึกไม่สบายใจมากกว่า

2.4 การตกลึกทางความคิดจากการทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเกี่ยวพันระหว่างรุ่นในครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยของต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งประเทศในตะวันตกและตะวันออก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น โดยมีวิธีการศึกษาแบบเชิงปริมาณที่นำข้อมูลเป็นตัวเลขวมาวิเคราะห์มากกว่าการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งแต่ละงานวิจัยเป็นการศึกษาถึงเฉพาะบทบาทของผู้สูงอายุในการรับการเกี่ยวพันจากบุตร หรือให้การเกี่ยวพันแก่บุตรเพียงด้านเดียว โดยการศึกษาเรื่องการเกี่ยวพันผู้สูงอายุมีแนวคิดหลักที่นิยมใช้ในการวิเคราะห์ 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นและแนวคิดการแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการศึกษามีความแตกต่างกันตามบริบททางสังคมของประเทศที่ศึกษา กล่าวคือ ในประเทศตะวันตก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าแนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นเป็นแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อการเกี่ยวพันมากกว่า ในขณะที่ประเทศตะวันออก เช่น ประเทศญี่ปุ่นกลับพบแรงจูงใจของการเกี่ยวพันว่าเป็นไปตามแนวคิดการแลกเปลี่ยน สำหรับประเทศในยุโรป ยังไม่สามารถสรุปแรงจูงใจของการเกี่ยวพันผู้สูงอายุที่ชัดเจนได้เนื่องจากมีผลการศึกษาที่สนับสนุนแนวคิดทั้งสองไม่แตกต่างกัน (Altonji et al., 2000; Angelini, 2009; Ioannides & Kan, 2000; Johar, Maruyama, & Nakamura, 2015; Kohara & Ohtake, 2011; Laferrère & Wolff, 2006)

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะพบงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องการเกี่ยวพันผู้สูงอายุในต่างประเทศจำนวนมาก แต่การศึกษาที่วิเคราะห์การแลกเปลี่ยนการเกี่ยวพันระหว่างการได้รับและการให้การเกี่ยวพันของผู้สูงอายุว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไรยังมีจำนวนน้อย และจำกัดการศึกษาความสัมพันธ์เพียงบางประเภทของการแลกเปลี่ยน เช่น การแลกเปลี่ยนเรื่องเงินกับเรื่องเวลา เป็นต้น สำหรับผลงานวิจัยในประเทศไทยยังพบว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาประเด็นการได้รับการเกี่ยวพันจากบุตรในเชิงพรรณนา สถานการณ์โดยรวม และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกี่ยวพันจากบุตรเท่านั้น ซึ่งยังมีการศึกษาจำนวนน้อยที่ศึกษาประเด็นการเกี่ยวพันในบทบาทที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้การเกี่ยวพันแก่ครอบครัว นอกจากนี้พบว่ายังไม่มีการศึกษาที่ระบุถึงความสัมพันธ์ของปริมาณการได้รับการเกี่ยวพันที่มีผลต่อปริมาณการให้การเกี่ยวพัน รวมถึงยังไม่มีการศึกษาถึงรายละเอียดของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกี่ยวพันแต่ละประเภทว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งจากช่องว่างของงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาประเด็นการเกี่ยวพันระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในประเด็นที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยนอกเหนือจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทั้งการ

ได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแล้ว ยังศึกษาว่าการได้รับการเกื้อหนุนแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภทอย่างไร (ทั้งที่เป็นประเภทเดียวกันและต่างประเภท) รวมถึงรูปแบบการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทยเป็นอย่างไรและมีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุอย่างไร

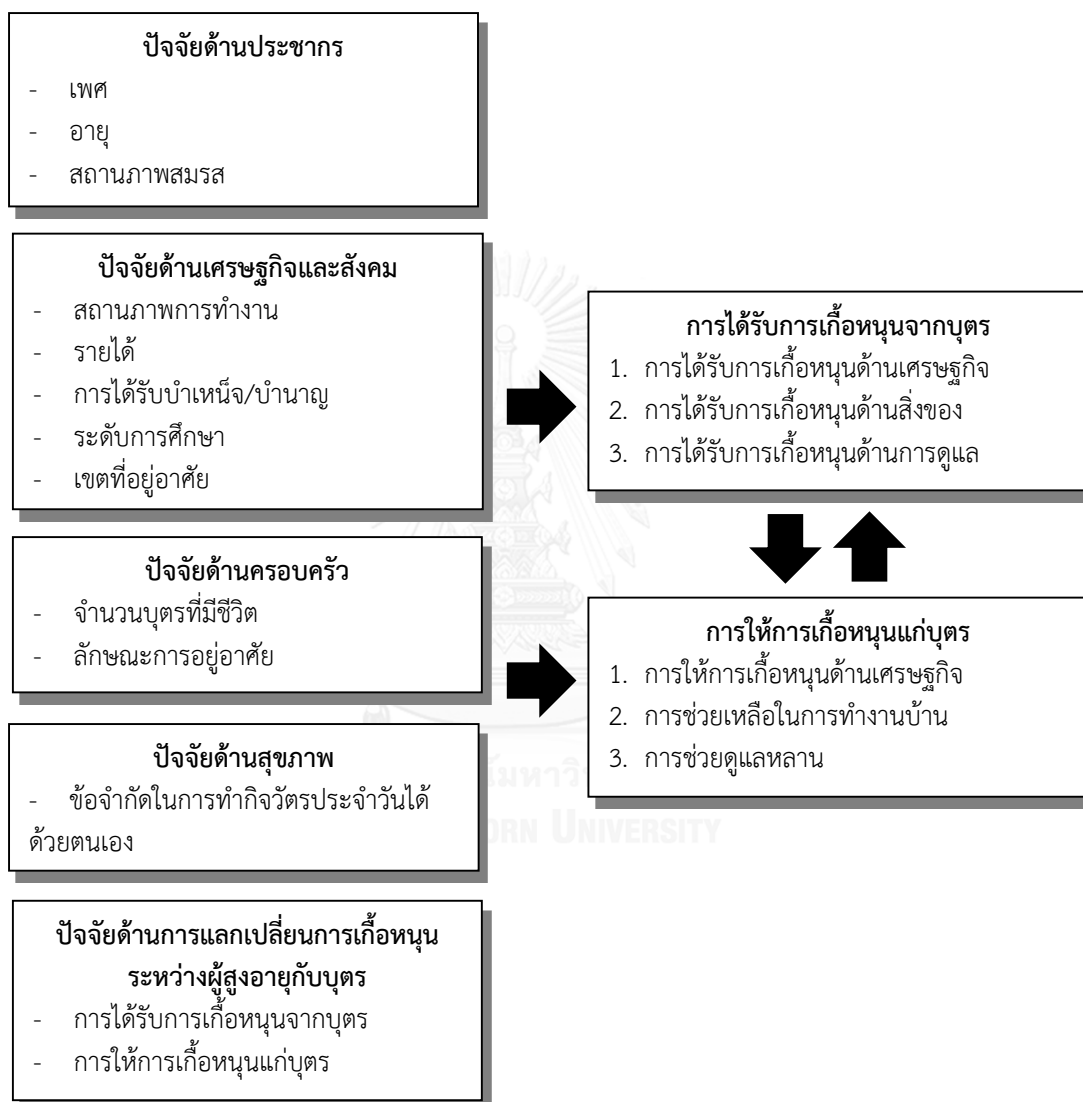
2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม ทั้งแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ 2 กรอบแนวคิด ดังต่อไปนี้

2.5.1 กรอบแนวคิดที่ 1

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ 1 (แผนภาพที่ 5) เพื่อหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อ 2, 3 และ 4 โดยกรอบแนวคิดนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านครอบครัว ด้านสุขภาพ และด้านการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรกับ 1) การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และ 2) การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร โดยผู้วิจัยตั้งสมมติฐานหลักภายใต้กรอบแนวคิดนี้ไว้ว่า การได้รับและการให้การเกื้อหนุนมีความสัมพันธ์กัน โดยบิดามารดาสูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร จะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ซึ่งสมมติฐานของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับและการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภท ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทที่ 4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: วิเคราะห์ปัจจัยกำหนดต่อไป

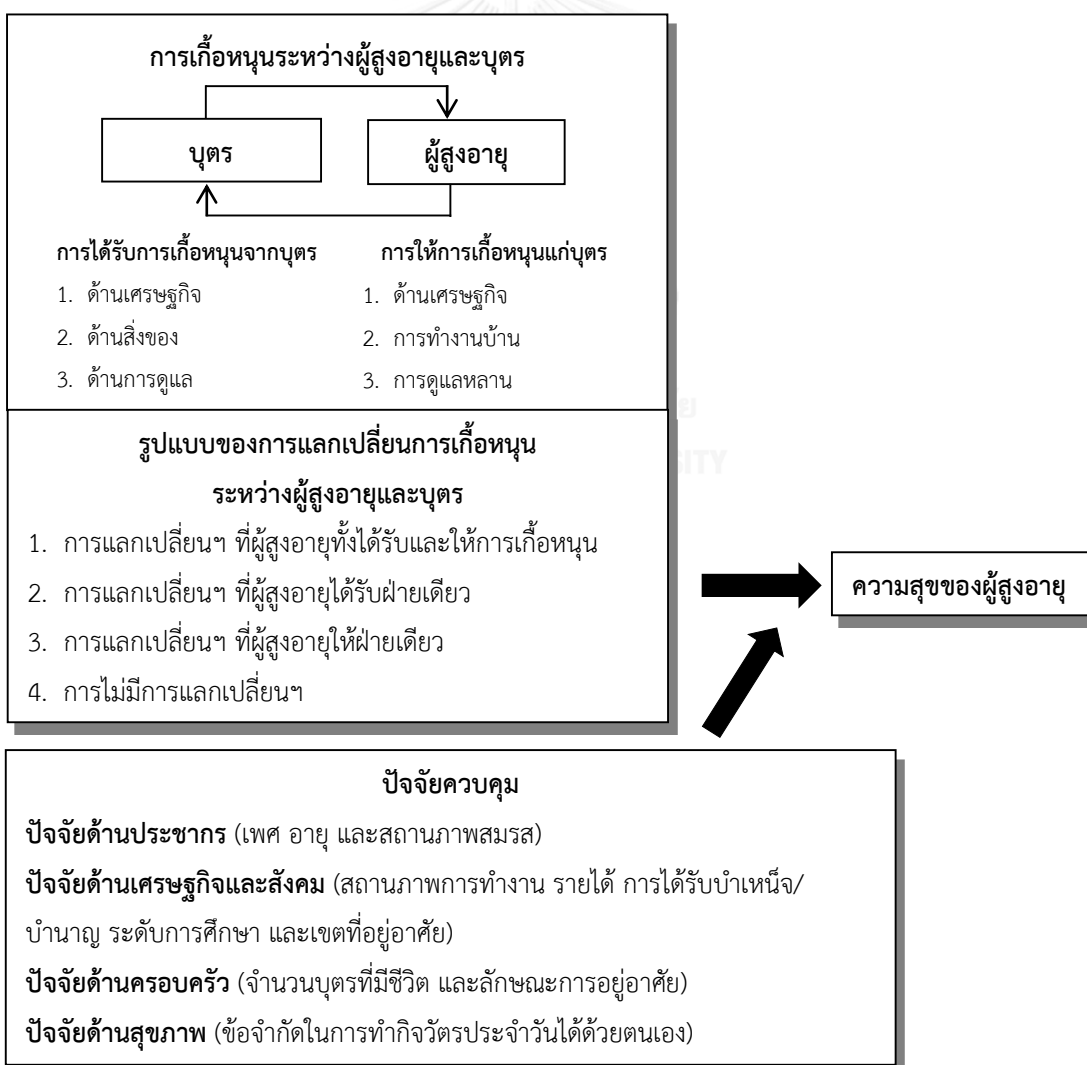
แผนภาพที่ 5 กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม ครอบครัว สุขภาพ และการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน กับ การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรของผู้สูงอายุ

2.5.2 กรอบแนวคิดที่ 2

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ 2 นี้ขึ้น (แผนภาพที่ 6) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 (เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ) โดยแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นในครอบครัวในทั้ง 2 ทางระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และผลที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานการวิจัยไว้ว่า ผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่เป็นทั้งผู้ได้รับและผู้ให้มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนรูปแบบอื่น

แผนภาพที่ 6 กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและความสุขของผู้สูงอายุ

บทที่ 3

สถานการณ์การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย

บทนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงบริบทของการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในประเทศไทย โดยแสดงให้เห็นแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2529-ปัจจุบัน) ซึ่งเพื่อให้เนื้อหาที่มีความกระชับ ผู้วิจัยจึงกำหนดคำถามวิจัยไว้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาประเด็นดังกล่าว คือ การได้รับและการให้การเกื้อหนุนในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร เช่น ด้านเศรษฐกิจ สิ่งของ การดูแล การช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนมีปริมาณมากน้อยเพียงใด จากอดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และผู้สูงอายุกับบุตรมีบทบาทอย่างไรต่อการแลกเปลี่ยนเหล่านี้

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา ส่วนที่ 2 แสดงสถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2523-พ.ศ.2558) ส่วนที่ 3 นำเสนอลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงเวลา ส่วนที่ 4 แสดงการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และส่วนสุดท้ายเป็นการอภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

3.1 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา

3.1.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกข้อมูลที่จะนำมาศึกษาในส่วนนี้ทั้งหมด 5 ชุดเพื่อให้สามารถแสดงแนวโน้มตามช่วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ 1) โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2529 2) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2537 3) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2545 4) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 5) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557 โดยเลือกศึกษาเฉพาะประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน และเนื่องด้วยข้อมูลแต่ละชุดมีรายละเอียดข้อความและลักษณะของข้อความตอบที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้จัดการกับตัวแปรต่างๆ เพื่อให้สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้มากที่สุด

3.1.2 วิธีการวิเคราะห์

การนำเสนอลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้นำเสนอตามระดับการวัดของตัวแปร กล่าวคือ ตัวแปรเชิงกลุ่ม (Categorical Variable) นำเสนอด้วยการแจกแจงอัตราร้อยละ ส่วนกรณี ตัวแปรเชิงตัวเลข (Numerical Variable) นำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมด้วยค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด และสำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับ บุตร ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้อัตราร้อยละในการอธิบาย พร้อมทั้งจำแนกการ เกื้อหนุนแต่ละประเภทตามปัจจัยด้านประชากรที่สำคัญ ได้แก่ เพศ อายุ และเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งค่าที่ แสดงในตารางนั้นเป็นค่าที่ผู้วิจัยได้ถ่วงน้ำหนักเพื่อปรับค่าให้ข้อมูลเป็นตัวแทนของประชากรอายุ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปของประเทศไทยแล้ว (โปรดดูรายละเอียดของวิธีการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนักในบทที่ 4)

3.2 สถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน

(พ.ศ.2523-พ.ศ.2558)

เนื้อหาส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอแนวโน้มและสถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศไทยในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษา เพื่อแสดงบริบทการ เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นๆของประเทศไทยที่อาจมีผลไม่มากก็น้อยต่อ การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน โดยมี รายละเอียดดังนี้

ผลจากการที่ประเทศไทยได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางประชากร ทำให้โครงสร้าง ประชากรของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่มีภาวะเจริญพันธุ์รวมยอดอยู่ในระดับสูง ซึ่งตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าจากจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยประมาณ 3 คนต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คน ในปี พ.ศ.2523 ได้ลดลงอย่างต่อเนื่องจนมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าระดับทดแทนในปี พ.ศ.2543 คือ สตรี วัยเจริญพันธุ์ 1 คนมีบุตรโดยเฉลี่ย 1.6 คน และลดลงเหลือ 1.5 คนในปี พ.ศ.2558 ประกอบกับ ประเทศไทยมีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข ทำให้สามารถลดอัตราการตายใน ทุกกลุ่มอายุได้ โดยเฉพาะอัตราการตายทารกได้อย่างต่อเนื่อง จากในปี พ.ศ.2523 มีทารกเสียชีวิต 42 คนต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน ภายในเวลากว่า 30 ปีลดลงเหลือประมาณ 10 คนต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน ประชากรของประเทศไทยมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากอายุคาด เฉลี่ยเมื่อแรกเกิดประมาณ 66 ปี ในปี พ.ศ.2523 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประมาณ 75 ปีใน

ปี พ.ศ.2558 ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยทางประชากรที่สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ.2523 ประเทศไทยมีสัดส่วนของผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 6 ของประชากรทั้งหมด และสัดส่วนดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นเป็นเกือบเท่าตัวในปี พ.ศ.2543 ซึ่งในปีนี้เองที่ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย หรือมีสัดส่วนของผู้สูงอายุตั้งแต่ร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และสัดส่วนดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ซึ่งปัจจุบันมีผู้สูงอายุเกือบ 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ ตัวชี้วัดอีกตัวหนึ่งที่สามารถยืนยันการเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทย นั่นคือ อายุมัธยฐานของประชากรไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากอายุประมาณ 20 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 30 ปี และ 38 ปีตามลำดับ (ปี พ.ศ.2523 ปี พ.ศ.2543 และ ปี พ.ศ.2558 ตามลำดับ) (หากอายุมัธยฐานของประชากรเกิน 30 ปีจะถือว่าเป็นสังคมสูงวัย) นอกจากนี้ ดัชนีสูงวัย (Aging Index) ซึ่งเป็นดัชนีที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรจากประชากรเยาว์วัยเป็นประชากรสูงวัย (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัสวรินทร์, 2556) ก็แสดงแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน คือ ประเทศไทยใช้เวลาเพียง 3 ทศวรรษในการที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 5 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับเด็ก 100 คน โดยเพิ่มจากผู้สูงอายุประมาณ 14 คน ต่อเด็ก 100 คน เป็นผู้สูงอายุประมาณ 90 คนต่อเด็ก 100 คน (เปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2523 กับ ปี พ.ศ.2558)

ในประเด็นทางเศรษฐกิจของประเทศไทย เมื่อพิจารณาดัชนีราคาผู้บริโภคโดยมีปี พ.ศ.2558 เป็นปีฐาน สะท้อนให้เห็นว่าประชากรไทยมีภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นทุกปี และเมื่อพิจารณาถึงภาวะความยากจน โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ให้คำจำกัดความประชากรที่ยากจนไว้ว่า ประชากรที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน⁴ พบว่าปัญหาความยากจนในประเทศไทยนั้นได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรในประเทศอยู่ในภาวะยากจนในปี พ.ศ.2533 เหลือเพียงร้อยละ 7.2 ในปี พ.ศ.2558 โดยกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงของภาวะความยากจนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านศักยภาพในการทำงานหาเลี้ยงตนเอง โดยเห็นได้จากสัดส่วนผู้สูงอายุที่ยากจนสูงกว่าสัดส่วนของประชากรทั่วไป แต่ก็มีแนวโน้มที่ลดลงจากร้อยละ 58.8 ในปี พ.ศ.2533 เหลือเพียงร้อยละ 21.4 ในปี พ.ศ.2553 และ

⁴ เส้นความยากจน (poverty line) เป็นเครื่องมือสำหรับใช้วัดภาวะความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคลในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งบุคคลที่มีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเฉลี่ยต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าเป็นคนจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ซึ่งปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2558) เส้นความยากจนเท่ากับ 2,644 บาท/คน/เดือน

ปัจจุบันเหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ในปี พ.ศ.2558 เมื่อพิจารณาการได้รับเบี้ยยังชีพซึ่งเป็นแหล่งรายได้ แหล่งหนึ่งของผู้สูงอายุ พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 3 ในปี พ.ศ.2545 เป็นกว่าร้อยละ 80 ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 การที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นอย่างมากรนี้ เนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนระบบจากเดิมที่เป็นการให้การสงเคราะห์ (โดยมีเงื่อนไขให้เฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะยากจน ขาดแหล่งพึ่งพิงเท่านั้น) มาเป็นการให้สวัสดิการหรือหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานในปี พ.ศ.2552 โดยผู้สูงอายุที่ไม่ได้บำนาญ หรือสวัสดิการรายได้ในรูปแบบอื่นจากรัฐและแสดงเจตจำนงต้องการใช้สิทธิดังกล่าวมาขอขึ้นทะเบียนก็สามารถได้รับเบี้ยยังชีพ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัครนิรันดร์, 2555)

ในด้านสังคม สืบเนื่องจากที่ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้มีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามายังเมืองมากขึ้น ประกอบกับชนบทบางพื้นที่มีประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วจนทำให้พื้นที่ชนบทนั้นได้กลายเป็นเมือง ทำให้สัดส่วนของผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2558 ครึ่งหนึ่งของประชากรอาศัยอยู่ในเมือง และประชากรของประเทศไทยทั้งหมดสามารถเข้าถึงไฟฟ้าได้ เมื่อพิจารณาถึงดัชนีการพัฒนามนุษย์ ซึ่งเป็นดัชนีที่วัดความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศ โดยพิจารณา 3 มิติหลัก ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านมาตรฐานคุณภาพชีวิต โดยประเทศไทยนั้นมีดัชนีการพัฒนามนุษย์อยู่ในระดับดีขึ้นไปอย่างต่อเนื่อง และกว่าร้อยละ 90 ของประชากรไทยสามารถอ่านออกเขียนได้

ตารางที่ 2 ตัวชี้วัดที่สำคัญด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศไทยระหว่าง
ปี พ.ศ.2523-พ.ศ.2558

ตัวชี้วัด	ปี พ.ศ. 2523	ปี พ.ศ. 2533	ปี พ.ศ. 2543	ปี พ.ศ. 2553	ปี พ.ศ. 2558
ตัวชี้วัดด้านประชากร					
อัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total fertility rate) ⁵	2.9	2.0	1.6	1.5	1.5
อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth: e ₀) ⁵	65.8	70.2	71.2	74.1	75.1
อายุมัธยฐาน (Median age) ⁵	19.7	24.3	30.2	35.5	38.0
ร้อยละของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ⁵	5.6	7.2	9.9	13.0	15.8
อัตรามรตายนทารก (Infant mortality rate) ⁵	42.0	26.0	17.0	11.0	10.0
ดัชนีสูงวัย (Aging index) ⁵	14.3	23.8	41.3	67.7	89.2
ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ					
ดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index: CPI) ⁶ (เปรียบเทียบกับปีฐาน คือ ปี พ.ศ.2558=100)	31.2	45.1	70.1	90.6	100
สัดส่วนประชากรที่ยากจน ⁷	na	58.0	42.3	16.4	7.2
สัดส่วนประชากรสูงอายุที่ยากจน ⁷	na	58.8	46.3	21.4	8.5
สัดส่วนประชากรสูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพ ⁸	na	na	3.0 (2545)	81.4 (2554)	84.8 (2557)
ตัวชี้วัดด้านสังคม					
สัดส่วนประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง ⁹	26.8	29.4	31.4	44.1	50.4
สัดส่วนประชากรที่เข้าถึงไฟฟ้า ¹⁰	na	80.0	82.5	99.7	100.0 (2555)

⁵ United Nations. 2015. World Population Prospects: The 2015 Revision. New York: United Nations.

⁶ ธนาคารแห่งประเทศไทย (สืบค้นข้อมูลวันที่ 4 เมษายน 2560).

⁷ ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

⁸ ประมวลผลจากข้อมูลโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2545 พ.ศ.2554 และ พ.ศ.2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ.

⁹ United Nations. 2014. World Urbanization Prospects: The 2014 Revision. New York: United Nations.

¹⁰ The World Bank. World Development Indicators (สืบค้นข้อมูลวันที่ 4 เมษายน 2560).

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	ปี พ.ศ. 2523	ปี พ.ศ. 2533	ปี พ.ศ. 2543	ปี พ.ศ. 2553	ปี พ.ศ. 2558
ตัวชี้วัดด้านสังคม (ต่อ)					
สัดส่วนประชากรที่อ่านออกเขียนได้ ^{11, 12, 13}	81.0	95.0 (2535)	95.0 (2541)	93.5 (2548)	96.7
ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (คะแนนเต็มคือ 1.000) (Human Development Index: HDI) ¹³	0.490	0.574	0.649	0.720	0.740

3.3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงเวลา

การนำเสนอลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างในส่วนนี้แบ่งการนำเสนอตามปัจจัย 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ และสถานภาพสมรส ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สถานภาพการทำงาน รายได้ การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ ระดับการศึกษา และเขตที่อยู่อาศัย ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ จำนวนบุตรที่มีชีวิต ลักษณะการอยู่อาศัย ที่ตั้งบ้านของบุตรที่อยู่ใกล้ที่สุด และปัจจัยด้านสุขภาพ ได้แก่ ภาวะสุขภาพที่ประเมินด้วยตนเอง และความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ปัจจัยด้านประชากร

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ทั้ง 5 ปีให้ข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ผู้สูงอายุตัวอย่างเกินครึ่งเป็นเพศหญิง และมีสัดส่วนเพศหญิงไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละปีสำรวจ เมื่อพิจารณาอายุ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ยใกล้เคียงกันทั้ง 5 ปี คือประมาณ 69 ปี และส่วนใหญ่ในแต่ละปีการสำรวจเป็นผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) รองลงมาอยู่คือผู้สูงอายุตอนกลาง (อายุ 70-79 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ตามลำดับ โดยพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ กลุ่ม

¹¹ United Nations Development Program (UNDP). Human Development Report 1995. New York: United Nations.

¹² United Nations Development Program (UNDP). Human Development Report 2000. New York: United Nations.

¹³ United Nations Development Program (UNDP). Human Development Report 2016. New York: United Nations.

ผู้สูงอายุที่อายุ 80 ปีขึ้นไปซึ่งเป็นวัยที่ต้องพึ่งพาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 9.6 ในปี พ.ศ.2537 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 13.6 ในปี พ.ศ.2557 (ตารางที่ 3)

กลุ่มตัวอย่างเกือบ 2 ใน 3 กำลังสมรส รองลงมาไม่มีสถานภาพเคยสมรส (หม้าย/หย่า/แยก) และไม่ถึงร้อยละ 4 ของทุกปีการสำรวจที่ยังมีสถานภาพโสด โดยเมื่อพิจารณาแนวโน้มของการสมรสตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่าแบบแผนการสมรสของผู้สูงอายุไทยไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก กล่าวคือ ผู้สูงอายุไทยเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่สมรสแล้ว โดยจากข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 ของทุกปีการสำรวจเป็นผู้ที่มีสถานภาพสมรสที่เคยแต่งงานแล้ว นอกจากนี้หากพิจารณาสัดส่วนผู้ที่มีสถานภาพกำลังสมรสยังพบว่าสัดส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น อาจเนื่องด้วยประชากรไทยทั้งเพศชายและเพศหญิงมีอายุที่ยืนยาวขึ้นทำให้คู่สมรสอาศัยอยู่ด้วยกันได้นานขึ้น ประกอบกับอาจมีการแต่งงานใหม่ของผู้สมรสที่หย่าหรือแยกกันอยู่ แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่า สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่สมรส (โสด) เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จากร้อยละ 1.2 ในปี พ.ศ.2529 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3.9 เมื่อเวลาผ่านไปเกือบ 30 ปี (ปี พ.ศ.2557)

ตารางที่ 3 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางประชากรปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557

ปัจจัยด้านประชากร	ปี พ.ศ.				
	2529 (n=3,252)	2537 (n=7,878)	2545 (n=24,835)	2554 (n=34,173)	2557 (n=38,695)
เพศ					
ชาย	41.0	44.9	45.7	44.1	45.1
หญิง	59.0	55.1	54.3	55.9	54.9
อายุ					
60-69 ปี	59.9	64.3	62.7	57.8	56.5
70-79 ปี	30.4	26.7	28.3	32.0	29.9
80 ปีขึ้นไป	9.6	9.0	9.1	10.2	13.6
อายุเฉลี่ย (ปี)	69.0	68.3	68.6	69.2	69.7
สถานภาพสมรส					
โสด	1.2	2.2	2.4	3.9	3.9
กำลังสมรส	54.9	64.4	63.2	64.7	63.5
เคยสมรส (หม้าย/หย่า/แยก)	43.9	33.5	34.3	31.4	32.7

3.3.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากตารางที่ 4 การทำงานในการศึกษาครั้งนี้เป็นการถามถึงการทำงานในรอบปีที่ผ่านมาของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจากข้อมูล 5 ปีการสำรวจที่ผ่านมา มีความแตกต่างกันของสัดส่วนผู้สูงอายุที่ทำงาน โดยระหว่างปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2545 สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก (ร้อยละ 38.2 ในปี พ.ศ.2529 ร้อยละ 38.5 ในปี พ.ศ.2537 และร้อยละ 37.7 ในปี พ.ศ.2545) แต่สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในปี พ.ศ.2554 โดยเพิ่มเป็นร้อยละ 42.7 แต่ลดลงเล็กน้อยในปี พ.ศ.2557 เหลือร้อยละ 40.5 ซึ่งความแตกต่างที่ชัดเจนของสัดส่วนผู้สูงอายุที่ทำงานในระหว่างปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2545 กับ ระหว่างปี พ.ศ.2554-พ.ศ.2557 ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากความแตกต่างของข้อคำถามที่ใช้ในการสำรวจ¹⁴ แต่หากการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ทำงานในปี พ.ศ.2554 เป็นสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น อาจมีส่วนมาจากความพยายามกระตุ้นให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่ยังสามารถทำงานได้ให้ยังคงอยู่ในตลาดแรงงานต่อไปซึ่งเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ภายใต้แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) (Knodel, Teerawichitchainan, Prachuabmoh, & Pothisiri, 2015)

เมื่อพิจารณาด้านรายได้ในการศึกษาครั้งนี้จากตารางที่ 4 จะหมายรวมถึงรายได้จากทุกแหล่งในการเลี้ยงชีพตนเองหรือครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อปี จากผลการศึกษาทั้ง 5 ปีการสำรวจที่ผ่านมาสามารถพบการเปลี่ยนแปลงของรายได้ที่ชัดเจน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำมีสัดส่วนลดลง ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้น เห็นได้จากในปี พ.ศ.2529 กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 70 มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี และประมาณร้อยละ 8 ของกลุ่มตัวอย่างที่รายงานว่าตนเองไม่มีรายได้จากแหล่งใดเลย แต่สัดส่วนดังกล่าวได้ลดลงตามเวลา คือ สัดส่วนของประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท (รวมไม่มีรายได้) ลดลงเหลือประมาณร้อยละ 50 ร้อยละ 24.6 และร้อยละ 18.2 ในปี พ.ศ.2537 พ.ศ.2545 และ พ.ศ.2554 ตามลำดับ และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 8.1 ในปี พ.ศ.2557 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้ 50,000 บาทขึ้นไปต่อปีมีสัดส่วนสูงขึ้น จากร้อยละ 11.6 ในปี พ.ศ.2537 เพิ่มเป็นร้อยละ 44.7 ในปี พ.ศ.2557

¹⁴ ข้อคำถามในการสำรวจปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2545 เป็นการถามถึงการทำงานในรอบปีที่ผ่านมาโดยตรง ว่าในรอบปีที่ผ่านมา (12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์) ท่านทำงานหรือไม่ แต่ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ไม่มีข้อคำถามที่ถามถึงการทำงานในรอบปีที่ผ่านมาโดยตรง แต่เป็นการถามถึงลักษณะของงานที่ท่านทำในรอบปีที่ผ่านมา โดยผู้วิจัยให้รหัสกับ ผู้ที่ตอบว่าไม่ทำในข้อคำถามนี้เป็นผู้ที่ไม่ทำงานในรอบปีที่ผ่านมา

บำเหน็จ/บำนาญนับเป็นแหล่งรายได้แหล่งหนึ่งของผู้สูงอายุ โดยพบว่ากว่าร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างในทุกช่วงเวลาไม่มีรายได้ที่มาจากบำเหน็จ/บำนาญ เพราะการได้บำเหน็จ/บำนาญขึ้นอยู่กับอาชีพและสถานภาพการทำงานก่อนการเกษียณหรือก่อนหยุดทำงาน โดยผู้ที่มีอาชีพหรือสถานภาพการทำงานบางประเภทเท่านั้นที่จะได้รับ เช่น ผู้ที่เป็นข้าราชการ หรือทำงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น โดยกลุ่มนี้ถือเป็นส่วนน้อยของผู้สูงอายุทั้งหมด (วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2552) ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงทำงานอยู่ในภาคนอกระบบหรือทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม จึงทำให้ไม่มีหลักประกันด้านรายได้จากแหล่งนี้

จากการสำรวจ 5 ครั้งที่ผ่านมาตามตารางที่ 4 ยังสามารถเห็นได้อีกว่าผู้สูงอายุไทยมีการศึกษาที่ดีขึ้น โดยจากสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากเพียงประมาณ 1 ใน 5 ในปี พ.ศ.2529 เพิ่มขึ้นเกือบ 3 ใน 4 ในปี พ.ศ. 2554 นอกจากนี้สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาก็เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 จนถึง พ.ศ.2557 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษามีสัดส่วนลดลงต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาเขตที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตชนบทและสัดส่วนดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงคำจำกัดความของเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2542) ทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทลดลงอย่างชัดเจน จากร้อยละ 82.8 ในปี พ.ศ.2529 เหลือเพียงร้อยละ 69.0 ในปี พ.ศ.2545 และลดลงเหลือร้อยละ 59.1 ในปี พ.ศ.2557 ในขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อาจจะเป็นเนื่องมาจากการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามายังเมืองมากขึ้น และชนบทบางแห่งมีประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วจนทำให้พื้นที่นั้นได้กลายเป็นเมืองในที่สุด

ตารางที่ 4 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม	ปี พ.ศ.				
	2529 (n=3,252)	2537 (n=7,878)	2545 (n=24,835)	2554 (n=34,173)	2557 (n=38,695)
การทำงานในรอบปีที่ผ่านมา					
ไม่ทำงาน	61.8	61.5	62.3	57.3	59.5
ทำงาน	38.2	38.5	37.7	42.7	40.5
รายได้					
ไม่มีรายได้	7.8	1.1	1.8	0.0	0.0
ต่ำกว่า 10,000 บาท	65.3	44.1	22.8	18.2	8.1
10,000-19,999 บาท	12.0	22.1	22.0	14.5	13.5
20,000-29,999 บาท	5.4	10.2	14.1	11.8	12.7
30,000-49,999 บาท	5.6	10.8	16.7	20.5	21.0
50,000-99,999 บาท	2.9	7.4	13.1	22.9	26.9
100,000 บาทขึ้นไป	1.0	4.2	9.6	12.2	17.8
การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ					
ไม่ได้รับ	na	95.9	95.7	92.5	93.7
ได้รับ	na	4.1	4.3	7.5	6.3
ระดับการศึกษา					
ไม่ได้รับการศึกษา	59.0	32.5	20.7	11.8	11.0
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	12.4	10.0	8.3	4.7	8.4
ระดับประถมศึกษา	22.9	50.5	61.9	72.7	67.3
สูงกว่าระดับประถมศึกษา	5.7	7.1	9.1	10.8	13.3
เขตที่อยู่อาศัย					
เขตเมือง	17.2	18.9	31.0	33.5	40.9
เขตชนบท	82.8	81.1	69.0	66.5	59.1

na คือ ไม่มีข้อมูล

3.3.3 ปัจจัยด้านครอบครัว

ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวนบุตรที่มีชีวิตจะนับรวมทั้งบุตรของตนเอง บุตรเลี้ยง และบุตรบุญธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจที่ผ่านมาในตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงผลของการลดภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตลดลงเมื่อเวลาผ่านไป จากประมาณ 5 คน ในปี พ.ศ.2529 ลดลงเหลือ 4 คน ในปี พ.ศ.2545 และ 3 คน ในปี พ.ศ.2557 ประเด็นหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนคือ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีบุตรก็มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ซึ่งในปี พ.ศ.2557 ผู้ที่ไม่มีบุตรเพิ่มเป็นเท่าตัวเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2529 (ร้อยละ 7.0 เปรียบเทียบกับร้อยละ 3.5)

ตารางที่ 5 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางครอบครัวและการอยู่อาศัย ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557

ปัจจัยด้านครอบครัว	ปี พ.ศ.				
	2529 (n=3,252)	2537 (n=7,878)	2545 (n=24,835)	2554 (n=34,173)	2557 (n=38,695)
จำนวนบุตรที่มีชีวิต					
ไม่มีบุตร	3.5	3.6	4.5	6.4	7.0
1-2 คน	16.2	12.9	17.9	27.9	33.3
3-4 คน	24.1	26.0	32.2	38.2	22.5
5 คนขึ้นไป	56.2	57.6	45.4	27.6	33.3
จำนวนบุตรเฉลี่ย (คน)	5.1	5.1	4.4	3.5	3.2
การมีบุตรอาศัยอยู่ในหรือนอก ครัวเรือน (เฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตร)					
มีบุตรอยู่ในครัวเรือน อย่างน้อย 1 คน	79.6	75.5	68.8	60.4	58.9
มีบุตรอยู่นอกครัวเรือน อย่างน้อย 1 คน	92.4	88.3	90.2	90.7	88.5
ลักษณะการอยู่อาศัย					
อาศัยอยู่คนเดียว	4.3	3.6	6.2	8.6	8.8
อาศัยอยู่กับบุตร	76.8	72.8	65.9	56.5	54.7
อาศัยอยู่ลำพังกับคู่สมรส	6.7	11.6	15.3	17.1	18.9
อาศัยอยู่กับบุคคลอื่น	12.1	12.0	12.6	17.8	17.6

ลักษณะการอยู่อาศัยหรือแบบแผนการอยู่อาศัยก็มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในทุกด้าน ซึ่งแบบแผนการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทยนั้นนิยมอยู่อาศัยกับบุตรอย่างน้อย 1 คน แต่จากข้อมูลการสำรวจที่ผ่านมาในตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดของผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนที่ จากร้อยละ 79.6 ในปี พ.ศ.2529 เหลือเพียงร้อยละ 58.9 ในปี พ.ศ.2557 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนมีสัดส่วนลดลงเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังเห็นแนวโน้มของการที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ลำพังกับคู่สมรสและอยู่คนเดียวเพิ่มมากขึ้น โดยสัดส่วนของการอยู่อาศัยลำพังกับคู่สมรสเพิ่มขึ้น 3 เท่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2529 กับ ปีพ.ศ.2557 ในขณะที่สัดส่วนของการอยู่ลำพังเพิ่มเป็น 2 เท่าในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าว อาจเกิดจากการที่ผู้สูงอายุมีบุตรลดลง และมีแนวโน้มอยู่เป็นโสดมากขึ้นนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตามการลดลงของการอยู่อาศัยกับบุตรในบ้านเดียวกันนั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุจะอยู่ตามลำพังอย่างแท้จริงเสมอไป หากแต่ยังมีบุตรที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงหรือละแวกเดียวกันกับผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในปีล่าสุด (ปี พ.ศ.2557) จากตารางที่ 6 พบว่าผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 10 ยังมีบุตรที่อยู่บ้านติดกันหรือใกล้กัน และประมาณร้อยละ 8 ที่มีบุตรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือเทศบาลเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทำให้มีการย้ายถิ่นของวัยแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองเป็นจำนวนมาก เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้บุตรต้องอยู่ห่างจากผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่บ้านติดกันหรือใกล้กันมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่บุตรที่อยู่คนละจังหวัดกับผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 6 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน
จำแนกตามที่ตั้งบ้านของบุตรที่อยู่ใกล้ที่สุด

ปัจจัยด้านครอบครัว	ปี พ.ศ.				
	2529 (n=3,133)	2537 (n=7,553)	2545 (n=23,458)	2554 (n=31,726)	2557 (n=35,939)
ที่ตั้งบ้านของบุตรที่อยู่ใกล้ที่สุด					
อาศัยอยู่บ้านเดียวกัน	79.6	75.5	68.8	60.5	58.9
อาศัยอยู่บ้านติดกัน/ใกล้กัน	na	na	na	11.8	11.2
อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน/ เทศบาลเดียวกัน	na	na	na	8.8	8.3
อาศัยอยู่ในจังหวัดเดียวกัน	na	na	na	7.4	7.9
อาศัยอยู่คนละจังหวัด	na	na	na	11.1	13.4
อาศัยอยู่ต่างประเทศ	na	na	na	0.3	0.4

na คือ ไม่มีข้อมูล

3.3.4 ปัจจัยด้านสุขภาพ

ภาวะสุขภาพที่ประเมินด้วยตนเอง เป็นอีกวิธีหนึ่งที่นิยมใช้ในการวัดภาวะสุขภาพโดยรวมซึ่งเป็นการประเมินสุขภาพของตนเองว่าอยู่ในระดับใดในช่วง 1 อาทิตย์ที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาแนวโน้มตามช่วงเวลาดังตารางที่ 7 จะเห็นได้ว่า การประเมินว่าตนเองมีสุขภาพที่ไม่ดีมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 25.8 ในปี พ.ศ.2537 เหลือร้อยละ 24.3 และ ร้อยละ 15.8 ในปี พ.ศ.2545 และ ปี พ.ศ. 2554 ตามลำดับ แต่เพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปี พ.ศ.2557 (ร้อยละ 16.1)

นอกจากนี้ การวัดความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ประเมินภาวะสุขภาพโดยรวมได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะวัดจากความสามารถในการทำกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมต่อไปนี้ได้ด้วยตนเอง ได้แก่ (1) กินอาหาร (2) ใส่เสื้อผ้า (3) อาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน เข้าห้องสุขา (รวมทำความสะอาดร่างกายหลังการขับถ่าย) เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในประเด็นดังกล่าว พบว่าผู้ที่ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 2.9 ในปี พ.ศ. 2545 เพิ่มเป็นร้อยละ 3.7 และร้อยละ 5.0 ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ตามลำดับ)

ตารางที่ 7 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำแนกตามลักษณะทางสุขภาพ ปี พ.ศ.2529–พ.ศ.2557

ปัจจัยด้านสุขภาพ	ปี พ.ศ.				
	2529 (n=3,252)	2537 (n=7,878)	2545 (n=24,835)	2554 (n=34,173)	2557 (n=38,695)
ภาวะสุขภาพที่ประเมินด้วยตนเอง					
สุขภาพดี (ดีมากและดี)	65.2	38.3	45.7	42.7	45.3
สุขภาพปานกลาง	31.2	35.8	29.9	41.5	38.6
สุขภาพไม่ดี (ไม่ดีและไม่ดีมาก)	3.5	25.8	24.3	15.8	16.1
ความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง					
ไม่สามารถทำเองได้	na	na	2.9	3.7	5.0
สามารถทำเองได้	na	na	97.1	96.3	95.0

na คือ ไม่มีข้อมูล

3.4 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประเด็นหลักที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาในหัวข้อนี้ คือ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงในบริบทของการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในอดีตกับปัจจุบัน ซึ่งประกอบไปด้วยการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร เนื่องจากการวิเคราะห์ในหัวข้อนี้เป็นการนำข้อมูลหลายชุดมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา โดยข้อมูลในแต่ละปีก็มีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดด้านข้อมูลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อจำกัดของข้อมูลได้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้วิจัยนำข้อมูลของปี พ.ศ.2529 มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับปีอื่นได้เพียงประเด็นเดียวเท่านั้น คือ การเกื้อหนุนด้านการดูแลจากบุตร สำหรับการเกื้อหนุนประเภทอื่นไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ เนื่องด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับการเกื้อหนุนในปี พ.ศ.2529 นี้เป็นการถามการเกื้อหนุนโดยรวมโดยไม่ได้แบ่งเป็นแต่ละด้าน และ 2) ลักษณะของข้อคำถามเกี่ยวกับการเกื้อหนุนในปี พ.ศ.2545 เป็นการถามถึงการได้รับและการให้การเกื้อหนุนที่บ่อยครั้งหรือมากที่สุด ในขณะที่ข้อคำถามในปี พ.ศ.2537 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ถามถึงการได้รับหรือให้การเกื้อหนุนโดยทั่วไป โดยไม่จำกัด

ว่าต้องบ่อยครั้งหรือมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นผลทำให้ค่าที่ได้ในปี พ.ศ.2545 ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับปีอื่น (รายละเอียดของข้อคำถามที่ใช้ในแต่ละปีปรากฏในภาคผนวก ก) เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงอาจมีเงื่อนไขในการวิเคราะห์การเกื้อหนุนแต่ละด้านที่แตกต่างกันเพื่อควบคุมการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นให้สอดคล้องและสามารถเปรียบเทียบกันได้ให้มากที่สุด ซึ่งนอกจากนี้ผู้วิจัยได้เพิ่มการวิเคราะห์การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตามรุ่นปีเพื่อศึกษาว่าเมื่อเวลาผ่านไป ผู้สูงอายุที่อยู่ในรุ่นปีเดียวกันมีแนวโน้มของการได้รับและการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภทเป็นอย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

บุตรสามารถเป็นแหล่งการเกื้อหนุนที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น ในรูปของการให้เงิน อาหาร เสื้อผ้า หรือสิ่งของต่างๆ เป็นต้น และส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ การให้การดูแล การติดต่อสื่อสาร การเยี่ยมเยียน เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรทั้งหมด 3 ด้าน คือ การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ การได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ และการได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล

3.4.1.1 การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ

ในการศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะจำกัดการศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน ซึ่งการเกื้อหนุนด้านการเงินนี้กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการเกื้อหนุน คือ ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมาก่อนการสัมภาษณ์

เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรลดลงเล็กน้อย จากร้อยละ 87.7 ในปี พ.ศ.2537 เหลือร้อยละ 84.1 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งถือว่าแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าว แต่เมื่อนำมูลค่าของเงินที่ให้มาพิจารณากลับพบว่า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2545 กับ ปี พ.ศ.2554 สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนเงินที่ให้เพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ ทั้ง 2 ปีประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างได้รับเงินจากบุตรอย่างน้อย 5,000 บาทต่อปี ในขณะที่สัดส่วนของผู้ที่ได้รับเงินอย่างน้อย 30,000 บาทต่อปีเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่า และการเพิ่มขึ้นของจำนวนเงินที่ให้ดังกล่าวชัดเจนมากขึ้นในปี พ.ศ.2557 โดยเกือบ 3 ใน 4 ของผู้สูงอายุได้รับเงินอย่างน้อย 10,000 บาทต่อปี และเกือบ 1 ใน 4 ที่ได้รับเงินอย่างน้อย 30,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 8 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ จากบุตรปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัยของบุตร

การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ	ปี พ.ศ.			
	2537	2545	2554	2557
ได้รับเงินจากบุตรทั้งหมด (ผู้สูงอายุที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน)				
รวม	87.7	74.3	82.5	84.1
ได้รับอย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	na	51.9	55.9	64.4
ได้รับอย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	na	32.9	37.8	48.9
ได้รับอย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	na	7.0	14.7	23.2
ได้รับเงินจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือน (เฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)				
รวม	89.1	75.7	67.7	73.2
ได้รับอย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	na	50.6	36.3	47.8
ได้รับอย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	na	31.9	21.2	33.3
ได้รับอย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	na	8.0	7.1	13.3
ได้รับเงินจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน (เฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)				
รวม	88.1	76.0	81.8	81.8
ได้รับอย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	na	52.8	54.0	61.1
ได้รับอย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	na	33.7	36.1	45.3
ได้รับอย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	na	7.7	13.7	20.9

na คือ ไม่มีข้อมูล

นอกจากนี้เมื่อนำลักษณะการอยู่อาศัยของบุตรมาวิเคราะห์เพิ่มเติม (ตารางที่ 8) จะพบว่า ในปี พ.ศ.2537 และ ปี พ.ศ.2545 สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตร ของทั้งผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่ด้วยและมีบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนแทบไม่แตกต่างกัน แต่ในปี พ.ศ.2554 กลับพบว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินมากกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันอย่างชัดเจน (เปรียบเทียบร้อยละ 81.8 กับร้อยละ 67.7) ซึ่งพบแบบแผนเช่นเดียวกันนี้เมื่อแบ่งตามจำนวนเงินที่ได้รับและแนวโน้มเช่นนี้ยังปรากฏในปี พ.ศ.2557 อีกทั้งยังพบว่าหากเปรียบเทียบปี พ.ศ.2554 กับ ปี พ.ศ.2557 การได้รับเงินจากบุตรทั้งในและนอกครัวเรือนรวมถึงจำนวนเงินที่ได้รับก็เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งนี้ผู้วิจัยอาจสามารถอธิบายสาเหตุได้ 2

ประเด็น ประเด็นแรก การที่ผู้สูงอายุได้รับเงินจากบุตรเพิ่มมากขึ้นอาจสะท้อนถึงการที่บุตรย้ายถิ่นออกไปจากครัวเรือนเดิมเพื่อไปหาโอกาสทางการทำงานที่ดีขึ้น นั่นก็หมายถึงการมีโอกาสส่งเงินกลับมาให้บิดามารดาสูงอายุเพิ่มมากขึ้น และประเด็นที่ 2 อาจเป็นผลมาจากการค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง บุตรจึงอาจให้เงินกับผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในแต่ละเวลาที่สูงขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ตามลักษณะทางประชากรที่สำคัญ ได้แก่ เพศ อายุ และเขตที่อยู่อาศัย ผลการศึกษาในตารางที่ 9 พบว่าในทุกช่วงเวลาผู้สูงอายุเพศหญิงมีแนวโน้มที่ได้รับเงินจากบุตรสูงกว่าเพศชาย ซึ่งอาจเนื่องมาจากส่วนใหญ่ผู้สูงอายุหญิงจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบกิจกรรมในครัวเรือนเป็นหลักจึงมีแนวโน้มที่บุตรจะให้เงินแก่มารดาสูงอายุมากกว่า นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกันก็มีสัดส่วนของผู้ที่ได้รับเงินจากบุตรแตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ยิ่งอายุมากขึ้นก็ยิ่งได้รับเงินจากบุตรมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างในช่วงอายุ 60-69 ปี กับอายุ 70-79 ปี ที่เมื่อพ้นวัยสูงอายุตอนต้นแล้วจะได้รับการเกื้อหนุนทางการเงินจากบุตรเพิ่มขึ้นค่อนข้างชัดเจน เพราะเมื่ออายุมากขึ้นสภาพร่างกายอาจไม่เอื้อให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานหารายได้มาเลี้ยงตนเองได้ดีเหมือนเดิม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงเขตที่อยู่อาศัย ทุกช่วงเวลาต่างก็แสดงแนวโน้มว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทจะได้รับเงินจากบุตรมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง แต่ก็พบความแตกต่างเพียงเล็กน้อย ซึ่งประเด็นดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากการย้ายถิ่นออกไปอยู่ในเมืองของบุตรเพื่อไปประกอบอาชีพที่มีรายได้ที่ดีกว่า และเมื่อมีรายได้แล้วก็ส่งเงินกลับไปให้ผู้สูงอายุที่อยู่ภูมิลำเนาเดิมในเขตชนบท

ตารางที่ 9 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน ที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจจากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตาม ลักษณะทางประชากร

การได้รับการเกื้อหนุน ด้านเศรษฐกิจ	ปี พ.ศ.			
	2537	2545	2554	2557
เพศ				
ชาย	82.9	69.8	78.0	79.9
หญิง	91.8	78.2	86.3	87.6
กลุ่มอายุ				
60-69 ปี	84.8	69.6	78.0	79.5
70-79 ปี	92.9	82.4	88.5	89.3
80 ปีขึ้นไป	93.6	81.8	88.8	90.8
เขตที่อยู่อาศัย				
เขตเมือง	80.1	69.1	76.7	83.1
เขตชนบท	89.5	76.6	85.3	84.7

3.4.1.2 การได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ

การเกื้อหนุนด้านสิ่งของสำหรับการศึกษาคั้งนี้ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับ อาหาร และ/หรือเสื้อผ้า/ของใช้จากบุตร โดยจำกัดการวิเคราะห์ในผู้สูงอายุที่มีบุตรที่อาศัยอยู่นอก ครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน เนื่องจากสมาชิกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันย่อมมีการแบ่งปันอาหาร ของใช้ สิ่งของร่วมกันในชีวิตประจำวันให้แก่กันเป็นเรื่องปกติ การศึกษาการแลกเปลี่ยนในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่องอาหาร หรือสิ่งของ จึงเป็นการยากในการตีความสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่บ้านเดียวกัน กับบุตร (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552)

จากตารางที่ 10 เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเกื้อหนุนอาหารจากบุตร พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับอาหารจากบุตรมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา แต่พบการ เปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างน้อย ซึ่งทั้ง 4 ช่วงเวลาที่ศึกษา ผู้สูงอายุได้รับอาหารจากบุตรที่อยู่นอก ครัวเรือนในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง (ร้อยละ 90.5 ร้อยละ 54.6 ร้อยละ 83.6 และร้อยละ 86.0 ใน ปี พ.ศ.2537 ปี พ.ศ.2545 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ตามลำดับ) อาจกล่าวได้ว่าการที่บุตรช่วยเหลือ

ด้านอาหารแก่ผู้สูงอายุนั้นถือเป็นความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นเป็นปกติในสังคมไทย แต่เมื่อพิจารณาความถี่ของการได้รับอาหาร จะพบว่าในปี พ.ศ.2545 กว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุได้รับอาหารปีละ 1 ครั้ง และเพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ 80 ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 รองลงมาคือ ได้รับอาหารอย่างน้อยทุกเดือน ทุกสัปดาห์ และทุกวัน ตามลำดับ และเป็นแบบแผนเดียวกันในทั้ง 3 ช่วงเวลา สามารถอธิบายได้ว่า การได้รับอาหารจากบุตรที่อยู่อื่นนั้นเป็นการได้รับตามโอกาสพิเศษ เมื่อบุตรกลับมาเยี่ยมบิดามารดาสูงอายุตามเทศกาลวันสำคัญต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะกลับมาแค่ปีละ 1-2 ครั้ง เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น ที่บุตรมักจะซื้ออาหารมาฝากผู้สูงอายุด้วย

การเกื้อหนุนเสื้อผ้าหรือของใช้เป็นการเกื้อหนุนด้านสิ่งของที่บุตรมักนิยมให้บิดามารดาสูงอายุเช่นเดียวกับการให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร ข้อมูลจากตารางที่ 11 พบว่า ทั้ง 4 ช่วงเวลาก็ยังให้ผลที่คล้ายคลึงกับการได้รับอาหาร คือกว่าร้อยละ 80 ของผู้สูงอายุจะได้รับเสื้อผ้าหรือของใช้จากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนในทุกปีการสำรวจยกเว้นปี พ.ศ.2545 เมื่อพิจารณาความถี่ในการให้เสื้อผ้า/สิ่งของ ก็ยังพบว่าเป็นการให้ขึ้นอยู่กับโอกาสสำคัญหรือตามการกลับไปเยี่ยมเยียนของบุตรที่อยู่อื่น กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 กว่า 4 ใน 5 ของกลุ่มตัวอย่างได้รับเสื้อผ้าหรือของใช้จากบุตรในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา และเกือบ 1 ใน 5 รายงานว่าได้รับอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 3 ที่ได้รับอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

แนวโน้มการได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของโดยรวม (อาหารและ/หรือเสื้อผ้า/ของใช้) จากบุตรที่อยู่อื่นมีลักษณะใกล้เคียงกับการได้รับเงินจากบุตร กล่าวคือ การได้รับอาหารและ/หรือเสื้อผ้า/ของจะเพิ่มขึ้นหากกลุ่มตัวอย่างมีอายุเพิ่มขึ้นและเป็นแบบแผนเดียวกันทั้ง 4 ช่วงเวลา นอกจากนี้ผู้สูงอายุเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะการได้รับอาหารและ/หรือเสื้อผ้า/ของใช้จากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุเพศชายเล็กน้อยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบทก็มีแนวโน้มได้รับความช่วยเหลือด้านสิ่งของจากบุตรมากกว่าเขตเมืองเพียงเล็กน้อยเช่นกัน (ตารางที่ 10 และ ตารางที่ 11)

ตารางที่ 10 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (อาหาร) จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)

การได้รับการเกื้อหนุน ด้านสิ่งของ (อาหาร)	ปี พ.ศ.			
	2537	2545	2554	2557
รวม	90.4	54.6	83.6	86.0
ทุกวัน/เกือบทุกวัน	na	50.7	17.4	21.1
อย่างน้อยทุกสัปดาห์	na	52.2	32.7	40.6
อย่างน้อยทุกเดือน	na	53.2	55.9	63.1
อย่างน้อยปีละครั้ง	na	53.8	83.6	86.0
เพศ				
ชาย	87.1	44.7	82.2	84.5
หญิง	93.1	62.9	84.8	87.3
กลุ่มอายุ				
60-69 ปี	88.2	46.3	81.6	83.7
70-79 ปี	93.5	65.8	85.9	88.1
80 ปีขึ้นไป	95.6	74.7	87.3	89.9
เขตที่อยู่อาศัย				
เขตเมือง	84.9	50.9	80.3	83.7
เขตชนบท	91.6	56.0	85.1	87.4

na คือ ไม่มีข้อมูล

ตารางที่ 11 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (เสื้อผ้า หรือของใช้) จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)

การได้รับการเกื้อหนุน ด้านสิ่งของ (เสื้อผ้า/ของใช้)	ปี พ.ศ.			
	2537	2545	2554	2557
รวม	81.3	57.8	86.6	86.4
ทุกวัน/เกือบทุกวัน	na	na	1.0	0.7
อย่างน้อยทุกสัปดาห์	na	na	2.7	3.1
อย่างน้อยทุกเดือน	na	na	17.2	19.3
อย่างน้อยปีละครั้ง	na	na	86.6	86.4
เพศ				
ชาย	76.1	51.4	85.2	85.1
หญิง	85.6	63.2	87.7	87.6
กลุ่มอายุ				
60-69 ปี	77.1	53.5	85.0	85.1
70-79 ปี	88.0	63.7	88.8	87.7
80 ปีขึ้นไป	89.8	67.7	88.4	88.7
เขตที่อยู่อาศัย				
เขตเมือง	75.7	52.0	83.6	84.6
เขตชนบท	82.5	60.0	87.9	87.5

na คือ ไม่มีข้อมูล

3.4.1.3 การได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล

นอกเหนือจากการที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของจากบุตรแล้ว การเกื้อหนุนที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง คือ การได้รับการดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันจากบุตรซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย จากตารางที่ 12 เมื่อพิจารณาผู้ที่เป็นหลักในการปรนนิบัติการทำกิจวัตรประจำวันของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแลหรือดูแลตนเองนั้นมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80

สามารถช่วยตนเองได้ หรือไม่ต้องมีผู้ดูแลปรนนิบัติในการทำกิจวัตรประจำวัน ทั้งนี้อาจสามารถอธิบายได้ว่า ผู้สูงอายุไทยน่ามีแนวโน้มมีสุขภาพร่างกายที่ดีกว่าในอดีตทำให้สามารถดูแลตนเองได้ และไม่จำเป็นต้องมีผู้ดูแล และส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะข้อคำถามของการสำรวจแต่ละปีมีการถามที่ค่อนข้างแตกต่างกัน โดยเฉพาะปี พ.ศ.2529 และ ปี พ.ศ.2537

เมื่อจำแนกบุคคลที่ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุมากที่สุด ยังคงพบแบบแผนเดิมทั้ง 5 ช่วงเวลา กล่าวคือ บุตรยังคงเป็นหลักในดูแลปรนนิบัติในชีวิตประจำวัน รวมถึงยามเจ็บป่วย แต่พบแนวโน้มที่ลดลงตามเวลา รองลงมาคือคู่สมรส พี่/น้อง/ญาติ และบุตรของบุตร ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าสมาชิกในครอบครัวยังคงเป็นหลักในการดูแลของผู้สูงอายุไทย ส่วนพ่อ/แม่ และบุคคลอื่นๆ หมายรวมถึง ผู้ดูแลรับจ้าง คนรับใช้/ลูกจ้างมีสัดส่วนน้อยมากที่ให้การดูแลผู้สูงอายุ

ตารางที่ 12 ร้อยละของผู้ที่เป็นหลักในการดูแลการทำกิจวัตรประจำวันของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557

ผู้ที่เป็นหลักในการดูแล ในการทำกิจวัตรประจำวัน	ปี พ.ศ.				
	2529 ¹⁵	2537 ¹⁶	2545 ¹⁷	2554 ¹⁷	2557 ¹⁷
ไม่มีผู้ดูแล/ดูแลตนเอง	9.5	0.4	23.0	82.8	88.8
คู่สมรส	18.7	26.6	29.0	3.1	3.2
บุตร	62.1	64.2	39.5	10.6	6.2
บุตรเขย/บุตรสะใภ้	1.3	1.9	3.5	0.8	0.6
บุตรของบุตร	5.9	2.2	1.9	1.0	0.4
พี่/น้อง/ญาติ	9.5	4.2	2.7	1.1	0.5
พ่อ/แม่	1.3	0.0	0.1	0.1	0.0
อื่นๆ	1.2	0.5	0.3	0.5	0.2

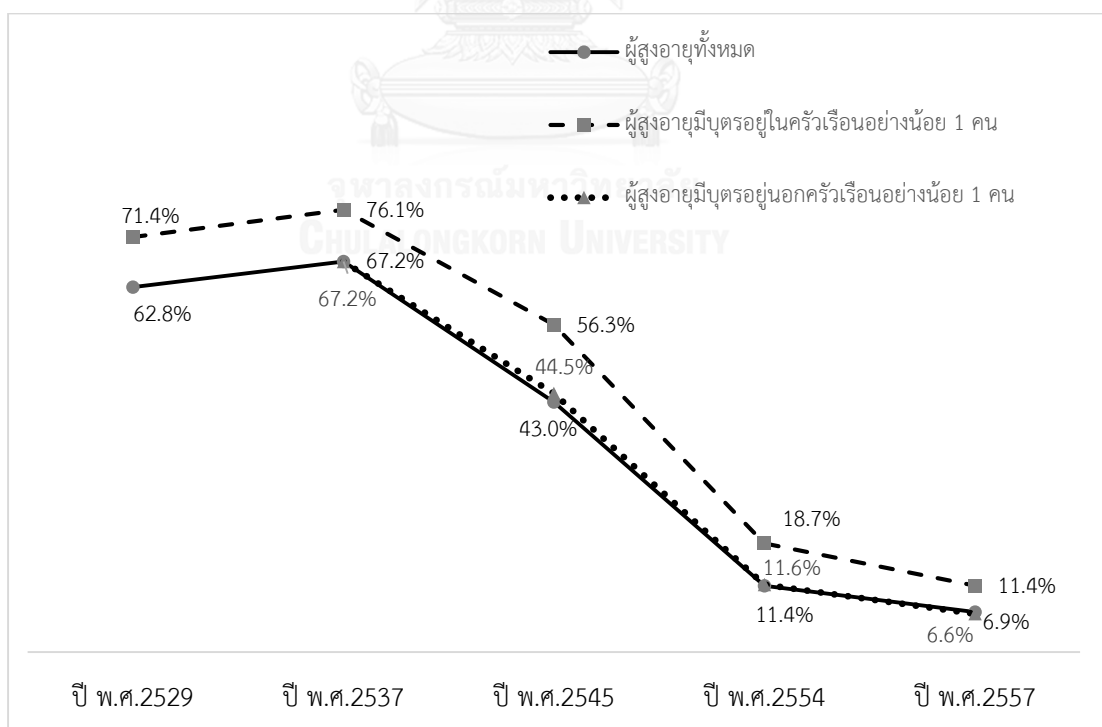
¹⁵ ในปี พ.ศ.2529 เป็นการถามถึงผู้ดูแลหลัก เมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือต้องการผู้ดูแล

¹⁶ ในปี พ.ศ.2537 เป็นการถามถึงผู้ที่ดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด

¹⁷ ในปี พ.ศ.2545 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 เป็นการถามถึงผู้ที่ให้การดูแลกิจวัตรประจำวันมากที่สุด

จากแผนภูมิที่ 1 เมื่อพิจารณาเฉพาะการดูแลที่ได้รับจากบุตร (บุตรชาย/บุตรสาว/บุตรเขย/บุตรสะใภ้) พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีบุตรเป็นผู้ดูแลหลักในการทำกิจวัตรประจำวันมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจนจากร้อยละ 62.8 ในปี พ.ศ.2529 เหลือประมาณ 1 ใน 10 ของผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ.2554 และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 7 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการที่ประเทศไทยมีภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้การมีบุตรเพื่อมาดูแลนั้นน้อยลงตามไปด้วย และปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อการดูแลของผู้สูงอายุ คือที่อยู่อาศัยของบุตร (จอห์น โนเดล นภาพร ชโยวรรณ และวิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2011) ซึ่งหากมีบุตรที่อยู่บ้านเดียวกันหรือละแวกบ้านเดียวกัน ก็มีแนวโน้มที่บุตรจะมาดูแลปรนนิบัติได้ง่ายมากกว่าการที่บุตรอาศัยอยู่ไกลจากผู้สูงอายุ ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนมีแนวโน้มจะได้รับการดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันและดูแลเมื่อยามเจ็บป่วยหรือเมื่อผู้สูงอายุต้องการสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนตลอดทั้ง 5 ช่วงเวลา

แผนภูมิที่ 1 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแลจากบุตร ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557 จำแนกตามการอยู่อาศัยของบุตร

จากการจำแนกประเด็นการได้รับการดูแลตามลักษณะทางประชากรที่สำคัญ (ตารางที่ 13) พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงที่มีบุตรดูแลสูงกว่าเพศชายในทุกช่วงเวลาแต่ความแตกต่างระหว่างเพศนี้ก็ลดลงตามช่วงเวลา นอกจากนี้แบบแผนที่พบได้ทั้ง 5 ช่วงเวลาก็คือ การที่มีบุตรให้การดูแลนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วงอายุ 70 ปีขึ้นไปที่สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุ 60-69 ปี เนื่องจากผู้สูงอายุตอนต้นยังคงมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงอยู่ จึงยังสามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง แต่เมื่ออายุเพิ่มขึ้นความสามารถดังกล่าวก็ลดลง ประกอบกับการเจ็บป่วยที่เพิ่มสูงขึ้นจึงจำเป็นต้องพึ่งพาบุตรเพื่อช่วยเหลือและดูแลในชีวิตประจำวัน สำหรับเขตที่อยู่อาศัยพบว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทมีความแตกต่างกันค่อนข้างน้อยและความแตกต่างนี้ก็ลดลงตามช่วงเวลา

ตารางที่ 13 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล จากบุตร ปี พ.ศ.2529–พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะทางประชากร

บุตรเป็นผู้ดูแลหลัก ในการทำกิจวัตรประจำวัน	ปี พ.ศ.				
	2529	2537	2545	2554	2557
เพศ					
ชาย	48.3	56.3	31.9	8.4	4.2
หญิง	72.9	76.4	52.4	13.7	9.1
กลุ่มอายุ					
60-69 ปี	59.9	61.8	34.9	6.4	1.9
70-79 ปี	67.6	74.1	53.3	13.2	7.8
80 ปีขึ้นไป	65.9	83.2	67.0	33.8	25.4
เขตที่อยู่อาศัย					
เขตเมือง	49.2	64.7	42.5	13.0	7.3
เขตชนบท	65.7	76.8	43.3	10.6	6.6

3.4.2 การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

หัวข้อที่กล่าวถึงถึงมุมมองที่ผู้สูงอายุเป็นผู้รับการเกื้อหนุนจากบุตร แต่การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนนั้นผู้สูงอายุก็สามารถเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรได้เช่นกัน โดยผู้สูงอายุเองก็สามารถช่วยเหลือบุตรได้หลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การให้สิ่งของ การดูแลบ้าน การเลี้ยงหลาน แต่เนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูลในแต่ละปีสำรวจ ผู้วิจัยจึงสามารถวิเคราะห์แนวโน้มการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรได้เพียง 1 ด้าน ได้แก่ การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่าง 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ปี พ.ศ.2545 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 (รายละเอียดของข้อคำถามที่ใช้ในแต่ละปีปรากฏในภาคผนวก ก)

3.4.2.1 การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดกลุ่มตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์ คือ ผู้สูงอายุที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน โดยผลการศึกษาในภาพรวมเมื่อเปรียบเทียบบทบาทระหว่างการเป็นผู้รับและเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนด้านการเงินของผู้สูงอายุ จะพบว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรจะมีสัดส่วนน้อยกว่าการที่ผู้สูงอายุเป็นผู้รับเงินจากบุตร (สามารถดูข้อมูลเปรียบเทียบได้จากตารางที่ 8) แต่แม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่ได้ให้เงินแก่บุตรในช่วงเวลาที่กำหนด (ในช่วง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์) แต่ในความเป็นจริงนั้นผู้สูงอายุอาจมีการให้เงินแก่บุตรในโอกาสสำคัญหรือให้เพื่อช่วยเหลือบุตรเป็นครั้งคราวหรือในยามจำเป็น แต่ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา (Knodel et al., 2013)

เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรดังปรากฏในตารางที่ 14 พบว่าเมื่อเวลาผ่านไป 12 ปี การให้การเกื้อหนุนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จากร้อยละ 8.6 ในปี พ.ศ.2545 เป็นร้อยละ 15.2 ในปี พ.ศ.2554 และเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อยเป็นร้อยละ 16.9 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งการที่ผู้สูงอายุสามารถให้เงินแก่บุตรมากขึ้นในแต่ละช่วงนั้น อาจสามารถวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น คือ ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองอยู่ ยังสามารถทำงาน มีรายได้ของตนเอง ทำให้สามารถมีเงินมาให้บุตรได้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการให้เงินแก่บุตรยังขึ้นอยู่กับค่าครองชีพในแต่ละปี หากค่าครองชีพสูงขึ้นก็มีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะให้เงินแก่บุตรมากขึ้นด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณามูลค่าเงินที่ให้แก่บุตร พบว่าเมื่อเปรียบเทียบจำนวนเงินที่ผู้สูงอายุให้เป็นมูลค่าเท่ากัน สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ให้เงินแก่บุตรจะลดลงตามจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นทั้ง 3 ช่วงเวลา

ระหว่างปี พ.ศ.2545 ถึง ปี พ.ศ.2557 แต่จะเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในกรณีที่มีมูลค่าเงินมีจำนวนมาก (ให้เงินอย่างน้อย 30,000 บาท/ปี) เปรียบเทียบร้อยละ 2.5 ในปี พ.ศ.2545 กับร้อยละ 3.8 ในปี พ.ศ.2557

เมื่อนำลักษณะการอยู่อาศัยของบุตรมาร่วมพิจารณา (ตารางที่ 14) พบว่า แนวโน้มของการให้เงินแก่บุตรของผู้สูงอายุมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันทั้ง 3 ปี กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีบุตรที่อยู่ในครัวเรือนมีสัดส่วนของผู้ที่ให้เงินแก่บุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือน ซึ่งในปี พ.ศ.2545 พบความแตกต่างระหว่างการให้เงินแก่บุตรที่อยู่ในและนอกครัวเรือนเพียงเล็กน้อย แต่ความแตกต่างดังกล่าวมีมากขึ้นในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 โดยจะเห็นว่า ในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 ประมาณร้อยละ 17 ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรให้เงินกับบุตรของตน และสัดส่วนดังกล่าวลดลงในผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนเหลือเพียงร้อยละ 8 ในปี พ.ศ.2554 และ ร้อยละ 11.3 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งการที่ผู้สูงอายุมีแนวโน้มให้เงินบุตรที่อยู่ในครัวเรือนมากกว่าบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน อาจเนื่องมาจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือนอยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุจึงสะดวกต่อการที่ผู้สูงอายุจะให้เงินมากกว่าบุตรที่อยู่ไกล นอกจากนี้อาจเกี่ยวเนื่องกับการที่บุตรที่ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นน่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าบุตรที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงมีการกระจายทรัพย์สินที่ได้จากบุตรที่อยู่อื่นและนำเงินมาแบ่งให้แก่บุตรที่อยู่ด้วยกัน และเงินในที่นี่ ผู้สูงอายุอาจนับรวมถึงเงินที่เป็นตัวเงินที่ให้และค่าใช้จ่ายต่างๆที่ผู้สูงอายุออกให้กับบุตรที่อยู่ด้วยกัน เช่น ค่าอาหาร ค่าของใช้ในบ้าน และหากพิจารณามูลค่าของเงินที่ผู้สูงอายุให้แก่บุตร พบว่า ยิ่งมูลค่าเงินมีจำนวนมากขึ้นสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ให้เงินแก่บุตรจะลดลงเป็นลำดับทั้งการให้เงินแก่บุตรที่อยู่ในครัวเรือนและบุตรนอกครัวเรือน

ตารางที่ 14 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ทำให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตร
ปี พ.ศ.2545–พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัยของบุตร

การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ	ปี พ.ศ.2545	ปี พ.ศ.2554	ปี พ.ศ.2557
ให้เงินแก่บุตรทั้งหมด (ผู้สูงอายุที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน)			
รวม	8.6	15.2	16.9
ให้อย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	11.9	8.7	10.9
ให้อย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	7.5	5.8	7.9
ให้อย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	2.5	2.8	3.8
ให้เงินแก่บุตรที่อยู่ในครัวเรือน (เฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)			
รวม	9.9	16.8	16.9
ให้อย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	11.0	8.9	10.3
ให้อย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	7.0	5.8	7.3
ให้อย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	2.5	2.9	3.6
ให้เงินแก่บุตรที่อยู่นอกครัวเรือน (เฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)			
รวม	8.2	8.4	11.3
ให้อย่างน้อย 5,000 บาท/ปี	11.9	4.9	7.3
ให้อย่างน้อย 10,000 บาท/ปี	7.4	3.3	5.2
ให้อย่างน้อย 30,000 บาท/ปี	2.3	1.5	2.3

จากตารางที่ 15 ยังแสดงให้เห็นว่าการให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจนี้เป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับการได้รับการเกื้อหนุนด้านเดียวกันนี้เกือบทั้งหมด ในด้านอายุ พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ให้เงินแก่บุตรจะลดลงเมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่อายุ 70 ปีขึ้นไปจะให้เงินแก่บุตรน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 และแนวโน้มยังคงไม่เปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 นอกจากนี้ผู้สูงอายุเพศชายก็มีแนวโน้มที่ให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรมากกว่าเพศหญิง ทั้งนี้ความแตกต่างด้านอายุและเพศที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายได้จากการทำงานเชิงเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่ยังอายุไม่มากนัก ยังสามารถทำงานและมีรายได้มากกว่าผู้สูงอายุที่อายุมาก และผู้สูงอายุเพศชายก็มีโอกาสในการทำงานที่จะได้ค่าตอบแทนมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง นอกจากนี้ สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองและเขตชนบทก็ให้เงินแก่บุตรไม่แตกต่างกันมากนัก

ตารางที่ 15 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน ที่ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตร ปี พ.ศ.2545-พ.ศ.2557 จำแนกตามลักษณะทางประชากร

การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ	ปี พ.ศ.2545	ปี พ.ศ.2554	ปี พ.ศ.2557
เพศ			
ชาย	10.8	17.8	18.9
หญิง	6.7	13.1	15.2
กลุ่มอายุ			
60-69 ปี	11.0	18.6	19.7
70-79 ปี	5.0	11.2	14.0
80 ปีขึ้นไป	3.0	9.0	11.9
เขตที่อยู่อาศัย			
เขตเมือง	8.5	16.1	17.0
เขตชนบท	8.6	14.8	16.8

นอกจากการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้สูงอายุยังสามารถให้การเกื้อหนุนแก่บุตรได้อีกหลายด้าน โดยการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 ก็มีข้อคำถามเกี่ยวกับบทบาทการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ การช่วยเหลือในการทำงานบ้าน และการดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปี

3.4.2.2 การช่วยเหลือในการทำงานบ้าน

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2554 มีการถามถึงกิจกรรมต่างๆภายในบ้านที่ผู้สูงอายุทำให้แก่สมาชิกในครัวเรือน ซึ่งจำแนกกิจกรรมดังกล่าวทั้งหมดเป็น 5 กิจกรรม ได้แก่ การซื้ออาหาร/ซื้อกับข้าว การทำอาหาร การซักรีดเสื้อผ้า การปิดกวาด/เช็ดถูบ้าน และการเฝ้าบ้าน/เฝ้าร้าน โดยในการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยได้จำกัดเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน เพื่อให้บุตรเป็นหนึ่งในผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเหล่านี้

จากตารางที่ 16 ผู้วิจัยจำแนกกิจกรรมตามความถี่ในการทำ คือ ทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมอย่างน้อยบางครั้งและทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมเป็นประจำ โดยเมื่อพิจารณาความถี่ที่ช่วยอย่างน้อยบางครั้ง พบว่า ผู้สูงอายุจะช่วยเหลือบ้าน/เฝ้าร้านมีสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 85.6) รองลงมา ได้แก่ ปิดกวาด/เช็ดถูบ้าน ทำอาหาร ซั้ออาหาร/ซั้อกับข้าว ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกันมาก (ร้อยละ 64.8 ร้อยละ 64.2 และร้อยละ 64.1 ตามลำดับ) และซักรีดเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุรายงานว่าได้ทำน้อยที่สุด นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการทำกิจกรรมโดยรวม จะพบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 90 ทำกิจกรรมอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรมนี้อย่างน้อยบางครั้ง (ร้อยละ 90.5) และเกือบครึ่งที่ทำทั้ง 5 กิจกรรมอย่างน้อยบางครั้ง (ร้อยละ 40.7) ในการทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นประจำ พบว่า สัดส่วนของการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมมีสัดส่วนลดลง แต่การช่วยเหลือบ้าน/เฝ้าร้าน ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำมากที่สุด รายงานว่าทำมากที่สุด (ร้อยละ 57.4) และผู้สูงอายุ 1 ใน 4 ก็ช่วยเหลือกิจกรรมที่เหลือไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากนี้ผู้สูงอายุเกินครึ่งทำกิจกรรมอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรมดังกล่าวเป็นประจำ (ร้อยละ 65.0) แต่มีเพียงร้อยละ 14.9 ของผู้สูงอายุที่รายงานว่าทำทุกกิจกรรมเป็นประจำ

ในการช่วยเหลืองานบ้านของผู้สูงอายุก็มีความแตกต่างระหว่างเพศ ตามบรรทัดฐานของสังคมเพศหญิงถูกคาดหวังให้มีบทบาทในการทำงานบ้าน หรือดูแลจัดการความเรียบร้อยภายในบ้านซึ่งจากข้อมูลก็สามารถยืนยันข้อเท็จจริงประการนี้ได้ โดยผู้สูงอายุเพศหญิงจะช่วยเหลืองานบ้านมากกว่าเพศชายอย่างชัดเจน และความแตกต่างระหว่างเพศนี้จะมีมากขึ้นเมื่อพิจารณาการทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นประจำ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นมีสัดส่วนของผู้ที่ทำกิจกรรมเหล่านี้ลดลงทั้งที่ทำเป็นบางครั้งหรือทำเป็นประจำ ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความสามารถในการทำงานบ้าน ก็คือความแข็งแรงของร่างกายในการออกกำลังกาย ดังกล่าว เมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นความแข็งแรงก็จะลดน้อยลงหรืออาจจะมีโรคประจำตัวเพิ่มมากขึ้นทำให้ไม่สามารถทำงานบ้านได้เหมือนเดิม ในขณะที่การช่วยเหลือการทำงานบ้านแทบไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัย (ตารางที่ 16)

ตารางที่ 16 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ช่วยเหลือในการทำงานบ้าน
ปี พ.ศ.2554 (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน)

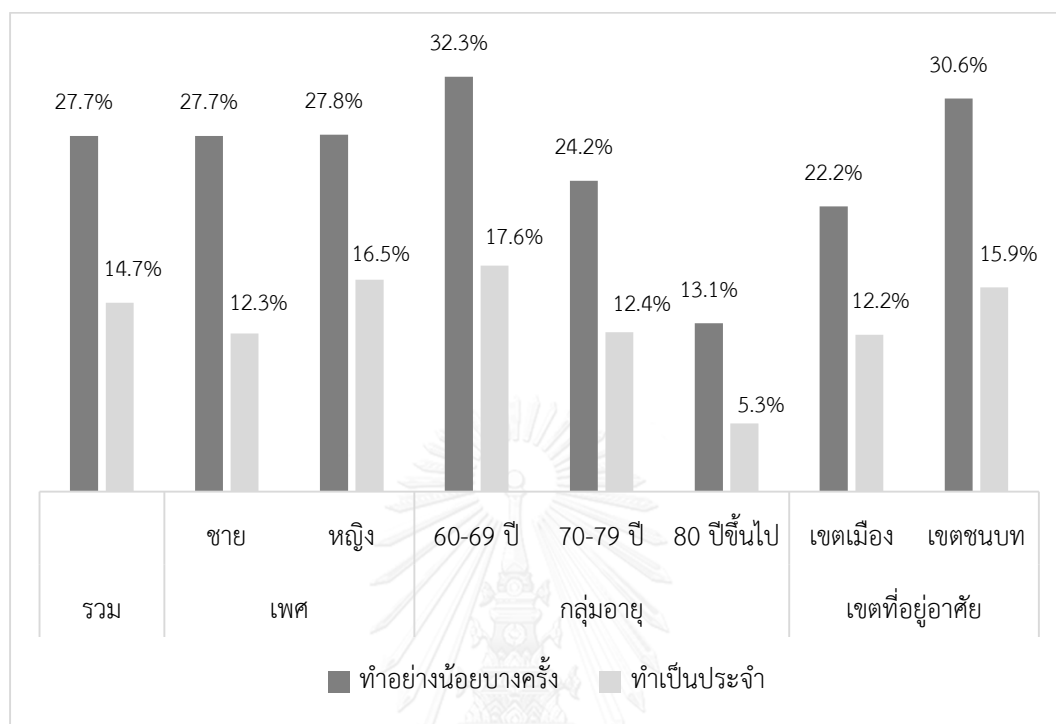
การทำงานบ้าน	รวม	เพศ		กลุ่มอายุ			เขตที่อยู่อาศัย	
		ชาย	หญิง	60-69	70-79	80 ขึ้นไป	เมือง	ชนบท
ทำงานบ้าน (ทำอย่างน้อยบางครั้ง)								
ซื้ออาหาร/ซื้อกับข้าว	64.1	58.7	68.1	77.7	56.2	26.1	67.5	62.3
ทำอาหาร	64.2	53.1	72.4	76.0	57.8	30.0	66.9	62.8
ซักรีดเสื้อผ้า	49.4	37.8	58.0	59.7	43.0	22.0	50.7	48.7
ปัดกวาด/เช็ดถูบ้าน	64.8	54.9	72.2	73.6	61.4	36.0	65.8	64.3
เฝ้าบ้าน/เฝ้าร้าน	85.6	83.9	86.8	88.6	86.1	71.2	83.6	86.6
ทำอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรม	90.8	89.8	91.5	94.4	91.0	74.4	90.0	91.2
ทำทั้ง 5 กิจกรรม	40.7	28.3	49.9	51.1	34.0	13.5	42.7	39.6
ทำงานบ้าน (ทำเป็นประจำ)								
ซื้ออาหาร/ซื้อกับข้าว	26.0	15.0	34.1	34.6	19.0	7.1	29.2	24.3
ทำอาหาร	27.7	13.2	38.5	35.9	21.4	9.1	30.3	26.3
ซักรีดเสื้อผ้า	23.1	11.3	31.9	29.6	17.9	8.9	24.0	22.7
ปัดกวาด/เช็ดถูบ้าน	28.2	14.5	38.3	35.3	23.3	9.9	30.3	27.0
เฝ้าบ้าน/เฝ้าร้าน	57.4	48.2	64.3	55.7	61.5	54.4	57.5	57.4
ทำอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรม	65.0	54.2	73.0	65.8	66.8	56.8	65.0	65.0
ทำทั้ง 5 กิจกรรม	14.9	6.0	21.4	20.2	10.4	3.6	16.6	14.0

4.4.2.3 การดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปี

การเลี้ยงหลานถือเป็นการช่วยเหลือที่สำคัญมากที่ผู้สูงอายุสามารถให้แก่ทั้งบุตรที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันและบุตรที่อยู่ที่อื่น ซึ่งบทบาทของผู้สูงอายุในการเลี้ยงหลานก็ขึ้นอยู่กับ การอยู่อาศัยของบุตร ผู้สูงอายุจะมีบทบาทอย่างมากในการเลี้ยงหลานหากบุตรนั้นย้ายถิ่นออกไปทำงานไกลจากภูมิลำเนาเดิม หรืออาจจะเป็นการดูแลแค่ช่วงระยะเวลาหนึ่งหากบุตรที่อยู่บ้าน เดียวกันกับผู้สูงอายุออกไปทำงานระหว่างวัน (Knodel et al., 2013) แต่ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงหลาน แค่เพียงระยะเวลาหนึ่งหรือระยะเวลานาน ก็ล้วนแล้วแต่เป็นการช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้บุตรสามารถออกไปทำงานหรือกิจกรรมอื่นนอกบ้านได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 จำกัดการดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปีเท่านั้น ซึ่งหลานในที่นี้สามารถหมายรวมทั้งหลานสายตรง (บุตรของบุตร) หรือหลานที่ไม่ใช่สายตรง (บุตรของญาติ) และอาจจะอยู่หรือไม่อยู่บ้านเดียวกับผู้สูงอายุก็ได้ จากแผนภูมิที่ 2 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่า 1 ใน 4 ดูแลหลานอย่างน้อยเป็นบางครั้ง (ร้อยละ 27.7) ซึ่งไม่พบความแตกต่างระหว่างเพศ แต่เมื่อเปรียบเทียบเขตที่อยู่อาศัย จะพบความแตกต่างชัดเจนระหว่างเขตเมืองและเขตชนบท ซึ่งผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตชนบทมีสัดส่วนของผู้ที่ดูแลหลานมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมือง (ร้อยละ 30.6 เปรียบเทียบกับร้อยละ 22.2) เมื่อพิจารณาการเลี้ยงหลานเป็นประจำ พบว่า เกือบร้อยละ 15 ของกลุ่มตัวอย่างดูแลหลานเป็นประจำ และผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบทก็ยังคงมี สัดส่วนที่ช่วยเลี้ยงดูหลานสูงกว่าเขตเมือง นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างระหว่างเพศ กล่าวคือ สัดส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงที่เลี้ยงดูหลานจะสูงกว่าเพศชาย ซึ่งอธิบายได้จากบทบาทเพศที่ผู้หญิงถูก กำหนดให้มีบทบาทหลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะการดูแลลูกและหลาน (Gibson, 1996; Lopata, 2002; Wolf, 1972) นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างของการเลี้ยงหลานในผู้สูงอายุที่อายุแตกต่างกันโดยสัดส่วนของผู้ที่ดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปีจะลดลงเมื่ออายุเพิ่มขึ้น ซึ่งพบได้ทั้ง การดูแลหลานเพียงบางครั้งและการดูแลหลานเป็นประจำ

แผนภูมิที่ 2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ทำให้การเกื้อหนุนในการดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปี ปี พ.ศ.2554 จำแนกตามลักษณะทางประชากร

3.4.3 การวิเคราะห์การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตามรุ่นปี

ในหัวข้อที่ 3.4.1-3.4.2 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวโน้มการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุไทยในแต่ละประเภทของการเกื้อหนุนที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลา ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือการศึกษาว่าผู้สูงอายุในแต่ละรุ่นปี (Cohort) จะมีแนวโน้มของการได้รับและให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภทแตกต่างกันอย่างไร เป็นต้นว่า ผู้สูงอายุที่อายุ 60-69 ปี ในปี พ.ศ.2537 มีแนวโน้มที่จะได้รับหรือให้การเกื้อหนุนทางการเงินแก่บุตรเป็นอย่างไรเมื่ออายุเพิ่มขึ้น เปรียบเทียบกับผู้สูงอายุที่อายุ 60-69 ปี ในปี พ.ศ.2557 ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะจำแนกกลุ่มอายุของผู้สูงอายุเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) ผู้สูงอายุตอนกลาง (อายุ 70-79 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากช่วงเวลาของข้อมูลแต่ละปีการสำรวจมีความคาบเกี่ยวกันของรุ่นปีในผู้สูงอายุบางกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุตอนต้นในปี พ.ศ.2537 บางส่วนจะกลายเป็นผู้สูงอายุตอนกลางในปี พ.ศ.2545 และกลุ่มเดียวกันนี้จะกลายเป็นผู้สูงอายุตอนปลายทั้งในปี พ.ศ.2554 และ/หรือ ปี พ.ศ.2557 ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลจึงสามารถทำได้ในภาพรวมเท่านั้น ซึ่งจากผลการศึกษาไม่พบความ

แตกต่างของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแต่ละรุ่นปี (แผนภูมิแสดงผลการศึกษาปรากฏในภาคผนวก ข)

3.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

จากอดีตถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุประชากรอย่างมากซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ทางประชากรที่สำคัญ เนื่องมาจากประเทศไทยสามารถลดภาวะเจริญพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วจนในปัจจุบันอัตราเจริญพันธุ์ของประเทศอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าระดับทดแทน ทำให้จำนวนและสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก นอกจากนี้ในเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยมีการเร่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของคนในชนบทเข้ามาสู่เขตเมืองมากขึ้นโดยเฉพาะการย้ายถิ่นของวัยแรงงาน สิ่งที่ตามมาคือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งเมื่อบุตรที่อยู่ในวัยแรงงานย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้นก็ทำให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพังสูงขึ้นและผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับบุตรก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากการเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้เกิดประเด็นที่ท้าทายต่อมาถึงเรื่องการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยมีความพยายามศึกษาแนวโน้มของประเด็นดังกล่าวโดยการนำข้อมูลภาคตัดขวางทั้งหมด 5 ปี คือ ปี พ.ศ.2529 ปี พ.ศ.2537 ปี พ.ศ.2545 ปี พ.ศ.2554 และ ปี พ.ศ.2557 มาวิเคราะห์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

ผลการศึกษาที่พบในตารางที่ 17 แสดงให้เห็นว่า ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางประชากรก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากนัก บุตรยังคงเป็นหลักในการช่วยเหลือด้านการเงิน และให้สิ่งของแก่บิดามารดาสูงอายุ แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาในบทนี้แสดงให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงในประเด็นของการดูแลปรนนิบัติในกิจวัตรประจำวัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีบุตรดูแลมีแนวโน้มลดลงค่อนข้างมาก ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ ผู้สูงอายุปัจจุบันมีสุขภาพแข็งแรงกว่าผู้สูงอายุในอดีต ข้อมูลจากการประเมินสุขภาพด้วยตนเองก็ให้ผลที่สอดคล้องกันโดยผู้สูงอายุที่รายงานว่าตนเองมีสุขภาพไม่ดี (ไม่ดีและไม่ดีมาก) มีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง (จากร้อยละ 25.8 ในปี พ.ศ.2537 ลดลงเป็นร้อยละ 16.1 ในปี พ.ศ.2557) ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มที่ยังสุขภาพแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้และพึ่งตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และเนื่องจากบุตรอยู่อาศัยอยู่คนละที่กับผู้สูงอายุ การที่จะมาดูแลผู้สูงอายุในแต่ละวันนั้นก็อาจจะยากลำบากขึ้น เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการที่ผู้สูงอายุมีบุตรลดลงเรื่อยๆหรือมีบุตรที่

อยู่ห่างกันเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีผลกระทบต่อการใช้บริการของผู้สูงอายุบางประเภทอย่างชัดเจน ประกอบกับหากพิจารณาแนวโน้มของประเด็นการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยศึกษาจากความคิดเห็นและมุมมองของผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต สะท้อนให้เห็นว่า บุตรยังเป็นบุคคลหลักที่ถูกคาดหวังให้เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาสูงอายุอยู่ ทั้งด้านการดูแลและด้านเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามแนวโน้มของความต้องการมีบุตรของคนวัยหนุ่มสาวกลับลดลง สัดส่วนของผู้ที่ไม่ต้องการมีบุตรเพิ่มขึ้น ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์การมีบุตรลดลงอย่างต่อเนื่องนี้น่าจะยังคงปรากฏอยู่ต่อไปในอนาคต ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การเกื้อหนุนในครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (รายละเอียดของการศึกษาปรากฏในภาคผนวก ค) เพราะฉะนั้นผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อคนรุ่นหลังยังมีบุตรลดลงอย่างต่อเนื่องและส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังการเกื้อหนุนจากบุตร ประเด็นท้าทายที่ตามมาคือการเกื้อหนุนดังกล่าวจะเพียงพอหรือไม่ และใครควรที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุในอนาคต ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องการการวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อไป

ตารางที่ 17 ตารางสรุปการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ปี พ.ศ.2529–พ.ศ.2557

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร	ปี พ.ศ.				
	2529	2537	2545	2554	2557
การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร					
การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ	na	87.7	74.3	82.5	84.1
การได้รับอาหาร	na	90.5	54.6	83.6	86.0
การได้รับเสื้อผ้า/ของใช้	na	81.7	57.8	86.6	86.0
การได้รับการดูแลในชีวิตประจำวัน	62.8	65.9	43.0	11.4	6.9
การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร					
การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ	na	na	8.6	15.2	16.9

na คือ ไม่มีข้อมูล

จากข้อมูลยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุในการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเช่นกัน ที่เห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาในครั้งนี้ คือ การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก ซึ่งอาจอธิบายได้จากการที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงรักษาบทบาททางเศรษฐกิจในตลาดแรงงานได้ หรือผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมีเงินเพิ่มขึ้นจากการได้รับเบี้ยยังชีพทางภาครัฐ ทำให้ผู้สูงอายุมีเงินเพิ่มมากขึ้น ไม่มากก็น้อยและสามารถช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้านให้สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะบุตรได้เพิ่มมากขึ้น

ข้อจำกัดที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของการศึกษาในบทนี้ คือ ข้อจำกัดด้านข้อมูล เนื่องจากในแต่ละปีการสำรวจมีรายละเอียดของข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นการเกื้อหนุนที่แตกต่างกัน ทำให้การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตีความนั้นเป็นไปได้ยาก ถือเป็นประเด็นท้าทายสำหรับผู้วิจัยในการวิเคราะห์และนำเสนอผลในบทนี้ แต่อย่างไรก็ดีแม้ว่าจะมีข้อจำกัดดังกล่าว การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการเกื้อหนุนหรือการแสดงแนวโน้มในประเด็นที่เกี่ยวข้องนั้นมีความสำคัญ เพราะสามารถสะท้อนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันและต่อเนื่องไปจนถึงอนาคต เพื่อให้มีฐานข้อมูลนำไปต่อยอดในการวิเคราะห์ประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ จากประเด็นของการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรนี้นำมาซึ่งคำถามต่อมาว่า การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่เกิดขึ้นนั้น มีปัจจัยใดเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับและการให้การเกื้อหนุน และแม้ว่าการวิเคราะห์จะมีข้อจำกัดด้านข้อมูลซึ่งเป็นข้อจำกัดใหญ่ผู้วิจัยก็มีความพยายามที่จะศึกษาต่อไปอีกว่าการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นนี้มีแรงจูงใจโดยอยู่เบื้องหลัง การที่บุตรให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุนั้นเป็นเพราะคาดหวังสิ่งตอบแทนจากผู้สูงอายุในอนาคต หรือ เป็นการให้โดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งใดหากแต่เป็นความสุขที่ได้ให้เท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์รายละเอียดของประเด็นนี้ต่อไปในบทที่ 4

บทที่ 4

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: วิเคราะห์ปัจจัยกำหนด

ในบทที่แล้วผู้วิจัยได้นำเสนอสถานการณ์การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยจากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้สถานการณ์ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปแต่ไม่ได้กระทบต่อการเกื้อหนุนที่บุตรให้แก่ผู้สูงอายุมากนัก บุตรยังคงเป็นที่พึ่งหลักของผู้สูงอายุทั้งการเกื้อหนุนด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาต่อถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2-3 นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 4 เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นที่ผู้วิจัยทิ้งท้ายไว้ในบทที่แล้วถึงการนำแนวคิดทฤษฎีมาอธิบายสถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ว่าแนวคิดใดที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ชัดเจนมากที่สุด

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นแนวคิดและสมมติฐานการวิจัย ส่วนที่ 2 แสดงข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา ส่วนที่ 3 เป็นผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร (การได้รับและการให้การเกื้อหนุน) และความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร และส่วนสุดท้ายเป็นส่วนอภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

4.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเฉพาะแนวคิดและงานวิจัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการและการให้การเกื้อหนุนระหว่างบิดามารดาสูงอายุกับบุตรในครอบครัว ส่วนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรนั้นสามารถดูได้จากหัวข้อการทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเกื้อหนุนรวมถึงผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 (หน้าที่ 25 เป็นต้นไป)

การศึกษากการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนหรือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุนี้ แนวคิดที่นำมาใช้ในการอธิบายอย่างแพร่หลายและผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบ

ในการวิเคราะห์มี 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) และแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism) ซึ่งความแตกต่างของ 2 แนวคิดนี้อยู่ที่แรงจูงใจหรือความคาดหวังที่อยู่เบื้องหลังการเกื้อหนุน กล่าวคือ การเกื้อหนุนตามแนวคิดการแลกเปลี่ยนนี้ บุตรจะให้การเกื้อหนุนบิดามารดาสูงอายุเพราะคาดหวังการได้รับสิ่งตอบแทนหรือมรดกในอนาคตเมื่อบิดามารดาเสียชีวิต (Bernheim et al., 1985) ซึ่งสาเหตุนี้เป็นหลักการหนึ่งของแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทน (Reciprocity) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการแลกเปลี่ยน สำหรับการแลกเปลี่ยนเกื้อหนุนตามแนวคิดของการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นนี้ บุตรจะให้ความช่วยเหลือบิดามารดาตนเองแบบไม่หวังผลตอบแทน แต่จะคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของบิดามารดาเป็นสำคัญ และคาดหวังว่าผู้รับจะได้ประโยชน์ไม่ว่ามากหรือน้อยจากการให้ของตนเองโดยไม่ได้คำนึงว่าผู้รับต้องตอบแทนสิ่งใดในภายหลัง (McGarry, 1999) หลักคิดนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานของการให้แบบเสียสละ ซึ่งหลักการที่แตกต่างกันของ 2 แนวคิดนำมาซึ่งสมมติฐานที่แตกต่างกัน โดยสมมติฐานตามแนวคิดการแลกเปลี่ยน คือ ปริมาณการให้การเกื้อหนุนจะแปรผันตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบิดามารดาสูงอายุ กล่าวคือ บุตรมีแนวโน้มที่จะให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาสูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีมากกว่าบิดามารดาสูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่า แต่ในทางกลับกันสมมติฐานตามแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น คือ ปริมาณการเกื้อหนุนจะแปรผกผันกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบิดามารดาสูงอายุ กล่าวคือ หากบิดามารดาสูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีแล้วบุตรจะให้การเกื้อหนุนน้อยกว่าบิดามารดาสูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่ดี นอกจากนี้บุตรจะให้การเกื้อหนุนเมื่อบิดามารดามีความต้องการหรืออยู่ในภาวะที่จำเป็นมากกว่าบิดามารดาที่ไม่ต้องการหรือไม่มีความจำเป็นต้องได้รับการเกื้อหนุนนั้น

ในการศึกษาประเด็นการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผ่านมาในอดีต ยังพบการศึกษาน้อยในประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องมาจากประเทศเหล่านี้พบแนวโน้มของการที่บุตรให้ความช่วยเหลือบิดามารดาสูงอายุค่อนข้างน้อย (Bonsang, 2007; Park, 2014; Witvorapong, 2015) แตกต่างจากประเทศที่กำลังพัฒนาที่ส่วนใหญ่พบการเกื้อหนุนที่บุตรให้ต่อบิดามารดาโดยเฉพาะความช่วยเหลือด้านการเงิน (Basten, Muttarak, & Pothisiri, 2014; Khan, 2014; Knodel & Chayovan, 2008) โดยเมื่อนำแนวคิดข้างต้นมาอธิบายการเกื้อหนุนดังกล่าว พบว่า มีทั้งการศึกษาที่ให้ผลสอดคล้องเฉพาะแนวคิดการแลกเปลี่ยนหรือการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นเพียงแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง แต่ก็ยังมีการศึกษาบางการศึกษาที่พบว่า การเกื้อหนุนเป็นไปตามแนวคิดทั้ง 2 แนวคิด ซึ่งการเกื้อหนุนที่

อยู่บนพื้นฐานของแนวทางการแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่จะพบในสังคมหรือประเทศที่ค่อนข้างมีการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ดี ได้แก่ ประเทศในแถบยุโรป เช่น ประเทศอังกฤษ และประเทศในทวีปเอเชียบางประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น ประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น (Johar & Maruyama, 2011; Norton & Van Houtven, 2006; Yamada, 2006) ซึ่งเป็นสังคมที่มีสถานะทางเศรษฐกิจมั่นคง คนในสังคมมีระดับการศึกษาที่ดี รวมไปถึงภาครัฐมีนโยบายหรือสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือคนในสังคมอย่างเพียงพอ แต่ในขณะเดียวกันการให้ความสำคัญกับการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจนี้ก็ส่งผลให้คนในสังคมมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่มุ่งแต่การได้รับผลประโยชน์หรือการตอบแทนเชิงเศรษฐกิจมากกว่า ความผูกพันทางด้านจิตใจซึ่งมีกระทบต่อความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวตามมา โดยมีผลให้การเกื้อหนุนในครอบครัวลดลง บิดามารดามีความคาดหวังการเกื้อหนุนจากบุตรลดลง และบุตรเองก็มีความคิดในยอมรับผิดชอบหรือภาระหน้าที่ต่อครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป (Lowenstein & Katz, 2010)

สำหรับการเกื้อหนุนที่อยู่บนพื้นฐานของแนวทางการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นหรือให้การเกื้อหนุนแบบไม่หวังผลตอบแทนนั้น พบในประเทศที่มีค่านิยมเกี่ยวกับภาระหน้าที่ที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดาที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ซึ่งส่วนใหญ่พบในประเทศในทวีปเอเชีย เช่น ประเทศเกาหลี ประเทศจีน ประเทศไต้หวัน ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศมาเลเซีย เป็นต้น (Agree, Biddlecom, Chang, & Perez, 2002; DaVanzo & Chan, 1994; Park, 2014) ซึ่งประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ยึดมั่นในสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ทุกคนมีหน้าที่ที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความสุขและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจกลายเป็นระบบทุนนิยมมากขึ้น มีกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้เปลี่ยนแปลงไป แต่แนวคิดเรื่องนี่ยังเป็นแนวคิดที่ฝังรากลึกกลายเป็นค่านิยมและบรรทัดฐานให้คนในสังคมปฏิบัติตามมาจนถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ยังพบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในครอบครัว และบุตรยังคงเป็นแหล่งพึ่งพิงที่สำคัญของบิดามารดาสูงอายุไม่แตกต่างจากในอดีต เนื่องจากประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการตอบแทนคุณบิดามารดาด้วยการดูแลเกื้อหนุนเมื่อบิดามารดาสูงอายุหรืออยู่ในภาวะที่ต้องการความช่วยเหลือ แต่อย่างไรก็ตามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเรื่อยมา ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างมากเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ ทำให้คนในสังคมจึงเริ่มให้ความสำคัญกับความสำเร็จด้านฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น คนจากชนบทมีการย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้นเพื่อหาโอกาสในการประกอบอาชีพโดยที่ผู้สูงอายุยังอาศัยอยู่ในภูมิลำเนาเดิม

นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนรุ่นหลังที่มีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งอาจส่งผลต่อความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว จากบริบทของสังคมไทยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีคำถามการวิจัยว่าการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทยที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามแนวความคิดการให้แบบเห็นประโยชน์ผู้อื่น หรือแนวความคิดการแลกเปลี่ยน หรืออยู่บนพื้นฐานของทั้ง 2 แนวคิดร่วมกัน

ในการศึกษาบทนี้ ผู้วิจัยแบ่งสมมติฐานการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นสมมติฐานหลักสำหรับศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ซึ่งมีสมมติฐานย่อย 2 ข้อ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัย (4.1): บิดามารดาสูงอายุที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่า มีแนวโน้มทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมด้อยกว่า

สมมติฐานการวิจัย (4.2): บิดามารดาสูงอายุที่มีภาวะสุขภาพที่ไม่ดี มีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากกว่าผู้ที่มีภาวะสุขภาพที่ดีกว่า ในขณะที่จะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรน้อยกว่า

สำหรับสมมติฐานส่วนที่ 2 เป็นสมมติฐานเฉพาะเพื่อศึกษาประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง การได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร โดยมีสมมติฐานย่อย 2 ข้อ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัย (4.3): บิดามารดาสูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร มีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

สมมติฐานการวิจัย (4.4): บิดามารดาสูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร มีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

4.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา

4.2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การวิเคราะห์ในบทนี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุระดับประเทศครั้งที่ 4 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ¹⁸ การสำรวจครั้งนี้มีประชากรที่ตกเป็นตัวอย่างอายุ 50 ปีขึ้นไปจำนวน 62,840 คน ซึ่งร้อยละ 54.4 เป็น

¹⁸ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ดำเนินการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2557 แต่เนื่องจากข้อมูลปีดังกล่าวขาดข้อมูลเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแก่บุตร ผู้วิจัยจึงไม่สามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการวิเคราะห์ได้

ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้จำกัดประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน และมีสถานภาพสมรสที่เคยสมรสแล้ว (รวมกำลังสมรส และหม้าย/หย่า/แยก) เนื่องจากประชากรสูงอายุที่เป็นตัวอย่างมีสัดส่วนของผู้ที่เป็น โสดค่อนข้างต่ำ (ร้อยละ 3.9) และผู้ที่เป็นโสดที่มีบุตรที่มีชีวิตมีเพียงร้อยละ 1.4 ซึ่งถือว่าไม่มีนัยสำคัญ สำหรับการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ (รายละเอียดของวัตถุประสงค์ของการสำรวจ วิธีการเลือก ตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษา และข้อคำถามที่ใช้ในการศึกษาปรากฏในภาคผนวก ง) แต่ในการ วิเคราะห์การได้รับและการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภทนั้น ผู้วิจัยอาจเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แตกต่างกันตามเงื่อนไขของข้อคำถามแต่ละประเด็น

4.2.2 การนิยามศัพท์

1) การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือขั้น พื้นฐานจากบุตร โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1.1) การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับเงินจากบุตร
- 1.2) การได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับอาหาร และ/ หรือเสื้อผ้า/ของใช้จากบุตร
- 1.3) การได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับการได้รับการดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันจากบุตร

2) การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร หมายถึง ผู้สูงอายุได้มีส่วนช่วยเหลือ/ส่วนร่วมใน กิจกรรมของครอบครัว โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 2.1) การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุให้เงินบุตร
- 2.2) การช่วยเหลือในการทำงานบ้าน
- 2.3) การให้การเกื้อหนุนในการดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปี

4.2.3 การนิยามตัวแปรและวิธีการวัด

การศึกษาประเด็นนี้มีตัวแปรตาม และตัวแปรอิสระทั้งหมด 14 ตัว โดยตัวแปรแต่ละตัว มีนิยาม วิธีการวัด การสร้างตัวแปร และการปรับตัวแปร ดังนี้

4.2.3.1 ตัวแปรตาม

1) การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเภท

1.1) การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ ได้จาก 2 ข้อคำถามในแบบสอบถาม คือ แบบสอบถามข้อ OP70 โดยมีข้อคำถามว่า “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ ท่านได้รับเงินจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับเป็นจำนวนเท่าใดต่อปี” และแบบสอบถามข้อ OP71 มีข้อคำถามว่า “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ ท่านได้รับเงินจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับเป็นจำนวนเท่าใดต่อปี” ซึ่งข้อคำถามทั้ง 2 ข้อนี้ถามเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ (รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม) โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ของคำตอบใหม่ของทั้ง 2 ข้อคำถามเหลือ 2 กลุ่ม และมีการให้รหัส ดังนี้

0 ไม่ได้รับ

1 ได้รับ

หากผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าได้รับเงินจากบุตรไม่ว่าจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือน และ/หรือนอกครัวเรือน จะถือว่าผู้นั้นได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ (ให้รหัส 1) แต่ในทางกลับกัน หากไม่ได้รับเงินจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือนและนอกครัวเรือนเลยจะถือว่าผู้นั้นไม่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ (ให้รหัส 0)

1.2) การได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (อาหาร และเสื้อผ้า/ของใช้) ได้จาก 2 ข้อคำถามในแบบสอบถาม คือ แบบสอบถามข้อ OP74 “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ท่านได้รับอาหารจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับบ่อยครั้งเพียงใด” และแบบสอบถามข้อ OP75 “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ท่านได้รับเสื้อผ้า/ของใช้จากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับบ่อยครั้งเพียงใด” ซึ่งข้อคำถามทั้ง 2 ข้อนี้ถามเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน (รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม) โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ของคำตอบใหม่ของแต่ละข้อคำถามเหลือ 2 กลุ่ม และมีการให้รหัส ดังนี้

0 ไม่ได้รับ

1 ได้รับ

ผู้วิจัยกำหนดว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่ได้รับอาหาร และ/หรือ เสื้อผ้า/ของใช้ เป็นผู้ที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (ให้รหัส 1) แต่หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้รับทั้ง 2 อย่าง จะถือว่าไม่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (ให้รหัส 0)

1.3) การได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล (การได้รับการดูแลในการทำกิจวัตรประจำวัน) ได้จากข้อคำถามข้อ OP152 โดยถามว่า “ปัจจุบันท่านมีผู้ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันหรือไม่ ถ้ามี ใครเป็นหลักในการดูแลปรนนิบัติในการทำกิจวัตรประจำวันมากที่สุด” โดยผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์ที่ตอบว่าบุตรชาย บุตรหญิง บุตรชาย/บุตรสะใภ้ เป็นหลักในการดูแลการทำกิจวัตรประจำวัน โดยให้รหัสเป็น 1 ส่วนถ้าตอบบุคคลอื่นนอกเหนือจากนี้จะให้รหัสเป็น 0

2) การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเภท

2.1) การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ วัดจาก 2 ข้อคำถามในแบบสอบถาม คือ แบบสอบถามข้อ OP72 โดยมีข้อคำถามว่า “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ ท่านให้เงินกับบุตรที่อยู่ในครัวเรือนหรือไม่ ถ้าให้ ให้เป็นจำนวนเท่าใดต่อปี” และแบบสอบถามข้อ OP73 มีข้อคำถามว่า “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ ท่านให้เงินกับบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้าให้ ให้เป็นจำนวนเท่าใดต่อปี” โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ของคำตอบใหม่ของทั้ง 2 ข้อคำถามเหลือ 2 กลุ่ม และมีการให้รหัส ดังนี้

0	ไม่ให้
1	ให้

หากผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าให้เงินกับบุตรไม่ว่าบุตรที่อยู่ในครัวเรือน และ/หรืออยู่นอกครัวเรือน จะถือว่าผู้นั้นให้การเกื้อหนุนทางการเงิน (กำหนดรหัสเป็น 1) และผู้ที่ไม่ให้เงินแก่บุตรทั้งในครัวเรือน และ/หรืออยู่นอกครัวเรือน ผู้วิจัยจะให้รหัสเป็น 0

2.2) การช่วยเหลือในการทำงานบ้าน โดยมีกิจกรรมทั้งหมด 5 กิจกรรมที่ใช้วัดตัวแปรนี้ ได้แก่ ซื้ออาหาร/ซื้อกับข้าว ทำอาหาร ซักรีดเสื้อผ้า ปักกวาด/เช็ดถูบ้าน และเฝ้าบ้าน/เฝ้าร้าน จากข้อคำถาม OP79-OP83 “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ ท่านมีส่วนร่วมทำกิจกรรมของครัวเรือนต่อไปนี้หรือไม่ ถ้าเคยทำ ทำบ่อยครั้งเพียงใดในแต่ละกิจกรรม” โดยแต่ละกิจกรรมจะมี 3 คำตอบให้เลือก คือ ไม่เคยทำ/หรือไม่มีกิจกรรม เคยทำบางครั้ง และเคยทำประจำ ซึ่งผู้วิจัยจะตั้งเกณฑ์คำตอบใหม่ในแต่ละกิจกรรม และมีการให้รหัส ดังนี้

- 0 ไม่เคยทำ/หรือไม่มีกิจกรรม
1 เคยทำ (อย่างน้อยเคยทำบางครั้ง)

ผู้วิจัยได้กำหนดรหัส 1 คือ ผู้ที่มีส่วนช่วยในการทำงานบ้านอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้น และรหัส 0 สำหรับผู้ที่ไม่ได้มีส่วนช่วยทำงานบ้านเลย

2.3) การให้การเกื้อหนุนในการดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปี

ตัวแปรนี้ได้จากข้อคำถาม OP84 “ในระหว่าง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ ท่านช่วยดูแลหลานที่อายุต่ำกว่า 10 ปีหรือไม่ ถ้าเคยทำ ทำบ่อยครั้งเพียงใด” โดยผู้วิจัยตั้งเกณฑ์คำตอบใหม่ และมีการให้รหัสดังนี้

- 0 ไม่เคยทำ/หรือไม่มีกิจกรรม
1 เคยทำ (อย่างน้อยเคยทำบางครั้ง)

ผู้วิจัยสามารถสรุปวิธีการสร้างตัวแปรตามทั้งหมดปรากฏดังตารางที่ 18 พร้อมทั้งระบุเงื่อนไขของการเลือกตัวอย่างในการวิเคราะห์แต่ละแบบจำลอง โดยมีการเกื้อหนุน 2 ประเภทที่กำหนดเงื่อนไขที่แตกต่างจากด้านอื่น ได้แก่ การได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ ที่ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบุตรนอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน เนื่องจากเป็นเงื่อนไขที่อยู่ในข้อคำถามในแบบสอบถามที่นำมาใช้ และคงเป็นการยากที่จะวิเคราะห์การให้สิ่งของระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่อยู่บ้านเดียวกันเพราะการแลกเปลี่ยนนี้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา (Knodel et al., 2013) สำหรับในกรณีของการช่วยเหลืองานบ้านของผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยกำหนดผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับบุตรเป็นประชากรเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ เนื่องด้วยผู้วิจัยต้องการให้การช่วยงานบ้านของผู้สูงอายุนั้นสะท้อนถึงการช่วยแบ่งเบาภาระของบุตรที่อยู่ด้วยกัน

เมื่อพิจารณาประเภทของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร (ตารางที่ 18) พบว่าผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของมีสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 91.3) รองลงมา คือ กว่าร้อยละ 80 ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ และมีเพียงร้อยละ 12.2 เท่านั้นที่ได้รับการดูแลจากบุตรเป็นหลักในการทำกิจวัตรประจำวัน สำหรับในมิติการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรนั้น พบว่า ผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 90 มีส่วนช่วยในการทำงานบ้านอย่างน้อย 1 กิจกรรมเป็นบางครั้ง และเกือบร้อยละ 30 ที่ช่วยบุตรในการเลี้ยงดูหลานที่อาจจะอยู่ในบ้านเดียวกับหรือคนละบ้านก็ได้ แต่ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีเพียงร้อยละ 15.2 ที่ให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่บุตร

ตารางที่ 18 ตารางสรุปตัวแปรตามที่ใช้ในการวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

	วิธีการสร้างตัวแปร	เงื่อนไข	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ
การได้รับการเกื้อหนุน				
ด้านเศรษฐกิจ	ได้รับเงินจากบุตรในครัวเรือนหรือนอกครัวเรือน = 1	มีบุตร อย่างน้อย 1 คน	31,693	82.5
ด้านสิ่งของ	ได้รับอาหาร/เสื้อผ้า/ของใช้จากบุตรนอกครัวเรือน = 1	มีบุตรนอกคร. อย่างน้อย 1 คน	28,891	91.3
ด้านการดูแล	บุตรเป็นผู้ดูแลหลักในการทำกิจวัตรประจำวัน = 1	มีบุตร อย่างน้อย 1 คน	31,693	12.2
การให้การเกื้อหนุน				
ด้านเศรษฐกิจ	ให้เงินจากบุตรในครัวเรือนหรือนอกครัวเรือน = 1	มีบุตร อย่างน้อย 1 คน	31,693	15.2
ช่วยทำงานบ้าน	ทำกิจกรรมอย่างน้อย 1 ใน 5 กิจกรรมเป็นบางครั้ง = 1	มีบุตรในคร. อย่างน้อย 1 คน	18,845	90.8
ดูแลหลาน	ดูแลหลานอายุต่ำกว่า 10 ปีเป็นบางครั้ง = 1	มีบุตร อย่างน้อย 1 คน	31,693	29.4

หลังจากที่ผู้วิจัยศึกษาการได้รับและการให้การเกื้อหนุนในแต่ละประเภทแล้ว ผู้วิจัยจะนำการเกื้อหนุนในแต่ละประเภทมาสร้างเป็นตัวแปรเพื่อนำเสนอผลการได้รับและการให้การเกื้อหนุนในภาพรวม และเนื่องด้วยการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนนี้มีหลากหลายประเภทและมีประชากรในการศึกษาที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นในการวิเคราะห์ส่วนนี้ผู้วิจัยได้จำกัดประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชากรสูงอายุที่มีสถานภาพเคยสมรส และต้องมีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน เพื่อให้ครอบคลุมการเกื้อหนุนทุกประเภท (แสดงวิธีการสร้างตัวแปรไว้ดังตารางที่ 19)

ตารางที่ 19 ตารางสรุปการสร้างตัวแปรการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในภาพรวม

ตัวแปร	วิธีการสร้างตัวแปร	ร้อยละ
การได้รับการเกื้อหนุน	ด้านเศรษฐกิจ = 1 หรือ	96.1
	ด้านสิ่งของ = 1 หรือ	
	ด้านการดูแล = 1	
การให้การเกื้อหนุน	ด้านเศรษฐกิจ = 1 หรือ	93.5
	ช่วยทำงานบ้าน = 1 หรือ	
	ดูแลหลาน = 1	

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภท ซึ่งมีสัดส่วนสูงกว่าการเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 96.1 เปรียบเทียบกับ ร้อยละ 93.5) ซึ่งไม่ว่าจะพิจารณาการเป็นผู้รับหรือเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุก็น่าจะพบว่าผู้สูงอายุต่างก็มีบทบาทสำคัญในการกระบวนกรการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวตามแนวคิดของความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นนี้ โดยเฉพาะความเป็นปึกแผ่นในเชิงหน้าที่ (Functional Solidarity)

4.2.3.2 ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระในการศึกษาส่วนนี้แบ่งเป็น 5 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านสุขภาพ และปัจจัยด้านการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) **ปัจจัยด้านประชากร** ประกอบด้วย 3 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรเพศ อายุ และสถานภาพสมรส มีรายละเอียดดังนี้

1.1) **เพศ** หมายถึง เพศของผู้ให้สัมภาษณ์ (แบบสอบถามข้อ A4) จัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- ชาย
- หญิง

1.2) อายุ หมายถึง อายุเต็มปีบริบูรณ์ นับถึงวันคล้ายวันเกิดครั้งสุดท้ายก่อนวันสัมภาษณ์ (แบบสอบถามข้อ A5) จัดเป็นตัวแปรระดับช่วง

1.3) สถานภาพสมรส หมายถึง สถานภาพทางการสมรสของผู้ให้สัมภาษณ์ (แบบสอบถามข้อ A10) จัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มใหม่เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- กำลังสมรส (รวมคู่สมรสอยู่ในครัวเรือน และคู่สมรสไม่อยู่ในครัวเรือน)
- หม้าย
- หย่า/แยกกันอยู่

2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วยตัวแปร 5 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรสถานภาพการทำงาน รายได้ การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ ระดับการศึกษา และเขตที่อยู่อาศัย มีรายละเอียดดังนี้

2.1) สถานภาพการทำงาน หมายถึง สถานภาพการทำงานในระหว่าง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยใช้ข้อความในแบบสอบถามข้อ A11 มาจัดกลุ่มใหม่เหลือเพียง 2 กลุ่ม (จัดเป็นตัวแปรระดับนามมาตรา) ได้แก่

- ไม่ทำงาน
- ทำงาน

2.2) รายได้ หมายถึง รายได้จากทุกแหล่งในการเลี้ยงชีพตนเอง/ครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อปีของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งรวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วย (แบบสอบถามข้อ OP40) จัดเป็นตัวแปรในระดับอันดับมาตรา โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มใหม่เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- ต่ำกว่า 10,000 บาท (รวมกลุ่มไม่มีรายได้)
- 10,000–29,999 บาท
- 30,000–49,999 บาท
- 50,000 บาทขึ้นไป

2.3) การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ หมายถึง การมีรายได้หรือทรัพย์สินในการเลี้ยงชีพตนเอง/ครอบครัวจากบำเหน็จ/บำนาญของผู้ให้สัมภาษณ์ในระหว่าง 12

เดือนก่อนการสัมภาษณ์ (แบบสอบถามข้อ OP28) จัดเป็นตัวแปรระดับนามมาตรา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- ไม่มี
- มี

2.4) ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับชั้นการศึกษาสูงสุดที่เรียนจบของผู้ให้สัมภาษณ์ (แบบสอบถามข้อ A8) จัดเป็นตัวแปรในระดับอันดับมาตรา โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มใหม่เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- ไม่ได้ศึกษา
- ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา
- ระดับประถมศึกษาขึ้นไป

2.5) เขตที่อยู่อาศัย หมายถึง เขตที่อยู่อาศัยของผู้ให้สัมภาษณ์ (ข้อ 4 ในแบบสอบถาม) จัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- ในเขตเมือง
- ในเขตชนบท

3) ปัจจัยด้านครอบครัว ประกอบด้วย 2 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรจำนวนบุตรที่มีชีวิต และลักษณะการอยู่อาศัย มีรายละเอียดดังนี้

3.1) จำนวนบุตรที่มีชีวิต หมายถึง จำนวนบุตรของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยังมีชีวิต โดยรวมบุตรของตนเอง และบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม โดยได้จากการนำคำตอบของข้อคำถามจากแบบสอบถาม 2 ข้อมารวมกัน คือ แบบสอบถามข้อ OP1 โดยมีข้อคำถามว่า “ท่านมีบุตรของตนเองที่ยังมีชีวิตอยู่กี่คน” และ แบบสอบถามข้อ OP4 โดยมีข้อคำถามว่า “ท่านมีบุตรเลี้ยงและบุตรบุญธรรมที่ยังมีชีวิตกี่คน” จัดเป็นตัวแปรระดับช่วง

3.2) ลักษณะการอยู่อาศัย หมายถึง การอยู่อาศัยกับบุตรของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้จากแบบสอบถามข้อ OP51-OP63 จัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มใหม่เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร
- อาศัยอยู่กับบุตร

4) **ปัจจัยด้านสุขภาพ** ประกอบด้วยตัวแปร 1 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปร
ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง มีรายละเอียดดังนี้

4.1) **ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง** หมายถึง
จำนวนข้อจำกัดในการทำกิจกรรมได้ด้วยตนเองของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะวัดทั้งหมด 11
กิจกรรม จากแบบสอบถามข้อ OP104-OP114 ได้แก่ (1) กินอาหาร (2) ใส่เสื้อผ้า (3) อาบน้ำ
(4) ล้างหน้า แปรงฟัน (5) การใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม (รวมทำความสะอาดร่างกายหลังการขับถ่าย)
(6) โคนหวด หวีผม รวบผม (7) ใส่/สวมรองเท้า (8) นั่งยองๆ (9) ยกของหนักประมาณ 5 กิโลกรัม
(10) เดินระยะทาง 200-300 เมตร และ (11) ขึ้นบันได 2-3 ชั้น โดยหากผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าทำเอง
ไม่ได้เลย หรือทำได้บ้างโดยมีคน/อุปกรณ์ช่วย จะถือว่าข้อจำกัดในการทำกิจกรรมนั้น จัดเป็นตัวแปร
ระดับช่วง

5) **ปัจจัยด้านการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร**
ประกอบด้วย 2 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร
มีรายละเอียดดังนี้

5.1) **การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร** หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับความ
ช่วยเหลือขั้นพื้นฐานจากบุตรอย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท ได้แก่ การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ หรือ
ด้านสิ่งของ หรือการเกื้อหนุนการดูแลในชีวิตประจำวันจัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา แบ่งเป็น 2
กลุ่ม ได้แก่

- ไม่ได้รับ
- ได้รับ

5.2) **การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร** หมายถึง ผู้สูงอายุได้มีส่วน
ช่วยเหลือ/ส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว อย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท ได้แก่ การให้การเกื้อหนุน
ด้านเศรษฐกิจ หรือการช่วยเหลืองานบ้าน หรือการช่วยดูแลหลาน จัดเป็นตัวแปรในระดับนามมาตรา
แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- ไม่ให้
- ให้

โดยก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีการปรับตัวแปรอิสระบางตัว เพื่อให้ตัวแปรที่ใช้มีความเหมาะสมกับแนวทางการศึกษาและสถิติที่ใช้เพื่อทดสอบ ซึ่งมีรายละเอียดการแปลงตัวแปรเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ดังแสดงในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 ตารางสรุปการแปลงตัวแปรเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ของตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระ	การแปลงค่าของตัวแปร
เพศ (เพศชาย: กลุ่มอ้างอิง) เพศหญิง	เพศหญิง = 1 เพศชาย = 0
อายุ (เต็มปี)	
สถานภาพสมรส (กำลังสมรส: กลุ่มอ้างอิง) หม้าย หย่า/แยก	หม้าย = 1 อื่นๆ = 0 หย่า/แยก = 1 อื่นๆ = 0
สถานภาพการทำงานในรอบปีที่ผ่านมา (ไม่ทำงาน: กลุ่มอ้างอิง) ทำงาน	ทำงาน = 1 ไม่ทำงาน = 0
รายได้ต่อปี (ต่ำกว่า 10,000 บาท: กลุ่มอ้างอิง) 10,000–29,999 บาท 30,000–49,999 บาท 50,000 บาทขึ้นไป	10,000–29,999 บาท = 1 อื่นๆ = 0 30,000–49,999 บาท = 1 อื่นๆ = 0 50,000 บาทขึ้นไป = 1 อื่นๆ = 0
การได้รับบำเหน็จ/บำนาญในรอบปีที่ผ่านมา (ไม่ได้รับ: กลุ่มอ้างอิง) ได้รับ	ได้รับ = 1 ไม่ได้รับ = 0
ระดับการศึกษา (ไม่ได้ศึกษา: กลุ่มอ้างอิง) ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา = 1 อื่นๆ = 0 ระดับประถมศึกษาขึ้นไป = 1 อื่นๆ = 0
เขตที่อยู่อาศัย (เขตชนบท: กลุ่มอ้างอิง) เขตเมือง	เขตเมือง = 1 เขตชนบท = 0
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)	
ลักษณะการอยู่อาศัย (อาศัยอยู่กับบุตร: กลุ่มอ้างอิง) ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร	ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร = 1 อาศัยอยู่กับบุตร = 0
ข้อจำกัดในทำกิจกรรมประจำวันได้ด้วยตนเอง (จำนวนกิจกรรม)	

4.2.4 วิธีการวิเคราะห์

การศึกษาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในครั้งนี้นำวิธีการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก แบบพหุ (Multiple Logistic Regression Analysis) ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษา คือ การได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุและการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ที่เป็นตัวแปรระดับนามมาตราที่มีค่าของคำตอบเป็น 1 คือ ได้รับ/ให้ และ 0 คือ ไม่ได้รับ/ไม่ให้ ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้ ผู้วิจัยจะอธิบายด้วยค่าอัตราส่วนโอกาส (Odds ratio) ที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น (ในที่นี้ คือ โอกาสในการได้รับ/การให้การเกื้อหนุน) โดยมีสมการการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก แบบพหุ (Multiple Logistic Regression Analysis) ได้แก่

$$\text{Logit } P(x) = \ln \frac{P(x)}{1-P(x)} = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \varepsilon$$

เมื่อ	P	คือ ความน่าจะเป็นหรือโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ที่สนใจศึกษา (ในที่นี้ คือ การได้รับ/การให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแต่ละประเภท)
	α	คือ จุดตัดแกน หรือค่าคงที่ของ Y เมื่อ X_k เท่ากับ 0
	β_k	คือ ค่าสัมประสิทธิ์หรือความชันของเส้นตรง แสดงถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X_k เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย โดยที่ตัวแปรอิสระอื่นคงที่
	X_k	คือ ตัวแปรอิสระของการศึกษารายนี้
	ε	คือ ความคลาดเคลื่อนอื่นในแบบจำลอง

4.2.3.1 การตรวจสอบความสัมพันธ์พหุร่วมเชิงเส้น (Multicollinearity)

นอกจากระดับของตัวแปรที่ใช้วิเคราะห์แล้ว เงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องพิจารณาก่อนนำตัวแปรเข้าสมการเพื่อวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกแบบพหุ ก็คือ ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระแต่ละตัวต้องไม่สัมพันธ์กันสูงเกินกว่า 0.50 (Cohen, 1988: 118) เพราะในทางสังคมศาสตร์ ถ้าค่าสหสัมพันธ์เกินกว่า 0.50 ถือว่ามีความสัมพันธ์กันสูง อาจเกิดปัญหาความสัมพันธ์พหุร่วมเชิงเส้น (Multicollinearity) ซึ่งจะทำให้ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ไม่สะท้อนถึงความเป็นจริง ดังนั้นหากมีตัวแปรคู่ใดมีค่าสหสัมพันธ์สูงกว่า 0.50 จะไม่นำตัวแปรอิสระคู่ดังกล่าวมาวิเคราะห์ในแบบจำลองเดียวกัน โดยผู้วิจัยได้ทำการทดสอบค่าสหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทุกตัวพบว่า ไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีความสัมพันธ์กันเกิน 0.50 เพราะฉะนั้นผู้วิจัยสามารถนำตัวแปรอิสระ

ทุกตัวเข้าสมการเพื่อการวิเคราะห์ที่ได้ (ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์พหุร่วมเชิงเส้นปรากฏในภาคผนวก จ)

4.2.3.2 การถ่วงน้ำหนัก (Weights)

เพื่อให้ข้อมูลเป็นตัวแทนของประชากรกลุ่มอายุดังกล่าวของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ปรับค่าที่อาจเกิดจากปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทั้งจากการเลือกตัวอย่าง การสัมภาษณ์ ตัวอย่างไม่ได้ และครอบคลุมประชากรไม่ทั่วถึง โดยค่าถ่วงน้ำหนักในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการปรับค่าถ่วงน้ำหนักที่ให้ออกมาด้วยชุดข้อมูลหรือที่เรียกว่า Raw weights ให้มีจำนวนเท่ากับจำนวนประชากรตัวอย่างที่แท้จริง (Actual sample size) ซึ่งค่าที่ได้จะเรียกว่า ค่าถ่วงน้ำหนักสัมพัทธ์ (Relative weights หรือ Normalized weights) ซึ่งเหตุที่ผู้วิจัยใช้การถ่วงน้ำหนักวิธีนี้ เนื่องจากขนาดตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้มีขนาดใหญ่มาก อาจเป็นผลทำให้ค่าประมาณต่างๆ เช่น ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Standard Error) และการทดสอบทางสถิติมีแนวโน้มจะมีนัยสำคัญ เพราะโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS คำนวณผลจากจำนวนประชากร ไม่ได้คำนวณจากขนาดตัวอย่าง (HaHs-Vaughn, 2005) ซึ่งสูตรในการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนักสัมพัทธ์ (Relative weights หรือ Normalized weights) คือ

$$\text{ค่าถ่วงน้ำหนักสัมพัทธ์} = \frac{\text{จำนวนประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีที่ตกเป็นตัวอย่าง} \times \text{ค่าถ่วงน้ำหนักเดิม}}{\text{จำนวนประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีที่ถ่วงน้ำหนักแบบเดิม}}$$

ประยุกต์สูตรเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จะได้

$$\text{ค่าถ่วงน้ำหนักสัมพัทธ์ของการศึกษาครั้งนี้} = \frac{34,173 \times \text{wgt_cwt}}{8,266,304}$$

เมื่อได้ค่าถ่วงน้ำหนักสัมพัทธ์ใหม่แล้ว (n_wgt) ผู้วิจัยจะใช้ค่าถ่วงน้ำหนักใหม่นี้สำหรับการวิเคราะห์หาปัจจัยกำหนดของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในบทนี้ และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุในบทต่อไป

4.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

4.3.1 การได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุแต่ละประเภท จำแนกตามลักษณะ

ส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาความสัมพันธ์ของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรแต่ละประเภทเรียงตามปัจจัยแต่ละปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสุขภาพ ตามลำดับ และต่อมาจึงเสนอผลสำหรับประเด็นการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรโดยเรียงตามปัจจัยทั้ง 4 ปัจจัยเช่นเดิม

จากการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรทั้ง 3 ประเภท (ตารางที่ 21) พบว่า เพศหญิงมีแนวโน้มที่จะได้รับการเกื้อหนุนสูงกว่าเพศชายในทุกประเภท โดยผู้สูงอายุหญิงจะได้รับการดูแลในกิจกรรมประจำวันสูงสุด คือ ร้อยละ 67.3 ตามมาด้วยการเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของ ตามลำดับ สำหรับอายุนั้นพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากบุตรนั้นมีอายุมากที่สุด คือ อายุประมาณ 74 ปี เมื่อจำแนกตามกลุ่มอายุ พบว่าผู้สูงอายุในวัยสูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) เป็นกลุ่มที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของและการเงินสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 55.4 และร้อยละ 54.3 ตามลำดับ) ในขณะที่เกือบร้อยละ 70 ของผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลอยู่ในกลุ่มอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่กำลังสมรสก็มีแนวโน้มที่ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของสูงกว่าสถานภาพสมรสอื่น แต่สำหรับการได้รับการดูแล พบว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายจะได้รับการดูแลสูงกว่ากลุ่มอื่น (ร้อยละ 50.3) (ไม่ได้แสดงผลในตาราง)

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่ทำงานจะได้รับการเกื้อหนุนทุกประเภทต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน โดยการได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของเป็นด้านที่ผู้สูงอายุที่ทำงานได้รับการเกื้อหนุนสูงสุด (ร้อยละ 42.5) ในขณะที่กว่าร้อยละ 80 ของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแลเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพที่ไม่สามารถทำงานได้ และเมื่อพิจารณาระดับรายได้ของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนนั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไปมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของและการเงินสูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า (ร้อยละ 33.5 และร้อยละ 31.6 ตามลำดับ) แต่การได้รับการดูแลจะพบว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปีเป็นกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือดังกล่าวสูงสุด (ร้อยละ 29.9) สำหรับการได้รับบำเหน็จ/บำนาญ พบว่า ในการเกื้อหนุนทั้ง 3 ประเภทมีผู้สูงอายุที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญไม่ถึงร้อยละ 10 โดยผู้สูงอายุ

ที่ได้บำเหน็จ/บำนาญได้รับการเกื้อหนุนในมิติการดูแลสูงที่สุด (ร้อยละ 7.1) ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่ของผู้ที่ได้รับการเกื้อหนุนทุกประเภทจบการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไป และกว่าร้อยละ 70 ของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอาศัยอยู่ในเขตชนบท ในขณะที่ผู้สูงอายุในเขตเมืองจะได้รับการเกื้อหนุนในมิติของการดูแลสูงที่สุด (ร้อยละ 38.0)

ในประเด็นจำนวนบุตรนั้นก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเภทของการได้รับการเกื้อหนุน โดยผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจะมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ประมาณ 4.2 คน ซึ่งหากแบ่งจำนวนบุตรออกเป็นกลุ่ม จะพบว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวน 3-4 คนจะเป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของสูงที่สุด ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวน 5 คนขึ้นไปจะได้รับการดูแลในสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 39.4) สำหรับการอยู่อาศัยร่วมกับบุตรนั้นเป็นลักษณะของการอยู่อาศัยที่ปรากฏชัดเจนในกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการช่วยเหลือในการทำกิจกรรมประจำวันซึ่งมีสูงถึงร้อยละ 92.7 เพราะการดูแลผู้สูงอายุนั้นต้องอาศัยความใกล้ชิดกันเพื่อความสะดวกในการดูแลของบุตร รองลงมาคือ การได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของ (ร้อยละ 60.2 และ ร้อยละ 55.9 ตามลำดับ) สำหรับด้านสุขภาพกับการได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันอย่างน้อย 1 กิจกรรมมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของต่ำกว่าผู้ที่ไม่ใช่ข้อจำกัดเลย ซึ่งตรงข้ามกับการได้รับการดูแลที่พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมอย่างน้อย 1 กิจกรรมจะได้รับการดูแล (ร้อยละ 59.3) ซึ่งเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจไม่ได้รับเงินหรือสิ่งของจากบุตรโดยตรง แต่บุตรที่ช่วยดูแลน่าจะเป็นทั้งผู้ที่ดูแลทางด้านร่างกายรวมถึงค่าใช้จ่ายต่างที่เกิดขึ้นกับตัวผู้สูงอายุด้วย เช่น ค่าอาหาร หรือค่ารักษาพยาบาล

สำหรับการให้การเกื้อหนุนในแต่ละประเภทก็มีความแตกต่างกันไปในลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุ (ตารางที่ 21) กล่าวคือ เพศหญิงจะมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนด้านการช่วยงานบ้านและการดูแลหลานสูงกว่าเพศชาย (ร้อยละ 57.8 และ ร้อยละ 55.5) โดยที่เพศชายจะเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่บุตรสูงกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 52.8) โดยผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปีจะเป็นกลุ่มที่ให้การเกื้อหนุนในทุกประเภทสูงที่สุด โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่พบว่ากว่าร้อยละ 70 ของผู้สูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนดังกล่าวอยู่ในวัยสูงอายุตอนต้น ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่ยังทำงานมีรายได้ และสามารถแบ่งปันเงินให้บุตรได้มากกว่าอายุอื่น และส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนทุกประเภทมีสถานภาพสมรสกำลังสมรส

ผู้สูงอายุที่ทำงานมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรสูงกว่าการเกื้อหนุนประเภทอื่นอย่างชัดเจน (ร้อยละ 61.5) นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีรายได้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไปเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนทั้ง 3 ประเภทสูงที่สุดโดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน และผู้สูงอายุที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญจะเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจสูงที่สุดเช่นกัน (ร้อยละ 11.1) เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษาก็พบแนวโน้มเช่นเดียวกับการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร คือ ผู้สูงอายุที่จบการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาขึ้นไปจะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรสูงกว่าระดับการศึกษาอื่นโดยเฉพาะการให้การเกื้อหนุนด้านการเงิน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเขตที่อยู่อาศัย พบว่า ประเภทการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองให้บุตรน้อยที่สุดคือ การช่วยดูแลหลาน (ร้อยละ 26.3) ในขณะที่การเกื้อหนุนด้านการเงินและการช่วยงานบ้านมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 34.2 และร้อยละ 34.6 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาจำนวนบุตรต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรจะพบว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวน 3-4 คนเป็นกลุ่มที่ให้เกื้อหนุนทั้ง 3 ประเภทสัดส่วนสูงที่สุด นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรมีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่กับบุตร แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้สูงอายุมีบุตรอยู่ใกล้ก็มีโอกาสที่จะช่วยเหลือบุตรไม่ว่าทางใดทางหนึ่งเช่นกัน นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองจะให้การเกื้อหนุนทั้ง 3 ประเภทต่ำกว่าผู้ที่ไม่ใช่ข้อจำกัด โดยผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านในการทำกิจวัตรประจำวันจะช่วยเหลืองานบ้านสูงที่สุด (ร้อยละ 33.8)

ตารางที่ 21 ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรในแต่ละประเภท จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ

ปัจจัย	ร้อยละผู้สูงอายุที่ได้รับ การเกื้อหนุนจากบุตร			ร้อยละผู้สูงอายุที่ให้ การเกื้อหนุนแก่บุตร		
	การเงิน	สิ่งของ	การดูแล	การเงิน	ทำงาน บ้าน	ดูแล หลาน
ปัจจัยด้านประชากร						
เป็นเพศหญิง	57.5	55.6	67.3	47.2	57.8	55.5
อายุ (ปี)						
60-69 ปี	54.3	55.4	32.9	70.5	56.8	67.3
70-79 ปี	34.6	33.8	37.0	23.5	32.8	27.9
80 ปีขึ้นไป	11.1	10.7	30.1	6.1	10.4	4.8
อายุเฉลี่ย (ปี)	69.8	69.6	74.5	67.2	69.4	67.6
มีสถานภาพสมรสกำลังสมรส	65.3	67.6	47.0	73.5	65.0	72.7

ตารางที่ 21 (ต่อ)

ปัจจัย	ร้อยละที่ได้รับ			ร้อยละการให้		
	การเกื้อหนุนจากบุตร			การเกื้อหนุนแก่บุตร		
	การเงิน	สิ่งของ	การดูแล	การเงิน	ทำงานบ้าน	ดูแลหลาน
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม						
ทำงานในปีที่ผ่านมา	39.4	42.5	18.4	61.5	39.9	48.0
รายได้ต่อปี (บาท)						
ต่ำกว่า 10,000 บาท	18.3	17.7	29.9	12.4	18.2	16.9
10,000 – 29,999 บาท	28.3	27.4	26.9	21.1	25.8	27.2
30,000 – 49,999 บาท	21.8	21.5	15.9	17.5	19.7	20.8
50,000 บาทขึ้นไป	31.6	33.5	27.3	49.0	36.3	35.2
ได้รับบำเหน็จ/บำนาญ	5.1	6.5	7.1	11.1	6.5	5.1
ระดับการศึกษา						
ไม่ได้รับการศึกษา	12.5	12.1	19.9	8.8	12.1	11.1
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	5.1	5.0	5.7	3.8	4.4	3.9
ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	82.4	82.8	74.4	87.4	83.4	85.0
อาศัยอยู่ในเขตเมือง	29.9	29.1	38.0	34.2	34.6	26.3
ปัจจัยด้านครอบครัว						
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)						
1-2 คน	26.4	22.8	22.7	32.0	27.8	25.3
3-4 คน	41.2	43.4	37.9	38.2	41.4	42.3
5 คนขึ้นไป	32.4	33.8	39.4	29.8	30.8	32.4
จำนวนบุตรเฉลี่ย (คน)	3.9	4.0	4.3	3.7	3.8	3.9
อาศัยอยู่กับบุตร	60.2	55.9	92.7	73.7	-- ¹⁹	70.7
ปัจจัยด้านสุขภาพ						
มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองอย่างน้อย 1 กิจกรรม	35.1	33.7	59.3	23.7	33.8	28.3
จำนวนตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์	25,257	25,756	3,689	4,676	16,592	8,236

¹⁹ การเกื้อหนุนด้านการช่วยเหลืองานบ้าน ผู้วิจัยกำหนดเงื่อนไขให้ผู้สูงอายุต้องอาศัยอยู่ร่วมกับบุตรจึงไม่มีผลการวิเคราะห์ในด้านนี้ ทั้งนี้สามารถดูเงื่อนไขของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้ในตารางที่ 18

4.3.2 การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร: ปัจจัยกำหนด

4.3.2.1 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

ผู้วิจัยแบ่งแบบจำลองการวิเคราะห์ออกเป็น 3 แบบจำลอง ตามประเภทของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สิ่งของ และการดูแล โดยผู้วิจัยได้แยกนำเสนอรายละเอียดในแต่ละปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยด้านประชากร

สำหรับตัวแปรเพศนั้น ผลการศึกษาจากตารางที่ 22 พบว่า ผู้สูงอายุหญิงจะมีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนมากกว่าเพศชายในทุกประเภท โดยเพศหญิงจะมีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินสูงเป็น 1.265 เท่าของเพศชาย ได้รับสิ่งของสูงเป็น 1.225 เท่าของเพศชาย และสูงเป็น 1.195 เท่าของเพศชายในด้านการได้รับการดูแล ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเนื่องมาจากวัฒนธรรมไทย เพศหญิงหรือผู้ที่เป็นแม่จะมีบทบาทอย่างสำคัญเกี่ยวกับการดูแลเรื่องต่างๆในครอบครัว เช่น การดูแลบ้าน การดูแลบุตร ดูแลค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นภายในบ้าน บทบาทในการดูแลบุตรและการดูแลรับผิดชอบในบ้านนี้จึงน่าจะทำให้มารดามีความใกล้ชิดกับบุตรมากกว่าบิดา และน่าจะส่งผลให้ในยามสูงอายุมารดามีโอกาสที่จะได้รับการเกื้อหนุนมากกว่า (Lopata, 2002; Wolf, 1972) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Lee, Netzer and Coward (1994) Spitze et al. (2012) และ Friedman, Knodel, Bui and Truong (2002) ที่พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงจะได้รับความช่วยเหลือจากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย

เมื่อพิจารณาอายุของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรทุกประเภทตามอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเมื่อบิดามารดาสูงอายุมีอายุมากขึ้น สภาพร่างกายก็เริ่มมีการเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา ความสามารถในการทำงาน การทำกิจวัตรประจำวันก็มีความยากลำบากมากขึ้น และการที่บิดามารดาสูงอายุมากขึ้นย่อมหมายถึงบุตรเองก็มีอายุเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน บุตรจึงน่าจะมีศักยภาพ วุฒิภาวะ และความสามารถทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะช่วยเหลือบิดามารดาสูงอายุในด้านต่างๆเพิ่มมากขึ้น โดยผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Spitze et al. (2012), Knodel et al. (2013), Lin et al. (2003) และ Sun (2002) ที่ส่วนใหญ่พบว่า ผู้สูงอายุยิ่งมีอายุมากก็จะได้รับการเกื้อหนุนมากขึ้นตามไปด้วย

สำหรับสถานภาพสมรสนั้นมีผลการศึกษาที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเภทของการได้รับการเกื้อหนุน (ตารางที่ 22) กล่าวคือ ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายมีโอกาสดังกล่าวที่ได้รับเงินจากบุตรเป็น 1.359 เท่าของผู้สูงอายุที่กำลังสมรส ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่กำลังสมรสหรือยังมีคู่สมรสอยู่ในปัจจุบันน่าจะมีความสามารถแบ่งปันทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจร่วมกัน และยังมีแหล่งรายได้จากทั้งตนเองและคู่สมรสไว้เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน แต่สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่สมรสโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายหรือคู่สมรสเสียชีวิตน่าจะขาดคนที่มาช่วยเหลือด้านการเงินหรือขาดการแบ่งปันรายได้จากคู่สมรสอย่างถาวร ทำให้อาจมีปัญหาด้านฐานะการเงินของตนเองตามมา (Kim & McKenry, 2002; Ross, 1995; Schoeni, 1995; Turrell & Mathers, 2000) เพราะฉะนั้นบุตรจึงกลายเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่บิดามารดาสูงอายุที่คู่สมรสเสียชีวิต นอกจากนี้จากการที่ผู้สูงอายุที่ยังมีคู่สมรสอยู่มีการแบ่งปันเงินใช้ร่วมกัน เป็นเหตุให้บุตรเลือกที่จะให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของการซื้อข้าวของเครื่องใช้มาให้บิดามารดาตนเองแทนที่จะให้เกื้อหนุนเป็นตัวเงิน ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่กำลังสมรสได้รับสิ่งของจากบุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้าย และหย่า/แยก (ค่า Odds ratio เท่ากับ 0.857 และ 0.505 ตามลำดับ) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 แต่ในทางกลับกันผู้สูงอายุที่หย่า/แยกกันอยู่กลับมีโอกาสได้รับเงินจากบุตรต่ำเป็น 0.823 เท่าของผู้สูงอายุที่กำลังสมรส เมื่อพิจารณาด้านการได้รับการดูแลจากบุตร เห็นได้ว่าผู้สูงอายุทั้งที่เป็นหม้าย และหย่า/แยกมีโอกาสได้รับการดูแลจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่กำลังสมรส (มีโอกาสได้รับการดูแลเป็น 1.425 เท่า และ 1.860 เท่าของผู้สูงอายุที่สมรสอยู่ตามลำดับ) โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสอยู่ย่อมมีคนที่ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมพื้นฐานต่างๆในชีวิตประจำวันเป็นปกติ ซึ่งแตกต่างกับผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่สมรสอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นหม้าย หรือ หย่า/แยก ที่จะขาดคนใกล้ชิดที่คอยช่วยดูแลไป บุตรจึงมีบทบาทสำคัญในการให้การดูแลกับผู้สูงอายุกลุ่มนี้มากกว่าผู้สูงอายุที่สมรสอยู่ (Ha, 2008) ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Spitze et al. (2012) ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่กำลังสมรสจะได้รับการเกื้อหนุนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส อื่นๆ และอุทัยทิพย์ รักรรยาบรรณ (2549) พบว่าผู้สูงอายุไทยที่มีสถานภาพกำลังสมรสจะได้รับการเกื้อหนุนทุกประเภทร้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่นๆ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยเรื่องการทำงานและรายได้เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 22 พบว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานในรอบปีที่ผ่านมามีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ทำงานในการเกื้อหนุนทุกประเภทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 (ผู้สูงอายุที่ทำงานมีโอกาสได้รับเงินต่ำเป็น 0.395 เท่า ได้รับสิ่งของต่ำเป็น 0.698 เท่า และได้รับการดูแลต่ำเป็น 0.714 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน ตามลำดับ) ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ยังทำงานยังมีศักยภาพในการหาเงิน หาซื้อสิ่งของมาเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ประกอบกับงานบางประเภทมีสวัสดิการให้จึงทำให้ผู้สูงอายุที่ยังทำงานพึ่งพาบุตรน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้ทำงาน นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ยังทำงานน่าจะยังมีสุขภาพอยู่ในระดับที่สามารถดูแลตนเองในชีวิตประจำวันได้ อาจไม่จำเป็นต้องให้บุตรมาช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลที่ได้สอดคล้องกับการศึกษาของ Khan (2014) Lin et al. (2003) และ การศึกษาของ อุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ (2549) ที่พบว่า บุตรจะเกื้อหนุนด้านการเงินให้กับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน

สำหรับปัจจัยด้านรายได้ พบว่ามีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเภทของการเกื้อหนุน กล่าวคือ เมื่อพิจารณาการได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากบุตรนั้น บิดามารดาสูงอายุที่มีรายได้ต่อปีตั้งแต่ 10,000-29,999 บาท และ 30,000-49,999 บาทมีโอกาสที่บุตรจะให้เงินสูงกว่าบิดามารดาที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.645 และ 1.667) ซึ่งกล่าวได้ว่า ยิ่งบิดามารดาสูงอายุมีรายได้สูงก็มีแนวโน้มที่จะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินสูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ สำหรับการได้รับสิ่งของจากบุตรที่อยู่อื่นก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันที่พบว่า เมื่อเทียบผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงก็จะมีโอกาสได้รับสิ่งของจากบุตรมากขึ้น ซึ่งพบความสัมพันธ์ทั้งหมดที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งนัยของผลการศึกษานี้อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการแลกเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อบิดามารดาสูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจดี บุตรก็มีแรงจูงใจที่จะให้การเกื้อหนุนโดยเฉพาะด้านการเงินและสิ่งของ (Bernheim et al., 1985; Kalmijn, 2005) นอกจากนี้การที่บิดามารดามีฐานะที่ดีก็เสมือนเป็นต้นทุนให้บุตรสามารถนำไปต่อยอดสร้างฐานะได้ในอนาคต ทำให้บุตรเองมีศักยภาพเพียงพอที่จะกลับมาให้ความช่วยเหลือบิดามารดาของตนเองยามสูงวัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Fingerman et al. (2009) และ Albertini (2016) แต่ในกรณีของการได้รับการดูแลกลับพบความสัมพันธ์ในทิศทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงมีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแลจากบุตรต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่ถึง

10,000 บาทต่อปีอย่างมีระดับนัยสำคัญที่ 0.001 โดยผู้สูงอายุที่มีรายได้ 30,000-49,999 บาทมีโอกาสได้รับการดูแลต่ำที่สุดคิดเป็น 0.626 เท่าของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีนั้นสามารถไปรับบริการด้านสุขภาพจากสถานบริการทั่วไป หรือมีความสามารถในการจ้างผู้ดูแลทั้งภาครัฐหรือเอกชนมาเพื่อดูแลตนเองที่บ้านได้ จึงเป็นการลดบทบาทในการเป็นผู้ดูแลของบุตรลง นอกจากนี้เงินบำเหน็จ/บำนาญก็ถือเป็นแหล่งรายได้และสวัสดิการของผู้สูงอายุอีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่าเงินบำเหน็จ/บำนาญนั้นมีความสัมพันธ์ทางลบกับการได้รับการดูแลสุขภาพจากบุตรในด้านเศรษฐกิจและสิ่งของ โดยผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินบำเหน็จ/บำนาญมีโอกาสได้รับเงินและสิ่งของจากบุตรต่ำเป็น 0.284 เท่า และ 0.784 เท่าของผู้ที่ไม่ได้รับเงินบำเหน็จ/บำนาญ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Albertini (2016) ที่พบว่าหากผู้สูงอายุได้รับเงินบำนาญ บุตรจะให้การดูแลสุขภาพด้านเศรษฐกิจแก่บิดามารดา น้อยลง

ปัจจัยระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการดูแลสุขภาพด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเพียงด้านเดียว โดยผลการศึกษา พบว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไปมีโอกาสได้รับเงินจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษา 1.136 เท่า อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในส่วนของผู้สูงอายุที่จบการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือจะได้รับเงินจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ศึกษา แต่ความสัมพันธ์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตามสามารถแสดงภาพรวมได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะได้รับการดูแลสุขภาพด้านการเงินสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำกว่า เนื่องมาจากการมีการศึกษาที่สูงนับเป็นต้นทุนที่ดีต่อการต่อยอดในการได้งานที่ดี และมีรายได้ที่ดีตามมา (Kotler, Armstrong, Wong, & Saunders, 2008) ซึ่งผลการศึกษานี้ก็ยังสามารถนัยการดูแลสุขภาพตามแนวคิดการแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกับปัจจัยด้านรายได้

จากตารางที่ 22 สามารถเห็นได้ว่าการได้รับการดูแลสุขภาพจากบุตรมีความแตกต่างกันไปตามเขตที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ให้ผลที่ชัดเจนว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทจะได้รับเงินและสิ่งของจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมือง กล่าวคือ บิดามารดาสูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีโอกาสได้รับเงินจากบุตรต่ำเป็น 0.732 เท่า และได้รับสิ่งของต่ำเป็น 0.644 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบท เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ อุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ (2549) ทั้งนี้อาจสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลของการย้ายถิ่นของบุตร บุตรที่อยู่ใน

ชนบทนิยมย้ายออกไปหาโอกาสในการทำงานที่ดีขึ้น หารายได้ที่มากขึ้นกว่าการอยู่ที่เดิม และส่งรายได้กลับมาให้บิดามารดาตนเองที่อยู่ภูมิลำเนาเดิมในชนบท และเวลาบุตรกลับมาเยี่ยมผู้สูงอายุตามเทศกาลสำคัญต่างๆ ก็มักจะซื้อของขวัญหรือของใช้กลับมาฝากบิดามารดาสูงอายุ แต่เมื่อพิจารณาการเกื้อหนุนด้านการดูแลกลับให้ผลที่ตรงกันข้าม คือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองจะได้รับการดูแลจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบท (สูงกว่า 1.193 เท่า) ซึ่งก็เป็นไปตามเหตุผลข้างต้น เมื่อบุตรย้ายถิ่นออกไปจากภูมิลำเนาเดิม จึงไม่มีบุตรที่ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวันของบิดามารดาสูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุในเมืองมักอาศัยอยู่กับบุตรจึงมีบุตรที่คอยดูแลหรือช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน โดยพบความสัมพันธ์ทั้งหมดที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ปัจจัยด้านครอบครัว

ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญกับการได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุคือ ปัจจัยที่เกี่ยวกับบุตร ในการศึกษาครั้งนี้มีตัวแปรด้านครอบครัวทั้งหมด 2 ตัวแปร คือ จำนวนบุตรที่มีชีวิตและลักษณะการอยู่อาศัย จากผลการวิเคราะห์การเกื้อหนุนทั้ง 3 ประเภทให้ผลไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ จำนวนบุตรที่มีชีวิตนั้นมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ยิ่งผู้สูงอายุมีจำนวนบุตรมากขึ้นจะมีโอกาสได้รับเงิน สิ่งของ และการดูแลสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนบุตรน้อยกว่า (1.219 เท่า 1.189 เท่า และ 1.030 เท่า ตามลำดับ) (Sun, 2002) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีบุตรจำนวนมากนั้นถือเป็นการเพิ่มโอกาสที่บิดามารดาจะได้รับการช่วยเหลือและดูแลจากบุตรของตนเอง ซึ่งจากผลการศึกษานี้ก็เห็นหลักฐานเชิงประจักษ์หนึ่งที่สามารถยืนยันได้ว่าแนวโน้มของการมีบุตรลดลงอย่างต่อเนื่องน่าจะส่งผลกระทบต่อได้รับการเกื้อหนุนในทุกด้านของผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตต่อไป

เมื่อพิจารณาลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุกับบุตร (ตารางที่ 22) พบว่ามีความสัมพันธ์กับการเกื้อหนุนทั้ง 3 ด้าน โดยการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของให้ผลไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ บิดามารดาสูงอายุที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตรมีโอกาสที่จะได้รับเงินและสิ่งของสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับบุตร 1.183 เท่า และ 1.375 เท่าตามลำดับ แต่สำหรับการได้รับการดูแลให้ผลที่ชัดเจนว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรนั้นมีโอกาสได้รับการดูแลสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่ด้วย จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าระยะห่างระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรมีความสำคัญที่ส่งผลต่อประเภทของการเกื้อหนุน ในด้านการดูแลปรนนิบัติในการทำกิจวัตรประจำวันนั้นเป็นการดูแลที่เกี่ยวข้องกับด้าน

กายภาพ ผู้ดูแล (บุตร) กับผู้ที่ได้รับการดูแล (ผู้สูงอายุ) ต้องอยู่ใกล้ชิดกันจึงสะดวกต่อการดูแลมากที่สุด ความใกล้ชิดของการอยู่อาศัยระหว่างบุคคล 2 คนนี้จึงมีความสำคัญ ยิ่งบุตรอยู่ใกล้กับผู้สูงอายุมากเท่าไรก็จะสามารถมาดูแล ประนินบัติได้ง่ายกว่าบุตรที่อาศัยอยู่ไกลจากผู้สูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของ Schenk and Dykstra (2012), Goodsell et al. (2013) และ Hank (2007) ซึ่งจากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่บุตรไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกับผู้สูงอายุและไม่ได้ดูแลทางกายภาพ บุตรก็จะให้การดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบอื่นทดแทนได้ ในที่นี้ได้แก่ การให้เงินและการให้สิ่งของซึ่งเป็นการเกื้อหนุนที่ความห่างไกลกันของผู้สูงอายุกับบุตรไม่ได้เป็นอุปสรรคไม่ว่าบุตรจะอยู่ที่ใดก็สามารถเกื้อหนุนด้านนี้ให้ผู้สูงอายุได้ แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาสามารถชี้ให้เห็นว่าที่อยู่อาศัยของบุตรมีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนแต่ละประเภทแตกต่างกัน ซึ่งผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่กับบุตรจะมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนด้านวัตถุ สำหรับผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ด้วยมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนในรูปของการดูแล แต่ก็มีประเด็นที่ควรต้องตีความอย่างระมัดระวังว่า บุตรที่อยู่กับผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของต่ำกว่าบุตรที่อื่นจริงหรือไม่ เพราะเป็นไปได้ว่าบุตรที่อยู่กับผู้สูงอายุอาจไม่ได้ให้แค่การดูแลทางด้านร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่ความจริงแล้วการดูแลอาจรวมทั้งการดูแลเรื่องอาหารข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน รวมถึงการพาไปโรงพยาบาล ค่ายา ซึ่งอาจจะนับเป็นมูลค่าไม่ได้ นอกจากนี้ บุตรคนที่ดูแลเป็นการให้การดูแลเชิงเวลา กำลังกาย กำลังใจ ทำให้การเกื้อหนุนเรื่องเงินหรือสิ่งของจึงอาจเป็นเรื่องของบุตรคนอื่นที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันกับผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือแทน

ปัจจัยด้านสุขภาพ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้จำนวนกิจกรรมที่เป็นข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันมาประเมินภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุเนื่องด้วยเป็นกิจกรรมที่สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการได้รับการเกื้อหนุนเพียง 2 ประเภท ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและการดูแลซึ่งให้ผลไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกัน สำหรับการได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินจากบุตรนั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่มีจำนวนกิจกรรมที่เป็นข้อจำกัดในการทำกิจกรรมพื้นฐานน้อยกลับจะได้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจจากบุตรมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดน้อยสามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ด้วยตนเอง มีสุขภาพที่แข็งแรง สามารถช่วยเหลือตนเองได้ก็ย่อมมีโอกาสหรือมีศักยภาพที่จะแลกเปลี่ยนการช่วยเหลือบุตรกลับไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจทำให้บุตรมีแนวโน้มที่จะให้เงินแก่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ แต่ในทางกลับกันเมื่อพิจารณาถึงการ

ให้การดูแลกลับพบว่า การได้รับการดูแลจากบุตรจะแปรผันตามจำนวนกิจกรรมที่เป็นข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ยิ่งผู้สูงอายุที่มีจำนวนข้อจำกัดมากยิ่งมีแนวโน้มได้รับการดูแลมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งมีการศึกษามากมายที่สนับสนุนข้อค้นพบนี้ เช่น Attias-Donfut, Ogg and Woff (2005), Fingerman et al. (2007), Grundy (2005), Henretta, Grundy and Harris (2002) และ Silverstein, Gans and Yang (2006) จากการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกายตามอายุที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีความเสื่อมถอยของอวัยวะในร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตแต่ละวันอย่างยากลำบากมากขึ้น บุตรจึงมีหน้าที่ให้การดูแลบิดามารดาสูงอายุที่มีความจำเป็นด้วยเงื่อนไขทางด้านสุขภาพดังกล่าว ซึ่งเป็นไปตามพื้นฐานของแนวคิดทางการดูแลที่ระบุว่า ยิ่งผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพที่ไม่ดี ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ บุตรก็ยิ่งให้การดูแลมากกว่าผู้สูงอายุที่ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้อยู่ (Cicarelli, 2000; Moen & Wethington, 1999; Robison, Moen, & Dempster-McClain, 1995; Soldo, 1996)

ตารางที่ 22 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

ปัจจัย	การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร		
	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสิ่งของ	ด้านการดูแล
ปัจจัยด้านประชากร			
เพศหญิง (กลุ่มอ้างอิง: เพศชาย)	1.265*** (0.034)	1.225*** (0.047)	1.195*** (0.044)
อายุ (ปี)	1.015*** (0.003)	1.016*** (0.004)	1.045*** (0.003)
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: กำลังสมรส)			
หม้าย	1.359*** (0.043)	0.857*** (0.054)	1.425*** (0.044)
หย่า/แยก	0.823* (0.089)	0.505*** (0.109)	1.860*** (0.119)
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม			
ทำงานในปีที่ผ่านมา	0.395*** (0.039)	0.698*** (0.052)	0.714*** (0.053)
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้ทำงาน)			
รายได้ต่อปี			
(กลุ่มอ้างอิง: ต่ำกว่า 10,000 บาท)			
10,000–29,999 บาท	1.645*** (0.053)	1.381*** (0.064)	0.707*** (0.053)
30,000–49,999 บาท	1.667*** (0.056)	1.728*** (0.070)	0.626*** (0.061)
50,000 บาทขึ้นไป	1.075 (0.049)	1.616*** (0.064)	0.697*** (0.056)
ได้รับบำเหน็จ/บำนาญ (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้รับ)	0.284*** (0.053)	0.784** (0.081)	1.107 (0.079)
ระดับการศึกษา			
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้ศึกษา)			
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	1.098 (0.097)	0.830 (0.117)	0.880 (0.096)
ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	1.136* (0.057)	0.986 (0.074)	0.915 (0.055)
เขตเมือง (กลุ่มอ้างอิง: เขตชนบท)	0.732*** (0.035)	0.644*** (0.046)	1.193*** (0.042)
ปัจจัยด้านครอบครัว			
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)	1.219*** (0.010)	1.189*** (0.014)	1.030** (0.010)
ลักษณะการอยู่อาศัย			
(กลุ่มอ้างอิง: อาศัยอยู่กับบุตร)			
ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร	1.183*** (0.033)	1.375*** (0.045)	0.117*** (0.066)
ปัจจัยด้านสุขภาพ			
จำนวนข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวัน	0.978* (0.010)	0.987 (0.013)	1.251*** (0.008)
Constant	1.018 (0.216)	1.652 (0.283)	0.008 (0.223)
-2 Log likelihood	25795.030	16046.519	18085.170
R ²	0.162	0.045	0.288
จำนวนตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์	31,208	28,234	31,208

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 *** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

4.3.2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

ในหัวข้อที่แล้วผู้วิจัยวิเคราะห์แบบจำลองโดยมองผู้สูงอายุเป็นผู้รับการเกื้อหนุน สำหรับในหัวข้อนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ที่มีมุมมองให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ซึ่งผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 แบบจำลองตามประเภทการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร โดยจากผลการวิเคราะห์การให้การเกื้อหนุนแก่บุตรแต่ละประเภทก็ให้ผลที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้ยกนำเสนอรายละเอียดในแต่ละปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยด้านประชากร

ผลการวิเคราะห์ระหว่างปัจจัยด้านประชากรในแต่ละประเภทการเกื้อหนุนให้ผลการศึกษาที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 23) กล่าวคือ การให้การเกื้อหนุนด้านการเงิน ผู้สูงอายุชายมีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงกว่าผู้สูงอายุหญิง แต่สำหรับการช่วยงานบ้านและการเลี้ยงดูหลานนั้นผู้สูงอายุหญิงจะมีโอกาสช่วยเหลือบุตรสูงเป็น 1.853 เท่า และ 1.090 เท่าของผู้สูงอายุชายตามลำดับ และความสัมพันธ์ดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 เนื่องจากความแตกต่างกันของบทบาทเพศที่ถูกหล่อหลอมมาจากบรรทัดฐานของสังคม ที่กำหนดให้ผู้ที่มิบทบาทในเชิงเศรษฐกิจจะเป็นของเพศชาย และบทบาทหรือการดูแลเรื่องภายในครอบครัวจะเป็นของเพศหญิง (Gibson, 1996; Lopata, 2002) สำหรับปัจจัยด้านอายุ ทุกประเภทของการเกื้อหนุนให้ผลไปในทิศทางเดียวกัน คือ ยิ่งผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นก็จะมีโอกาสให้การเกื้อหนุนแก่บุตรลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ทั้งนี้เป็นไปตามสอดคล้องกับการศึกษาของ Verbrugge and Chan (2008), Rossi and Rossi (1990) และ Knodel et al. (2013) และเมื่อพิจารณาสถานภาพสมรสกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรพบว่า การช่วยเหลือที่เป็นการให้บริการแก่บุตร ได้แก่ การช่วยเหลืองานบ้านและการช่วยเลี้ยงหลาน มีความสัมพันธ์กับสถานภาพสมรส โดยผู้สูงอายุที่มีสถานภาพเป็นหม้าย มีโอกาสในการช่วยงานบ้านและช่วยเลี้ยงหลานต่ำเป็น 0.825 เท่า และ 0.797 เท่าของผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสอยู่ สอดคล้องกับการศึกษาของ Luo, LaPierre, Hughes and Waite (2012), Verbrugge and Chan (2008) และ Quashie (2015) เนื่องจากกรณีที่ผู้สูงอายุที่กำลังสมรสนั้นน่าจะมีคนช่วยแบ่งเบาภาระในการทำงานบ้านและเลี้ยงดูหลานทั้งด้านเวลาและค่าใช้จ่าย (Fuller-Thomson & Minkler, 2001; Uhlenberg & Hammill, 1998) ทำให้การทำกิจกรรมดังกล่าวของผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสช่วยนั้นไม่ได้

เกิดความยากลำบากมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่นที่ต้องอยู่ตัวคนเดียวโดยไม่มีใครช่วยเหลือ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

การที่บิดามารดาสูงอายุสามารถที่จะเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรได้ก็ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญด้วย ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ทำงานในรอบปีที่ผ่านมามีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน 2.256 เท่า ซึ่งสอดคล้องกับระดับรายได้ของผู้สูงอายุที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้อยู่ในระดับสูงก็มีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงมากเช่นกัน โดยผลจากตารางที่ 23 พบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีรายได้สูงถึงระดับหนึ่งก็จะสามารถให้การช่วยเหลือด้านการเงินแก่บุตรได้ กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้ระหว่าง 10,000-49,999 บาทต่อปีให้เงินแก่บุตรไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท แต่เมื่อผู้สูงอายุมีรายได้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไปจึงพบว่ามีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงเป็น 1.443 เท่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท การที่รายได้ไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อการให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตร อาจเนื่องมาจากในสังคมไทย บุตรยังคงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของผู้สูงอายุ รองลงมาคือ รายได้จากการทำงาน เพราะฉะนั้นคงเป็นการยากที่จะวัดว่ารายได้ที่ผู้สูงอายุได้รับนั้นเป็นรายได้ที่ได้มาจากตัวของตัวผู้สูงอายุเอง เพราะรายได้นั้นเป็นเหมือนการแบ่งปันทรัพย์สินกันภายในครัวเรือน (Verbrugge & Chan, 2008) โดยจำนวนเงินที่บุตรให้แก่ผู้สูงอายุนั้นอาจไม่ได้ทำให้ผู้สูงอายุมีเงินมากพอเพื่อทำให้ผู้สูงอายุกลับไปช่วยเหลือบุตร แต่สำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้สูง ซึ่งอาจมีรายได้จากแหล่งอื่นเพิ่มเข้ามา เช่น จากการทำงาน จากสวัสดิการต่างๆ จึงทำให้ผู้สูงอายุมีเงินอยู่ในระดับที่สามารถช่วยเหลือบุตรได้ นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญก็มีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงเป็น 2.324 เท่าของผู้ที่ไม่ได้รับ โดยความสัมพันธ์ทั้งหมดมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งการได้รับบำเหน็จ/บำนาญ อาจจะไม่ใช้เงินที่สูงมากนักแต่ก็แสดงถึงความมั่นคงทางรายได้ของผู้สูงอายุส่วนหนึ่ง ผู้สูงอายุจึงอาจมีเงินพอที่จะให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Henretta et al. (2002), Pezzin and Schone (1999) และ Albertini and Radl (2012)

สำหรับการวิเคราะห์การช่วยเหลือการทำงานบ้านก็ให้ผลไม่แตกต่างจากการให้เงินมากนัก โดยยังพบว่า รายได้มีความสัมพันธ์กับการทำงานบ้านของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีรายได้ระหว่าง 30,000-99,999 บาท มีโอกาสช่วยงานบ้านสูงที่สุด รองลงมาคือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้ตั้งแต่

50,000 บาทขึ้นไป (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.337 และ 1.208 ตามลำดับ) แต่ไม่พบความแตกต่างในเรื่องการทำงานและการได้รับบำเหน็จ/บำนาญ แต่ในทางตรงกันข้ามเมื่อพิจารณาประเด็นของการช่วยเหลือหลาน กลับพบว่าผู้สูงอายุที่ทำงานจะมีโอกาสดูแลหลานน้อยเป็น 0.930 เท่าเมื่อเทียบกับผู้ที่ไม่ได้ทำงาน ซึ่งการช่วยเหลือหลานนั้นเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาอย่างมาก ยิ่งถ้าหลานอายุยังน้อยต้องใช้การดูแลอย่างใกล้ชิดทำให้ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งอาจไม่สามารถปลีกตัวเพื่อออกไปทำงานได้ เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานจึงน่าจะมีเวลามากพอที่บุตรของตนเองจะฝากหลานไว้ให้เลี้ยงได้ (Chen, Liu, & Mair, 2011; Hank & Buber, 2008; Luo et al., 2012) นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญก็มีโอกาสเลี้ยงหลานต่ำเป็น 0.756 เท่าของผู้ที่ไม่ได้รับ แต่อย่างไรก็ตามก็กลับไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการดูแลหลาน อาจเป็นเพราะเมื่อบุตรฝากให้บิดามารดาสูงอายุเลี้ยงดูบุตรของตนเอง (หลาน) ก็มักจะให้เงินหรือสิ่งของตอบแทนกลับมาเพื่อเป็นรายได้แก่ผู้สูงอายุและส่วนหนึ่งสามารถใช้นำมาใช้เลี้ยงดูหลานได้ ทำให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจึงสามารถดูแลหลานได้ไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีรายได้มาก (Cong & Silverstein, 2008, 2012; Frankenberg, Lillard, & Willis, 2002; Yang, 1996)

เมื่อพิจารณาระดับการศึกษา พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพียง 2 ด้าน คือการช่วยเหลืองานบ้านและการดูแลหลาน โดยผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษามีโอกาสช่วยงานบ้านและเลี้ยงดูหลานต่ำเป็น 0.775 เท่า และ 0.773 เท่า เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ศึกษาตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษาไม่มีความรู้มากพอที่จะออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านส่วนใหญ่จึงอยู่กับบ้าน จึงมีโอกาสและเวลาที่จะทำงานบ้านและดูแลหลานได้อย่างเต็มที่ (Blustein, Chan, & Guanais, 2004; Fuller-Thomson, Minkler, & Driver, 1997; Minkler & Fuller-Thomson, 2000) สำหรับเขตที่อยู่อาศัยพบความแตกต่างชัดเจนในเรื่องการดูแลหลาน ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองมีโอกาสดูแลหลานน้อยกว่า 0.701 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ประเด็นนี้น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของบุตรจากภูมิลำเนาเดิมเพื่อออกไปหางานทำในเมืองและฝากหลานเอาไว้ให้บิดามารดาสูงอายุที่อยู่ในชนบทของตนเองเลี้ยงดู (Knodel et al., 2015) แต่สำหรับการเกื้อหนุนด้านการเงิน กลับให้ผลในทิศทางตรงกันข้าม โดยผู้สูงอายุที่อาศัยในเมืองมีโอกาสให้เงินแก่บุตรสูงเป็น 1.084 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบท ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้นมีฐานะที่ดีกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท จึงสามารถช่วยเหลือเรื่องเงินแก่บุตรได้ (Knodel et al., 2015)

ปัจจัยด้านครอบครัว

จากผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 23 พบว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและการดูแลหลานของผู้สูงอายุ โดยการมีบุตรจำนวนมากเป็นการเพิ่มโอกาสให้บิดามารดาสูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากขึ้น กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวนมากยังมีโอกาสในการให้เงินแก่บุตร และช่วยบุตรในการเลี้ยงหลานสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนบุตรน้อย (สูงเป็น 1.079 เท่า และ 1.111 เท่า ตามลำดับ) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ทั้งนี้เมื่อมีบุตรจำนวนมากก็มีแนวโน้มที่ต้องให้ความช่วยเหลือแก่บุตรเพิ่มมากขึ้น และเป็นการเพิ่มโอกาสในการมีหลานตามจำนวนบุตรที่มากขึ้นด้วย ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสดูแลหลานตามมาด้วย แต่อย่างไรก็ตาม กลับไม่พบนัยสำคัญของจำนวนบุตรที่มีชีวิตเมื่อพิจารณาการช่วยเหลืองานบ้านของผู้สูงอายุ อาจเป็นเพราะการช่วยเหลืองานบ้านน่าจะขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหรือไม่ ไม่เกี่ยวกับการมีบุตรจำนวนกี่คนเพราะแม้ว่าจะมีจำนวนบุตรมากแต่บุตรก็อาจไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกันกับผู้สูงอายุทุกคน

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ²⁰ กับการให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรนั้น สามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันกับบุตรนั้นมีโอกาสที่จะให้เงินแก่บุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่กับบุตร โดยพบความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.001 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bertrand, Mullainathan and Miller (2003) ที่พบว่าเมื่อผู้สูงอายุมีเงินเพิ่มมากขึ้น ก็มีโอกาสให้เงินกับบุตรที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวให้ผลที่ใกล้เคียงกับการดูแลหลานของผู้สูงอายุ ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนเดียวกันก็มีโอกาสที่ดูแลหลานสูงกว่าการไม่มีบุตรอยู่ด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่มีบุตรอาศัยอยู่ด้วยกันอาจมีแนวโน้มของการที่หลานก็อยู่อาศัยในบ้านเดียวกันด้วย ผู้สูงอายุจึงสามารถช่วยเหลือดูแลหลานได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด (Knodel & Nguyen, 2015; van Diepen & Mulder, 2009)

²⁰ ในปัจจัยลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เพียง 2 แบบจำลองเท่านั้น คือ การให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและการดูแลหลาน เนื่องจากในประเด็นการช่วยเหลืองานบ้านนั้น ผู้วิจัยจำกัดการศึกษาเฉพาะรูปแบบการอยู่อาศัยที่ผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน จึงไม่สามารถนำตัวแปรมาใช้วิเคราะห์ได้

ปัจจัยด้านสุขภาพ

ผลการวิเคราะห์การเกื้อหนุนทั้ง 3 ด้านนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ยิ่งผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันมากเท่าไร มีแนวโน้มที่จะช่วยเหลือบุตรลดลงเท่านั้น โดยพบความสัมพันธ์ทั้งหมดที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 สอดคล้องกับการศึกษาของ Khan (2014), Quashie (2015), Verbrugge and Chan (2008), Henretta et al. (2002) และ Fingerman et al. (2007) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่สามารถบ่งบอกถึงความสามารถของการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุได้อย่างดี โดยกิจกรรมการทำงานบ้านและการดูแลหลานนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ร่างกายโดยตรง (Henretta et al., 2002) หากผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ไม่ดี ร่างกายก็จะไม่แข็งแรงพอในการออกแรงทำกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย ก็อาจจะไม่สามารถออกไปทำงานและมีรายได้มากพอที่จะนำเงินมาช่วยเหลือบุตรได้ (ตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

ปัจจัย	การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร		
	ด้านเศรษฐกิจ	ช่วยเหลืองานบ้าน	ดูแลหลาน
ปัจจัยด้านประชากร			
เพศหญิง (กลุ่มอ้างอิง: เพศชาย)	0.861*** (0.035)	1.853*** (0.061)	1.090** (0.028)
อายุ (ปี)	0.969*** (0.003)	0.958*** (0.004)	0.947*** (0.002)
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: กำลังสมรส)			
หม้าย	1.043 (0.042)	0.825** (0.064)	0.797*** (0.032)
หย่า/แยก	0.980 (0.105)	0.879 (0.204)	0.858 (0.085)
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม			
ทำงานในปีที่ผ่านมา (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้ทำงาน)	2.256*** (0.040)	1.127 (0.076)	0.930** (0.031)
รายได้ต่อปี (กลุ่มอ้างอิง: ต่ำกว่า 10,000 บาท)			
10,000–29,999 บาท	1.037 (0.056)	1.086 (0.075)	1.048 (0.040)
30,000–49,999 บาท	0.978 (0.059)	1.337*** (0.088)	0.964 (0.043)
50,000 บาทขึ้นไป	1.443*** (0.053)	1.208* (0.079)	0.947 (0.040)

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ***นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ปัจจัย	การให้การเกื้อหนุนแก่บุตร		
	ด้านเศรษฐกิจ	ช่วยเหลืองานบ้าน	ดูแลหลาน
ได้รับบำเหน็จ/บำนาญ (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้รับ) ระดับการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้ศึกษา)	2.324*** (0.059)	0.930 (0.109)	0.756*** (0.058)
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	1.088 (0.098)	0.775* (0.128)	0.773*** (0.074)
ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	1.051 (0.058)	1.052 (0.078)	0.967 (0.042)
เขตเมือง (กลุ่มอ้างอิง: เขตชนบท)	1.084* (0.037)	0.907 (0.059)	0.701*** (0.030)
ปัจจัยด้านครอบครัว			
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน) ลักษณะการอยู่อาศัย (กลุ่มอ้างอิง: อาศัยอยู่กับบุตร)	1.079*** (0.009)	0.998 (0.013)	1.111*** (0.007)
ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร	0.414*** (0.036)	--	0.473*** (0.028)
ปัจจัยด้านสุขภาพ			
จำนวนข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวัน	0.958*** (0.012)	0.765*** (0.010)	0.897*** (0.009)
Constant	0.854 (0.224)	229.542 (0.309)	20.514 (0.173)
-2 Log likelihood	24855.344	9905.909	35599.391
R ²	0.110	0.189	0.096
จำนวนตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์	31,208	18,506	30,772

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ***นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

4.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณาการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุจำแนกตามลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลผู้สูงอายุ (ตารางที่ 24) จะพบว่าลักษณะของผู้ทั้งที่ได้รับและให้การเกื้อหนุนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุหญิงมีแนวโน้มได้รับและให้ความช่วยเหลือแก่บุตรสูงกว่าผู้สูงอายุชายเล็กน้อย ซึ่งผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) จะเป็นกลุ่มอายุที่ได้รับและให้การเกื้อหนุนสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น และผู้ที่ได้รับการเกื้อหนุนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่กำลังสมรสและในทางเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือบุตรสูงที่สุดด้วย ในปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่ทำงานในรอบปีที่ผ่านมาจะเป็นผู้ได้รับและให้การเกื้อหนุนต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้ทำงาน โดยกว่าครึ่งหนึ่งของผู้มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาทเป็นผู้ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ในขณะที่ประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุ (มีรายได้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป)

จะเป็นผู้ที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร นอกจากนี้กว่าร้อยละ 80 ของผู้สูงอายุที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไปเป็นทั้งผู้ได้รับและให้การเกื้อหนุนแก่บุตร และผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตชนบทก็จะได้รับและให้การเกื้อหนุนสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมือง ในด้านปัจจัยครอบครัว พบว่า การที่ผู้สูงอายุมีจำนวนบุตรมากและอาศัยอยู่บ้านเดียวกันกับบุตรก็จะมีสัดส่วนของผู้ที่ทั้งได้รับและได้ให้ความช่วยเหลือแก่บุตรสูงด้วยเช่นกัน เมื่อพิจารณาถึงสุขภาพของผู้สูงอายุ จะพบว่าผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ก็มีสัดส่วนของผู้ที่ได้รับและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมอย่างน้อย 1 กิจกรรม

ตารางที่ 24 ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและให้การเกื้อหนุนแก่บุตร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ

ปัจจัย	ร้อยละผู้สูงอายุที่ได้รับ การเกื้อหนุนจากบุตร	ร้อยละผู้สูงอายุที่ให้ การเกื้อหนุนแก่บุตร
ปัจจัยด้านประชากร		
เป็นเพศหญิง	55.8	55.1
อายุ (ปี)		
60-69 ปี	55.4	57.8
70-79 ปี	33.7	33.1
80 ปีขึ้นไป	10.9	9.1
อายุเฉลี่ย (ปี)	69.6	69.1
มีสถานภาพสมรสกำลังสมรส	67.3	69.1
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม		
ทำงานในปีที่ผ่านมา	42.3	44.6
รายได้ต่อปี (บาท)		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	18.1	17.5
10,000-29,999 บาท	27.5	27.0
30,000-49,999 บาท	21.3	21.4
50,000 บาทขึ้นไป	33.1	34.2
ได้รับบำเหน็จ/บำนาญ	6.4	6.6

ตารางที่ 24 (ต่อ)

ปัจจัย	ร้อยละการได้รับ การเกื้อหนุนจากบุตร	ร้อยละการให้ การเกื้อหนุนแก่บุตร
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	12.1	11.4
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	5.0	4.8
ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	82.9	83.8
อาศัยอยู่ในเขตเมือง	29.5	29.8
ปัจจัยด้านครอบครัว		
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)		
1-2 คน	23.0	24.0
3-4 คน	43.9	44.0
5 คนขึ้นไป	33.2	32.0
จำนวนบุตรเฉลี่ย (คน)	4.0	4.0
อาศัยอยู่กับบุตร	56.6	55.8
ปัจจัยด้านสุขภาพ		
มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเองอย่างน้อย 1 กิจกรรม	33.7	31.7
จำนวนตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์	27,291	26,243

การศึกษาความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรทั้งสองทาง ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรในส่วนต่อไป ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ทั้งความสัมพันธ์ของการได้รับและการให้การเกื้อหนุนในภาพรวมและแยกวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการได้รับและการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภท โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพรวมของการได้รับและการให้การเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภท จากตารางที่ 25 พบว่า เมื่อควบคุมตัวแปรอื่นทั้งหมดแล้ว ถ้าบิดามารดาสูงอายุให้ความช่วยเหลือบุตรอย่างน้อย 1 ประเภทมีโอกาสที่จะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเลย (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.824) ในขณะที่เดียวกันหากบิดามารดาสูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภทก็มีโอกาสที่จะให้ความช่วยเหลือแก่บุตรสูงเป็น 1.895 เท่าของบิดามารดาสูงอายุที่ไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร โดยจากผลดังกล่าวสามารถแสดงความสัมพันธ์ตาม

แนวความคิดการแลกเปลี่ยนที่เกิดในครอบครัวของสังคมไทยได้ ในภาพรวมของกระบวนการแลกเปลี่ยน การเกื้อหนุนนี้ ผู้สูงอายุที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุตรก็มีแนวโน้มที่จะให้การเกื้อหนุน ในทางเดียวกันเมื่อบุตรให้การเกื้อหนุนต่อบิดามารดาสูงอายุก็มีโอกาสได้รับความช่วยเหลือเช่นกัน

การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรแต่ละประเภท จากผลการศึกษาพบว่า หากบิดามารดาสูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตรอย่างน้อย 1 ประเภท บิดามารดาสูงอายุก็มีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุน ด้านเศรษฐกิจและสิ่งของจากบุตรสูงกว่าผู้ที่ไม่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเลย (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.653 และ 1.698 ตามลำดับ) แต่ในทางกลับกันพบว่ามีโอกาสได้รับการดูแลจากบุตรต่ำกว่า (ค่า Odds ratio เท่ากับ 0.835) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการได้รับและการให้เกื้อหนุนแต่ละประเภท พบว่า การที่บิดามารดาสูงอายุได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและการได้รับสิ่งของจากบุตร จะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการช่วยเหลืองานบ้านและการดูแลหลาน โดยพบว่า บิดามารดาสูงอายุที่ช่วยเหลืองานบ้านและช่วยดูแลหลานมีแนวโน้มได้รับเงินและสิ่งของจากบุตรสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้ทำกิจกรรมดังกล่าว โดยการช่วยเหลืองานบ้านเป็นกิจกรรมที่บุตรจะให้ทั้งเงินและสิ่งของแก่บิดามารดามากที่สุด (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.825 สำหรับการได้รับเงิน และ ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.913 สำหรับการได้รับสิ่งของจากบุตร) รองมาคือ การช่วยเหลือหลาน (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.364 สำหรับการได้รับเงิน และ ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.227 สำหรับการได้รับสิ่งของจากบุตร) แต่สำหรับการได้รับการดูแลจากบุตรกลับพบความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ บิดามารดาสูงอายุที่ช่วยงานบ้านจะได้รับการดูแลจากบุตรต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้ช่วยกิจกรรมดังกล่าว (ค่า Odds ratio เท่ากับ 0.795) แต่หากบิดามารดาสูงอายุให้เงินแก่บุตรกลับมีแนวโน้มที่ได้รับการดูแลจากบุตรสูงเป็น 1.151 เท่าของผู้ที่ไม่ได้ให้เงิน แต่ไม่พบความแตกต่างของการได้รับการดูแลสำหรับการช่วยเหลือหลานของบิดามารดาสูงอายุ (ตารางที่ 25)

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของการได้รับการเกื้อหนุนในแต่ละประเภทนี้สามารถเห็นได้ว่า หากบิดามารดาสูงอายุให้การเกื้อหนุนที่เป็น “ตัวเงิน” แก่บุตร บุตรจะให้ “การดูแล” เป็นการแลกเปลี่ยนมากกว่าที่จะให้เงินหรือสิ่งของ ในขณะที่หากผู้สูงอายุใช้ “บริการ” เป็นทรัพยากรในการแลกเปลี่ยน บุตรจะมีแนวโน้มให้ “เงินและสิ่งของ” แลกเปลี่ยนมาแทน ซึ่งในสถานการณ์แบบนี้อาจพบได้ทั่วไปในสังคมไทยที่บุตรส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายกับครอบครัวโดยให้บิดามารดาสูงอายุอยู่บ้าน เพราะฉะนั้นการที่บุตรจะมีเวลาเพื่อมาดูแลผู้สูงอายุในแต่ละวันก็เป็นไป

ได้ยาก ในทางเดียวกันบิดามารดาสูงอายุเองก็มักจะสนับสนุนให้บุตรออกไปทำงานหาเงินมากกว่าที่ต้องอยู่บ้านเพื่อดูแลตนเอง โดยผลที่ได้ก็คือ บุตรทำงานได้เงิน สามารถให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุได้ และผู้สูงอายุเองเมื่ออยู่บ้านก็มักจะทำกิจกรรมเล็กน้อยๆภายในบ้านเพื่อลดภาระของบุตรเช่นกัน

การให้การเกื้อหนุนแก่บุตรแต่ละประเภท (ตารางที่ 25) พบว่า หากบิดามารดาสูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภท ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเงิน สิ่งของ หรือการให้การดูแลปรนนิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บิดามารดามีแนวโน้มให้การเกื้อหนุนเรื่องการช่วยงานบ้านและการเลี้ยงหลานกลับไปสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรเลย (ค่า Odds ratio เท่ากับ 1.905 และ 1.582 ตามลำดับ) ส่วนการแลกเปลี่ยนด้วยเงินนั้นกลับพบในทิศทางตรงกันข้าม คือ ผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรไม่ว่ารูปแบบใดก็ตามกลับมีการให้เงินต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการเกื้อหนุนเลย โดยการที่ผู้สูงอายุช่วยงานบ้านหรือช่วยดูแลหลานให้แก่บุตรนั้นสามารถเทียบเป็นอาชีพอาชีพหนึ่งได้ซึ่งต้องใช้เวลามากในการทำกิจกรรมเหล่านี้ ทำให้ผู้สูงอายุจึงไม่สามารถทำงานอื่นเพื่อให้มีรายได้จากการทำงานในรูปแบบอื่น จึงไม่สามารถให้เงินเพื่อเป็นการช่วยเหลือแก่บุตรได้โดยตรง แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่ได้แลกเปลี่ยนเป็นตัวเงินให้บุตร แต่สิ่งที่ผู้สูงอายุแลกเปลี่ยนกลับไป (การทำงานบ้าน และการดูแลหลาน) หากนำมาประเมินเป็นตัวเงินที่บุตรอาจต้องเสียไปในกิจกรรมเหล่านี้ ก็ถือว่าผู้สูงอายุทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายและแบ่งเบาภาระบุตรทางอ้อมอีกด้วย (ฐิติกาญจน์ อัครกุล, 2558)

สำหรับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรแต่ละประเภท พบว่า หากบิดามารดาสูงอายุได้รับการดูแลปรนนิบัติจากบุตรมีโอกาสที่ให้เงินแก่บุตรสูงเป็น 1.126 เท่าของผู้ที่ไม่ได้รับการดูแล ในขณะที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านวัตถุจากบุตร (เงินและสิ่งของ) ทำให้โอกาสที่บิดามารดาสูงอายุให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตรกลับไปต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้รับเงินและสิ่งของจากบุตร (ค่า Odds ratio เท่ากับ 0.735 และ 0.851 ตามลำดับ) สำหรับการให้ความช่วยเหลืองานบ้านและการช่วยเลี้ยงหลาน ผลการศึกษาที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ หากบิดามารดาสูงอายุได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากบุตรทั้งในบ้านหรือนอกบ้านก็มีโอกาสที่จะช่วยเหลืองานบ้านและดูแลหลานสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเงินจากบุตรเลย (สูงเป็น 1.475 และ 1.397 เท่า ตามลำดับ) ในขณะเดียวกันหากผู้สูงอายุได้รับสิ่งของจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนก็มีโอกาสทำงานบ้านและช่วยเลี้ยงหลานสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเป็น 1.673 เท่า และ 1.189 เท่า ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ผู้สูงอายุได้รับเงิน

หรือสิ่งของจากบุตรไม่จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนด้วยการให้เงินกลับไป แต่บิดามารดาสูงอายุจะใช้ “เวลา” หรือ “การบริการ” เป็นรูปแบบของทรัพยากรในการแลกเปลี่ยนกลับไป ในที่นี้คือการช่วยเหลืองานบ้าน เช่น ซักผ้า กวาดบ้าน ทำอาหาร ฯลฯ หรือการช่วยดูแลหลาน

ผลของความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุทั้งในภาพรวมและแบ่งตามประเภทการเกื้อหนุน สามารถเห็นได้ว่า ครอบครัวในสังคมไทยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างรุ่น โดยทั้งผู้สูงอายุและบุตรต่างฝ่ายต่างมีบทบาทภายใต้กระบวนการนี้ หากแต่ทรัพยากรที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนนั้นแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย (Bianchi, Hotz, McGarry, & Seltzer, 2006) โดยจากผลการศึกษาสามารถเห็นรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนจากมิติทั้งของการได้รับและการให้ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในมิติของการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ พบว่า หากผู้สูงอายุได้รับเงินหรือสิ่งของจากบุตร การช่วยเหลือของผู้สูงอายุจะอยู่ในรูปแบบของการบริการ ในที่นี้ หมายถึงการช่วยเหลืองานบ้านและดูแลหลาน และหากบุตรให้การดูแลในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุจะให้การเกื้อหนุนในรูปแบบของเงินแก่บุตร

สำหรับมิติการได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ สามารถเห็นได้ว่า ถ้าผู้สูงอายุให้เงินแก่บุตร บุตรจะให้การดูแลผู้สูงอายุมากกว่าให้เงินหรือสิ่งของ แต่หากความช่วยเหลือของผู้สูงอายุอยู่ในรูปของการบริการ จะได้รับเงินหรือสิ่งของมากกว่าการดูแลจากบุตร จากรูปแบบการเกื้อหนุนที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า ส่วนใหญ่สิ่งที่บุตรให้ต่อบิดามารดาสูงอายุ จะอยู่ในรูปแบบที่เป็นวัตถุ (เงิน หรือ สิ่งของ) แต่การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุจะอยู่ในรูปแบบที่ไม่ใช่วัตถุ แต่จะเป็นการให้บริการและการดูแล (การช่วยเหลืองานและการเลี้ยงดูหลาน) ซึ่งเหตุที่บุตรให้การเกื้อหนุนเป็นวัตถุ เนื่องมาจากส่วนใหญ่บุตรยังคงเป็นวัยทำงานที่สามารถหารายได้ที่เป็นตัวเงินมาให้โดยตรง หรือ นำเงินที่ได้ไปซื้อสิ่งของเพื่อมาให้บิดามารดา ในขณะที่บิดามารดาสูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานและอยู่บ้าน เพราะฉะนั้นสิ่งที่ผู้สูงอายุมีมากที่สุด คือ เวลาที่สามารถทำประโยชน์ให้กับบุตรในรูปแบบของการทำกิจกรรมภายในบ้าน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระทั้งในเรื่องเงินและเวลาของบุตร (Lawler & Yoon, 1998; Molm et al., 2000)

ตารางที่ 25 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการฝึกอบรมและการให้ทุนแก่บุตร โดยใช้อัตราส่วนโอกาส (Odds ratio) ในการแสดงผล

การแลกเปลี่ยนการให้ทุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร	การได้รับการให้ทุนจากบุตร				การให้การให้ทุนแก่บุตร			
	อย่างน้อย 1 ประเภท	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสิ่งของ	ด้านการดูแล	อย่างน้อย 1 ประเภท	ด้านเศรษฐกิจ	ช่วยเหลืองานบ้าน	ดูแลหลาน
การให้การให้ทุนแก่บุตร								
ให้อย่างน้อย 1 ประเภท	1.824*** (0.123)	1.653*** (0.073)	1.698*** (0.081)	0.835*** (0.075)				
ด้านเศรษฐกิจ	--	0.627*** (0.040)	0.813** (0.058)	1.151* (0.056)				
ช่วยเหลืองานบ้าน	--	1.825*** (0.062)	1.913*** (0.075)	0.795*** (0.045)				
ดูแลหลาน	--	1.364*** (0.038)	1.227*** (0.051)	1.048 (0.044)				
การได้รับการให้ทุนจากบุตร								
ได้รับอย่างน้อย 1 ประเภท					1.895*** (0.123)	0.509** (0.056)	1.905*** (0.085)	1.582*** (0.059)
ด้านเศรษฐกิจ					--	0.735*** (0.046)	1.475*** (0.066)	1.397*** (0.042)
ด้านสิ่งของ					--	0.851** (0.059)	1.673*** (0.074)	1.169*** (0.052)
ด้านการดูแล					--	1.126* (0.059)	0.753*** (0.065)	1.025 (0.047)

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 *** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

หมายเหตุ: ผลที่แสดงเป็นผลที่ได้หลังจากการนำ ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ได้แก่ สถานภาพการทำงาน รายได้ต่อปี การได้รับบำนาญ/บำนาญระดับการศึกษา เจตที่อยู่อายุ และปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ จำนวนบุตรที่มีชีวิต ลักษณะการอยู่อาศัย และปัจจัยด้านสุขภาพ ได้แก่ ข้อจำกัดในการกิจวัตรประจำวัน มาเป็นตัวแปรควบคุมในการวิเคราะห์

จากการศึกษาเพื่อหาปัจจัยกำหนดของแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในบั้นนี้ แสดงให้เห็นว่าการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันเป็นไปตามแนวคิดการแลกเปลี่ยนแต่อาจจะยังไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ โดยหากนำผลการศึกษาที่ได้นี้มาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดหลักทั้ง 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการแลกเปลี่ยน และแนวคิดการให้แบบเห็นประโยชน์ผู้อื่น จะเห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดการแลกเปลี่ยนในประเด็นการได้รับการเกื้อหนุนทางวัตถุ (เงินและสิ่งของ) ซึ่งจากปัจจัยกำหนดของการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรนั้น ปัจจัยสำคัญคือฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเอง หากผู้สูงอายุมีรายได้ระดับสูง บุตรจะให้การเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของสูงมากกว่าการดูแลซึ่งตรงกับหลักของแนวคิดการแลกเปลี่ยน โดยมีหลักการว่า การให้ความช่วยเหลือจะเกิดขึ้นโดยมีความคาดหวังการได้รับความช่วยเหลือเป็นการตอบแทนในภายหลัง คือการที่บิดามารดาสูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีจะได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงินและสิ่งของจากบุตรมากกว่าผู้ที่มีฐานะการเงินไม่ดีนั้น อาจเนื่องมาจากความคาดหวังที่จะได้รับทรัพย์สินหรือมรดกจากบิดามารดาของตนเอง (Kalmijn, 2005) ซึ่งยิ่งบุตรเห็นถึงประโยชน์ในอนาคตมากเท่าไร ก็จะทำให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นหากยังผู้สูงอายุมีทรัพย์สินจำนวนมาก มีฐานะการเงินที่มั่นคง บุตรจะพยายาม “แลก” ความรักจากบิดามารดาโดยให้เงินหรือสิ่งของมากขึ้น²¹ (Lee & Xiao, 1998) หรืออีกนัยหนึ่งการที่บิดามารดามีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงย่อมส่งผลมายังบุตร ทำให้บุตรมีโอกาสที่จะสร้างฐานะหรือมีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจตามไปด้วย ส่งผลให้บุตรมีศักยภาพเพียงพอที่จะให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บิดามารดาโดยที่ไม่ทำให้ตนเองลำบาก ซึ่งผลจากความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุก็ยิ่งยืนยันแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า ยิ่งผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ผู้สูงอายุก็จะให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพิ่มขึ้น และในทางเดียวกันยิ่งผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ก็จะมีโอกาสของการได้รับการความช่วยเหลือจากบุตรกลับมาเช่นกัน แต่รูปแบบของสิ่งที่ให้และได้รับไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบเดียวกับเสมอไป

²¹ การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถศึกษาในเชิงลึกถึงเหตุผลที่แท้จริงของการให้และได้รับการเกื้อหนุนในครั้งนี้ได้เนื่องจากไม่มีข้อมูลเพียงพอ เพราะฉะนั้นเหตุผลของการเกื้อหนุนกล่าวเป็นเหตุผลที่อยู่ภายใต้แนวคิดที่นำมาอธิบายในครั้งนี้เท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุไทยก็ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการแลกเปลี่ยนเพียงแนวคิดเดียว หากแต่ยังสามารถพบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่อยู่บนพื้นฐานของของแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นเมื่อนำปัจจัยเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุมาร่วมพิจารณาด้วย เช่นเดียวกับประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคเอเชีย (Iwamoto & Fukui, 2001; Takayama & Arita, 1996) โดยเฉพาะการที่บุตรให้การดูแลแก่บิดามารดาสูงอายุ ที่ถึงแม้ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีแต่หากมีปัญหาด้านสุขภาพมาเป็นอีกปัจจัยที่แสดงถึงข้อจำกัดทางสุขภาพกายและความต้องการการดูแล บุตรก็มีแนวโน้มที่จะให้การดูแลหรือช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดดังกล่าว แม้ว่าบุตรจะไม่เห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นการตอบแทนมาภายหลังก็ตาม หากแต่ช่วยเหลือโดยคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของบิดามารดาตนเองเป็นสำคัญ (McGarry, 1999) ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่าแนวคิดเรื่องการให้โดยไม่หวังผลตอบแทนในสังคมไทยของยังคงมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ภายในของครอบครัว โดยการให้และการรับการเกื้อหนุนไม่ได้คำนึงถึงแค่สิ่งตอบแทนที่เป็นวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว แต่อารมณ์ความรู้สึกก็เป็นส่วนสำคัญต่อทั้งผู้ให้และผู้รับด้วย (Lawler & Yoon, 1998; McChesney & Bengtson, 1988; Molm et al., 2000)

4.4 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

จากสถานการณ์การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยแสดงไว้ในบทที่แล้ว แสดงให้เห็นว่าบุตรยังคงเป็นหลักในการให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุและในขณะเดียวกันผู้สูงอายุเองก็มีบทบาทของการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุตร ในบทนี้จึงต้องการศึกษาต่อถึงปัจจัยที่กำหนดการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้น และหาความสัมพันธ์ของการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ และผู้วิจัยได้วิเคราะห์เพิ่มเติมถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังของความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยทำการวิเคราะห์บนหลักการของ 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) และแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (Altruism)

การได้รับการเกื้อหนุนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สิ่งของ และการดูแล โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการได้รับการเกื้อหนุนในทุกด้านมากที่สุด คือ ปัจจัยเรื่องรายได้ ซึ่งรายได้ของผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของ หากบิดามารดาสูงอายุมีรายได้อยู่ในระดับสูงจะมีแนวโน้มได้รับเงินและสิ่งของจากบุตรมาก แต่พบความสัมพันธ์ทางลบระหว่างรายได้กับการได้รับการดูแลจากบุตร คือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจะได้รับ

การดูแลจากบุตรมากกว่าผู้ที่มีรายได้สูงกว่า จากผลที่ได้สามารถเห็นอิทธิพลของแนวความคิดการแลกเปลี่ยนในประเด็นการได้รับการเกื้อหนุนทางวัตถุ (เงินและสิ่งของ) ยิ่งผู้รับ (ผู้สูงอายุ) มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็ส่งผลให้ผู้ให้ (บุตร) มีความคาดหวังถึงการได้รับสิ่งตอบแทนกลับมาในอนาคต (Kalmijn, 2005; Lee & Xiao, 1998) แต่สำหรับประเด็นการได้รับการดูแลจากบุตรก็แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น ที่แม้ว่าผู้รับ (ผู้สูงอายุ) จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีแต่หากผู้รับมีความจำเป็นหรือความต้องการการช่วยเหลือด้วยข้อจำกัดทางด้านสุขภาพ ผู้ให้ (บุตร) ก็ยังคงให้การดูแลโดยไม่ได้คาดหวังถึงผลตอบแทน (Iwamoto & Fukui, 2001; McGarry, 1999; Takayama & Arita, 1996)

สำหรับการให้การเกื้อหนุนแบ่งออกเป็น 3 ประเภทเช่นกัน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การช่วยทำงานบ้าน และการเลี้ยงดูหลาน ซึ่งภายหลังจากการควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่แล้ว พบว่า การทำงานเป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายโอกาสการให้การเกื้อหนุนด้านการเงินแก่บุตรได้ดีที่สุดและความสัมพันธ์เป็นในทิศทางบวก สำหรับการช่วยเหลืองานบ้านและการดูแลหลาน ตัวแปรที่สามารถเป็นตัวกำหนดการช่วยเหลือดังกล่าวได้ดีที่สุด คือ ปัจจัยด้านสุขภาพซึ่งมีความสัมพันธ์ในทิศทางลบ เนื่องจากการช่วยงานบ้าน เช่น ซักผ้า กวาดบ้าน ทำอาหาร ฯลฯ และการดูแลหลานนั้นจำเป็นต้องใช้การเคลื่อนไหวทางร่างกายเป็นสำคัญ (Henretta et al., 2002) นอกจากนี้ปัจจัยด้านประชากรเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุทุกด้าน ได้แก่ เพศ และอายุ โดยผู้สูงอายุชายจะเป็นผู้ที่ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้สูงอายุหญิงจะเน้นการช่วยเหลือกิจกรรมภายในครอบครัว และการเกื้อหนุนทุกประเภทจะลดลงเมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้น (Gibson, 1996; Knodel et al., 2013; Lopata, 2002; Rossi & Rossi, 1990; Verbrugge & Chan, 2008)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยมีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนในครอบครัว หากผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ประเภทก็มีแนวโน้มที่จะให้ความช่วยเหลือแก่บุตรอย่างน้อย 1 ประเภท ในทางเดียวกันเมื่อผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ผู้สูงอายุก็จะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรกลับมาเช่นกัน โดยสอดคล้องกับการศึกษาในประเด็นใกล้เคียงกันนี้จากทั้งประเทศแถบยุโรปและเอเชีย ที่พบความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ (Boerner & Reinhardt, 2003; Grundy, 2005; Lee & Xiao, 1998; Liang, Krause, & Bennett, 2001; Litwin, 1998) นอกจากนี้จากผลการศึกษาข้างชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุและบุตรในสังคมไทยไม่นิยมแลกเปลี่ยนทรัพยากรในรูปแบบเดียวกัน

โดยผู้สูงอายุจะก่อหนี้บุตรในรูปแบบที่ไม่ใช้วัตถุ แต่จะให้บริการหรือเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆสำหรับบุตร (การช่วยเหลืองาน และการเลี้ยงดูหลาน) ในขณะที่สิ่งที่ผู้สูงอายุได้รับจากบุตรจะอยู่ในรูปแบบของวัตถุ คือ เงินและสิ่งของ (Frankenberg et al., 2002; Lee, Parish, & Willis, 1994) โดยผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการแลกเปลี่ยนการก่อหนี้ได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ **รูปแบบที่หนึ่ง** ถ้าผู้สูงอายุได้รับการก่อหนี้เป็นเงินหรือสิ่งของจากบุตร ผู้สูงอายุจะให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของการบริการ (การทำงานบ้านและการดูแลหลาน) มากกว่าที่จะให้เงินเหมือนกัน และ **รูปแบบที่สอง** หากผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากบุตร ผู้สูงอายุจะให้การก่อหนี้ในด้านการเงินมากกว่าการช่วยเหลือด้านอื่น (แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 26)

ตารางที่ 26 ตารางสรุปความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนการก่อหนี้ระหว่างผู้สูงอายุและบุตร

การให้การก่อหนี้ การได้รับการก่อหนี้	เศรษฐกิจ	ทำงานบ้าน	ดูแลหลาน
เศรษฐกิจ	-	+	+
สิ่งของ	-	+	+
การดูแล	+	-	-

ข้อจำกัดที่มีในการศึกษาบทนี้เป็นข้อจำกัดด้านข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาซึ่งมีทั้งหมด 3 ประเด็น โดยประเด็นแรกเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อคำถามเกี่ยวกับการก่อหนี้ ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร โดยข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 มีข้อคำถามการก่อหนี้ไม่ครบทุกประเภท ยังขาดข้อคำถามเกี่ยวกับการก่อหนี้ในประเภทอื่น เช่น มิติด้านอารมณ์และจิตใจ และมีติดการก่อหนี้ด้านสังคม นอกจากนี้ไม่มีข้อมูลการได้รับและการให้การก่อหนี้จาก/แก่บิดามารดาของบุตรแต่ละคน ดังนั้นจึงไม่สามารถแสดงผลได้ชัดเจนว่าผู้สูงอายุได้รับหรือให้การก่อหนี้แก่บุตรคนใดในกรณีที่ผู้สูงอายุมีบุตรมากกว่า 1 คน จึงเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุอาจจะได้รับการก่อหนี้จากบุตรคนหนึ่ง แต่ให้การก่อหนี้แก่บุตรอีกคนหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรทุกคนเท่านั้น

ประเด็นที่ 2 ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้เพียงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ไม่มีข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะส่วนบุคคลของบุตรในครัวเรือนที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้การก่อหนี้แก่บิดามารดาสูงอายุเพิ่มเติมได้ เช่น เพศ ระดับการศึกษา รายได้ เป็นต้น ซึ่งการขาด

ลักษณะของบุตรมาร่วมวิเคราะห์อาจทำให้ผลการศึกษาที่ได้เป็นการประมาณที่เกินจริง (overestimated) เนื่องด้วยลักษณะของผู้สูงอายุและบุตรส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อกัน เช่น หากผู้สูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจดี บุตรก็น่าจะมีแนวโน้มมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และส่งผลให้บุตรมีศักยภาพที่ให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาตนเองได้มากตามไปด้วย (Witvorapong, 2015) และประเด็นสุดท้าย เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแรงจูงใจของการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้น เนื่องจากยังขาดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของบุตรที่มีต่อผู้สูงอายุในเรื่องทั่วไป หรือข้อคำถามที่สะท้อนถึงความรัก ความกตัญญู ซึ่งเป็นข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่สามารถทำให้การวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนนี้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงแรงจูงใจหรือความคาดหวังของบุตรที่อยู่เบื้องหลังการให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาสูงอายุได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาคำนี้ไม่สามารถศึกษาในเชิงลึกถึงเหตุผลที่แท้จริงของการให้และได้รับการเกื้อหนุนในครั้งนี้ได้ การอธิบายถึงเหตุผลของการเกื้อหนุนกล่าวเป็นเพียงเหตุผลที่อยู่ภายใต้แนวคิดที่นำมาอธิบายในครั้งนี้เท่านั้น นอกจากนี้ข้อมูลเกี่ยวกับการเกื้อหนุนแต่ละประเภทที่นำมาใช้นั้นไม่สามารถแสดงได้ว่าผู้สูงอายุได้รับหรือให้การเกื้อหนุนดังกล่าวก่อนหรือหลัง จึงไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าการแลกเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นด้วยเหตุผลของการตอบแทนให้กันหรือไม่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบกับแนวคิดทั้ง 2 แนวคิดได้อย่างละเอียดมากขึ้น

บทที่ 5

รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร:

ผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุ

การศึกษาบทนี้เป็นการศึกษาตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 5 ที่ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นแนวคิดและสมมติฐานการวิจัย ส่วนที่ 2 แสดงข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา ส่วนที่ 3 นำเสนอผลการวิเคราะห์ระดับความสุขของผู้สูงอายุไทย ส่วนที่ 4 เป็นผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ และส่วนที่ 5 เป็นส่วนอภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

5.1 แนวคิดและสมมติฐานการวิจัย

หากพิจารณาตามแนวทางของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนที่สมดุลระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายมีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาก็มีความพยายามศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่สมดุลและระดับความสุขของทั้งผู้สูงอายุและบุตร (Antonucci & Akiyama, 1987; Ingersoll-Dayton & Antonucci, 1988; Maton, 1988; Rook, 1987; Stoller, 1985) โดยส่วนใหญ่ผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ผู้สูงอายุที่เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับการเกื้อหนุนจะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นเพียงแค่ผู้รับ หรือ ผู้ให้ฝ่ายเดียว ซึ่งผู้สูงอายุที่ได้รับฝ่ายเดียวจะรู้สึกว่าเป็นภาระของบุตร ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนอย่างเดียวจะรู้สึกว่าบุตรละเลยในการดูแลตนเอง ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่มีความสุข หรือมีความไม่สบายใจเพิ่มมากขึ้น (Davey & Eggebeen, 1998b; Lu & Argyle, 1992; McCulloch, 1990) และหากพิจารณาการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบทางเดียว คือ การที่ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ให้หรือผู้รับการเกื้อหนุนเพียงด้านเดียว ตามแนวคิดการแลกเปลี่ยนระบุว่า ผู้สูงอายุที่เป็นผู้รับการเกื้อหนุนเพียงอย่างเดียวจะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นผู้ให้เพียงด้านเดียว ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเรื่องความคาดหวังหรือบรรทัดฐานของสังคมที่มีค่านิยมให้บุตรต้องเป็นผู้ดูแลบิดามารดาเมื่อมีอายุมากขึ้น ซึ่งหากบุตรไม่ทำตามที่สังคมกำหนดบทบาทไว้ คือ ไม่ให้การเกื้อหนุนกับบิดามารดา ในขณะที่บิดามารดายังคงให้ความ

ช่วยเหลือบุตรอยู่ จะส่งผลให้ทั้งตัวผู้สูงอายุและบุตรมีความรู้สึกที่ไม่ดีทั้งคู่ ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานเพื่อเป็นกรอบการวิเคราะห์ของบทนี้ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัย (5.1): บิดามารดาสูงอายุที่เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นเพียงผู้รับ หรือ ผู้ให้เพียงฝ่ายเดียว หรือ ไม่มีการแลกเปลี่ยนเลย

5.2 ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการศึกษา

5.2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ในบทนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 และเนื่องจากผู้วิจัยใช้ตัวแปรการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุจากบทที่แล้วมาสร้างเป็นตัวแปรรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ผู้วิจัยจึงใช้เงื่อนไขเดียวกันในการคัดเลือกประชากรที่นำมาศึกษา และได้เพิ่มเงื่อนไขการเป็นผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองเข้ามา เนื่องจากข้อคำถามที่ใช้ในการวัดความสุขนั้นได้จำกัดการถามเฉพาะผู้ที่ตอบคำถามด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นประชากรที่คัดเลือกมาเพื่อศึกษาในประเด็นนี้ คือ ประชากรสูงอายุที่มีสถานภาพเคยสมรส มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คน เป็นผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง และตอบแบบสอบถามสมบูรณ์ในทุกข้อคำถามที่นำมาใช้วิเคราะห์

5.2.2 การนิยามศัพท์

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร หมายถึง การที่ทั้งผู้สูงอายุและบุตร มีการเกื้อหนุน/ช่วยเหลือในด้านต่างๆซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้แบ่งรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ออกเป็น 4 รูปแบบ (ตารางที่ 27) ได้แก่

- 1) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน หมายถึง การที่ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร
- 2) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรเพียงทางเดียว
- 3) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว หมายถึง การที่ผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพียงทางเดียว

4) การไม่มีการแลกเปลี่ยนฯ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร รวมทั้งผู้สูงอายุไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่บุตรด้วย

ตารางที่ 27 ตารางแสดงรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

รูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร	การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ	
	การได้รับการ เกื้อหนุน	การให้การ เกื้อหนุน
1. การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน	✓	✓
2. การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว	✓	X
3. การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว	X	✓
4. การไม่มีการแลกเปลี่ยนฯ	X	X

5.2.3 การนิยามตัวแปร และวิธีการวัด

5.2.3.1 ตัวแปรตาม: ความสุขของผู้สูงอายุ²²

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้คะแนนความสุขของผู้สูงอายุ เป็นการวัดการอยู่ดีมีสุขทางจิตใจของผู้สูงอายุ โดยเป็นการให้ผู้ที่สัมภาษณ์ประเมินตนเองว่าในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาตนเองมีความสุขในระดับใด ซึ่งให้ตอบระดับความสุขเป็นคะแนนจากคะแนนระดับความสุข 0-10 คะแนน โดย 0 คะแนน หมายถึง ไม่มีความสุขเลย ในขณะที่ 10 คะแนน หมายถึง มีความสุขมากที่สุด (แบบสอบถามข้อ OP125)

5.2.3.2 ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระที่เป็นตัวแปรหลักครั้งนี้ คือ รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร ซึ่งสร้างมาจากตัวแปร 2 ตัวจากบทที่แล้ว คือ ตัวแปรการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และตัวแปรการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาเพียงการมีการได้รับหรือการให้

²² ในการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 นอกจากมีข้อคำถามเรื่องความสุขของผู้สูงอายุแล้ว ยังมีแบบสำรวจสุขภาพจิตทั้งหมด 15 ข้อ ซึ่งแบ่งระดับภาวะสุขภาพจิตของผู้ตอบได้ 3 ระดับ คือ สุขภาพจิตต่ำกว่าคนทั่วไป สุขภาพจิตเท่ากับคนทั่วไป และสุขภาพจิตสูงกว่าคนทั่วไป (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ซึ่งสาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาความสุขเป็นตัวแปรตาม เนื่องจากเป็นตัวชี้วัดที่ง่ายต่อการนำมาใช้และเป็นคำตอบที่สามารถประเมินความรู้สึกโดยรวมที่มาจากทั้งสถานการณ์รอบตัวและความรู้สึกภายในของผู้ตอบ

เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงปริมาณ ความถี่ หรือมูลค่าของการเกื้อหนุนดังกล่าว โดยรูปแบบแลกเปลี่ยน การเกื้อหนุนในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 4 แบบ และมีวิธีการสร้างตัวแปร (ตารางที่ 28) ดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน สร้างขึ้นโดย มีเงื่อนไขว่าผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร (ตอบรหัส 1) อย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท และขณะเดียวกันได้ให้การเกื้อหนุนจากบุตร (ตอบรหัส 1) อย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท

2) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว สร้างจากเงื่อนไขว่าผู้ให้ สัมภาษณ์ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร (ตอบรหัส 1) อย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท แต่ไม่ให้การเกื้อหนุน แก่บุตรเลย (ตอบรหัส 0 ทั้งหมด)

3) การแลกเปลี่ยนฯ ที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว สร้างจากเงื่อนไขว่าผู้ให้ สัมภาษณ์ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร (ตอบรหัส 1) อย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภท แต่ไม่ได้รับการเกื้อหนุน จากบุตรเลย (ตอบรหัส 0 ทั้งหมด)

4) การไม่มีการแลกเปลี่ยนฯ สร้างจากเงื่อนไขว่าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้รับการ เกื้อหนุนจากบุตรและไม่ให้การเกื้อหนุนจากบุตรด้วย (ตอบรหัส 0 ทั้งหมด)

ตารางที่ 28 ตารางสรุปการสร้างตัวแปรรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุ กับบุตร (n=20,808)

รูปแบบการแลกเปลี่ยน การเกื้อหนุน ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร	วิธีการสร้างตัวแปร	ร้อยละ
ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้	ผู้สูงอายุได้รับ = 1, ผู้สูงอายุให้ = 1	91.8
ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว	ผู้สูงอายุได้รับ = 1, ผู้สูงอายุให้ = 0	4.6
ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว	ผู้สูงอายุได้รับ = 0, ผู้สูงอายุให้ = 1	3.4
ไม่มีการแลกเปลี่ยน	ผู้สูงอายุได้รับ = 0, ผู้สูงอายุให้ = 0	0.2

จากตารางที่ 28 พบว่าโดยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการ เกื้อหนุนจากบุตรพร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือบุตรด้วย ส่วนอีกเกือบร้อยละ 10 เป็นผู้สูงอายุที่มีการ แลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนเพียงทางเดียว โดยพบสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรฝ่าย เดียวสูงกว่าผู้ที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเพียงอย่างเดียวเล็กน้อย (ร้อยละ 4.6 เปรียบเทียบกับ ร้อยละ 3.4) ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนเลยมีเพียงร้อยละ 0.2 เท่านั้น

5.2.4 วิธีการวิเคราะห์

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรกับความสุขของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุ (Multiple Regression Analysis) ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมกับระดับของตัวแปรตามในแบบจำลองนี้ คือ คะแนนความสุขของผู้สูงอายุที่มีค่าระหว่าง 0-10 คะแนน โดยมีสมการการวิเคราะห์ ดังนี้

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \epsilon$$

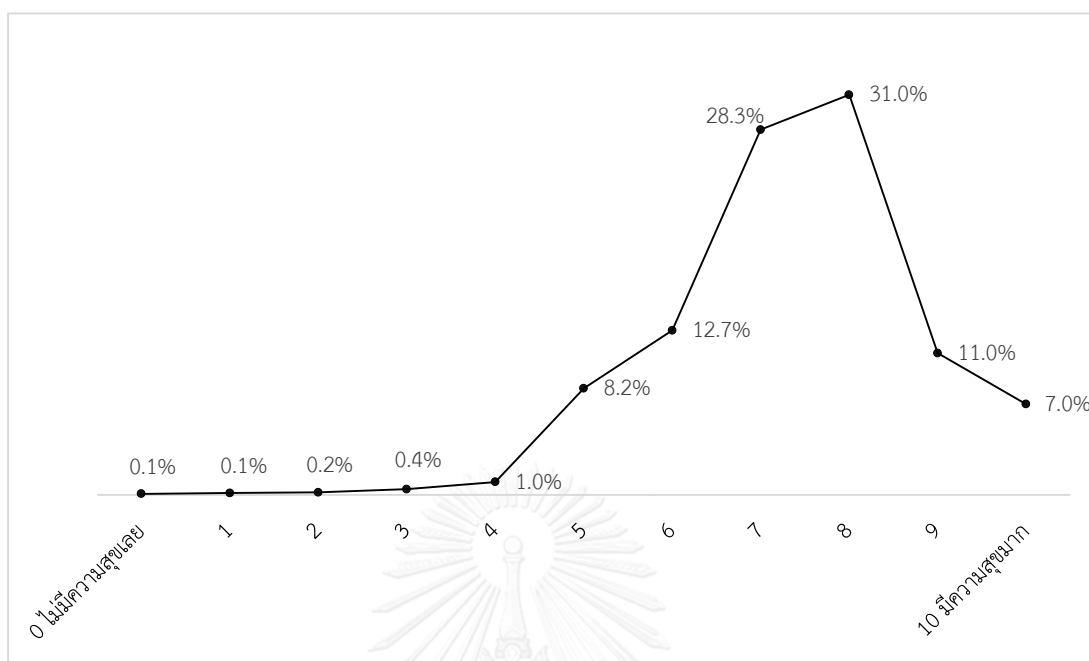
เมื่อ	β_0	คือ จุดตัดแกนหรือค่าคงที่ของ Y เมื่อ X_k เท่ากับ 0
	β_k	คือ ค่าสัมประสิทธิ์หรือความชันของเส้นตรง แสดงถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X_k เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย โดยที่ตัวแปรอิสระอื่นคงที่
	X_k	คือ ตัวแปรอิสระของการศึกษาครั้งนี้
	ϵ	คือ ความคลาดเคลื่อนอื่นในแบบจำลอง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าว ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 แบบจำลอง โดยแบบจำลองที่ 1 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุในระดับสองตัวแปร และสำหรับแบบจำลองที่ 2 ผู้วิจัยได้เพิ่มตัวแปรควบคุมทั้งหมด 4 ปัจจัยเพื่อหาความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนและความสุขของผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านประชากร 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม 3) ปัจจัยด้านครอบครัว และ 4) ปัจจัยด้านสุขภาพ

5.3 ระดับความสุขของผู้สูงอายุไทย

จากคะแนนความสุข 0-10 คะแนนที่ให้ผู้ตอบประเมินระดับความสุขของตนเองในช่วง 3 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ (แผนภูมิที่ 3) พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขโดยเฉลี่ยเท่ากับ 7.38 คะแนน และมีคะแนนมัธยฐานเท่ากับ 7 คะแนน ซึ่งจัดว่าอยู่ในเกณฑ์คะแนนที่ค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุที่ประเมินตนเองว่าไม่มีความสุขเลย (0 คะแนน) มีเพียงร้อยละ 0.1 เท่านั้น ในขณะที่ร้อยละ 7 ของผู้สูงอายุประเมินตนเองว่ามีความสุขมากที่สุด (10 คะแนน) ผู้สูงอายุ 1 ใน 10 ให้คะแนนความสุขไม่ถึงครึ่งหนึ่ง (5 คะแนน) และผู้สูงอายุที่ให้คะแนนระหว่าง 6-7 คะแนน และ 8-9 คะแนนมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 41.0 และร้อยละ 41.9 ตามลำดับ)

แผนภูมิที่ 3 การกระจายร้อยละคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ (n=20,808)

เมื่อจำแนกคะแนนความสุขโดยเฉลี่ยตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในตารางที่ 29 พบว่า ผู้สูงอายุชายมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุหญิง โดยคะแนนความสุขนี้จะลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น จาก 7.46 คะแนนในอายุ 60-69 ปี เหลือ 7.07 คะแนนในกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป และผู้สูงอายุที่กำลังสมรสจะเป็นกลุ่มที่มีคะแนนความสุขสูงที่สุด โดยสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่า จะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่า กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่ทำงานในรอบปีที่ผ่านมาจะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน และคะแนนความสุขนี้จะแปรผันตามรายได้ที่เพิ่มขึ้น ยิ่งมีรายได้สูงคะแนนความสุขก็จะเพิ่มขึ้น รวมถึงผู้ที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญก็มีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับอีกด้วย นอกจากนี้ คะแนนความสุขจะเพิ่มขึ้นตามการศึกษาที่สูงขึ้นเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีคะแนนความสุขที่สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาดำกว่า โดยผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเมืองจะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท

ตารางที่ 29 คะแนนความพึงพอใจของผู้สูงอายุจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ
(n=20,518)

ปัจจัย	คะแนน ความพึงพอใจ	ปัจจัย	คะแนน ความพึงพอใจ
ปัจจัยด้านประชากร		ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม (ต่อ)	
เพศ		การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ	
ชาย	7.45	ได้รับ	7.89
หญิง	7.32	ไม่ได้รับ	7.34
อายุ (ปี)		ระดับการศึกษา	
60-69 ปี	7.46	ไม่ได้รับการศึกษา	7.14
70-79 ปี	7.31	ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	7.17
80 ปีขึ้นไป	7.07	ระดับประถมศึกษาขึ้นไป	7.42
สถานภาพสมรส		เขตที่อยู่อาศัย	
กำลังสมรส	7.44	เมือง	7.50
หม้าย	7.26	ชนบท	7.33
หย่า/แยก	7.34	ปัจจัยด้านครอบครัว	
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม		จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)	
การทำงานในรอบปีที่ผ่านมา		1-2 คน	7.43
ทำงาน	7.50	3-4 คน	7.40
ไม่ทำงาน	7.28	5 คนขึ้นไป	7.30
รายได้ต่อปี (บาท)		ลักษณะการอยู่อาศัย	
ต่ำกว่า 10,000 บาท	7.06	อาศัยอยู่กับบุตร	7.41
10,000–29,999 บาท	7.24	ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร	7.35
30,000–49,999 บาท	7.36	ปัจจัยด้านสุขภาพ	
50,000 บาทขึ้นไป	7.66	ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวัน	
		ไม่มีข้อจำกัดเลย	7.50
		มีอย่างน้อย 1กิจกรรม	7.11

ปัจจัยด้านครอบครัวจากตารางที่ 29 พบว่า หากผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรก็จะทำให้มีความสุขสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร แต่ปัจจัยเรื่องจำนวนบุตรที่มีชีวิตให้ผลที่น่าสนใจ กล่าวคือ ยิ่งผู้สูงอายุมีบุตรมากกลับทำให้ผู้สูงอายุมีคะแนนความพึงพอใจลดลง โดยผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่มีบุตรเพียง 1-2 คน จะมีคะแนนความพึงพอใจ 7.43 คะแนน แต่คะแนนจะลดลงเหลือ

7.30 คะแนนหากผู้สูงอายุมีบุตรตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป และคะแนนความสุขจะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเมื่อจำแนกตามภาวะสุขภาพ โดยผู้สูงอายุที่ไม่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเองจะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้ที่มีข้อจำกัดอย่างน้อย 1 กิจกรรม (7.50 คะแนนเปรียบเทียบกับ 7.11 คะแนน)

5.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ตามปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสุขของผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัจจัยรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร และปัจจัยควบคุม (ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสุขภาพ) มีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

ตารางที่ 30 ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ออกเป็น 2 แบบจำลอง เพื่อศึกษาอิทธิพลของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่มีต่อคะแนนความสุขของผู้สูงอายุเพียงคู่เดียวในแบบจำลองที่ 1 และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอิทธิพลดังกล่าวเมื่อเพิ่มปัจจัยควบคุม 4 ปัจจัยไปในแบบจำลองที่ 2 โดยแบบจำลองที่ 1 ที่นำเสนอผลการวิเคราะห์การถดถอยอย่างง่ายระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนและคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ พบว่า รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคะแนนความสุขของผู้สูงอายุมีเพียง 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว และรูปแบบที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว โดยจากผลการวิเคราะห์พบว่าผู้สูงอายุที่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าวมีคะแนนความสุขต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้การเกื้อหนุน (ค่า $\beta = -0.316$ และ ค่า $\beta = -0.187$ ตามลำดับ) โดยที่ไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าวในผู้สูงอายุที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนเกิดขึ้น และหากเปรียบเทียบรูปแบบการเกื้อหนุนแบบทางเดียว พบว่า ในแบบจำลองที่ 1 ที่ยังไม่ได้มีการควบคุมปัจจัยอื่นให้คงที่ รูปแบบการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุเป็นฝ่ายให้การเกื้อหนุนฝ่ายเดียวเป็นรูปแบบที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากกว่ารูปแบบการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุเป็นฝ่ายรับการเกื้อหนุนฝ่ายเดียว

ภายหลังจากการควบคุมปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสุขภาพในแบบจำลองที่ 2 (ตารางที่ 30) ยังคงพบรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนและความสุขของผู้สูงอายุเช่นเดียวกับแบบจำลองที่ 1 ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบแบบทางเดียว คือ ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ได้รับ หรือ ผู้ให้การเกื้อหนุนเพียงด้านเดียวมีคะแนนความสุขต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนแบบทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ในแบบจำลองนี้มีการเปลี่ยนแปลงของขนาดความสัมพันธ์ในรูปแบบของการเกื้อหนุนแบบทางเดียวทั้ง 2 รูปแบบ²³ กล่าวคือ รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบผู้สูงอายุเป็นผู้ได้รับฝ่ายเดียวมีการเพิ่มขึ้นของขนาดความสัมพันธ์ (จากค่า $\beta = -0.316$ ในแบบจำลองที่ 1 เพิ่มขึ้นเป็น -0.115 ในแบบจำลองที่ 2) โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.001 ไม่เปลี่ยนแปลง ในขณะที่รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแบบที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียวกลับพบขนาดความสัมพันธ์ที่ลดลง (จากค่า $\beta = -0.187$ ในแบบจำลองที่ 1 ลดเป็น -0.318 ในแบบจำลองที่ 2) แต่ระดับนัยสำคัญทางสถิติไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของขนาดความสัมพันธ์นี้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนทิศทางการสัมพันธ์ของรูปแบบการเกื้อหนุน 2 รูปแบบนี้ คือ หลังจากควบคุมปัจจัยทุกปัจจัยให้คงที่แล้ว พบว่า รูปแบบของการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนฝ่ายเดียวกลับส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากกว่ารูปแบบการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียวแทน

จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกับความสุขของผู้สูงอายุ จากทั้ง 2 แบบจำลองสามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่ทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมีแนวโน้มที่จะมีความสุขสูงกว่าการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนรูปแบบอื่น โดยเฉพาะการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ให้การเกื้อหนุนหรือได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรฝ่ายเดียว ซึ่งให้ผลที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ตามแนวทางของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ที่ระบุว่า การแลกเปลี่ยนที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีความสุขของผู้สูงอายุ โดยมีการศึกษาจำนวนมากที่สนับสนุนข้อค้นนี้ เช่น Antonucci and Akiyama (1987), Ingersoll-

²³ ขนาดความสัมพันธ์ของรูปแบบการเกื้อหนุนแบบทางเดียว คือ รูปแบบการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว และรูปแบบการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในแบบจำลองที่ 2 หลังจากที่ผู้วิจัยเพิ่มตัวแปรในปัจจัยด้านประชากรเข้าไปที่ละตัวแปรในแบบจำลอง ได้แก่ ตัวแปรเพศ อายุ และสถานภาพสมรส ตามลำดับ

Dayton and Antonucci, (1988), Maton (1988), Rook (1987), Stoller (1985), Lou (2010), Hsu (2007) และ Chen and Silverstein (2000) เป็นต้น นอกจากนี้ แม้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีบรรทัดฐานหรือค่านิยมที่ให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุ บุตรถูกคาดหวังจากสังคมให้มีหน้าที่ที่ต้องดูแลเกื้อหนุนบิดามารดาของตนเอง แต่ในความเป็นจริงความช่วยเหลือของบุตรในบางครั้งอาจจะมีมากเกินไปเกินกว่าที่ผู้สูงอายุต้องการ ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกไม่สบายใจ และคิดว่าตนเองเป็นภาระของบุตร (Coyne et al., 1988; Lawton et al., 1994) และในทางเดียวกัน หากบิดามารดาสูงอายุต้องเป็นฝ่ายเกื้อหนุนบุตรโดยที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือใดจากบุตรเลย ก็อาจทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถูกละเลย ไม่ได้ได้รับความสนใจและใส่ใจจากบุตร นำมาซึ่งความสุขที่ลดลงตามมา (Davey & Eggebeen, 1998b; Lu & Argyle, 1992; McCulloch, 1990)

นอกจากปัจจัยรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนแล้ว ผู้วิจัยยังเพิ่มปัจจัยส่วนบุคคลมาเป็นตัวแปรควบคุมในแบบจำลองที่ 2 โดยมีผลการศึกษาแต่ละปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยด้านประชากร

จากตารางที่ 30 พบว่าปัจจัยด้านประชากรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับคะแนนความสุขของผู้สูงอายุมี 2 ตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรอายุ และสถานภาพสมรส โดยอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นมีแนวโน้มมีความสุขเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งความสัมพันธ์นี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ Steptoe, Deaton and Stone (2014) ที่พบรูปแบบความสัมพันธ์นี้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศที่มีสถานะเศรษฐกิจที่ดี เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในยุโรปบางประเทศ โดยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างความสุขกับอายุที่พบเป็นลักษณะรูปตัวยู (U-shaped) โดยวัยแรงงานจะเป็นวัยที่มีความสุขน้อยที่สุด ส่วนวัยเด็กและวัยสูงอายุจะเป็นวัยที่มีความสุขมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องด้วยวัยกลางคนหรือวัยแรงงานเป็นช่วงเวลาที่คนทุ่มเทให้กับการทำงาน สร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคง ทำให้เกิดความกดดัน การวิตกกังวล คิดมาก และความเครียด ซึ่งภาวะดังกล่าวเป็นการสะสมความรู้สึกด้านลบส่งผลต่อการทำให้ไม่มีความสุขในชีวิต แต่เมื่อพ้นช่วงวัยดังกล่าวแล้ว อารมณ์ความรู้สึกด้านลบจะลดลง และส่งผลให้มีความสุขเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ (Carstensen, Fung, & Charles, 2003; Steptoe et al., 2014) แต่อย่างไรก็ตาม บางการศึกษาที่พบผลที่แตกต่างกัน เช่น การศึกษาของ Stone, Schwartz, Broderick and Deaton (2010) ที่พบว่าอายุมีความสัมพันธ์ทาง

ลบต่อความสุข ซึ่งให้เหตุผลว่า อายุที่เพิ่มมากขึ้นเป็นปัจจัยที่ทำให้สุขภาพร่างกายมีการเสื่อมถอย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง จำเป็นต้องพึ่งพาบุตรหลานมากขึ้น นอกจากนี้การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการทำประโยชน์เพื่อสังคมก็ลดลง ทำให้รู้สึกเหงาและรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า

เมื่อพิจารณาปัจจัยสถานภาพสมรส ผลการศึกษาพบว่า เมื่อควบคุมปัจจัยอื่นคงที่แล้ว ผู้สูงอายุที่เป็นหม้ายมีคะแนนความสุขต่ำกว่าผู้สูงอายุที่กำลังสมรส นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่หย่า/แยกก็มีคะแนนความสุขต่ำกว่าผู้สูงอายุที่กำลังสมรสเช่นเดียวกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสกำลังสมรสมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ Hawkins and Booth (2005), Himmelfarb (1984), Jang (2009), Lucas (2007), Prigerson (2000), Ross (1995) และ Blanchflower and Oswald (2004) ทั้งนี้เนื่องมาจากคู่สมรสถือว่าเป็นแหล่งเกื้อหนุนที่สำคัญของผู้สูงอายุ การมีคู่สมรสสามารถเป็นหลักประกันทางด้านเศรษฐกิจได้ มีคนที่มาแบ่งปันเงิน สิ่งของ รวมถึงแบ่งปันอารมณ์ความรู้สึกซึ่งกันและกัน หากมีความเครียดหรือความไม่สบายใจเกิดขึ้น ก็มีคนที่สามารถพูดคุย ปรับทุกข์ ให้คำปรึกษา หรือให้กำลังใจ ทำให้คลายความรู้สึกในทางลบลงได้ (Frey & Stutzer, 2002; Kim & McKenry, 2002; Schoeni, 1995; Turrell & Mathers, 2000) แต่ประเด็นที่ควรคำนึงถึง คือ หากคู่สมรสที่อยู่ด้วยนั้นมีภาวะทุพพลภาพหรือช่วยเหลือตนเองไม่ได้ อาจนำมาซึ่งความสุขที่ลดลงทั้งต่อตนเองและคู่สมรสก็เป็นได้ (Population Reference Bureau, 2015)

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจกับความสุขของผู้สูงอายุในแบบจำลองที่ 2 พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทุกตัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่ทำงานในรอบปีที่ผ่านมาามีคะแนนความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน สำหรับตัวแปรรายได้ ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุยังมีรายได้สูง ยิ่งมีคะแนนความสุขที่เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย (ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี) โดยคะแนนความสุขจะเพิ่มขึ้นในทุกช่วงของรายได้ที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้บำเหน็จ/บำนาญก็ถือเป็นรายได้แหล่งหนึ่งของผู้สูงอายุ โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับบำเหน็จ/บำนาญจะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับ 0.433 คะแนน (ค่า Beta เท่ากับ 0.433) ซึ่งพบความสัมพันธ์ดังกล่าวทั้งหมดที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 จากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจกับความสุขของผู้สูงอายุในตารางที่ 30

สามารถกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางการเงินดี มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า โดยสอดคล้องกับการศึกษาจำนวนมาก เช่น Diener and Biswas-Diener (2002), Furnham and Argyle (1998), Bilgic (1998), Howard and Frink (1996), Osberg et al. (1987), Pinqart and Sorensen (2000) เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีรายได้ดีแล้ว สามารถนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานหรือตามความจำเป็นในชีวิตประจำวัน รวมถึงความต้องการอื่นที่เกิดขึ้น เช่น ใช้ในกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความสุขสนาน ผ่อนคลาย และเกิดความบันเทิง รวมถึงใช้จ่ายเงินเพื่อดูแลสุขภาพในยามเจ็บป่วย หรือเพื่อเสริมสร้างให้สุขภาพแข็งแรง เพราะฉะนั้นนอกเหนือจากความสุขหรือการมีสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ยังน่าจะส่งผลทางบวกต่อสุขภาพกายของผู้สูงอายุอีกด้วย (Mayer, 1998)

นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความสุขกับปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา และเขตที่อยู่อาศัย พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนความสุขของผู้สูงอายุอย่างมีระดับนัยสำคัญที่ 0.001 กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงกว่าจะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่จบการศึกษาระดับต่ำกว่า โดยผู้สูงอายุที่จบการศึกษาดั้งแต่ระดับประถมศึกษาขึ้นไปมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ศึกษา 0.129 คะแนน (ค่า Beta เท่ากับ 0.129) โดยมีการศึกษามากมายที่สนับสนุนข้อค้นพบนี้ เช่น Osberg et al. (1987), Pinqart and Sorensen (2000), Rogers (1991), Sidik, Zulkefli and Ahah (2003) ทั้งนี้เพราะ การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลความคิด ความรู้สึก และการตัดสินใจ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิตของตนเอง ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาที่ดีมีแนวโน้มที่จะหาแนวทางแก้ปัญหา หรือมีแนวคิดในการจัดการอารมณ์ความรู้สึกได้ดีกว่า นอกจากนั้นยังมีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตของตนเอง (Sidik et al., 2003) และเมื่อมีการศึกษาที่ดีย่อมเกี่ยวโยงถึงสถานะทางเศรษฐกิจ ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีโอกาสในการหางานทำและมีรายได้ที่ดีตามมา (Kotler et al., 2008)

ปัจจัยเขตที่อยู่อาศัยก็มีความสัมพันธ์ต่อความสุขของผู้สูงอายุเช่นกัน โดยผลจากตารางที่ 30 พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Phillips and Yeh (1999) และ Phillips, Siu, Yeh and Cheng (2004) ที่อธิบายว่า ความสุขของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเชื่อมโยงกับการเข้าถึงบริการ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถตอบสนองความต้องการและความ

จำเป็นของผู้สูงอายุได้ เช่น สถานพยาบาล โรงพยาบาล สถานที่ราชการสำคัญต่างๆ รวมไปถึงสถานที่พักผ่อน นอกจากนี้ยังสามารถนำประเด็นของการย้ายถิ่นของบุตรมาอธิบายเพิ่มเติมได้ ซึ่งการที่บุตรย้ายออกจากภูมิลำเนาเดิมเพื่อมาอาศัยอยู่ในเมือง ทำให้ผู้สูงอายุที่ยังอาศัยอยู่ในเขตชนบทมีความสุขโดยรวมลดลงเนื่องจากอาจต้องใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังโดยไม่มีบุตรอยู่ด้วย

ปัจจัยด้านครอบครัว

ลักษณะของครอบครัวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุโดยตรง จากผลการศึกษาในแบบจำลองที่ 2 พบว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่รวมกันกับบุตรมีคะแนนความสุขต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่ด้วย (ค่า Beta เท่ากับ -0.041) โดยพบความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.001 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Burr and Mutchler (2007), Chen and Short (2008), Gierveld, Dykstra and Schenk (2012), Lye (1996) และ Silverstein and Bengtson (1997) ที่พบว่าลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งบุตรสามารถเป็นแหล่งทรัพยากรที่จะมาเกื้อหนุนบิดามารดาสูงอายุได้ ทั้งด้านการเงิน สิ่งของ อารมณ์ความรู้สึก รวมถึงการดูแลเมื่อยามเจ็บป่วย (Knodel et al., 2013; Meggiolaro & Ongaro, 2013) ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอุ่นใจ และปลอดภัยมากขึ้นเมื่อมีบุตรอยู่ใกล้ๆ นอกจากนี้การมีบุตรอาศัยอยู่ด้วยกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของบุตร เช่น การช่วยทำงานบ้าน การช่วยเหลือหลาน เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครัวเรือนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ยังสามารถทำประโยชน์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้ เป็นการเพิ่มความสุขให้กับผู้สูงอายุทางอ้อม (Lowenstein et al., 2007) อย่างไรก็ตามกลับไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรที่มีชีวิตกับความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งการศึกษาของ Ibitoye and Olutobi (2015) ให้ผลไปในทางเดียวกัน ซึ่งได้ให้เหตุผลว่าจำนวนบุตรนั้นไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ถึงปริมาณการช่วยเหลือหรือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากขึ้น เพราะผู้สูงอายุอาจจะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในครอบครัวหรือจากแหล่งอื่นมากกว่า นอกจากนี้การมีบุตรจำนวนมากหรือน้อยอาจไม่สำคัญเท่ากับระยะห่างระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรที่หากได้อาศัยอยู่รวมกันกับบุตร มีการเกื้อหนุนและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน ย่อมส่งผลทางบวกต่อความสุขทั้งผู้สูงอายุและบุตรมากกว่าการที่ต้องอยู่ห่างจากบุตรหรือไม่มีบุตรคอยดูแล

ปัจจัยด้านสุขภาพ

สุขภาพกายสามารถสะท้อนถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในบั้นปลายของชีวิตของคนทั่วโลก (UN Sustainable Development Solutions Network, 2013) การมีสุขภาพกายที่ไม่ดีหรือการมีโรคเรื้อรังย่อมส่งผลกระทบต่อความสุขที่ลดลงตามไปด้วย (Population Reference Bureau, 2015) จากตารางที่ 30 ก็ให้ผลที่สอดคล้องกับข้อความข้างต้น โดยเมื่อผู้วิจัยวัดภาวะสุขภาพโดยใช้จำนวนข้อจำกัดของความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน พบว่า ยิ่งผู้สูงอายุมีจำนวนข้อจำกัดดังกล่าวมากเท่าไร จะยิ่งมีความสุขลดลงมากเท่านั้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า เมื่อควบคุมปัจจัยทุกปัจจัยให้คงที่แล้ว ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายที่ดีจะมีความสุขมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Gwozdz and Sousa-Poza (2010), Greenfield and Marks (2007) และ Rowe and Kahn (1987) ทั้งนี้เนื่องมาจาก การมีสุขภาพกายที่ไม่ดีก็นำมาซึ่งความรู้สึกหงุดหงิดรำคาญใจ เกิดความเครียด หรือความรู้สึกท้อแท้ ไม่มีคุณค่าในชีวิต เห็นค่าของตนเองลดลง ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขในบั้นปลายชีวิตลดลง

ตารางที่ 30 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการ
เกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ
(n=20,518)

ปัจจัย	คะแนนความสุข	
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2
รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร		
(กลุ่มอ้างอิง: ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน)		
ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว	-0.316*** (0.047)	-0.115*** (0.047)
ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว	-0.187*** (0.054)	-0.318*** (0.054)
ไม่มีการแลกเปลี่ยน	-0.077 (0.211)	-0.068 (0.206)
ปัจจัยด้านประชากร		
เพศหญิง (กลุ่มอ้างอิง: เพศชาย)		0.003 (0.021)
อายุ (ปี)		0.002* (0.002)
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: กำลังสมรส)		
หม้าย		-0.037* (0.023)
หย่า/แยก		-0.096* (0.060)

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ***นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 34 (ต่อ)

ปัจจัย	คะแนนความสุข	
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม		
ทำงานในปีที่ผ่านมา (กลุ่มอ้างอิง:ไม่ได้ทำงาน)		0.080*** (0.023)
รายได้ต่อปี (กลุ่มอ้างอิง: ต่ำกว่า 10,000 บาท)		
10,000 – 29,999 บาท		0.131*** (0.029)
30,000 – 49,999 บาท		0.211*** (0.031)
50,000 บาทขึ้นไป		0.423*** (0.030)
ได้รับบำเหน็จ/บำนาญ (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้รับ)		0.433*** (0.041)
ระดับการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้ศึกษา)		
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา		0.008 (0.050)
ระดับประถมศึกษาขึ้นไป		0.129*** (0.031)
เขตเมือง (กลุ่มอ้างอิง: เขตชนบท)		0.110*** (0.022)
ปัจจัยด้านครอบครัว		
จำนวนบุตรที่มีชีวิต (คน)		-0.002 (0.005)
ลักษณะการอยู่อาศัย (กลุ่มอ้างอิง: อาศัยอยู่กับบุตร)		
ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร		-0.104*** (0.020)
ปัจจัยด้านสุขภาพ		
จำนวนข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวัน		-0.154*** (0.007)
Constant	7.399*** (0.010)	6.984*** (0.124)
R Square	0.003	0.062

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ***นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

หากพิจารณาเพิ่มเติมถึงคะแนนความสุขเฉลี่ยของผู้สูงอายุที่จำแนกตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรเปรียบเทียบการวิเคราะห์ในระดับสองตัวแปรและระดับหลายตัวแปรหลังจากควบคุมตัวแปรอิสระทั้งหมด โดยมีสมการวิเคราะห์ ดังนี้

ระดับสองตัวแปร: คะแนนความสุข (\hat{Y}) = $\beta_0 + \beta_1$ (รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน) + ϵ

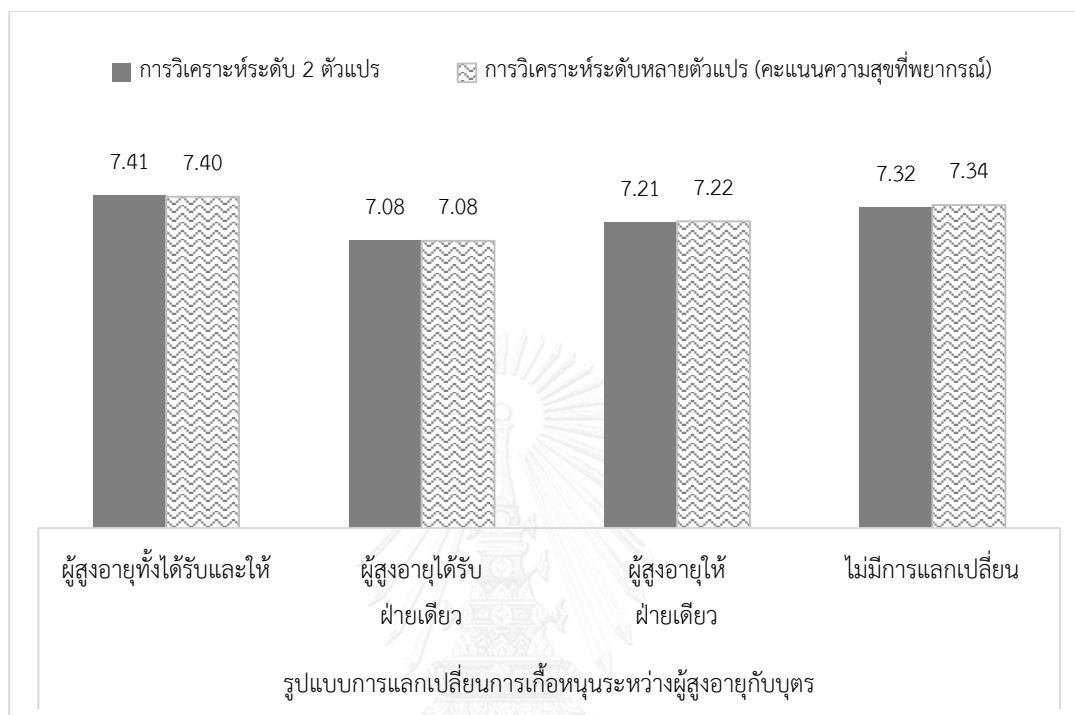
ระดับหลายตัวแปร²⁴: คะแนนความสุขที่พยากรณ์ (\hat{Y}) = $\beta_0 + \beta_1$ (รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน) + β_2 (การทำงานในรอบปีที่ผ่านมา) + β_3 (รายได้) + β_4 (การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ) + β_5 (เขตที่อยู่อาศัย) + β_6 (ระดับการศึกษา) + β_7 (การอยู่อาศัยกับบุตร) + β_8 (ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวัน) + ϵ

เมื่อ	β_0	คือ จุดตัดแกนหรือค่าคงที่ของ Y เมื่อ X_k เท่ากับ 0
	$\beta_{1,2,\dots,8}$	คือ ค่าสัมประสิทธิ์หรือความชันของเส้นตรง แสดงถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X_k เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย โดยที่ตัวแปรอิสระอื่นคงที่
	X_k	คือ ตัวแปรอิสระของการศึกษารุ่นนี้
	ϵ	คือ ความคลาดเคลื่อนอื่นในแบบจำลอง

จากแผนภูมิที่ 4 พบว่า คะแนนความสุขเฉลี่ยของผู้สูงอายุในการวิเคราะห์ระดับสองตัวแปร และภายหลังจากการควบคุมตัวแปรอื่นแล้วแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยผู้สูงอายุที่ทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนมีคะแนนความสุขโดยเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ผู้สูงอายุที่ไม่มีการแลกเปลี่ยน ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรฝ่ายเดียว โดยผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนแต่ไม่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรเลยมีคะแนนความสุขโดยเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งจากผลดังกล่าวอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการแลกเปลี่ยนที่สมดุล ในที่นี้รวมผู้สูงอายุทั้งที่ทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน และผู้สูงอายุทั้งที่ไม่ได้รับและไม่ได้อะไร จะมีคะแนนความสุขสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการเกื้อหนุนเพียงด้านเดียว ไม่ว่าจะเป็นการได้รับ หรือการให้การเกื้อหนุนแต่เพียงฝ่ายเดียว

²⁴ สำหรับการพยากรณ์คะแนนความสุขระดับหลายตัวแปร ผู้วิจัยจะนำเฉพาะตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 กับคะแนนความสุขเพื่อแทนค่าในสมการเท่านั้น

แผนภูมิที่ 4 คะแนนความพึงพอใจของผู้สูงอายุจำแนกตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในการวิเคราะห์ระดับสองตัวแปรและหลายตัวแปร (n=20,808)

5.5 อภิปรายผลและข้อจำกัดของการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาความสัมพันธ์ของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในครอบครัวที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน 2) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว 3) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว และ 4) ไม่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนเลย ซึ่งทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเป็นทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการตั้งสมมติฐานและการอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้น ทฤษฎีได้ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุเป็นทั้งผู้ได้รับและผู้ให้ คือ หากผู้สูงอายุและบุตรต้องมีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก็จะนำมาซึ่งการมีความอยู่ดีมีสุขด้านจิตใจของทั้ง 2 ฝ่ายมากกว่าการแลกเปลี่ยนรูปแบบอื่น (Antonucci, 1990a; Dowd, 1975; Ingersoll-Dayton & Antonucci, 1988; Maton, 1988; Rook, 1987; Stoller, 1985; Walster et al., 1978)

โดยจากผลการวิเคราะห์ภายหลังการควบคุมด้วยปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม ครอบครัว และสุขภาพแล้วก็ให้ผลยืนยันตามทฤษฎีดังกล่าว กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่ทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่ได้รับหรือให้การเกื้อหนุนเพียงฝ่ายเดียว จากข้อค้นพบนี้เป็นข้อยืนยันได้ว่าการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยการที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร และในขณะเดียวกันผู้สูงอายุได้ให้ความช่วยเหลือแก่บุตรก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุไทย ซึ่งแม้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญและคุณค่าต่อผู้สูงอายุมาก เห็นได้จากบรรทัดฐานเรื่องความกตัญญูที่ฝังรากลึกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บุตรถูกคาดหวังจากสังคมให้มีหน้าที่ที่ต้องดูแล เกื้อหนุนบิดามารดาของตนเองให้มากที่สุด แต่ในความเป็นจริงบิดามารดาสูงอายุอาจไม่ได้มีความต้องการหรือความจำเป็นที่ต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุตรเพียงฝ่ายเดียว เพราะฉะนั้นในบางครั้งบิดามารดาสูงอายุอาจมีความรู้สึกไม่สบายใจ และคิดว่าตนเองเป็นภาระของบุตร (Coyne et al., 1988; Lawton et al., 1994) แต่ในกรณีที่บุตรไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเลย แต่ผู้สูงอายุเองกลับต้องเป็นฝ่ายช่วยเหลือบุตรด้านเดียว ก็นำมาซึ่งความรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้รับความสนใจ รู้สึกถูกละเลยจากบุตรก็เป็นได้ (Davey & Eggebeen, 1998b; Lu & Argyle, 1992; McCulloch, 1990) นอกจากนี้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์ต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยผลการวิเคราะห์ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี และมีสุขภาพที่แข็งแรง สามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ด้วยตนเอง ก็มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะตรงกันข้าม

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่พบระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกับความสุขของผู้สูงอายุนี้ อาจไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แท้จริง แม้ผลการศึกษาระบุว่าการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากกว่ารูปแบบอื่น แต่ในขณะเดียวกัน หากผู้สูงอายุมีความรู้สึกดีหรือความรู้สึกทางบวกกับบุตรก็มีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะให้ความช่วยเหลือแก่บุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่รู้สึกไม่ดีต่อบุตร ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรก็เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลกระทบต่อความสุขจากการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่แตกต่างกัน หากผู้สูงอายุกับบุตรมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ก็อาจนำมาซึ่งความรู้สึกที่ดีที่อยากจะให้การเกื้อหนุนต่อกัน เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าปัจจัยใดเป็นเหตุและปัจจัยใดเป็นผลในทุกกรณีซึ่งถือเป็นข้อจำกัดที่ผู้วิจัยพบในการศึกษาครั้งนี้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของบุตรมาวิเคราะห์ร่วมด้วย เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในประเทศไทย ทั้งในเชิงบริบท ปัจจัยกำหนด และผลกระทบที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งวิธีการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณโดยนำข้อมูลที่สำนักงานสถิติแห่งชาติได้เก็บรวบรวมไว้แล้วมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยในแต่ละข้อ ซึ่งข้อมูลชุดหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาประเด็นการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรครั้งนี้ มาจากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 ซึ่งนำมาใช้วิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการได้รับและให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนกับความสุขของผู้สูงอายุ นอกจากนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลในหลายช่วงเวลาการศึกษาเพิ่มเติมอีก 4 ชุด ได้แก่ 1) โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2529 2) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2537 3) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2545 และ 4) โครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557 นอกจากนี้ผู้วิจัยเพิ่มการวิเคราะห์แนวโน้มในประเด็นการเกื้อหนุนจากผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตจากข้อมูลโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ พ.ศ.2554 อีกด้วย

ในบทนี้แบ่งการสรุปผลออกเป็น 2 หัวข้อสำคัญ คือ หัวข้อแรกเป็นการสรุปผลการศึกษาทั้งหมด และหัวข้อที่ 2 คือ ข้อเสนอแนะ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายพร้อมด้วยข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคตต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

การสรุปผลในส่วนนี้ ประกอบไปด้วย สถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของ

ผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภท และผลกระทบของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ

6.1.1 สถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในสังคมไทย

การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจำกัดประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีบุตรที่มีชีวิตอย่างน้อย 1 คน โดยผู้วิจัยแบ่งการเกื้อหนุนออกเป็น 2 มิติ คือ มิติการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ประกอบไปด้วย การได้รับเงิน สิ่งของ และการดูแลจากบุตร และมิติของการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ประกอบไปด้วย การให้เงิน การช่วยเหลือทำงานบ้าน และการช่วยเหลือหลาน ซึ่งจากข้อมูล 5 ช่วงเวลาในระยะเวลาเกือบสามทศวรรษ บุตรยังคงมีบทบาทสำคัญในการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของให้แก่ผู้สูงอายุ กว่าร้อยละ 80 ของผู้สูงอายุยังคงได้รับเงิน เสื้อผ้า ของใช้ อาหารจากบุตรทั้งที่อยู่ในและนอกครัวเรือน โดยจากอดีตถึงปัจจุบันสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่การเกื้อหนุนที่ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน คือ การได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแลจากบุตร จากข้อมูลทั้ง 5 ช่วงเวลา พบว่า แม้ว่าบุตรจะยังคงเป็นหลักในการดูแลกิจวัตรประจำวันและมีสัดส่วนสูงกว่าบุคคลอื่น แต่สัดส่วนดังกล่าวกลับลดลงอย่างชัดเจน จากร้อยละ 62.8 ในปี พ.ศ.2529 เหลือเพียงร้อยละ 7 ในปี พ.ศ.2557 ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเรื่องจำนวนบุตรที่ผู้สูงอายุแต่ละรุ่นมีแนวโน้มมีบุตรลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้โอกาสของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแลจากบุตรจึงลดลงด้วยเช่นกัน และเมื่อนำลักษณะการอยู่อาศัยกับบุตรมารวมวิเคราะห์ด้วย พบว่า ผู้สูงอายุที่มีบุตรในครัวเรือนเดียวกันจะมีสัดส่วนของการได้รับการดูแลสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือนตลอดทั้ง 5 ช่วงเวลา เพราะการที่บุตรจะสามารถมาดูแลผู้สูงอายุในการทำกิจวัตรประจำวันได้ จำเป็นต้องอาศัยความใกล้ชิดทางกายภาพมากกว่าการเกื้อหนุนในด้านอื่นๆ นอกจากบทบาทของการเป็นผู้รับการเกื้อหนุนแล้ว อีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญคือบทบาทการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร จากผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่บุตรเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน รวมถึงยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่เกื้อหนุนบุตรในรูปของการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในบ้านซึ่งสามารถช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของบุตรในทางอ้อมได้ ซึ่งกิจกรรมในบ้านที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การดูแลบ้าน/ ฝ้าบ้าน รองลงมาคือ ปัดกวาด/เช็ดถูบ้าน ทำอาหาร/ซื้ออาหาร และซักรีดเสื้อผ้า ตามลำดับ สำหรับ

การช่วยเหลือหลานก็ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญที่ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือบุตรได้ โดยเฉพาะบุตรที่ต้องย้ายถิ่นออกจากภูมิลำเนาเพื่อไปทำงานในเมือง

หากพิจารณาสถานการณ์การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรภาพรวมในปัจจุบัน ผลการศึกษาจากข้อมูลปี พ.ศ.2554 พบว่า กว่าร้อยละ 96 เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอย่างน้อย 1 ใน 3 ประเภทที่กล่าวมา โดยด้านสิ่งของ เป็นประเภทการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับสูงที่สุด (ร้อยละ 91.3) รองลงมาคือ ด้านเศรษฐกิจและด้านการดูแล (ร้อยละ 82.5 และร้อยละ 12.2 ตามลำดับ) สำหรับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรในภาพรวม พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตรอย่างน้อย 1 ประเภท (ร้อยละ 93.5) โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะช่วยเหลือบุตรในการทำงานบ้านสูงที่สุด คือ ร้อยละ 90.8 รองลงมาจะช่วยเหลือหลาน (ร้อยละ 29.4) และการให้เงินเป็นการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุให้แก่บุตรต่ำที่สุด มีเพียงร้อยละ 15.2 เท่านั้น

6.1.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

สำหรับการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนนี้ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดตัวแปรอิสระทั้งหมด 4 ปัจจัย 11 ตัวแปร คือ ปัจจัยด้านประชากร (ตัวแปรเพศ อายุ และสถานภาพสมรส) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม (สถานภาพการทำงาน รายได้ต่อปี การได้รับบำเหน็จ/บำนาญ ระดับการศึกษา และเขตที่อยู่อาศัย) ปัจจัยด้านครอบครัว (จำนวนบุตรที่มีชีวิต และลักษณะการอยู่อาศัย) และปัจจัยด้านสุขภาพ (ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก แบบพหุ (Multiple Logistic Regression Analysis) และอธิบายด้วยค่าอัตราส่วนโอกาส (Odds ratio) ที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น

6.1.2.1 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ สามารถเห็นได้ว่าภายหลังจากควบคุมอิทธิพลจากปัจจัยอื่นแล้ว พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ เป็น

ปัจจัยที่มีความสามารถในการอธิบายการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรได้มากที่สุด²⁵ โดยเฉพาะการได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ กล่าวคือ หากบิดามารดาสูงอายุมีรายได้อยู่ในระดับสูงก็จะมีแนวโน้มได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของมาก สำหรับการได้รับการดูแลจากบุตร พบว่า จำนวนข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันเป็นตัวแปรที่อธิบายการได้รับการเกื้อหนุนด้านนี้ได้ดีที่สุดและเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้เช่นกัน โดยหากบิดามารดามีสุขภาพที่ไม่ดีก็มีแนวโน้มที่ได้รับการดูแลจากบุตรมากกว่า นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรแต่ละประเภทแตกต่างกัน กล่าวคือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจและสิ่งของ ได้แก่ ปัจจัยด้านครอบครัว และเขตที่อยู่อาศัย โดยผู้สูงอายุที่มีบุตรจำนวนมาก ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร และอาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนทั้ง 2 ด้านสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะตรงกันข้าม สำหรับการได้รับการดูแลจากบุตร ปัจจัยที่มีความสำคัญที่เกี่ยวข้องนอกจากปัจจัยด้านสุขภาพแล้ว ได้แก่ เขตที่อยู่อาศัย การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตชนบท และมีบุตรอาศัยอยู่ด้วย มีโอกาสได้รับการดูแลจากบุตรสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะที่ต่างไปจากนี้

6.1.2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

สำหรับประเด็นการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ภายหลังจากการควบคุมปัจจัยทุกปัจจัยให้คงที่แล้ว พบว่า การเกื้อหนุนแต่ละประเภทมีปัจจัยที่สามารถอธิบายการเกื้อหนุนแตกต่างกัน กล่าวคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำงาน สามารถอธิบายโอกาสการให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจได้ดีที่สุด หากผู้สูงอายุยังคงทำงานอยู่ ก็จะทำให้มีรายได้ที่มากพอที่จะสามารถแบ่งช่วยเหลือให้แก่บุตรได้ สำหรับการช่วยเหลือการทำงานบ้านและการช่วยดูแลหลาน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนดังกล่าวมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านสุขภาพ ได้แก่ การมีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน หากผู้สูงอายุมีสุขภาพที่แข็งแรง สามารถช่วยเหลือตัวเองในการทำกิจวัตรประจำวันได้ ก็จะมีโอกาสช่วยทำงานบ้านให้แก่บุตรได้สูงกว่าผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรง นอกจากนี้ ปัจจัยด้านประชากรเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุทุกประเภท ได้แก่ เพศ และอายุ โดยผู้สูงอายุชายจะเป็นผู้ที่ให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้สูงอายุหญิง

²⁵ วัดจากขนาดของโอกาสที่จะได้รับการเกื้อหนุนแต่ละด้าน (Odds ratio) และระดับนัยสำคัญทางสถิติ

จะเน้นการช่วยเหลือกิจกรรมภายในครอบครัว และการเกื้อหนุนทุกประเภทจะลดลงเมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในประเทศเดียวกันนี้กับประเทศอื่น ผลการศึกษาครั้งนี้ก็ให้ผลเป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาทั้งของประเทศในทวีปเอเชียและประเทศทางตะวันตก โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่อายุน้อย แต่งงานแล้ว อาศัยอยู่ด้วยกันกับบุตร มีการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี มีสุขภาพที่แข็งแรง จะเป็นผู้ที่มีศักยภาพให้การเกื้อหนุนแก่บุตรมากกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะตรงกันข้าม

6.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการเกื้อหนุนและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ

การศึกษาส่วนนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิด 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการแลกเปลี่ยน และแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยจากผลของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนนี้ แสดงให้เห็นว่าการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยเป็นไปตามแนวคิดการแลกเปลี่ยน แต่อาจจะยังไม่ใช้การแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนอย่างสมบูรณ์ โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนไม่ว่าด้านใดจากบุตรก็มีแนวโน้มในการให้การเกื้อหนุนแก่บุตรในขณะเดียวกันหากผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนแก่บุตรก็มีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรกลับมาเช่นเดียวกันซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ นอกจากนี้ผลการศึกษายังสามารถชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุและบุตรไม่นิยมใช้ทรัพยากรแบบเดียวกันในการแลกเปลี่ยน ซึ่งผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะให้การช่วยเหลือบุตรในรูปแบบของการบริการหรือช่วยเหลือในการทำกิจกรรมเพื่อลดค่าใช้จ่ายและเวลาของบุตรทางอ้อม (ในการศึกษานี้คือ การช่วยเหลือการทำงานบ้าน และช่วยดูแลหลาน) แต่ในทางกลับกันผู้สูงอายุจะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรอยู่ในรูปของวัตถุ ได้แก่ เงินและ/หรือสิ่งของ แต่อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดการแลกเปลี่ยนเพียงแนวคิดเดียวทั้งหมด ซึ่งผลการศึกษาสามารถแสดงนัยยะของการเกื้อหนุนโดยเป็นไปตามแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นหากมีปัจจัยด้านสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งหากผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพ ไม่ว่าจะผู้สูงอายุจะมีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร บุตรก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาของตนเอง อีกนัยหนึ่งสามารถแสดงให้เห็นว่าค่านิยมความกตัญญูที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนานยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทย

6.1.4 ผลกระทบของรูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรต่อ

ความสุขของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสามารถจำแนกการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุนอย่างน้อย 1 ประเภท 2) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนฝ่ายเดียว 3) การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุให้การเกื้อหนุนฝ่ายเดียว และ 4) ไม่มีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนเลย โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนรูปแบบใดที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุมากที่สุด โดยใช้ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเป็นกรอบในการตั้งสมมติฐานว่า รูปแบบการแลกเปลี่ยนที่ผู้สูงอายุมีบทบาททั้ง 2 ทาง คือได้รับและให้ความช่วยเหลือแก่บุตรทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากกว่ารูปแบบอื่น ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุ (Multiple Regression Analysis) ในการทดสอบ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ภายหลังควบคุมอิทธิพลของตัวแปรอื่นทั้งหมดแล้ว พบว่า รูปแบบการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุน 3 รูปแบบที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่ผู้สูงอายุทั้งได้รับและให้การเกื้อหนุน การแลกเปลี่ยนที่ผู้สูงอายุได้รับฝ่ายเดียว และการแลกเปลี่ยนที่ผู้สูงอายุให้ฝ่ายเดียว โดยผู้สูงอายุที่เป็นทั้งผู้ได้รับและให้การเกื้อหนุนเป็นกลุ่มที่มีความสุขมากที่สุดซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เพราะแม้ว่าการที่บุตรให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาจะเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตามหน้าที่ของบุตรที่ดี แต่หากให้ผู้สูงอายุรับการช่วยเหลือจากบุตรเพียงฝ่ายเดียวอาจทำให้ผู้สูงอายุเองเกิดความกังวลว่าตนเองจะเป็นภาระของบุตร เพราะฉะนั้นหากผู้สูงอายุเป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือแก่บุตรบ้าง น่าจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความสุขมากขึ้นที่ได้ทำประโยชน์ให้แก่บุตรของตนเอง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ ได้แก่ การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี มีรายได้สูง มีสุขภาพที่แข็งแรง ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขด้วยเช่นกัน

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาถึงการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจากมุมมองของผู้ที่เป็นผู้สูงอายุในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจากมุมมองของคนรุ่นหนุ่มสาวที่จะเป็นผู้สูงอายุต่อไป เพราะฉะนั้นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในส่วนนี้จะนำเสนอทั้งนโยบาย

ที่มีผลต่อทั้งตัวผู้สูงอายุในปัจจุบันและผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต เพื่อให้การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุและบุตรในครอบครัวไทยยังคงปรากฏอยู่ และเป็นส่วนทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแน่นแฟ้นและสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นในครอบครัวให้เกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. จากผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจและสิ่งของจากบุตรยังคงมีส่วนค่อนข้างสูงคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ซึ่งตามแนวความคิดการแลกเปลี่ยน การส่งเสริมให้บุตรให้การเกื้อหนุนบิดามารดาตนเองนั้นอาจต้องมีผลตอบแทนที่เป็นแรงจูงใจในการเกื้อหนุนดังกล่าว เพราะฉะนั้นการมีนโยบายเพื่อสร้างแรงจูงใจหรือให้สิทธิประโยชน์ต่างๆแก่บุตรเพื่อให้บุตรยังคงให้การเกื้อหนุนต่อไปจึงเป็นสิ่งทีภาครัฐไม่ควรมองข้าม ซึ่งในปัจจุบันภาครัฐได้ออกมาตรการการลดหย่อนภาษีสำหรับบุตรที่เลี้ยงดูบิดามารดาและสำหรับบุตรที่ซื้อประกันสุขภาพให้บิดามารดาของตนเอง เพราะฉะนั้นควรจะยังคงนโยบายเหล่านี้ไว้และควรมีการศึกษา ประเมิน และปรับเงื่อนไขหรือมูลค่าเงินที่หักลดหย่อนให้เหมาะสมกับบริบทด้านสังคมและเศรษฐกิจเป็นระยะ โดยอาจเชื่อมโยงกับอัตราเงินเฟ้อ และค่าครองชีพที่เป็นปัจจุบันที่สุด นอกจากนี้ในระยะต่อไปภาครัฐควรดึงภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ขยายสิทธิประโยชน์ในด้านอื่นให้แก่บุตรเพิ่มเติม เช่น การซื้อสิทธิการรักษาพยาบาลเพื่อให้บิดามารดาอาศัยร่วมอยู่ด้วย การจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้บิดามารดา เป็นต้น

2. จากแนวโน้มของการเกื้อหนุนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่าการเกื้อหนุนด้านการดูแลมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจนและคาดว่าจะลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากปล่อยให้สถานการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไปผู้สูงอายุไทยอาจจะมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่ภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบรรเทาปัญหานี้คือ การรณรงค์เรื่องความกตัญญูที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดาให้เข้มข้นมากขึ้น เพราะเนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสทุนนิยม ที่ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีความคิดที่เป็นปัจเจกมากขึ้น มุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยอาจจะมองข้ามสิ่งที่ตนเองพึงกระทำต่อบิดามารดาของตนเองและบางส่วนก็มองว่าการดูแลผู้สูงอายุเป็นภาระ ซึ่งการรณรงค์หรือส่งเสริมความกตัญญูนี้สามารถปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กโดยผ่านระบบการศึกษาโดยสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดาของตนเองในการเรียนทุกระดับชั้นอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายวิชาพระพุทธศาสนา ที่ปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียนนักศึกษา นิสิต เข้าถึงหลักธรรมขั้นพื้นฐานในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น สำหรับประชาชนทั่วไปสามารถทำได้โดยการรณรงค์คุณธรรมเรื่องความกตัญญูผ่านสื่อสาธารณะในหลากหลายรูปแบบ และ

ควรมีการปรับเนื้อหาให้คนทั่วไปสามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ง่าย นอกจากนี้ส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้การดูแลผู้สูงอายุลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง อาจเนื่องมาจากคนวัยทำงานซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการดูแลบิดามารดาตนเองมีการย้ายถิ่นจากภูมิลำเนาเพื่อมาทำงานในเมืองมากขึ้น เพราะฉะนั้นภาครัฐควรพิจารณาประเด็นเรื่องการสร้างงานในท้องถิ่นหรือชุมชน มีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อฝึกอบรมอาชีพที่เหมาะสมในแต่ละชุมชน รวมถึงเป็นตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

3. การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับและให้การเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการเกื้อหนุนดังกล่าว กล่าวคือ หากผู้สูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีจะทำให้บุตรให้ความช่วยเหลือด้านการเงินสูงและขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็จะให้เงินแก่บุตรมากขึ้นด้วย ดังนั้นการที่จะมีสถานะทางการเงินที่ดีในวัยสูงอายุ จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมหรือสร้างหลักประกันด้านการเงินให้แก่ตนเองมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว รัฐจึงควรเร่งกำหนดนโยบายการสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมการออมเพื่อยามสูงวัยในหลากหลายรูปแบบ รวมถึงการส่งเสริมกองทุนการออมที่มีอยู่ในชุมชนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายตั้งแต่ระดับหมู่บ้านหรือชุมชน ระดับตำบล ระดับจังหวัด ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าภาพหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนทั้งในด้านงบประมาณ ประสานงานความร่วมมือ สนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ รวมถึงการอบรมให้ความรู้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ เช่น การบริหารความยั่งยืนของกองทุน การบริหารงานกองทุน รวมถึงการบริหารความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น โดยมีหน่วยงานส่วนกลางคอยกำกับดูแลเพื่อให้การดำเนินงานของกองทุนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. ปัจจัยสุขภาพเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญสำหรับการได้รับการดูแลจากบุตรและการช่วยเหลือการทำงานบ้านและการเลี้ยงหลานของผู้สูงอายุ โดยหากผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี สามารถช่วยเหลือตนเองได้ก็จะสามารถเกื้อหนุนบุตรในการช่วยทำกิจกรรมภายในบ้านได้ และในทางเดียวกันยังเป็นการลดภาระของบุตรในการดูแลในชีวิตประจำวันอีกด้วย ซึ่งการดูแลสุขภาพตนเองควรมีการเตรียมการมาตั้งแต่วัยเด็กเพื่อเตรียมสภาพร่างกายให้พร้อมและเสริมสร้างการทำงานของอวัยวะทั้งภายในและภายนอกให้อยู่ในสภาพปกติให้นานที่สุด โดยรัฐควรมีนโยบายสอดแทรกเนื้อหาของการดูแลสุขภาพตนเอง การป้องกันตนเองจากโรค การปฏิบัติตนให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในรายวิชาตั้งแต่ในระดับชั้นประถมศึกษาเป็นต้นไปโดยปรับเนื้อหาตาม

ระดับการศึกษาตามความเหมาะสม ประเด็นที่สำคัญที่อาจจะอยู่เหมือนไกลตัวสำหรับคนในวัยเด็ก และวัยหนุ่มสาวก็คือ ประเด็นด้านความรู้ในกระบวนการชรา การเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพร่างกาย ภายนอกและสภาพจิตใจที่อาจเกิดขึ้นเมื่ออยู่ในวัยสูงอายุซึ่งเป็นการให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเป็นผู้สูงอายุและเกิดความตระหนักถึงการทำตัวเองให้มีสุขภาพที่ดีร่วมด้วย ทั้งนี้จากการสอดแทรกประเด็นด้านสุขภาพในระบบการศึกษาแล้ว สื่อสาธารณะก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเข้าถึงคนได้ทุกกลุ่ม ทุกวัย และทุกสถานที่ ซึ่งในปัจจุบันมีการผลิตสื่อเพื่อรณรงค์ให้คนตระหนักถึงการเตรียมพร้อมก่อนวัยสูงอายุด้านสุขภาพออกมาเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตามรัฐควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลและตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องเหมาะสมก่อนที่จะเผยแพร่ออกสื่อสาธารณะ และนอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนภาคเอกชนหรือองค์กรอิสระอื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำสื่อที่ทันสมัยและทันต่อการสื่อสารในปัจจุบันที่อินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทต่อผู้รับสื่อมากขึ้น

5. การศึกษาในครั้งนี้สะท้อนประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่เป็นผลมาจากการเกื้อหนุนในครอบครัวไทย คือ ความสุขของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุมีการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนที่สมดุล มีบทบาทเป็นทั้งผู้ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรที่ทำให้รู้สึกว่ายังเป็นที่รักเคารพของบุตร และการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่บุตรที่แสดงถึงการไม่เป็นภาระและคงการมีบทบาทในครอบครัวไว้ จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากที่สุด เพราะฉะนั้นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เป็นผู้สูงอายุที่มีความพร้อมรับการเกื้อหนุนและมีศักยภาพให้การเกื้อหนุน คือ จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมตั้งแต่วัยเด็กและวัยหนุ่มสาวเพื่อที่จะก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพและมีคุณค่า รัฐจึงควรรณรงค์ให้คนมีความตระหนัก เห็นถึงความสำคัญของการเตรียมตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านการดูแล ด้านจิตใจ เป็นต้น โดยอาจผ่านทางระบบการศึกษาและสื่อสาธารณะช่องทางต่างๆ

นอกจากการเตรียมตัวเองเพื่อยามสูงวัยแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุโดยตรงก็คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็นที่มีต่อผู้สูงอายุ หากคนในสังคมโดยเฉพาะบุตรมองผู้สูงอายุในเชิงบวกจะเป็นปัจจัยเสริมอย่างสำคัญที่ทำให้สถาบันครอบครัวยังเป็นสถาบันที่เข้มแข็งต่อไป ดังนั้นการส่งเสริมให้คนในสังคมมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรเร่งปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กโดยผ่านระบบการศึกษา เช่น จัดหากิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัยนอกห้องเรียน เชิญผู้สูงอายุที่มีความรู้และมีประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์มาเป็นวิทยากรบรรยายในหัวข้อต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวยังถือเป็นบุคคลต้นแบบที่ใกล้ชิดกับบุตรหลานมากที่สุด สามารถปลูกฝังเรื่องคุณค่าของผู้สูงอายุได้โดยผ่านการกระทำที่แสดงออกถึงความรัก ความ

เคารพต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ทำให้บุตรหลานสามารถซึมซับทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อผู้สูงอายุรุ่นต่อรุ่นไปได้อย่างยั่งยืน

6.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ด้วยข้อจำกัดของข้อมูลที่ใช้เพียงลักษณะส่วนบุคคลของผู้สูงอายุเพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดของทั้งการได้รับและการให้การเกื้อหนุน แต่ความเป็นจริงแล้วลักษณะส่วนบุคคลของบุตรก็มีส่วนอย่างสำคัญ การขาดการวิเคราะห์ปัจจัยของบุตรร่วมด้วยทำให้ได้ผลการศึกษาที่อาจแสดงภาพที่เป็นการประมาณเกินจริง เนื่องด้วยลักษณะของบุตรและผู้สูงอายุมิแนวนุ่มที่มีความสัมพันธ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Witvorapong, 2015) เพราะฉะนั้นเพื่อขจัดปัญหานี้ การศึกษาในอนาคต ควรนำลักษณะส่วนบุคคลของบุตรมาวิเคราะห์ร่วมกับลักษณะของผู้สูงอายุด้วย เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพการทำงาน ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกื้อหนุนทั้งในส่วนของบุตรและผู้สูงอายุ ว่าปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยกำหนดการเกื้อหนุนอย่างแท้จริงของแต่ละฝ่าย

2. การศึกษาเรื่องการเกื้อหนุนมีแนวคิด 2 แนวคิดหลักที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ได้แก่ แนวคิดการแลกเปลี่ยนและแนวคิดการให้แบบเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งทั้ง 2 แนวคิดสามารถมีข้อคำถามเพื่อใช้วัดความคิดหรือทัศนคติตามหลักแนวคิดนั้นได้โดยตรง ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ไม่มีข้อคำถามที่สามารถวัดได้เนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูล เพราะฉะนั้นการศึกษาในอนาคตสามารถต่อยอดจากการศึกษาครั้งนี้โดยการสร้างข้อคำถามที่ใช้วัดแนวคิดแต่ละแนวคิดอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ชุดข้อคำถามที่ใช้วัดความกตัญญู ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่มีต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่มีต่อการเกื้อหนุนระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความคาดหวังหรือความต้องการการเกื้อหนุนจากบุตร เป็นต้น ซึ่งการมีข้อมูลส่วนนี้สามารถสะท้อนถึงเหตุผลหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในครอบครัวอย่างแท้จริง

3. นอกจากข้อมูลในระดับปัจเจกบุคคลที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้แล้ว การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุมักมีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลระดับใหญ่กว่าบุคคล เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่สามารถสะท้อนถึงระดับการเกื้อหนุนในครอบครัวได้ เช่น ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย สถานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา เป็นต้น

นอกจากนั้นนโยบายของภาครัฐก็สามารถอธิบายสถานการณ์การเกื้อหนุนได้เช่นกัน ระหว่างสังคมที่ภาครัฐมีนโยบายสวัสดิการที่ดีกับสังคมที่นโยบายด้านสวัสดิการยังอยู่ในระยะเริ่มต้น รูปแบบการเกื้อหนุนในครอบครัวน่าจะมีการมีความแตกต่างทั้งด้านปริมาณและรูปแบบของการเกื้อหนุน เพราะฉะนั้น การศึกษาในอนาคตควรมีการวิเคราะห์แบบหลายระดับ (Multi-Level Analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อมหรือปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเกื้อหนุนเพิ่มเติม

4. ประเด็นการศึกษาเรื่องการแลกเปลี่ยนเกื้อหนุนนี้ยังคงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในอนาคต เพราะโครงสร้างทางประชากร สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไป จึงส่งผลกระทบต่อภาระการเกื้อหนุนผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งผลของการศึกษาค้างนี้แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันการได้รับเกื้อหนุนของผู้สูงอายุบางประเภทเริ่มลดลง ประกอบกับแนวโน้มของการมีบุตรจากคนวัยหนุ่มสาวที่ลดลง แต่ยังคงมีความคาดหวังที่จะพึ่งพาบุตรเมื่อตนเองสูงอายุขึ้น ทำให้ในปัจจุบันภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ทำให้การเกื้อหนุนต่างๆ ที่แต่เดิมผู้สูงอายุจะได้รับจากบุตรเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น นำมาสู่คำถามเพื่อการศึกษาในอนาคตต่อไปว่า บทบาทของภาครัฐที่เข้ามาเกื้อหนุนผู้สูงอายุนี้อาจส่งผลให้การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรลดลงหรือไม่ และความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนที่ได้ค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้จะเปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร

5. การศึกษาการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในครั้งนี้ศึกษาเพียงการเกื้อหนุนที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในภาพรวมเท่านั้น แต่ในอนาคตควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังบุตรแต่ละคนว่ามีบทบาทอย่างไรต่อการเกื้อหนุนบิดามารดาสูงอายุ บุตรแต่ละคนอาจทำหน้าที่ในการเกื้อหนุนแตกต่างกัน เช่น บุตรคนที่อยู่กับผู้สูงอายุอาจมีหน้าที่หลักในการดูแลเรื่องสุขภาพ ในขณะที่บุตรที่อยู่อื่นอาจจะมีหน้าที่ในการส่งเงินกลับมา หรืออาจจะไม่ได้ให้การเกื้อหนุนใดเลยทำให้บุตรที่อยู่กับบิดามารดาต้องรับภาระอยู่เพียงลำพัง เป็นต้น การศึกษาดังกล่าวจะทำให้เห็นภาพของการเกื้อหนุนผู้สูงอายุตามความจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาตามแนวทางดังกล่าว ควรมีการเก็บข้อมูลและศึกษาในช่วงเวลานี้ที่ผู้สูงอายุนั้นปัจจุบันยังมีบุตรอยู่ที่ประมาณ 3-4 คน เพราะยังมีบุตรมากพอที่สามารถเป็นตัวเลือกในการทำหน้าที่ของการเกื้อหนุนที่แตกต่างกันได้ แต่ในอนาคตเมื่อผู้สูงอายุนั้นมีบุตรลดลงอย่างต่อเนื่อง อาจทำให้เหลือบุตรเพียงคน

เดียวที่ต้องทำหน้าที่ในการเกื้อหนุนบิดามารดาทั้งหมด หรือท้ายที่สุดอาจไม่มีบุตรที่จะมาให้การเกื้อหนุนเลย

6. นอกเหนือจากที่การเกื้อหนุนในครอบครัวจะมีผลกระทบต่อความสุขของผู้สูงอายุตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในครั้งนี้แล้ว ยังมีผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขอีกหลายหลากมิติทั้งต่อตัวผู้ได้รับการเกื้อหนุนและผู้ให้การเกื้อหนุน ได้แก่ ความอยู่ดีมีสุขด้านจิตใจ เช่น ภาวะสุขภาพจิต ความพึงพอใจในชีวิต ความซึมเศร้า ความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพกาย เช่น การประเมินสุขภาพกายด้วยตนเอง ข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น ดังนั้นการวิจัยในอนาคตสามารถศึกษาประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติม และสามารถแยกวิเคราะห์ผลกระทบต่อของการเกื้อหนุนระหว่างผู้ได้รับและผู้ให้การเกื้อหนุนออกจากกันได้

รายการอ้างอิง

- Abela, A. M. (2004). Solidarity and religion in the European Union: A comparative sociological perspective. In P. G. Xuereb (Ed.), *The Value(s) of a Constitution for Europe* (pp. 71-101). European Documentation and Research Centre, University of Malta: Malta.
- Aboderin, I. (2004). Modernisation and ageing theory revisited: current explanations of recent developing world and historical Western shifts in material family support for older people. *Ageing and Society*, 24(1), 29-50.
- Adams, B. N. (1968). *Kinship in an Urban Setting*. Chicago: Markham.
- Agree, E. M., Biddlecom, A. E., Chang, M. C., & Perez, A. E. (2002). Transfers from older parents to their adult children in Taiwan and the Philippines. *Journal of Cross Cultural Gerontology*, 17(4), 269-294.
- Albertini, M. (2016). Ageing and family solidarity in Europe : patterns and driving factors of intergenerational support *Policy Research working paper; no. WPS 7678*. Washington, D.C. : World Bank Group.
- Albertini, M., Kohli, M., & Vogel, C. (2007). Intergenerational transfers of time and money in European families: common patterns — different regimes? *Journal of European Social Policy*, 17(4), 319-334. doi:10.1177/0958928707081068
- Albertini, M., & Radl, J. (2012). Intergenerational transfers and social class: Inter-vivos transfers as means of status reproduction? *Acta Sociologica*, 55(2), 107-123. doi:10.1177/0001699311431596
- Allen, S. M., Foster, A., & Berg, K. (2001). Receiving help at home: the interplay of human and technological assistance. *Journals of Gerontology: Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(6), S374-382.

- Altonji, J. G., Hayashi, F., & Kotlikoff, L. J. (1997). Parental Altruism and Inter Vivos Transfers: Theory and Evidence. *Journal of Political Economy*, 105(6), 1121-1166. doi:10.1086/516388
- Altonji, J. G., Hayashi, F., & Kotlikoff, L. J. (2000). The effects of income and wealth on time and money transfers between parents and children. In A. Mason & G. Tapinos (Eds.), *Sharing the Wealth* (pp. 306-357). New York: Oxford University Press.
- Andreoni, J. (1990). Impure Altruism and Donations to Public Goods: A Theory of Warm-Glow Giving. *The Economic Journal*, 100(401), 464-477. doi:10.2307/2234133
- Angelini, V. (2009). *The Strategic Bequest Motive: Evidence from SHARE*. Padova, Italy: University of Padua.
- Antonucci, T. C. (1990a). Social supports and social relationship. In R. H. Binstock & L. K. George (Eds.), *Handbook of Aging and the Social Sciences* (3rd ed., pp. 205-226). New York: Academic Press.
- Antonucci, T. C. (1990b). Social Supports and Social Relationships. In R. H. Binstock & K. George (Eds.), *Handbook of Aging and the Social Sciences* (pp. 205-226): Academic Press, Inc.
- Antonucci, T. C. (2001). Social relations: An examination of social networks, social support, and sense of control. In J. E. Birren (Ed.), *Handbook of Aging and Psychology* (pp. 427-453). San Diego, CA: Academic Press.
- Antonucci, T. C., & Akiyama, H. (1987). An examination of sex differences in social support among older men and women. *Sex Roles*, 17 (11-12), 737-749.
- Arnsperger, C., & Varoufakis, Y. (2003). Toward a Theory of Solidarity. *Erkenntnis*, 59(2), 157-188. doi:10.1023/A:1024630228818
- Arrondel, L., & Masson, A. (2001). Family Transfers Involving Three Generations. *The Scandinavian Journal of Economics*, 103(3), 415-443.

- Arrondel, L., & Masson, A. (2006). Chapter 14 Altruism, exchange or indirect reciprocity: what do the data on family transfers show? In K. Serge-Christophe & Y. Jean Mercier (Eds.), *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity* (Vol. Volume 2, pp. 971-1053): Elsevier.
- Arts, W., & Gelissen, J. (2001). Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the Type Really Matter? *Acta Sociologica*, 44(4), 283-299.
- Atkinson, M. P., Kivett, V. R., & Campbell, R. T. (1986). Intergenerational solidarity: an examination of a theoretical model. *Journals of Gerontology*, 41(3), 408-416.
- Attias-Donfut, C. (2003). Family transfers and cultural transmissions between three generations in France. In V. L. Bengtson & A. Lowenstein (Eds.), *Global Ageing and Challenges to Families* (pp. 214-252). New York: Aldine de Gruyter.
- Attias-Donfut, C., Ogg, J., & Wolff, F. C. (2005). European patterns of intergenerational financial and time transfers. *European Journal of Ageing*, 2(3), 161-173. doi:10.1007/s10433-005-0008-7
- Attias-Donfut, C., & Wolff, F. C. (2000). The Redistributive Effects of Generational Transfers. In S. Arber & C. Attias-Donfut (Eds.), *The Myth of Generational Conflict: The Family and State in Ageing Societies*. London: Routledge.
- Basten, S., Muttarak, R., & Pothisiri, W. (2014). "The Persistence of Parent Repayment" and the Anticipation of Filial Obligations of Care in Two Thai Provinces. *Asian Social Work and Policy Review*, 8(2), 109-122. doi:10.1111/aswp.12028
- Batina, R. G., & Ihori, T. (2005). *Public Goods: Theory and Evidence*: Springer.
- Bawin-Legros, B., & Stassen, J.-F. (2002). Intergenerational solidarity: Between the family and the state. *Current Sociology*, 50(2), 243-262.
- Becker, G. S. (1960). An Economic Analysis of Fertility. In U.-N. Bureau (Ed.), *Demographic and Economic Change in Developed Countries* (pp. 209-231): Columbia University Press.

- Becker, G. S. (1976). Altruism, Egoism, and Genetic Fitness: Economics and Sociobiology. *Journal of Economic Literature*, 14(3), 817-826.
- Bengtson, V. L. (1975). Generation and Family Effects in Value Socialization. *American Sociological Review*, 40(3), 358-371. doi:10.2307/2094463
- Bengtson, V. L. (2001). Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1-16. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x
- Bengtson, V. L., Olander, E. B., & Haddad, A. A. (1976). The "generation gap" an ageing family members: Toward a conceptual model. In J. F. Gubrium (Ed.), *Time, roles, and self in old age* (pp. 237-263). New York: Human Sciences Press.
- Bengtson, V. L., & Oyama, P. S. (2010). Intergenerational Solidarity and Conflict: What Does It Mean and What Are the Big Issues? . In M. A. Cruz-Saco & S. Zelenev (Eds.), *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* (pp. 35-52). New York: Palgrave Macmillan.
- Bengtson, V. L., & Roberts, R. E. L. (1991). Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and Family*, 53(4), 856-870. doi:10.2307/352993
- Bengtson, V. L., & Schrader, S. S. (1982). Parent-child relations. *Research instruments in social gerontology: Social roles and social participation*, 2, 115-185.
- Bernheim, B. D., Shleifer, A., & Summers, L. H. (1985). The Strategic Bequest Motive. *Journal of Political Economy*, 93(6), 1045-1076.
- Berry, B. (2006). What accounts for race and ethnic differences in parental financial transfers to adult children in the United States? *Journal of Family Issues*, 27(11), 1583-1604. doi:10.1177/0192513X06291498
- Bertrand, M., Mullainathan, S., & Miller, D. (2003). Public Policy and Extended Families: Evidence from Pensions in South Africa. *The World Bank Economic Review*, 17(1), 27-50. doi:10.1093/wber/lhg014

- Bianchi, S., Hotz, V. J., McGarry, K., & Seltzer, J. (2007). An assessment of available data and data needs for studying intra- and inter-generational family relationships and behavior *California Center for Population Research Working Papers, No. 20-07*. Los Angeles, CA: University of California-Los Angeles.
- Bianchi, S. M., Hotz, V. J., McGarry, K. M., & Seltzer, J. A. (2006). *Intergenerational Ties: Alternative Theories, Empirical Findings and Trends, and Remaining Challenges*.
- Bilgic, R. (1998). The Relationship between Job Satisfaction and Personal Characteristic of Turkish Workers. *Journal of Psychology, 132*., 549-557.
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics, 88*(7-8), 1359 – 1386.
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and Power in Social Life*: Transaction Publishers.
- Blustein, J., Chan, S., & Guanais, F. C. (2004). Elevated Depressive Symptoms among Caregiving Grandparents. *Health Services Research, 39*(6 Pt 1), 1671-1690. doi:10.1111/j.1475-6773.2004.00312.x
- Boerner, K., & Reinhardt, J. P. (2003). Giving while in need: support provided by disabled older adults. *Journals of Gerontology: Series B Psychological Sciences and Social Sciences, 58*(5), S297-304.
- Bonsang, E. (2007). How do middle-aged children allocate time and money transfers to their older parents in Europe? *Empirica, 34*(2), 171-188. doi:10.1007/s10663-007-9034-3
- Boonchalaksi, W. (2000). *Family Size and Elderly Care*. (Ph.D.), Mahidol University.
- Bourdieu, P. (1983). The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Brackbill, Y., & Kitch, D. (1991). Intergenerational relationships: A social exchange perspective on joint living arrangements among the elderly and their relatives.

Journal of Aging Studies, 5(1), 77-97. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/0890-4065\(91\)90026-O](http://dx.doi.org/10.1016/0890-4065(91)90026-O)

- Brody, E. M. (1981). New directions in health and social supports for the aging. In M. A. Lewis (Ed.), *The aging: Medical and social supports in the decade of the 80's*. New York: Fordham University Center on Gerontology.
- Brody, E. M. (1985). Parent Care as a Normative Family Stress. *Gerontologist*, 25(1), 19-29. doi:10.1093/geront/25.1.19
- Brody, E. M., & Schoonover, C. B. (1986). Patterns of Parent-Care When Adult Children Work and When They Do Not. *Gerontologist*, 26, 372-381.
- Burgess, E. W. (1960). *Ageing in Western Societies*. Chicago: University of Chicago Press.
- Burgess, E. W., & Locke, H. J. (1954). *The Family*. New York: American Book Company.
- Burr, J. A., & Mutchler, J. E. (2007). Residential independence among older persons: Community and individual factors. *Population Research and Policy Review*, 26, 85-101.
- Cais, J., & Folguera, L. (2013). Redefining the dynamics of intergenerational family solidarity in Spain. *European Societies*, 15(4), 557-576.
- Caldwell, J. C. (1967). Toward a restatement of demographic transition theory. *Population and Development Review*, 2, 321-366.
- Caldwell, J. C. (1982). *Theory of Fertility Decline*. London: Academic Press.
- Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The Quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Canta, C., & Pestieau, P. (2013). Long-Term Care Insurance and Family Norms. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 14(2), 401. doi:10.1515/bejeap-2012-0022
- Cantor, M. H. (1975). Life space and the social support system of the inner city elderly of New York. *Gerontologist*, 15, 23-27.

- Cantor, M. H. (1979). Neighbors and Friends: An Overlooked Resource in the Informal Support System. *Research on Aging*, 1(4), 434-463.
- Cantor, M. H. (1991). Family and community: changing roles in an aging society. *Gerontologist*, 31(3), 337-346.
- Cantor, M. H., & Little, V. (1985). Aging and social care. In R. H. Binstock & E. Shanas (Eds.), *Handbook of aging and the social sciences*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Carstensen, L. L., Fung, H., & Charles, S. (2003). Socioemotional selectivity theory and the regulation of emotion in the second half of life. *Motivation and Emotion*, 27, 103-123. doi:10.1023/A:1024569803230
- Chen, F., Liu, G., & Mair, C. A. (2011). Intergenerational Ties in Context: Grandparents Caring for Grandchildren in China. *Social Forces*, 90(2), 571-594. doi:10.1093/sf/sor012
- Chen, F., & Short, S. E. (2008). Household Context and Subjective Well-being among the Oldest-Old in China *Journal of Family Issues*, 29 (10), 1379-1403
- Chen, S., & Adamchak, D. J. (1990a). The effects of filial responsibility expectations on intergenerational exchanges in urban China. *Hallym International Journal of Aging*, 1, 58-68.
- Chen, S., & Adamchak, D. J. (1990b). The effects of filial responsibility expectations on intergenerational exchanges in urban China. *Hallym International Journal of Aging*, 1(2), 58-68.
- Chen, X., & Silverstein, M. (2000). Intergenerational social support and the psychological well-being of older parents in China *Research on Aging*, 22(1), 43-65.
- Cheung, C.-K., & Kwan, A. Y.-H. (2009). The erosion of filial piety by modernisation in Chinese cities. *Ageing and Society*, 29(2), 179-198.
- Chijioko, E. (2013). Modernization and Ageing Patterns in Nigeria. *International Journal of Social Sciences and Humanities Review*, 4(1), 116-119.

- Chou, R. J. (2011). Filial piety by contract? The emergence, implementation, and implications of the "family support agreement" in China. *Gerontologist, 51*(1), 3-16. doi:10.1093/geront/gnq059
- Cicirelli, V. G. (2000). An Examination of the Trajectory of the Adult Child's Caregiving for an Elderly Parent. *Family Relations, 49*(2), 169-175.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology, 94*, S95-S120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Conceicao, P., & Bandura, R. (2008). Measuring Subjective Wellbeing: A Summary Review of the Literature. *UNDP Working Papers*.
- Cong, Z., & Silverstein, M. (2008). Intergenerational Time-for-Money Exchanges in Rural China: Does Reciprocity Reduce Depressive Symptoms of Older Grandparents? *Research in Human Development, 5*(1), 6-25. doi:10.1080/15427600701853749
- Cong, Z., & Silverstein, M. (2012). Caring for grandchildren and intergenerational support in rural China: a gendered extended family perspective. *Ageing and Society, 32*(3), 425-450. doi:10.1017/S0144686X11000420
- Cowgill, D. O. (1972). A theory of aging in cross-cultural perspective. In D. O. Cowgill & L. D. Holmes (Eds.), *Ageing and Modernization* (pp. 1-14). New York: Appleton-Century-Crofts.
- Cowgill, D. O. (1974). Aging and modernization: a revision of the theory. In J. F. Gubrium (Ed.), *Late Life* (pp. 123-145). Illinois: Thomas, Springfield.
- Cowgill, D. O. (1986). *Ageing Around the World*. California: Wadsworth, Belmont.
- Cox, D. (1987). Motives for Private Income Transfers. *Journal of Political Economy, 95*(3), 508-546. doi:10.2307/1831976

- Cox, D., & Rank, M. R. (1992). Inter-Vivos Transfers and Intergenerational Exchange. *The Review of Economics and Statistics*, 74(2), 305-314. doi:10.2307/2109662
- Cox, D., & Stark, O. (1996). Intergenerational Transfers and the Demonstration Effect. *Boston College Working Papers in Economics* 329.
- Coyne, J. C., Wortman, C. B., & Lehman, D. R. (1988). *Marshaling social support: Formats, processes, and effects* (B. H. Gottlieb Ed.): SAGE Publications.
- Cremer, H., Pestieau, P., & Ponthiere, G. (2012). The economics of long-term care: a survey. *Nordic Economic Policy Review*, 2, 108-148.
- Cruz-Saco, M. A. (2010). Intergenerational Solidarity. In M. A. Cruz-Saco & S. Zelenev (Eds.), *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* (pp. 9-34). New York: Palgrave Macmillan.
- Daatland, S. O. (2007). Marital History and Intergenerational Solidarity: The Impact of Divorce and Unmarried Cohabitation. *Journal of Social Issues*, 63(4), 809-825. doi:10.1111/j.1540-4560.2007.00538.x
- DaVanzo, J., & Chan, A. (1994). Living Arrangements of Older Malaysians: Who Coresides with their Adult Children? *Demography*, 31(1), 95-113. doi:10.2307/2061910
- Davey, A., & Eggebeen, D. J. (1998a). Pattern of intergenerational exchange and mental health. *Journal of Gerontology*, 53B:, 86-95.
- Davey, A., & Eggebeen, D. J. (1998b). Patterns of intergenerational exchange and mental health. *Journals of Gerontology*, 53(2), 86-95.
- de Beer, P., & Koster, F. (2009). *Sticking Together or Falling Apart: Solidarity in an Era of Individualization and Globalization* Amsterdam University Press
- Diener, & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? . *Social Indicators Research*, 57, 119-169.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychol Bull*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2006). Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being. *Journal of Happiness Studies*, 7(397-404).

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E., Horwitz, J., & Emmons, R. A. (1985). Happiness of the very wealthy. *Social Indicators Research*, 16(3), 263-274. doi:10.1007/BF00415126
- Dolan, P., Canavan, J., & Pinkerton, J. (2006). *Family Support as Reflective Practice*. Jessica Kingsley Publishers.
- Dowd, J. J. (1975). Aging as exchange: a preface to theory. *Journals of Gerontology*, 30(5), 584-594.
- Durkheim, E. (1896/1951). *Suicide*. New York: Free Press.
- Durkheim, E. (1984). *The Division of Labour in Society*. London: Macmillan.
- Dykstra, P. A., & Fokkema, T. (2011). Relationships between parents and their adult children: a West European typology of late-life families. *Ageing and Society*, 31(4), 545-569. doi:10.1017/S0144686X10001108
- Easterlin, R. A. (2003). Explaining happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(19), 11176-11183.
- Easterlin, R. A. (2005). Building a Better Theory of Well-Being. In L. Bruni & P. L. Porta (Eds.), *Economics and Happiness: Framing the Analysis*. Oxford: University Press.
- Eggebeen, D. J. (1992). Family Structure and Intergenerational Exchanges. *Research on Aging*, 14(4), 427-447. doi:10.1177/0164027592144001
- Eggebeen, D. J., & Davey, A. (1998). Do Safety Nets Work? The Role of Anticipated Help in Times of Need. *Journal of Marriage and Family*, 60(4), 939-950. doi:10.2307/353636
- Eggebeen, D. J., & Hogan, D. P. (1990). Giving between generations in American families. *Human Nature*, 1(3), 211-232. doi:10.1007/BF02733984

- Fingerman, K. L., Hay, E. L., Kamp Dush, C. M., Cichy, K. E., & Hosterman, S. J. (2007). Parents' and Offspring's Perceptions of Change and Continuity when Parents Experience the Transition to Old Age. *Advances in Life Course Research, 12*, 275-306. doi:[https://doi.org/10.1016/S1040-2608\(07\)12010-4](https://doi.org/10.1016/S1040-2608(07)12010-4)
- Fingerman, K. L., Miller, L. M., Birditt, K. S., & Zarit, S. (2009). Giving to the good and the needy: Parental support of grown children. *Journal of Marriage and Family, 71*, 1220-1233.
- Fingerman, K. L., Pitzer, L. M., Chan, W., Birditt, K., Franks, M. M., & Zarit, S. (2010). Who gets what and why? Help middle-aged adults provide to parents and grown children. *Journals of Gerontology: Series B Social Sciences, 66*, 87-98. doi:10.1093/geronb/gbq009
- Frankenberg, E., Lillard, L., & Willis, R. J. (2002). Patterns of Intergenerational Transfers in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family, 64*(3), 627-641. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00627.x
- Frey, B., & Stutzer, A. (2000). Happiness, Economy and Institutions. *Economic Journal, 110*(466), 918-938.
- Frey, B., & Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-Being*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Friedman, J., Knodel, J., Bui, T. C., & Truong, S. A. (2002). Gender and Intergenerational Exchange in Vietnam. *PSC Research Report No. 02-529*.
- Fujiwara, T., & Lee, C. (2008). Association of Parental Psychiatric Morbidity with their Altruistic Behaviors and Sense of Obligation to Children in the United States. *Clinical Medicine Insights: Psychiatry, 1*(CMPsy-1-Fujiwara-et-al), 25-35. doi:10.4137/CMPsy.S883

- Fuller-Thomson, E., & Minkler, M. (2001). American grandparents providing extensive child care to their grandchildren: prevalence and profile. *Gerontologist, 41*(2), 201-209.
- Fuller-Thomson, E., Minkler, M., & Driver, D. (1997). A profile of grandparents raising grandchildren in the United States. *Gerontologist, 37*(3), 406-411.
- Furnham, A., & Argyle, M. (1998). *The Psychology of Money*: Routledge.
- Fyrand, L. (2010). Reciprocity: A Predictor of Mental Health and Continuity in Elderly People and Relationships ? A review. *Current Gerontology and Geriatrics Research*. doi:10.1155/2010/340161
- Garstka, T. A., Hummert, M. L., & Branscombe, N. R. (2005). Perceiving Age Discrimination in Response to Intergenerational Inequity. *Journal of Social Issues, 61*(2), 321-342. doi:10.1111/j.1540-4560.2005.00408.x
- Gibson, D. (1996). Broken Down by Age and Gender: "The Problem of Old Women" Redefined. *Gender & Society, 10*(4), 433-448. doi:10.1177/089124396010004005
- Gierveld, d. J., Dykstra, P. A., & Schenk, N. (2012). Living arrangements, intergenerational support types and older adult loneliness in Eastern and Western Europe. *Demographic Research, 27* 167-200 doi:10.4054/DemRes.2012.27.7
- Goldscheider, F. K., & Lawton, L. (1998). Family Experiences and the Erosion of Support for Intergenerational Coresidence. *Journal of Marriage and Family, 60*(3), 623-632. doi:10.2307/353533
- Goodman, C., & Silverstein, M. (2002). Grandmothers raising grandchildren: family structure and well-being in culturally diverse families. *Gerontologist, 42*(5), 676-689.
- Goodsell, T. L., James, S. L., Yorgason, J. B., & Call, V. R. A. (2013). Intergenerational Assistance to Adult Children: Gender and Number of Sisters and Brothers. *Journal of Family Issues*. doi:10.1177/0192513x13497348

- Greenfield, E. A., & Marks, N. F. (2007). Continuous participation in voluntary groups as a protective factor for the psychological well-being of adults who develop functional limitations: Evidence from the National Survey of Families and Households. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, *62B*(1), S60-S68.
- Grundy, E. (2005). Reciprocity in relationships: socio-economic and health influences on intergenerational exchanges between Third Age parents and their adult children in Great Britain. *British Journal of Sociology*, *56*(2), 233-255. doi:10.1111/j.1468-4446.2005.00057.x
- Grundy, E., & Henretta, J. C. (2006). Between elderly parents and adult children: a new look at the intergenerational care provided by the 'sandwich generation'. *Ageing and Society*, *26*(5), 707-722. doi:10.1017/S0144686X06004934
- Gwozdz, W., & Sousa-Poza, A. (2010). Ageing, Health and Life Satisfaction of the Oldest Old: An Analysis for Germany. *Social Indicators Research*, *97*(3), 397-417. doi:10.1007/s11205-009-9508-8
- Ha, J.-H. (2008). Changes in Support From Confidants, Children, and Friends Following Widowhood. *Journal of Marriage and Family*, *70*(2), 306-318. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00483.x
- Hagestad, G. O. (1986). The Aging Society as a Context for Family Life. *Daedalus*, *115*(1), 119-139. doi:10.2307/20025027
- HaHs-Vaughn, D. L. (2005). A Primer for Using and Understanding Weight With National Databases. *The Journal of Experimental Education*, *73*(3), 221-248.
- Hank, K. (2007). Proximity and Contacts between Older Parents and Their Children: A European Comparison. *Journal of Marriage and Family*, *69*(1), 157-173. doi:10.2307/4622423
- Hank, K., & Buber, I. (2008). Grandparents Caring for their Grandchildren. *Journal of Family Issues*, *30*(1), 53-73. doi:10.1177/0192513X08322627

- Hawkins, D., & Booth, A. (2005). Unhappily Ever After: Effects of Long-Term, Low-Quality Marriages on Well-Being. *Social Forces*, 84(1), 451-471.
- Haybron, D. (2007). Life satisfaction, ethical reflection, and the science of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 8(1), 99-138. doi:10.1007/s10902-006-9006-5
- Hayhoe, C. R., & Stevenson, M. L. (2007). Financial Attitudes and Inter vivos Resource Transfers from Older Parents to Adult Children. *Journal of Family and Economic Issues*, 28(1), 123-135. doi:10.1007/s10834-006-9054-3
- Henretta, J. C., Grundy, E., & Harris, S. (2002). The influence of socio-economic and health differences on parents' provision of help to adult children: a British-United States comparison. *Ageing and Society*, 22(04), 441-458.
- Henretta, J. C., Hill, M. S., Li, W., Soldo, B. J., & Wolf, D. A. (1997). Selection of children to provide care: the effect of earlier parental transfers. *Journal of Gerontol, Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 52 110-119.
- Himmelfarb, S. (1984). Age and sex differences in the mental health of older persons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52(5), 844-856.
- Hirschman, K. B., & Bourjolly, J. N. (2005). How do tangible supports impact the breast cancer experience? *Soc Work Health Care*, 41(1), 17-32.
- Hoff, A. (2007). *Functional Solidarity between Grandparents and Grandchildren in Germany*. Working Paper 307. Oxford, Oxford Institute of Ageing, University of Oxford.
- Hogan, D. P., Eggebeen, D. J., & Clogg, C. C. (1993). The Structure of Intergenerational Exchanges in American Families. *American Journal of Sociology*, 98(6), 1428-1458.
- Homans, G. C. (1961). *Social behavior: Its elementary forms*. Englang: Harcourt, Brace.
- Horowitz, A. (1985). Family caregiving to the frail elderly. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, 5, 194-246.

- Howard, J., & Frink, D. (1996). The Effects of Organizational Restructure on Employee Satisfaction. *Group and Organization Management*, 21(3), 278-303.
- Hsu, H.-C. (2007). Exploring elderly people's perspective on successful ageing in Taiwan. *Ageing and Society*, 27, 87-102.
- Ibitoye, O. G., & Olutobi, A. S. (2015). *Psychological Well-Being and the Elderly in Nigeria*. Paper presented at the the PAA 2015 Annual Meeting.
- Ikkink, K. K., & Tilburg, T. v. (1998). Do Older Adults' Network Members Continue to Provide Instrumental Support in Unbalanced Relationships? *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(1), 59-75. doi:10.1177/0265407598151004
- Ikkink, K. K., Tilburg, T. v., & Knipscheer, K. C. P. M. (1999). Perceived Instrumental Support Exchanges in Relationships between Elderly Parents and Their Adult Children: Normative and Structural Explanations. *Journal of Marriage and Family*, 61(4), 831-844. doi:10.2307/354006
- Ingersoll-Dayton, B., & Antonucci, T. C. (1988). Reciprocal and nonreciprocal social support: contrasting sides of intimate relationships. *Journals of Gerontology*, 43(3), 65-73.
- Ioannides, Y. M., & Kan, K. (2000). The Nature of Two-Directional Intergenerational Transfers of Money and Time: An Empirical Analysis. In L. A. Gerard-Varet, S. C. Kolm, & Y. J. Mercier (Eds.), *The Economics of Reciprocity, Gift-giving and Altruism* (pp. 314-331). London: MacMillam Press.
- Iwamoto, Y., & Fukui, T. (2001). The Effect of Incomes on Living Arrangements. *JCER Economic Journal*, 42, 21-43.
- Jang, S. N. e. a. (2009). Marital status, gender, and depression: analysis of the baseline survey of the Korean Longitudinal Study of Ageing (KLoSA) *Social Science and Medicine*, 69(1), 1608-1615.

- Johar, M., & Maruyama, S. (2011). Intergenerational cohabitation in modern Indonesia: filial support and dependence. *Journal of Health Economics*, 20 Suppl 1, 87-104. doi:10.1002/hec.1708
- Johar, M., Maruyama, S., & Nakamura, S. (2015). Reciprocity in the Formation of Intergenerational Coresidence. *Journal of Family and Economic Issues*, 36(2), 192-209. doi:10.1007/s10834-013-9387-7
- Jou, Y. H., & Fukada, H. (2002). Stress, health, and reciprocity and sufficiency of social support: the case of university students in Japan. *Journal of Social Psychology*, 142(3), 353-370. doi:10.1080/00224540209603904
- Kalmijn, M. (2005). *Intergenerational solidarity: A review of three theories and their evidence.*
- Kalmijn, M., & Saraceno, C. (2008). A COMPARATIVE PERSPECTIVE ON INTERGENERATIONAL SUPPORT. *European Societies*, 10(3), 479-508.
- Kaplan, H. S., & Bock, J. (2001). Fertility Theory: Caldwell's Theory of Intergenerational Wealth Flows. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 5557-5561). Oxford: Pergamon.
- Katz, R., Lowenstein, A., Phillips, J., & Daatland, S. (2005). *Theorizing Intergenerational Family Relations: Solidarity, Conflict, and Ambivalence in Cross-National Contexts. Sourcebook of Family Theory & Research* (V. Bengtson, A. Acock, K. Allen, P. Dilworth-Anderson, & D. Klein Eds.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Khan, H. T. A. (2014). Factors Associated with Intergenerational Social Support among Older Adults across the World. *Ageing International*, 39(4), 289-326. doi:10.1007/s12126-013-9191-6
- Kim, & McKenry, P. (2002). The relationship between marriage and psychological well-being. *Journal of Family Issues*, 23(8), 885-911.

- Kim, I., & Kim, C.-S. (2003). Patterns of Family Support and the Quality of Life of the Elderly. *Social Indicators Research*, 62-63(1-3), 437-454.
- Klimaviciute, J., Perelman, S., Pestieau, P., & Schoenmaeckers, J. (2017). Caring for dependent parents: Altruism, exchange or family norm? *Journal of Population Economics*, 1-39. doi:10.1007/s00148-017-0635-2
- Knesebeck, O. V. D., & Siegrist, J. (2003). Reported nonreciprocity of social exchange and depressive symptoms. Extending the model of effort-reward imbalance beyond work. *Journal of Psychosomatic Research*, 55(3), 209-214.
- Knodel, J., & Chayovan, N. (2008). *Population Aging and The Well-Being of Older Persons in Thailand: Past trends current situation and future challenges*: UNFPA Thailand and Asia and the Pacific Regional Office.
- Knodel, J., & Nguyen, M. D. (2015). Grandparents and grandchildren: care and support in Myanmar, Thailand and Vietnam. *Ageing and Society*, 35(9), 1960-1988. doi:10.1017/S0144686X14000786
- Knodel, J., Prachuabmoh, V., & Chayovan, N. (2013). *The Changing Well-being of Thai Elderly: An update from the 2011 Survey of Older Persons in Thailand*: HelpAge International.
- Knodel, J., Teerawichitchainan, B., Prachuabmoh, V., & Pothisiri, W. (2015). *The Situation of Thailand's Older Population: An Update based on the 2014 Survey of Older Persons in Thailand*: HelpAge International.
- Kohara, M., & Ohtake, F. (2006). Altruism and the Care of Elderly Parents: Evidence from Japanese Families *ISER Discussion Paper No. 670*.
- Kohara, M., & Ohtake, F. (2011). Altruism and the Care of Elderly Parents. *Japanese Economy*, 38(2), 3-18. doi:10.2753/JES1097-203X380201

- Kolm, S.-C. (2006). Chapter 1 Introduction to the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity. In K. Serge-Christophe & Y. Jean Mercier (Eds.), *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity* (Vol. Volume 1, pp. 1-122): Elsevier.
- Kotler, P., Armstrong, G., Wong, V., & Saunders, J. (2008). *Principles of Marketing* Pearson Education Limited.
- Krause, N. (1986). Social support, Stress, and well-being among older adult. *Journals of Gerontology, 41*(4), 512-519.
- Krueger, A. B., & Schkade, D. A. (2008). The Reliability of Subjective Well-Being Measures. *Journal of Public Economics, 92*(8-9), 1833-1845.
- Krzyzowski, L. (2011). In the Trap of Intergenerational Solidarity: Family Care in Poland's Ageing Society. *Polish Sociological Review, 1*(173), 55-78.
- Kunemund, H., Motel-Klingebiel, A., & Kohli, M. (2005). Do intergenerational transfers from elderly parents increase social inequality among their middle-aged children? Evidence from the German aging survey. *Journals of Gerontology: Series B Psychological Sciences and Social Sciences, 60*(1), S30-36.
- Kurz, M. (1978). Altruism as an Outcome of Social Interaction. *The American Economic Review, 68*(2), 216-222.
- LaFerrère, A., & Wolff, F. C. (2006). Microeconomic Models of Family Transfers. In S. C. Kolm & J. M. Ythier (Eds.), *Handbook of Economics of Giving, Altruism and Reciprocity* (pp. 889-969): Elsevier.
- Lawler, E. J., & Yoon, J. (1998). Network Structure and Emotion in Exchange Relations. *American Sociological Review, 63*(6), 871-894. doi:10.2307/2657506
- Lawton, A., Silverstein, M., & Bengtson, V. L. (1994). Solidarity between generations in families. In V. L. B. a. R. Harootyan (Ed.), *Intergenerational Linkages: Hidden Connections in American Society*: Springer Publishing Company.

- Lee, G. R. (1979). Effects of Social Networks on the Family. In W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary Theories about the Family: Research-Based Theories. Vol. 1*. New York: Free Press.
- Lee, G. R., Netzer, J. K., & Coward, R. T. (1994). Filial Responsibility Expectations and Patterns of Intergenerational Assistance. *Journal of Marriage and Family*, 56(3), 559-565. doi:10.2307/352867
- Lee, K. M., & Kwok, H. K. (2005). Differences in expectations and patterns of informal support for older persons in Hong Kong: Modification to filial piety. *Ageing International*, 30(2), 188-206. doi:10.1007/s12126-005-1011-1
- Lee, R., & Mason, A. (2011). *Population Aging and the Generational Economy*: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Lee, Y.-J., Parish, W. L., & Willis, R. J. (1994). Sons, Daughters, and Intergenerational Support in Taiwan. *American Journal of Sociology*, 99(4), 1010-1041.
- Lee, Y. L., & Xiao, Z. (1998). Children's support for elderly parents in urban and rural China: Result from a national survey. *J Cross Cult Gerontol*, 13 39-62
- Liang, J., Krause, N. M., & Bennett, J. M. (2001). Social exchange and well-being: is giving better than receiving? *Psychol Aging*, 16(3), 511-523.
- Lin, I. F., Goldman, N., Weinstein, M., Lin, Y.-H., Gorrindo, T., & Seeman, T. (2003). Gender Differences in Adult Children's Support of Their Parents in Taiwan. *Journal of Marriage and Family*, 65(1), 184-200. doi:10.2307/3600059
- Lindenberg, S., Steverink, N., & Joris, P. J. (2005). How to understand and improve older people's self-management of wellbeing *European Journal of Ageing*, 2(4).
- Litwak, E., & Kulis, S. (1987). Technology, Proximity, and Measures of Kin Support. *Journal of Marriage and Family*, 49(3), 649-661. doi:10.2307/352210
- Litwin, H. (1998). The provision of informal support by elderly people residing in assisted living facilities. *Gerontologist*, 38(2), 239-246.

- Litwin, H., Vogel, C., Künemund, H., & Kohli, M. (2008). The balance of intergenerational exchange: correlates of net transfers in Germany and Israel. *European Journal of Ageing, 5*(2), 91-102. doi:10.1007/s10433-008-0079-3
- Lopata, H. Z. (2002). Widower, widow: How same? How difference? *Gerontologist, 42*(4), 564-566.
- Lou, V. Q. (2010). Life Satisfaction of Older Adults in Hong Kong: The Role of Social Support from Grandchildren. *Social Indicators Research, 95*(3), 377-391. doi:10.1007/s11205-009-9526-6
- Lowenstein, A., & Katz, R. (2010). Family and Age in a Global Perspective. In D. Dale & P. Chris (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Gerontology* (pp. 190-201). Thousand Oaks: Sage.
- Lowenstein, A., Katz, R., & Gur-Yaish, N. (2007). Reciprocity in parents-child exchange and life satisfaction among the elderly: A cross-national perspective *Journal of Social Issues, 63*, 865-883.
- Lu, L., & Argyle, M. (1992). Receiving and giving support: Effects on relationships and well-being. *Counseling Psychology Quarterly 5*(123-133).
- Lucas, R. (2007). Adaptation and the set-point model of subjective well-being: Does happiness change after major life events? . *Current Directions in Psychological Science, 16*(2), 75-79.
- Luo, Y., LaPierre, T. A., Hughes, M. E., & Waite, L. J. (2012). Grandparents Providing Care to Grandchildren. *Journal of Family Issues, 33*(9), 1143-1167. doi:10.1177/0192513X12438685
- Lye, D. (1996). Adult child-parent relationships. *Annual Review of Sociology, 22* 79-102.
- Mao, W., & Chi, I. (2011). Filial piety of children as perceived by aging parents in China. *International Journal of Social Welfare, 20*, S99-S108. doi:10.1111/j.1468-2397.2011.00826.x

- Masitah, M. (1989). *Social, financial and family support of the aged: A socioeconomic study on the consequences of ageing of population in three states in Peninsular Malaysia*: National Population and Family Development Board Malaysia
- Mason, A. (2000). *Community, Solidarity and Belonging*: Cambridge University Press.
- Mason, K. O. (1992). Family change and support of the elderly in Asia: what do we know? *Asia-Pacific Population Journal*, 7(3), 13-32.
- Masud, J., Haron, S. A., & Gikonyo, L. W. (2008). Gender Differences in Income Sources of the Elderly in Peninsular Malaysia. *Journal of Family and Economic Issues*, 29(4), 623-633. doi:10.1007/s10834-008-9125-8
- Maton, K. I. (1988). Social support, Organizational characteristics, psychological well-being, and group appraisal in three self-help group populations. *American Journal of community Psychology*, 16(1), 53-77.
- Mayer, S. E. (1998). What Money Can't Buy: Family Income and Children's *Journal of Economic Literature*, 36(2), 975-977.
- McChesney, K. Y., & Bengtson, V. L. (1988). Solidarity, integration, and cohesion in families: Concepts and theories. In D. J. Mangen, V. L. Bengtson, & P. H. Landry (Eds.), *Measurement of Intergenerational Relations* (pp. 15-30). Newbury Park, CA.: Sage Publications.
- McCulloch. (1990). The relationship of intergenerational reciprocity of aid to the morale of older parents: Equity and exchange theory comparisons *Journal of Gerontology* 45, S150-155.
- McCulloch, B. J. (1990). The relationship of intergenerational reciprocity of aid to the morale of older parents: Equity and exchange theory comparisons *Journal of Gerontology* 45, 45(4), 150-155.
- McDowell, I. (2010). Measures of self-perceived well-being. *J Psychosom Res*, 69(1), 69-79. doi:10.1016/j.jpsychores.2009.07.002

- McGarry, K. (1999). Inter vivos transfers and intended bequests. *Journal of Public Economics*, 73(3), 321-351. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0047-2727\(99\)00017-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0047-2727(99)00017-1)
- McGarry, K., & Schoeni, R. F. (1997). Transfer behavior within the family: results from the Asset and Health Dynamics Study. *Journals of Gerontology: Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 52 82-92.
- McMunn, A., Nazroo, J., Wahrendorf, M., Breeze, E., & Zaninotto, P. (2009). Participation in socially-productive activities, reciprocity and wellbeing in later life: baseline results in England. *Ageing and Society*, 29(5), 765-782.
- Meggiolaro, S., & Ongaro, F. (2013). Life satisfaction among the elderly in Italy in a gender approach. *Working Paper Series N.6, April 2013*.
- Mehdi, Y., & Laily, P. (2011). A theoretical study of family resource management. *Journal of American Science*, 7(2), 1-6.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple Discrepancies Theory (MDT). *Social Indicators Research*, 16(4), 347-413.
- Min, J., Silverstein, M., & Lendon, J. P. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 112-120. doi:<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2012.05.001>
- Minkler, M., & Fuller-Thomson, E. (2000). Second time around parenting: factors predictive of grandparents becoming caregivers for their grandchildren. *Int J Aging Hum Dev*, 50(3), 185-200. doi:10.2190/7y1m-unrt-9bp4-bwl1
- Moen, P., & Wethington, E. (1999). Midlife development in a life course context. In S. L. Willis & J. D. Reid (Eds.), *Life in the middle: Psychological and social development in middle age* (pp. 3–23). San Diego, CA: Academic.
- Mohamad, N., Alavi, K., Mohamad, M. S., & Aun, N. S. M. (2016). Intergenerational Support and Intergenerational Social Support Among Elderly – A Short Review in Malaysian Context. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 219, 513-519. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.028>

- Molm, L. D., Takahashi, N., & Peterson, G. (2000). Risk and Trust in Social Exchange: An Experimental Test of a Classical Proposition. *American Journal of Sociology*, *105*(5), 1396-1427. doi:10.2307/3003770
- Moor, N., & Komter, A. (2012). The impact of family structure and disruption on intergenerational emotional exchange in Eastern Europe. *European Journal of Ageing*, *9*(2), 155-167. doi:10.1007/s10433-011-0207-3
- Morgan, L. A. (1982). Social roles in later life. In C. Eisendorfer (Ed.), *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* (Vol. 8, pp. 217-255). New York: Springe.
- Musil, C. M., & Ahmad, M. (2002). Health of grandmothers: a comparison by caregiver status. *Journal of Aging and Health*, *14*(1), 96-121.
- Mutran, E., & Reitzes, D. C. (1984). Intergenerational Support Activities and Well-Being among the Elderly: A Convergence of Exchange and Symbolic Interaction Perspectives. *American Sociological Review*, *49*(1), 117-130.
- Nave, C. S., Sherman, R. A., & Funder, D. C. (2008). Beyond Self-Report in the Study of Hedonic and Eudaimonic Well-Being: Correlations with Acquaintance Reports, Clinician Judgments and Directly Observed Social Behavior. *Journal of research in personality*, *42*(3), 643-659. doi:10.1016/j.jrp.2007.09.001
- Ng, A. C. Y., Phillips, D. R., & Lee, W. K.-m. (2002). Persistence and challenges to filial piety and informal support of older persons in a modern Chinese society: A case study in Tuen Mun, Hong Kong. *Journal of Aging Studies*, *16*(2), 135-153. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065\(02\)00040-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065(02)00040-3)
- Ng, S. H. (2002). Will families support their elders ? Answers from across cultures. In T. D. Nelson (Ed.), *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* (pp. 295-310). Cambridge, MA, US: The MIT Press.
- Norris, F. H., & Murrell, S. A. (1984). Protective function of resources related to life-events, global stress, and depression in older adults *Journal of Health and Social Behavior*, *25*, 424-437.

- Norton, E. C., & Van Houtven, C. H. (2006). Inter-Vivos Transfers and Exchange. *Southern Economic Journal*, 73(1), 157-172. doi:10.2307/20111880
- Notestein, F. W. (1945). Population: The Long View. In T. W. Schultz (Ed.), *Food for the World* (pp. pp.36-57). Chicago: University of Chicago Press.
- Ohtake, F. (1991). Bequest Motives of Aged Households in Japan. *Ricerche Economiche*, 45, pp.283-306.
- Ong, T. (2015). Changing notion of filial piety in urban China. Retrieved from http://works.bepress.com/theresa_ong/1/ website:
- Osberg, J. S., McGinnes, G. E., DeJong, G., & Seward, M. L. (1987). Life Satisfaction and Quality of life among disabled elderly adults. *Journals of Gerontology*, 42, 228-230.
- Park, C. (2014). Why do children transfer to their parents? Evidence from South Korea. *Review of Economics of the Household*, 12(3), 461-485. doi:10.1007/s11150-012-9173-6
- Pezzin, L. E., & Schone, B. S. (1997). The Allocation of Resources in Intergenerational Households: Adult Children and Their Elderly Parents. *The American Economic Review*, 87(2), 460-464. doi:10.2307/2950968
- Pezzin, L. E., & Schone, B. S. (1999). Parental Marital Disruption and Intergenerational Transfers: An Analysis of Lone Elderly Parents and Their Children. *Demography*, 36(3), 287-297. doi:10.2307/2648053
- Phillips, D. R., Siu, O. L., Yeh, A. G. O., & Cheng, K. H. C. (2004). Factors influencing older persons' residential satisfaction in big and densely populated cities in asia: A case study in Hong Kong. *Ageing International*, 29(1), 46-70. doi:10.1007/s12126-004-1009-0
- Phillips, D. R., & Yeb, A. G. O. (1999). The environment and elderly people--An emerging social and planning issue in Hong Kong. In (Eds.), (pp. 7-12). Hong

- Kong: Centre of Urban Planning and Environmental Management, University of Hong Kong. In D. R. Phillips & A. G. O. Yeh (Eds.), *Environment and ageing: Environmental policy, planning and design for elderly people in Hong Kong* (pp. 7-12). Hong Kong: Centre of Urban Planning and Environmental Management, University of Hong Kong.
- Pinquart, M., & Sorensen, S. (2000). Influences of socio-economic status, social networks and competence on subjective well-being in later life: a meta-analysis. *Psychol Aging, 15* (2), 187-224.
- Pinquart, M., & Sorensen, S. (2006). Gender differences in caregiver stressors, social resources, and health: an updated meta-analysis. *Journals of Gerontology: Series B Psychological Sciences and Social Sciences, 61*(1), 33-45.
- Podhisita, C. (1985). Buddhism and Thai World View *Traditional and Changing Thai World View* (pp. 229). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Popenoe, D. (1988). *Disturbing the Nest: Family Change and Decline in Modern Societies*. New York: Aldine.
- Population Reference Bureau. (2015). Program and Policy Implications *Today's Research on Aging*(31). CHULALONGKORN UNIVERSITY
- Prigerson, H. G. e. a. (2000). Preliminary explorations of the harmful interactive effects of widowhood and marital harmony on health, health service use, and health care costs. *Gerontologist, 40*(3), 349-357.
- Quashie, N. T. (2015). Who supports whom? Gender and intergenerational transfers in post-industrial Barbados. *J Cross Cult Gerontol, 30*(2), 189-216. doi:10.1007/s10823-015-9260-2
- Qureshi, H. (1990). A Research Note on the Hierarchy of Obligations among Informal Carers – A Response to Finch and Mason. *Ageing and Society, 10*(4), 455-458. doi:10.1017/S0144686X00007418

- Rangel, A. (2000). Forward and Backward Intergeneration Goods: A Theory of Intergenerational Exchange. *NBER Working Paper Series, Working Paper 7518*
- Richard, T. (2002). Perception of the old age among Ibo aged. *Journal of Comparative Family Studies, 31*(4).
- Ritzer, G. (1992). *Classical sociological theory* (The second edition ed.). New York: McGraw-Hill.
- Roberto, K. A., & Scott, J. P. (1986). Equity considerations in the friendships of older adults. *Journals of Gerontology, 41*(2), 241-247.
- Roberts, R. E., & Bengtson, V. L. (1990). Is intergenerational solidarity a unidimensional construct? A second test of a formal model. *Journals of Gerontology, 45*(1), S12-20.
- Roberts, R. E. L., Richards, L. N., & Bengtson, V. (1991). Intergenerational Solidarity in Families. *Marriage and Family Review, 16*(1-2), 11-46.
- Robison, J., Moen, P., & Dempster-McClain, D. (1995). Women's caregiving: changing profiles and pathways. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci, 50*(6), S362-373.
- Rogers, K. B. (1991). The Relationship of Grouping Practices to the Education of the Gifted and Talented Learner. *The National Research Center on the Gifted and Talented*.
- Rook, K. S. (1987). Reciprocity of social exchange and social satisfaction among older woman. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(1), 145-154.
- Rook, K. S. (1987). Reciprocity of social exchange and social satisfaction among older women. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol 52*(1), pp.145-154.
- Ross, C. E. (1995). Reconceptualizing marital status as a continuum of social status. *Journal of Marriage and the Family, 57*(1), 129-140.
- Rossi, A. S., & Rossi, P. H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.

- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1987). Human aging: usual and successful. *Science*, *237*(4811), 143-149. doi:10.1126/science.3299702
- Russell, D., & Cutrona, C. E. (1991). Social support, stress and depressive symptoms among the elderly: Test of a process model *Psychology and Aging* *6*, 190-201.
- Rusu, H. (2016). Solidarity with the Elderly in Romania *Revista de Cercetare si Interventie Sociala* (Vol. 52, pp. 130-144).
- Rusu, H., & Gheorghita, A. (2014). Transnational Solidarity and Public Support for the EU Enlargement. *Sociologia*, *46*(3), 261-282.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*(6), 1069-1081. doi:10.1037/0022-3514.57.6.1069
- Ryff, C. D. (1995). Psychological Well-Being in Adult Life. *Current Directions in Psychological Science*, *4*(4), 99-104. doi:10.1111/1467-8721.ep10772395
- Schenk, N., & Dykstra, P. A. (2012). Continuity and change in intergenerational family relationships: An examination of shifts in relationship type over a three-year period. *Advances in Life Course Research*, *17*(3), 121-132.
- Schnittker, J. (2008). Happiness and success: genes, families, and the psychological effects of socioeconomic position and social support. *Ajs*, *114* Suppl, S233-259.
- Schoeni, R. F. (1995). Marital status and earnings in developed countries *Journal of Population Economics*, *8*(4), 351-359.
- Schoeni, R. F., & Ross, K. E. (2005). Material assistance from families during the transition to adulthood. In R. A. Settersten, F. F. Furstenberg, & R. G. Rumbaut (Eds.), *On the frontier of adulthood: Theory, research, and public policy* (pp. 396-417).
- Schwarz, B., Albert, I., Trommsdorff, G., Zheng, G., Shi, S., & Nelwan, P. R. (2010). Intergenerational Support and Life Satisfaction: A Comparison of Chinese, Indonesia, and German Elderly Mothers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *41*(5-6), 706-722.

- Schwarz, B., Trommsdorff, G., Albert, I., & Mayer, B. (2005). Adult Parent–Child Relationships: Relationship Quality, Support, and Reciprocity. *Applied Psychology, 54*(3), 396–417. doi:10.1111/j.1464-0597.2005.00217.x
- Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. An introduction. *American Psychologists, 55*(1), 5-14.
- Sereny, M. D. (2013). *Family ties, economic resources, and the well-being of older adults across communities in china* (Doctor of Philosophy), Duke University.
- Shanas, E. (1979). Social Myth as Hypothesis: The Case of the Family Relations of Old People. *Gerontologist, 19*(1), 3-9. doi:10.1093/geront/19.1.3
- Shanas, E., Townsend, P., Friis, H., Wedderburn, D., Milhoj, P., & Stehouwer, J. (1968). *Old People in Three Industrial Societies*. New York: Atherton Press.
- Sidik, S. M., Zulkefli, N. A. M., & Shah, S. A. (2003). Factors associated with depression among elderly patients in a primary health care clinic in Malaysia. *Asia Pacific Family Medicine, 2*(3), 148-152. doi:10.1046/j.1444-1683.2003.00080.x
- Siegrist, J., Knesebeck, O. V. D., & Pollack, C. E. (2004). Social Productivity and Well-being of Older People: A Sociological Exploration. *Social Theory and Health, 2*, 1-17.
- Silverstein, M., & Bengtson, V. (1994). Does intergenerational social support influence the psychological well-being of older parents? The contingencies of declining health and widowhood. *Social Science and Medicine, 38*(7), 943-957.
- Silverstein, M., & Bengtson, V. (1997). Intergenerational solidarity and the structure of adult child-parent relationships in American families. *American Journal of Sociology, 103*, 429-460.
- Silverstein, M., Cong, Z., & Li, S. (2006). Intergenerational Transfers and Living Arrangements of Older People in Rural China: Consequences for Psychological Well-Being. *The Journals of Gerontology: Series B, 61*(5), S256-S266. doi:10.1093/geronb/61.5.S256

- Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., & Bengtson, V. L. (2002). Reciprocity in parent-child relations over the adult life course. *Journal of Gerontology, Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(1), 3-13.
- Silverstein, M., Gans, D., & Yang, F. M. (2006). Intergenerational Support to Aging Parents: The Role of Norms and Needs. *Journal of Family Issues*, 27(8), 1068-1084. doi:10.1177/0192513x06288120
- Sloan, F. A., Hoerger, T. J., & Picone, G. (1996). Effects of strategic behavior and public subsidies on families' savings and long-term care decisions. *Developments in health economics and public policy*, 5, 45-78.
- Sloan, F. A., Picone, G., & Hoerger, T. J. (1997). The Supply Of Children's Time To Disabled Elderly Parents. *Economic Inquiry*, 35(2), 295-308. doi:10.1111/j.1465-7295.1997.tb01911.x
- Soldo, B. J. (1996). Cross pressures on middle-aged adults: a broader view. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci*, 51(6), S271-273.
- Soldo, B. J., & Freedman, V. A. (1994). Care of the elderly: division of labor among the family, market, and state In L. G. Martin & S. H. Presto (Eds.), *Demography of aging* (pp. 195-216). Washington, D.C.: National Academy Press.
- Spillman, B. C. (2004). Changes in Elderly Disability Rates and the Implications for Health Care Utilization and Cost. *The Milbank Quarterly*, 82(1), 157-194.
- Spitze, G., & Logan, J. (1990). More Evidence on Women (and Men) in the Middle. *Research on Aging*, 12(2), 182-198. doi:10.1177/0164027590122003
- Spitze, G., Ward, R., Deane, G., & Zhuo, Y. (2012). Cross-Sibling Effects In Parent-Adult Child Exchanges Of Socioemotional Support. *Research on Aging*, 34(2), 197-221. doi:10.1177/0164027511420170
- Stephoe, A., Deaton, A., & Stone, A. (2014). Subjective Wellbeing, Health, and Aging *Lancet*, 385(9968), 640-648. doi:0.1016/S0140-6736(13)61489-0

- Stjernø, S. (2005). *Solidarity in Europe: The History of an Idea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stoller, E. P. (1985). Exchange Patterns in the Informal Support Networks of the Elderly: The Impact of Reciprocity on Morale. *Journal of Marriage and Family*, 47(2), 335-342. doi:10.2307/352133
- Stoller, E. P., & Earl, L. L. (1983). Help with activities of everyday life: sources of support for the noninstitutionalized elderly. *Gerontologist*, 23(1), 64-70.
- Stone, A., Schwartz, J., Broderick, J., & Deaton, A. (2010). A Snapshot of the Age of Distribution of Psychological Well-Being in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107, 107(22), 9985-9990.
- Stone, R., Cafferata, G. L., & Sangl, J. (1987). Caregivers of the Frail Elderly: A National Profile. *Gerontologist*, 27(5), 616-626. doi:10.1093/geront/27.5.616
- Sun, R. (2002). Old Age Support in Contemporary Urban China from Both Parents' and Children's Perspectives. *Research on Aging*, 24(3), 337-359.
- Sung, K.-T. (1998). An exploration of actions of filial piety. *Journal of Aging Studies*, 12(4), 369-386. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065\(98\)90025-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065(98)90025-1)
- Sussman, M. B. (1985). The family life of old people. In R. H. Binstock & E. Shanas (Eds.), *Handbook of aging and the social sciences* (pp. 415-440). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Takayama, N., & Arita, F. (1996). Savings and Wealth Accumulation: An Analysis of Household Wealth Based on Microdata *Economic Analysis Series of Hitotsubashi University*. Tokyo.
- Taylor, R. J. (1988). Aging and Supportive Relationships among Black American. In J. Jackson (Ed.), *The Black American Elderly*. New York: Springer.
- Thompson, M. G., & Heller, K. (1990). Facets of support related to well-being: Quantitative social isolation and perceived family support in a sample of elderly women. *Psychol Aging*, 535-544

- Tian, Q. (2014). Intergeneration social support affects the subjective well-being of the elderly: Mediator roles of self-esteem and loneliness *Journal of Health Psychology* 1-8. doi:10.1177/1359105314547245
- Tibbitts, C. (1960). *Handbook of Social Gerontology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Timonen, V., Conlon, C., Scharf, T., & Carney, G. (2013). Family, state, class and solidarity: re-conceptualising intergenerational solidarity through the grounded theory approach. *European Journal of Ageing*, 10(3), 171-179.
- Tomini, F., Groot, W., & Tomini, S. M. (2016). Informal care and gifts to and from older people in Europe: The interlinks between giving and receiving. *BMC Health Serv Res*, 16(1), 603. doi:10.1186/s12913-016-1830-7
- Treas, J., & Bengtson, V. L. (1987). The family in later years. In M. B. Sussman & S. K. Steinmetz (Eds.), *Handboook of marriage and the family* (pp. 625-648). New York: Plenum.
- Trivers, R. L. (1971). The Evolution of Reciprocal Altruism. *The Quarterly Review of Biology*, 46(1), 35-57.
- Troll, L. E., Miller, S. J., & Atchley, R. C. (1979). *Families in later life*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Turner, J. H. (1986). *The Structure of Sociological Theory* (4th edition ed.): The Dorsey Press.
- Turrell, G., & Mathers, C. D. (2000). Socioeconomic status and health in Australia *The Medicine Journal of Australia*, 172 (9), 434-438.
- Uhlenberg, P., & Hammill, B. G. (1998). Frequency of grandparent contact with grandchild sets: six factors that make a difference. *Gerontologist*, 38(3), 276-285.
- Umberson, D. (1992). Relationships between Adult Children and Their Parents: Psychological Consequences for Both Generations. *Journal of Marriage and Family*, 54(3), 664-674.

- Umberson, D., & Gove, W. R. (1989). Parenthood and psychological well-being: Theory, measurement and stage in the family life course. *Journal of Family Issues, 10*, 440-462.
- UN Sustainable Development Solutions Network. (2013). World Happiness Report 2013
In J. F. Helliwell, L. Richard, & S. Jeffrey (Eds.). New York: UN Sustainable Development Solutions Network.
- United Nations. (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision. from United Nations
- United Nations. (2015). World Population Prospects: The 2015 Revision. from Department of Economic and Social Affairs, Population Division
- United Nations Development Program (UNDP). (1995). *Human Development Report 1995*. New York: United Nations.
- United Nations Development Program (UNDP). (2000). *Human Development Report 2000*. New York: United Nations.
- United Nations Development Program (UNDP). (2016). *Human Development Report 2016*. New York: United Nations.
- United Nations Population Fund, & HelpAge International. (2012). *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge*. New York: United Nations Population Fund.
- van Diepen, A. M. L., & Mulder, C. H. (2009). Distance to family members and relocations of older adults. *Journal of Housing and the Built Environment, 24*(1), 31-46. doi:10.1007/s10901-008-9130-0
- Vaux, A. (1988). *Social support: Theory, research, and intervention*. New York, NY, England: Praeger Publishers.
- Vaux, A., & Harrison, D. (1985). Support network characteristics associated with support satisfaction and perceived support. *American Journal of community Psychology, 13*(3), 245-265. doi:10.1007/BF00914932

- Verbrugge, L. M., & Chan, A. (2008). Giving help in return: family reciprocity by older Singaporeans. *Ageing and Society*, 28(1), 5-34.
- Walster, E., Walster, G. W., & Berscheid, E. (1978). *Equity: Theory and Research*. USA: Allyn and Bacon.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063-1070.
- Williams, D. G. (1985). Gender differences in interpersonal relationships and well-being. *Research in sociology of education and socialization*, 5, 239-267.
- Wills, T. A., & Shinar, O. (2000). Measuring perceived and received social support. In S. Cohen & e. a. L. G. Underwood. (Eds.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (pp. 86-135). London: Oxford University Press.
- Wilson, D. S., & Wilson, E. O. (2007). Rethinking the theoretical foundation of sociobiology. *The Quarterly Review of Biology*, 82(4), 327-348.
- Witvorapong, N. (2015). The relationship between upstream intergenerational transfers and wealth of older adults: evidence from Thailand. *Journal of Population Research*, 32(3), 215-242. doi:10.1007/s12546-015-9151-y
- Wolf, M. (1972). *Woman and the Family in Rural Taiwan*. Stanford: Stanford University Press.
- Wolff, J. L., & Kasper, J. D. (2006). Caregivers of frail elders: updating a national profile. *Gerontologist*, 46(3), 344-356.
- Xu, J. (2012). Filial piety and intergenerational communication in China. *The Journal of International Communication*, 18(1), 33-48. doi:10.1080/13216597.2012.662466
- Yamada, K. (2006). Intra-family transfers in Japan: intergenerational co-residence, distance, and contact. *Applied Economics*, 38(16), 1839-1861.

- Yang, H. (1996). The Distributive Norm of Monetary Support to Older Parents: A Look at a Township in China. *Journal of Marriage and Family*, 58(2), 404-415. doi:10.2307/353505
- Yeh, K.-H., Yi, C.-C., Tsao, W.-C., & Wan, P.-S. (2013). Filial piety in contemporary Chinese societies: A comparative study of Taiwan, Hong Kong, and China. *International Sociology*, 28(3), 277-296. doi:10.1177/0268580913484345
- Zarit, S. H., & Eggebeen, D. J. (2002). Parent-child relationships in adulthood and later years. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (2nd ed., pp. 135–161). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Zhan, H. J. (2004). Socialization or social structure: investigating predictors of attitudes toward filial responsibility among Chinese urban youth from one- and multiple-child families. *International Journal of Aging and Human Development*, 59(2), 105-124. doi:10.2190/vl4k-hlnu-n0m4-f9rp
- Zhan, H. J., Xiaotian, F., & Baozhen, L. (2008). Placing Elderly Parents in Institutions in Urban China. *Research on Aging*, 30(5), 543-571.
- Zuo, D., Wu, Z., & Li, S. (2011). Age and intergenerational exchange among older parents in rural China. *International Journal of Social Welfare*, 20, S30-S46.
- เล็ก สมบัติ และคณะ. (2554). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเรื่องภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพประโยชน์กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จรรย์ภัทร รัตโนภาส. (2550). ปัจจัยกำหนดการบริจาครถจักรยานยนต์. (ปริญญาโท), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จอห์น โนเบิล และนภาพร ชโยวรรณ. (2552). การสูงอายุทางประชากรและการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย: แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทายในอนาคต. กรุงเทพฯ: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก.

- จอห์น โนเดล นภาพร ชโยวรรณ และวิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2011). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรต่อการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรของประเทศไทย: UNFPA.
- ฐิติกาญจน์ อัครกุล. (2558). การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดและการประมาณมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย. (ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2553). การทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2545-2550. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2552). การออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติ (ระยะที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2556). รายงานการศึกษาโครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2550-2554). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัครนรินทร์. (2555). การเปลี่ยนแปลงทางประชากร และข้อมูลสถิติที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2554. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชลธิชา อัครนรินทร์. (2556). ผลกระทบเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศด้านสวัสดิการผู้สูงอายุ: ศึกษาจากผลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583. In ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ ปราโมทย์ ประสาทกุล และสุรีย์พร พันพิ่ง (Ed.), การศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศจากผลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. (2541). รายงานการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย: การเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ พื้นที่ศึกษาในเขตภาคกลาง: มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2542). พระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยปี 2553.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556a). การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556b). บัญชีกระแสการโอนประชาชาติ 2556. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2551). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2550. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: บริษัท แอดวานซ์ พรินติ้ง เซอร์วิส จำกัด.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

อุทัยทิพย์ รักรรยาบรรณ. (2549). การเกื้อหนุนของครอบครัวต่อผู้สูงอายุไทย. Paper presented at the การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2549.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายละเอียดของข้อคำถามเรื่องการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุในแต่ละปีการสำรวจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางที่ ก ตารางแสดงรายละเอียดของคำถามเกี่ยวกับการได้รับการชำระเงินจากบุตรและการให้การกู้ยืมแก่บุตรแต่ละประเภท
จำแนกตามปี พ.ศ.

การได้รับการกู้ยืม	ปี พ.ศ.				
	2529	2537	2545	2554	2557
แต่ละประเภท	ไม่มีข้อคำถามเกี่ยวกับ การได้รับการกู้ยืม แต่ละประเภท	“ในรอบปีที่แล้ว บุตร ของท่านให้ความ ช่วยเหลือด้านการเงิน หรือไม่ (ถามเฉพาะผู้ที่มี บุตร หรือบุตรเลี้ยง หรือ บุตรบุญธรรม)”	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ ท่านได้รับ การกู้ยืมด้านการเงิน จากใครบ่อยครั้ง/มาก ที่สุด”	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ท่านได้รับเงิน จากบุตรที่อยู่เ็นครัวเรือน/ นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้า ได้รับ ได้รับเป็นจำนวน เท่าใดต่อปี”	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ท่านได้รับเงิน จากบุตรที่อยู่เ็นครัวเรือน/ นอกครัวเรือนหรือไม่ ถ้า ได้รับ ได้รับเป็นจำนวน เท่าใดต่อปี”
การได้รับกู้ยืม ด้านเศรษฐกิจ		หมายเหตุ - ไม่มีรายละเอียด เกี่ยวกับจำนวนเงินที่ ได้รับ	หมายเหตุ - ผู้วิจัยเลือกเฉพาะที่บุตร เป็นผู้ให้การกู้ยืม - ลักษณะของคำถามเป็น การถามถึงการกู้ยืมที่ บ่อยครั้งที่สุด อาจเป็นผล ให้ค่าที่ได้ต่ำกว่าเมื่อ เปรียบเทียบกับปีอื่น		

ตารางที่ ก (ต่อ)

ปี พ.ศ.					
การได้รับการเกื้อหนุน แต่ละประเภท	2529	2537	2545	2554	2557
การได้รับเกื้อหนุน ด้านสิ่งของ	ไม่มีข้อคำถามเกี่ยวกับ การได้รับการเกื้อหนุน แต่ละประเภท	“ในรอบปีที่แล้ว บุตร ของท่านให้ความ ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า หรือไม่ (ถาม เฉพาะผู้ที่มีบุตร หรือ บุตรเลี้ยง หรือบุตรบุญ ธรรม)” <u>หมายเหตุ</u> - ผู้วิจัยเลือกเฉพาะ บุตรที่อยู่นอกครัวเรือน เป็นผู้ให้การเกื้อหนุน - ไม่มีรายละเอียด เกี่ยวกับความถี่ของการ ให้สิ่งของดังกล่าว	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ ท่านได้รับ การเกื้อหนุนด้านอาหาร เสื้อผ้า/ของใช้ จากใคร บ่อยครั้ง/มากที่สุด” <u>หมายเหตุ</u> - ผู้วิจัยเลือกเฉพาะบุตรที่ อยู่นอกครัวเรือนเป็นผู้ให้ การเกื้อหนุน - ลักษณะของคำถามเป็น การถามถึงการเกื้อหนุนที่ บ่อยครั้งที่สุด อาจเป็นผล ให้ค่าที่ได้ต่ำกว่าเมื่อ เปรียบเทียบกับปีอื่น	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ท่านได้รับ อาหาร เสื้อผ้า/ของใช้ จากบุตรที่อยู่นอก ครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับบ่อยครั้งเพียงใด”	- “ในระหว่าง 12 เดือน ก่อนวันสัมภาษณ์ท่าน ได้รับอาหาร เสื้อผ้า/ของ ใช้ จากบุตรที่อยู่นอก ครัวเรือนหรือไม่ ถ้าได้รับ ได้รับบ่อยครั้งเพียงใด”

ตารางที่ ก (ต่อ)

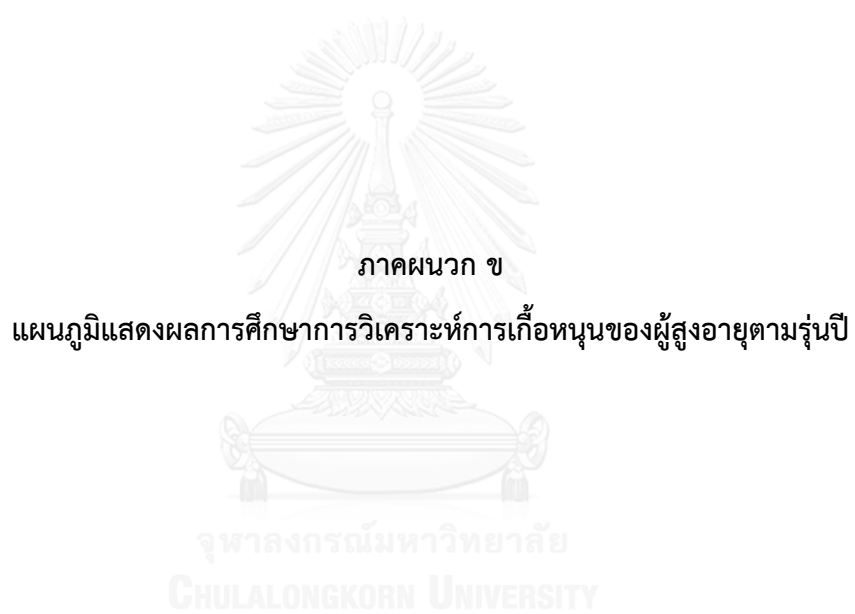
การได้รับการเกื้อหนุน แต่ละประเภท	ปี พ.ศ.				
	2529	2557	2545	2554	2557
การได้รับเกื้อหนุน ด้านการดูแล	“ในช่วงเวลาที่ผ่านมาก เมื่อท่านป่วยหรือ ต้องการการดูแล ปรนนิบัติ ใครเป็น ผู้ดูแลหรือช่วยท่านเป็น ส่วนใหญ่” (เลือก เฉพาะที่บุตรเป็นผู้ให้ การดูแล)	“ปัจจุบันใครเป็นผู้ดูแล เอาใจใส่ใกล้ชิดท่านมาก ที่สุด และให้ระบุ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่ มีต่อผู้สูงอายุ” (เลือก เฉพาะที่บุตรเป็นผู้ให้ การดูแล)	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ ท่านได้รับ การดูแลในการดำรงชีวิต ประจำวันจากใคร บ่อยครั้ง/มากที่สุด (เลือกเฉพาะที่บุตรเป็นผู้ให้ การดูแล)	“ปัจจุบันท่านมีผู้ดูแลใน การทากิจวัตรประจำวัน หรือไม่ ถ้ามี ใครเป็นหลัก ในการดูแลปรนนิบัติในการ ทากิจวัตรประจำวันมาก ที่สุด” (เลือกเฉพาะที่บุตร เป็นผู้ให้การดูแล)	“ปัจจุบันใครเป็นหลักใน การดูแลปรนนิบัติในการ ทากิจวัตรประจำวันมาก ที่สุด” (เลือกเฉพาะที่บุตร เป็นผู้ให้การดูแล)

ตารางที่ ก (ต่อ)

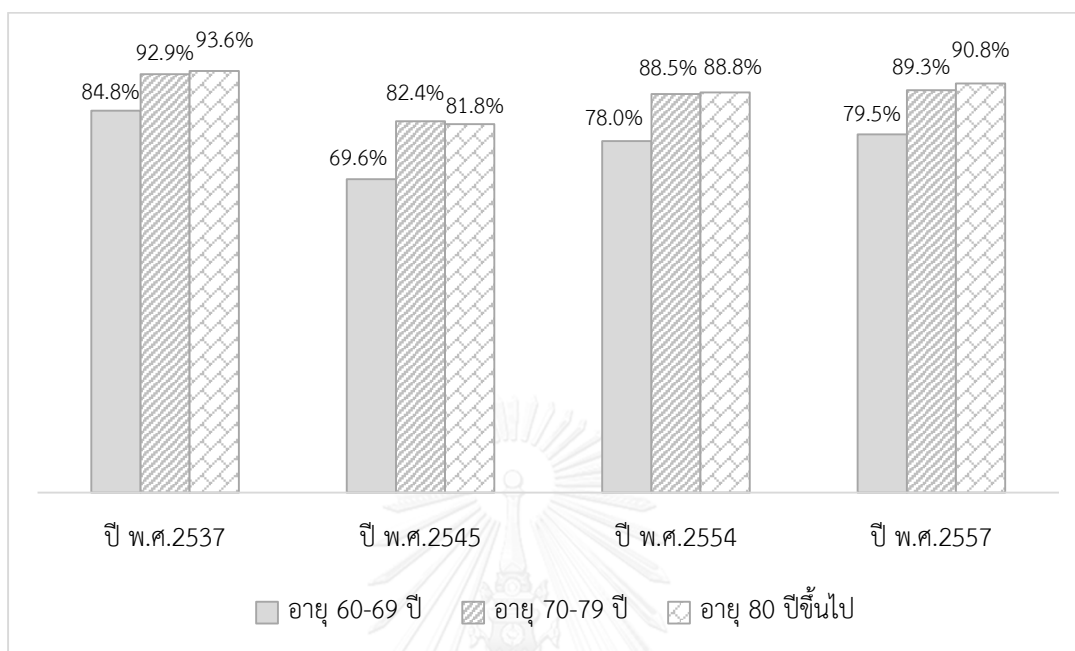
ปี พ.ศ.					
	2529	2537	2545	2554	2557
การให้การถือหุ้น					
แต่ละประเภท					
การให้การถือหุ้น ด้านเศรษฐกิจ	ไม่มีข้อคำถามเกี่ยวกับ การให้การถือหุ้น แก่บุตร	ไม่มีข้อคำถามเกี่ยวกับ การให้การถือหุ้น แก่บุตร	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ ท่านต้องให้ ความแก่หุ้นส่วนด้านการเงิน ให้ใครบ่อยครั้ง/มาก ที่สุด” หมายเหตุ - ผู้วิจัยเลือกเฉพาะที่บุตร เป็นผู้ให้การถือหุ้น - ลักษณะของคำถามเป็น การถามถึงการถือหุ้นที่ บ่อยครั้งที่สุด อาจเป็นผล ให้ค่าที่ได้ต่ำกว่าเมื่อ เปรียบเทียบกับปีอื่น	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ท่านให้เงินกับ บุตรที่อยู่ในครัวเรือน/นอก ครัวเรือนหรือไม่ ถ้าให้ ให้ เป็นจำนวนเท่าใดต่อปี”	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อน วันสัมภาษณ์ท่านให้เงินกับ บุตรที่อยู่ในครัวเรือน/นอก ครัวเรือนหรือไม่ ถ้าให้ ให้ เป็นจำนวนเท่าใดต่อปี”

ตารางที่ ก (ต่อ)

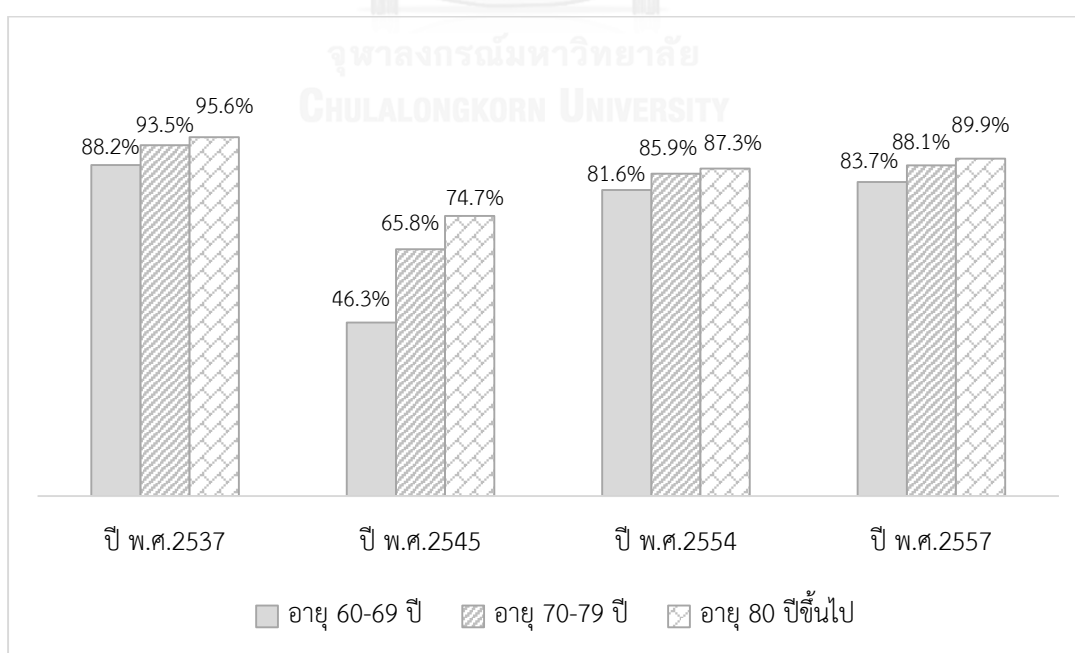
ปี พ.ศ.					
การให้การเกื้อหนุนแต่ละประเภท	2529	2537	2545	2554	2557
การช่วยทำงานบ้าน	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสิ้นภาษี ท่านมีส่วนร่วมทำกิจกรรมขอบัตรวีรเอนต่อไปหรือไม่ - ชื่ออาหาร/ชื่อกับข้าว - ทำอาหาร - ซักรีดเสื้อผ้า - ปิดกวาด/เช็ดถูบ้าน - ฝากบ้าน/ฝากร้าน”	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร
การช่วยเหลือทางการแพทย์	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร	“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสิ้นภาษี ท่านมีส่วนร่วมทำกิจกรรมขอบัตรวีรเอนต่อไปหรือไม่ - ดูแลหลาน (บุตรของบุตร) ที่อายุต่ำกว่า 10 ปี”	ไม่มีข้อความเกี่ยวกับการให้การเกื้อหนุนแก่บุตร

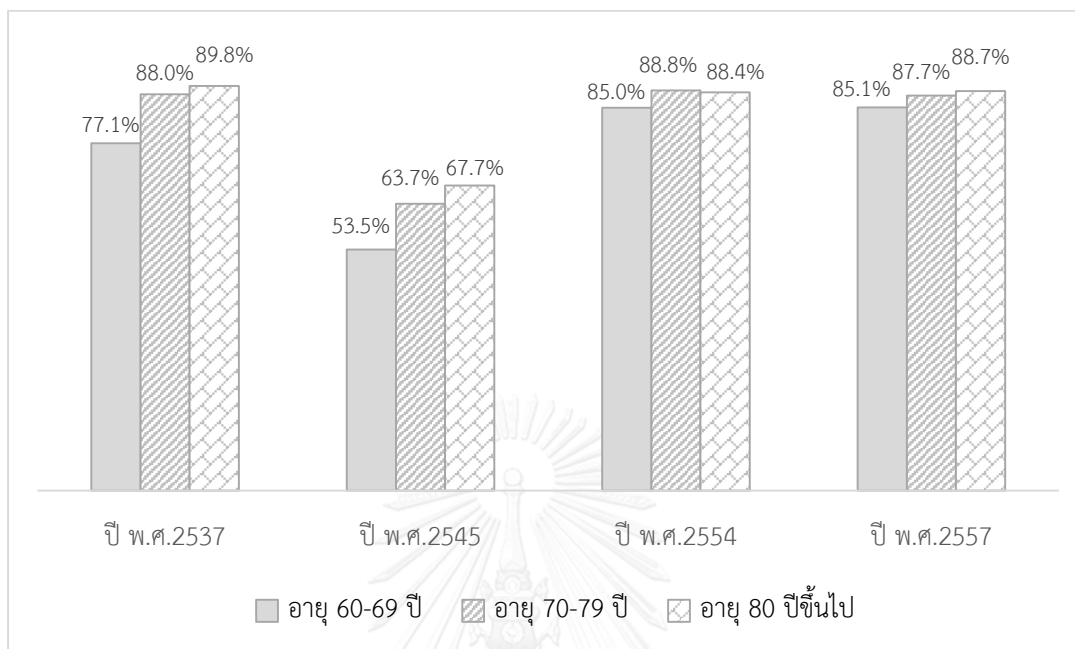
แผนภูมิที่ ข-1 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ
จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ

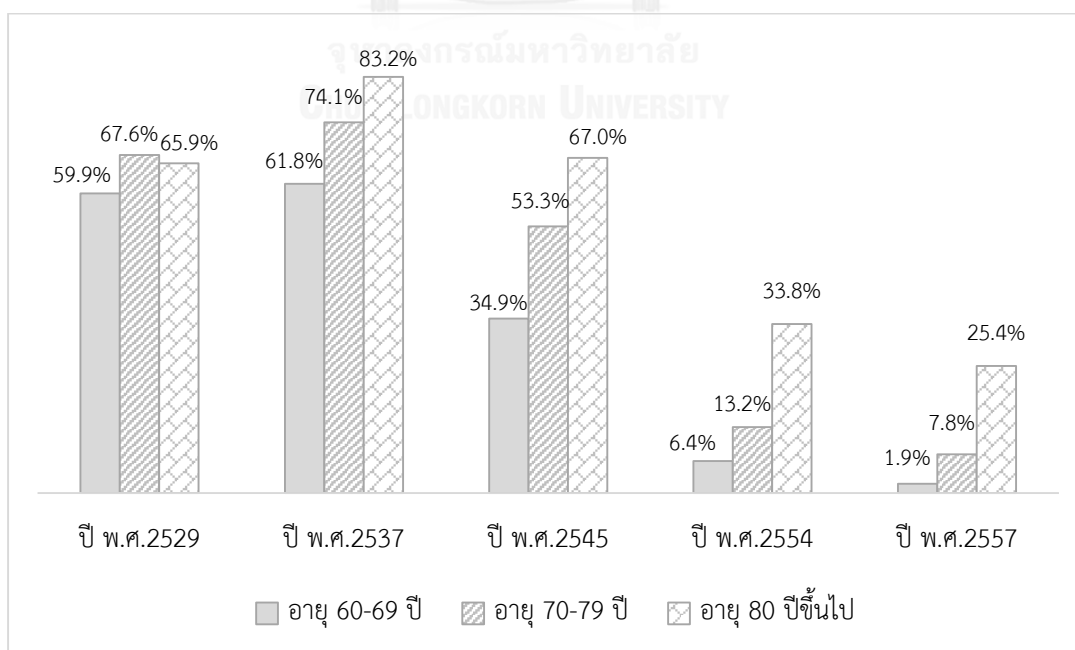
แผนภูมิที่ ข-2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (อาหาร)
จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ

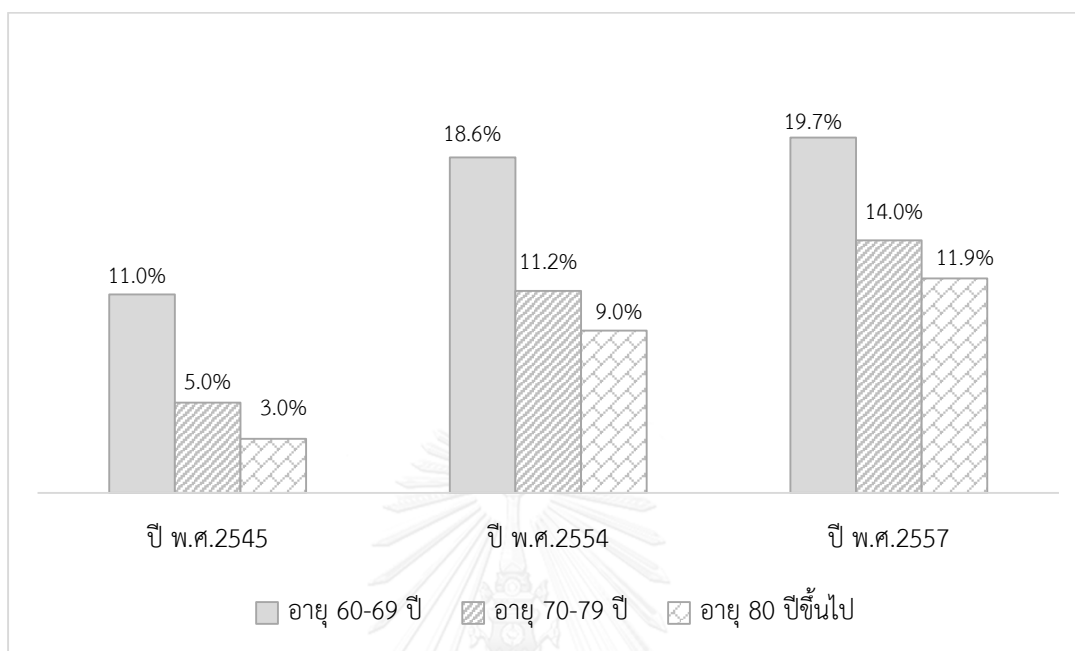
แผนภูมิที่ ข-3 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านสิ่งของ (เสื้อผ้า หรือของใช้) จากบุตร ปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2557 จำแนกตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ

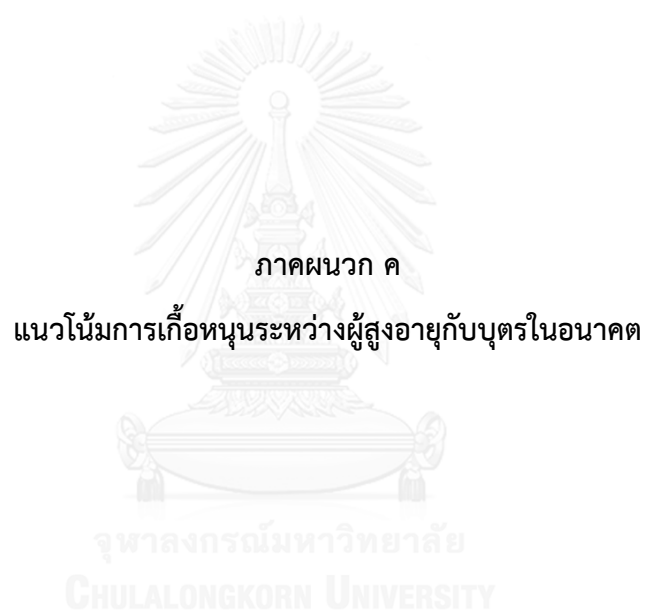

แผนภูมิที่ ข-4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล จากบุตร ปี พ.ศ.2529-พ.ศ.2557 จำแนกตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ

แผนภูมิที่ ข-5 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ได้รับการเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจแก่บุตร
ปี พ.ศ.2545-พ.ศ.2557 จำแนกตามกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ

แนวโน้มการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในอนาคต

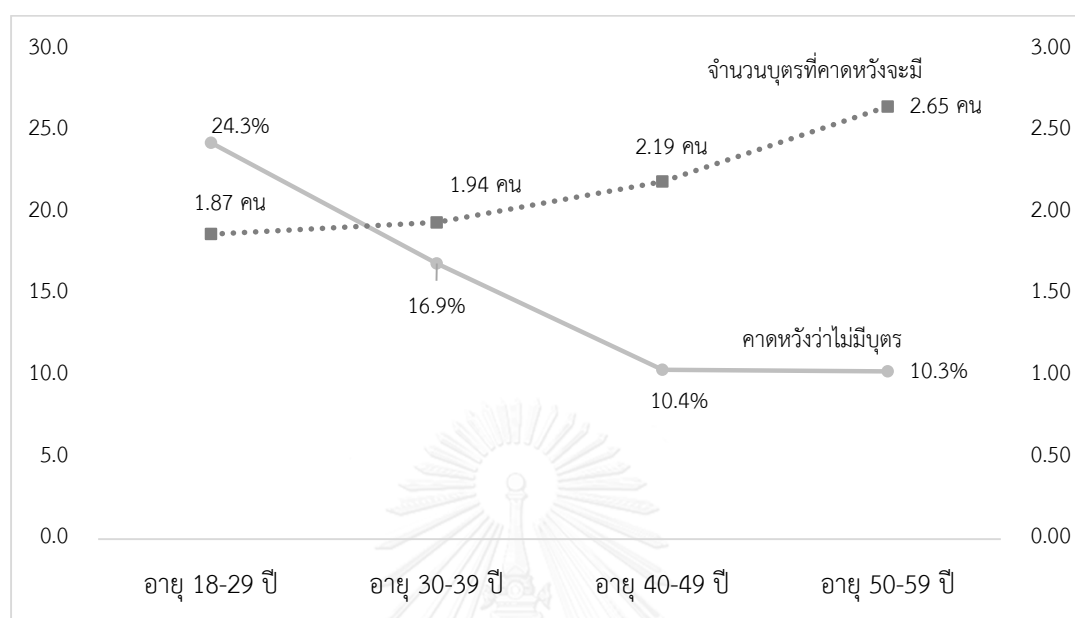
นอกจากการแสดงผลแนวโน้มของการแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 3 แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเนื้อหาในการศึกษาเล่มนี้จะมีความสมบูรณ์มากขึ้นหากมีข้อมูลที่สามารถสะท้อนให้เห็นแนวโน้มในประเด็นดังกล่าวจากกลุ่มคนที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต ผู้วิจัยจึงเพิ่มการวิเคราะห์ประเด็นนี้จากคนวัยหนุ่มสาวเพิ่มเติม โดยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นความร่วมมือของ 3 หน่วยงาน คือสำนักงานสถิติแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มอายุระหว่าง 18-59 ปี เกี่ยวกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุ การตระหนักเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ รวมทั้งความคิดเห็นเกี่ยวกับการเตรียมการด้านสวัสดิการ การบริการ และการสร้างหลักประกันต่างๆ เพื่อรองรับการเป็นประชากรสูงอายุ

การวิเคราะห์ส่วนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของความคิดเห็นของคนที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตต่อการมีบุตร ความคิดเห็นและความคาดหวังในการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

ความต้องการการมีบุตร

ความต้องการการมีบุตรนี้สามารถสะท้อนถึงความต้องการผู้ที่จะมาเกื้อหนุนเมื่ออยู่ในวัยสูงอายุในอนาคตได้ โดยผู้วิจัยวัดจากข้อคำถาม “ท่านคาดหวังว่าจะสมรสและหรือมีบุตรทั้งหมดกี่คน (บุตรที่ผู้ตอบให้กำเนิด)” จากแผนภูมิที่ ค-1 แสดงให้เห็นว่า ยิ่งคนอายุน้อยมีความต้องการมีบุตรจำนวนที่ลดลง (จาก 2.65 คน เหลือ 1.87 คน) แต่ในขณะที่สัดส่วนของผู้ที่ไม่ต้องการมีบุตรนั้นเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 10.3 ของผู้ที่อายุ 50-59 ปี เพิ่มเป็นร้อยละ 24.3 ของผู้ที่อายุ 18-29 ปีที่ไม่ต้องการมีบุตร ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ผู้สูงอายุในรุ่นต่างๆ มีบุตรน้อยลงเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่าแนวโน้มการมีบุตรน้อยลงอย่างต่อเนื่องยังคงปรากฏอยู่ในอนาคตข้างหน้า

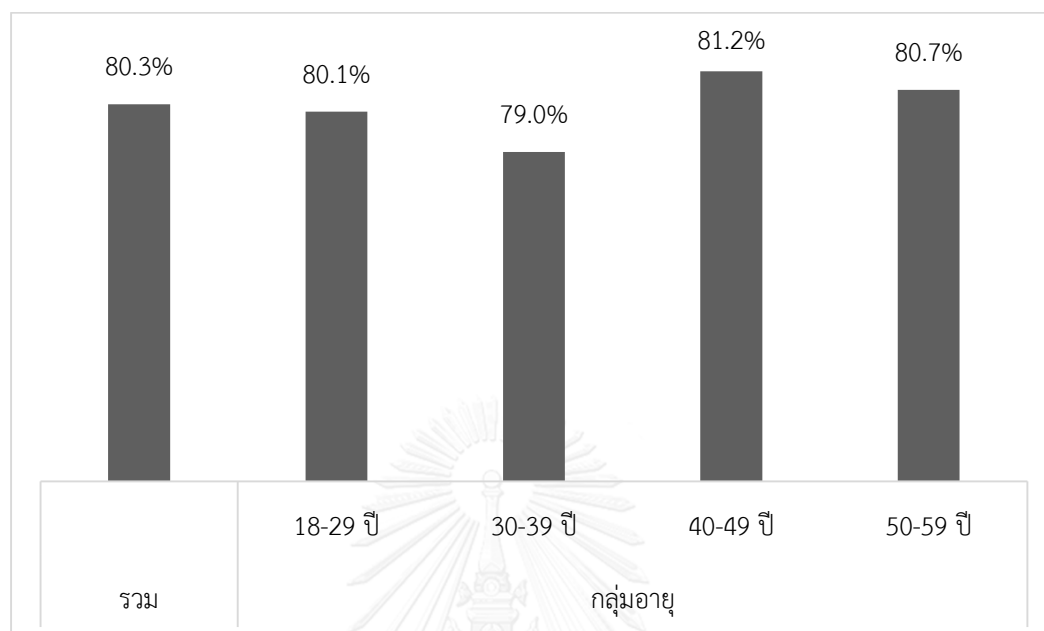
แผนภูมิที่ ค-1 จำนวนบุตรเฉลี่ยที่คาดหวังจะมี และร้อยละของผู้ที่ไม่ต้องการมีบุตรของประชากร อายุ 18-59 ปี ปี พ.ศ.2554

ความคิดเห็นและความคาดหวังในการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร

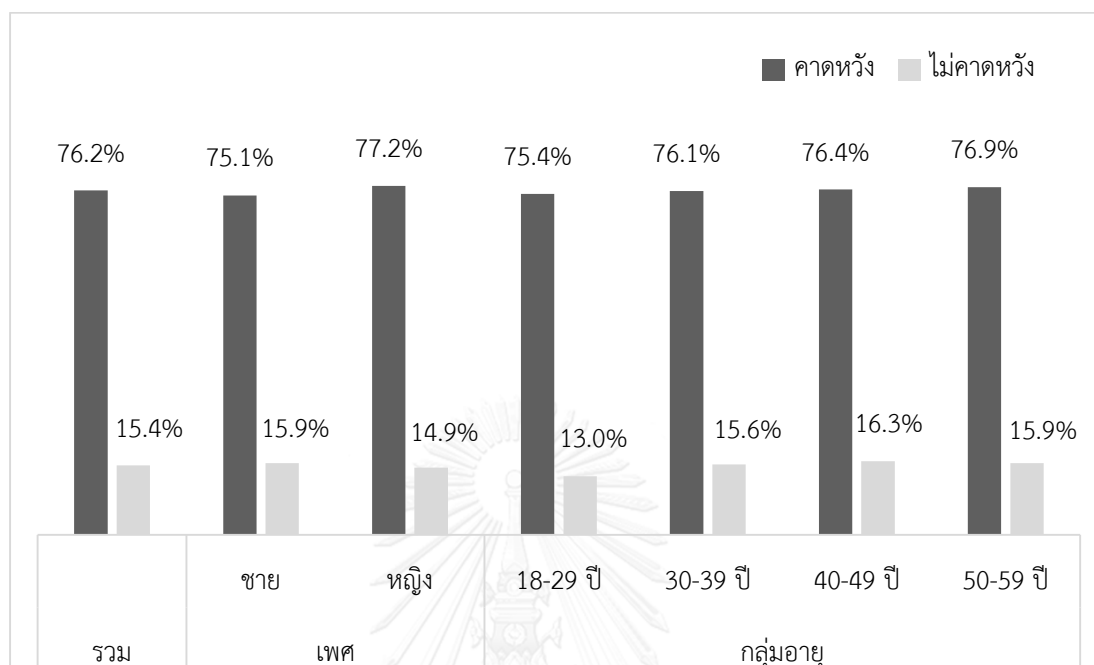
การได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรนั้นสามารถวัดได้หลากหลายมิติ ลักษณะการอยู่อาศัยกับบุตรนั้นก็เป็อีกมิติหนึ่งที่เป็นผลทำให้มีการเกื้อหนุนที่แตกต่างกัน หากมีบุตรอาศัยอยู่ด้วยกันหรืออยู่ใกล้กันก็น่าจะมีแนวโน้มที่จะได้รับการเกื้อหนุนโดยเฉพาะด้านการดูแลได้สะดวกมากกว่าอยู่ไกลกันกับบุตร จากข้อคำถามที่ถามถึงความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่ว่า “ท่านคิดว่าผู้สูงอายุควรอยู่ในบ้านเดียวกันกับบุตรหลาน หรืออยู่บ้านติดกัน/ใกล้กันกับบุตรหลาน หรือแยกไปอยู่ที่อื่น” จากแผนภูมิที่ ค-2 ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เห็นควรให้ผู้สูงอายุยังอยู่บ้านเดียวกับบุตรหลาน (ร้อยละ 80) และไม่ค่อยมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มอายุ แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะวัยไหนก็ตามก็ยังเห็นว่าการที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่บ้านเดียวกับบุตรหลานของตนเองก็ยังเป็นลักษณะที่สำคัญที่ควรคงไว้ในสังคมไทย

แผนภูมิที่ ค-2 ร้อยละของประชากรอายุ 18-59 ปี ที่มีความคิดเห็นว่าผู้สูงอายุควรอยู่บ้านเดียวกัน กับบุตรหลาน ปี พ.ศ.2554 จำแนกตามกลุ่มอายุ

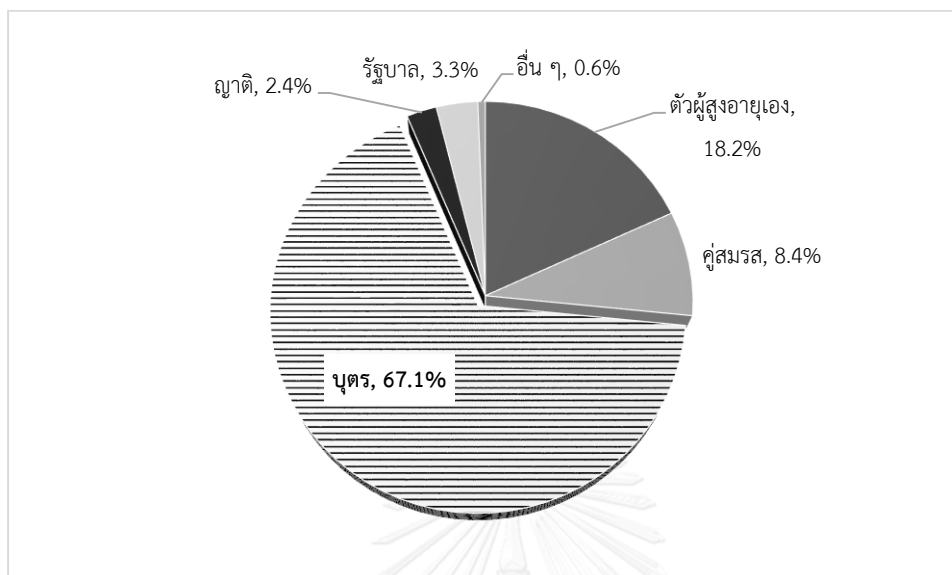
ในประเด็นเรื่องความคิดเห็นต่อการได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรนั้น (จากข้อคำถาม “ท่านคิดว่า คนทั่วไปส่วนใหญ่คาดหวังที่จะพึ่งพาบุตรเมื่อยามสูงอายุหรือไม่”) จากแผนภูมิที่ ค-3 ให้ผลชัดเจนว่าคนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 76.2) ยังมีความคาดหวังที่จะพึ่งพาบุตรยามสูงอายุ และเพศหญิงจะมีความคาดหวังสูงกว่าเพศชาย ในขณะที่กลุ่มอายุแต่ละกลุ่มก็มีความคาดหวังที่สูงไม่แตกต่างกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ายิ่งอายุน้อยลงความคาดหวังพึ่งพาบุตรก็จะลดลงตามไปด้วย ความคาดหวังพึ่งพาบุตรยามสูงอายุดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความกตัญญู (Filial Piety) ที่ถือเป็นแนวคิดที่ฝังรากลึกในสังคมไทยที่ให้ผู้ที่เป็นบุตรมีหน้าที่ต้องตอบแทนคุณบิดามารดาในภายหลัง ซึ่งสะท้อนว่าคนรุ่นหลังยังให้ความสำคัญต่อแนวความคิดนี้และยังยึดถือเป็นบรรทัดฐานที่มีการยึดถือปฏิบัติกันอยู่ต่อไปในอนาคต

แผนภูมิที่ ค-3 ร้อยละของประชากรอายุ 18-59 ปี ที่มีความเห็นต่อความคาดหวังที่จะพึ่งพาบุตร
เมื่อยามสูงอายุ ปี พ.ศ.2554 จำแนกตามเพศ และกลุ่มอายุ

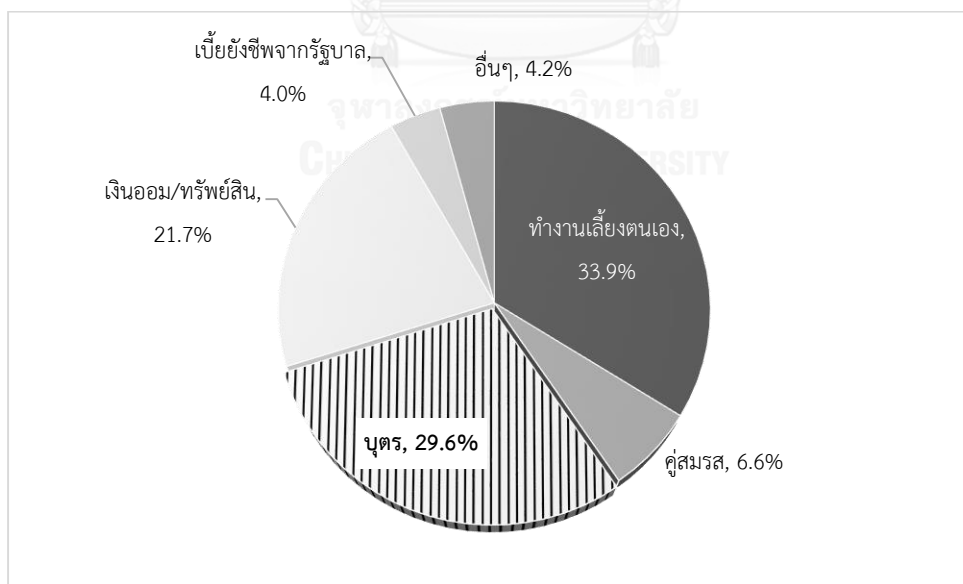

เมื่อพิจารณาความคาดหวังต่อการได้รับการเกื้อหนุนด้านการดูแล หรือผู้ที่จะมาดูแลใน การทำกิจวัตรประจำวันในบั้นปลายชีวิตของตนเองในอนาคต (จากข้อคำถาม “ในความคิดเห็นของ ท่าน การดูแลผู้สูงอายุควรเป็นหน้าที่หลักของใครมากที่สุด”) จากแผนภูมิที่ ค-4 พบว่า บุตรยังคงถูก คาดหวังให้มีหน้าที่หลักในการดูแลผู้สูงอายุ (ร้อยละ 67.1) ซึ่งมีสัดส่วนสูงกว่าบุคคลอื่นรวมถึงการที่ ผู้สูงอายุต้องดูแลตนเองอย่างชัดเจน แม้ว่าในคนหนุ่มสาวที่อายุยิ่งน้อยจะมีความต้องการมีบุตรที่ น้อยลง แต่กลุ่มคนเหล่านี้ก็ยังคงคาดหวังที่จะให้บุตรเป็นผู้ดูแลในบั้นปลายของชีวิตเช่นเดิม และใน เรื่องความคาดหวังการได้รับเกื้อหนุนด้านเศรษฐกิจ (แผนภูมิที่ ค-5) ผลที่ได้ก็ยิ่งชัดเจนว่า ประมาณ ร้อยละ 30 ยังคงคาดหวังให้บุตรเป็นแหล่งสำคัญของรายได้ในการเลี้ยงตนเองเมื่อยามสูงอายุ (จากข้อ คำถาม “ท่านคาดหวังว่าแหล่งเงินจากที่ใดจะเป็นแหล่งสำคัญที่สุดของการเลี้ยงตนเองยามสูงอายุ) เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะพิจารณาประเภทของการเกื้อหนุนด้านใดก็ตาม ผู้ที่เป็นผู้สูงอายุในอนาคตก็ยังคง คาดหวังว่าจะให้บุตรเป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่ตนเอง

แผนภูมิที่ ค-4 การกระจายร้อยละของความคิดเห็นต่อผู้ที่เป็นหน้าที่หลักในการดูแลผู้สูงอายุของประชากรอายุ 18-59 ปี ปี พ.ศ.2554

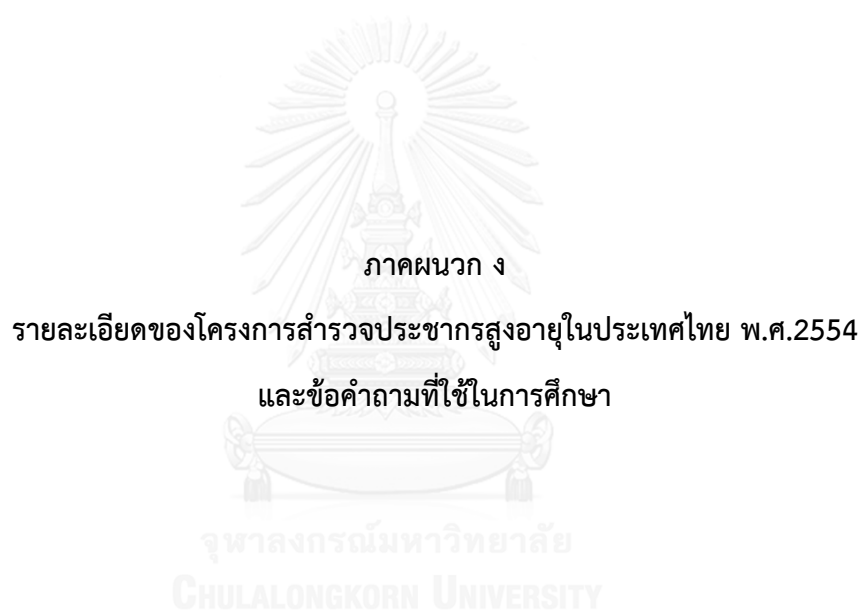

แผนภูมิที่ ค-5 การกระจายร้อยละของความคิดเห็นต่อผู้ที่เป็นแหล่งเงินที่สำคัญที่สุดของการเลี้ยงดูตนเองของประชากรอายุ 18-59 ปี ปี พ.ศ.2554

จากการวิเคราะห์แนวโน้มการเกื้อหนุนจากบุตรในอนาคตจากมุมมองของผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต สะท้อนให้เห็นว่า บุตรยังถูกคาดหวังให้เป็นผู้ให้การเกื้อหนุนแก่บิดามารดาสูงอายุอยู่ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับมุมมองของผู้สูงอายุในปัจจุบันที่ยังได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรทั้งในด้านเศรษฐกิจ สิ่งของ และการดูแลเป็นสำคัญ และเมื่อพิจารณามุมมองของคน 2 รุ่นร่วมกัน ก็เป็นสิ่งที่สนับสนุนได้ว่าการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรนั้น ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวไทยทั้งในปัจจุบันและต่อไปถึงอนาคตอีกด้วย

ภาคผนวก ง

รายละเอียดของโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554

และข้อคำถามที่ใช้ในการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายละเอียดของโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554

วัตถุประสงค์

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจสังคม ภาวะสุขภาพ ความมั่นคงในการดำเนินชีวิต การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การเกื้อหนุนของครอบครัว การมีส่วนร่วมในครอบครัวและชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ และการรับรู้ถึงสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุที่รัฐได้จัดให้ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจำเป็นต้องมีข้อมูลประชากรสูงอายุที่เป็นปัจจุบัน และครบทุกมิติเพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมสังคมไทยที่จะรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากภาวะประชากรสูงอายุได้

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยมีการดำเนินการมาแล้วทั้งสิ้น 5 ครั้ง เริ่มสำรวจครั้งแรกในปี พ.ศ.2537 โดยวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2545 ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ.2550 ครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ.2554 และสำรวจครั้งล่าสุด (ครั้งที่ 5) ในปี พ.ศ. 2557 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งในแต่ละครั้งของการสำรวจได้สำรวจประชากรตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป

วิธีการเลือกตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 มีขั้นตอนในการเลือกตัวอย่างที่ครอบคลุมทั่วทุกภาคของประเทศ การเลือกตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบ 2 ชั้น (Stratified Two - Stage Sampling) โดยมีจังหวัดเป็นสตราตัมซึ่งมีทั้งสิ้น 76 สตราตัม ในแต่ละสตราตัมได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อยตามลักษณะการปกครองของกรมการปกครอง คือ ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลโดยมีชุมชุมอาคาร (สำหรับในเขตเทศบาล) และหมู่บ้าน (สำหรับนอกเขตเทศบาล) เป็นหน่วยตัวอย่างชั้นที่หนึ่ง รวมทั้งสิ้น 5,796 ชุมชุมอาคาร/หมู่บ้าน ครึ่งเรือนส่วนบุคคลเป็นหน่วยตัวอย่างชั้นที่สอง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 79,560 ครัวเรือน

ขอบข่ายของการสำรวจ

ประชากรที่อยู่ในคัมรวมของการสำรวจครั้งนี้ ได้แก่ บุคคลผู้อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่าง ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลทั่วประเทศ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีส่งพนักงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติออกไปทำการสัมภาษณ์สมาชิกของครัวเรือนตัวอย่าง พร้อมกันทุกจังหวัดทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ 1-12 ของเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2554

ข้อคำถามที่ใช้จากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554

ปก

ข้อ 4 เขตเทศบาล.....AREA

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน

ข้อ A4 เพศ

1.....ชาย

2.....หญิง

ข้อ A5 อายุ (บันทึกอายุเต็มปี ถ้าต่ำกว่า 1 ปี บันทึก “0” ชิดขวา)

ข้อ A8 การศึกษา

“...(ชื่อ)...จบการศึกษาสูงสุดชั้นใด” บันทึกชั้น ปี และประกาศนียบัตร หรือ
ปริญญาที่สำเร็จมาโดยละเอียด ถ้าไม่เคยเรียน บันทึก “ไม่เคยเรียน”

ข้อ A10 สถานภาพสมรส

1.....โสด

2.....คู่สมรสอยู่ในครัวเรือน

3.....คู่สมรสไม่อยู่ในครัวเรือน

4.....หม้าย

5.....หย่า

6.....แยกกันอยู่

ข้อ A11 การทำงานในรอบปีที่ผ่านมา

“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์...(ชื่อ)...ทำงานอะไร” ถ้าทำงาน บันทึก
อาชีพหรือตำแหน่งหน้าที่การงานที่มีชั่วโมงการทำงานสูงสุด ถ้าไม่ทำงาน บันทึก
“ไม่ทำ”

ตอนที่ 2 การมีบุตร

ข้อ OP1-OP3 บุตรของตนเองที่ยังมีชีวิตอยู่

“...(ชื่อ)...มีบุตรของตนเองที่ยังมีชีวิตอยู่กี่คน” (รวม ชาย หญิง)

ข้อ OP4-OP6 บุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม ที่ยังมีชีวิตอยู่

“...(ชื่อ)...มีบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม ที่ยังมีชีวิตอยู่กี่คน” (รวม ชาย หญิง)

- ข้อ OP7 บุตรในครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม)
“...(ชื่อ)...มีบุตรที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับ...(ชื่อ)...กี่คน”
- ข้อ OP9 บุตรนอกครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม)
“...(ชื่อ)...มีบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนทั้งหมดกี่คน” (รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม บุตร
ที่อยู่ต่างประเทศ)
- ข้อ OP12 ที่ตั้งของบ้านของบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรอยู่นอกครัวเรือน)
“บุตรที่อยู่นอกครัวเรือน คนที่อยู่ใกล้กับ...(ชื่อ)...มากที่สุดอยู่ที่ใด”
1.....อยู่บ้านติดกัน/ใกล้กัน
2.....อยู่ในหมู่บ้าน/ในเขตเทศบาลเดียวกัน
3.....อยู่ในจังหวัดเดียวกัน
4.....อยู่คนละจังหวัด
5.....อยู่ต่างประเทศ

ตอนที่ 3 การทำงาน รายได้ และการออม

- ข้อ OP28 การได้รับจากบำเหน็จ/บำนาญ
“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนการสัมภาษณ์...(ชื่อ)...มีรายได้หรือทรัพย์สินในการเลี้ยง
ชีพตนเอง/ครอบครัวจากบำเหน็จ/บำนาญหรือไม่”
1.....มี 2.....ไม่มี
- ข้อ OP40 รายได้
“...(ชื่อ)...มีรายได้จากทุกแหล่งในการเลี้ยงชีพตนเอง/ครอบครัวโดยเฉลี่ยปีละเท่าใด
(รวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน)”
1.....ไม่มีรายได้ 2.....ต่ำกว่า 10,000 บาท
3.....10,000-19,999 บาท 4.....20,000-29,999 บาท
5.....30,000-39,999 บาท 6.....40,000-49,999 บาท
7.....50,000-59,999 บาท 8.....60,000-69,999 บาท
9.....70,000-79,999 บาท 10.....80,000-99,999 บาท
11.....100,000-299,999 บาท 12.....300,000-499,999 บาท

13.....500,000 บาทขึ้นไป

ตอนที่ 5 การเก็หนุน (ช่วยเหลือ) และการเยี่ยมเยียน

ข้อ OP70 การได้รับเงินจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม)

“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์...(ชื่อ)...ได้รับเงินจากบุตรที่อยู่ในครัวเรือนหรือไม่” ถ้าได้รับ “ได้รับเป็นจำนวนเท่าใดต่อปี”

1.....ไม่ได้รับ	2.....ต่ำกว่า 1,000 บาท
3.....1,000-4,999 บาท	4.....5,000-9,999 บาท
5.....10,000-29,999 บาท	6.....30,000-49,999 บาท
7.....50,000 บาทขึ้นไป	

ข้อ OP71 การได้รับเงินจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมบุตรเลี้ยง บุตรบุญธรรม)

“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์...(ชื่อ)...ได้รับเงินจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนหรือไม่” ถ้าได้รับ “ได้รับเป็นจำนวนเท่าใดต่อปี”

1.....ไม่ได้รับ	2.....ต่ำกว่า 1,000 บาท
3.....1,000-4,999 บาท	4.....5,000-9,999 บาท
5.....10,000-29,999 บาท	6.....30,000-49,999 บาท
7.....50,000 บาทขึ้นไป	

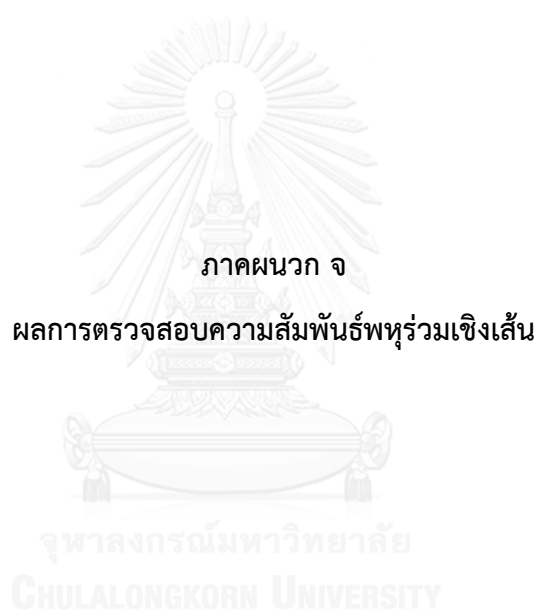
ข้อ OP72 การให้เงินแก่บุตรที่อยู่ในครัวเรือน (ถามเฉพาะผู้ที่มีบุตรอยู่ในครัวเรือน)

“ในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์...(ชื่อ)...ให้เงินกับบุตรที่อยู่ในครัวเรือนหรือไม่” ถ้าให้ “ให้เป็นจำนวนเท่าใดต่อปี”

1.....ไม่ให้	2.....ต่ำกว่า 1,000 บาท
3.....1,000-4,999 บาท	4.....5,000-9,999 บาท
5.....10,000-29,999 บาท	6.....30,000-49,999 บาท
7.....50,000 บาทขึ้นไป	

- ข้อ OP125 ระดับความสุข (ถามเฉพาะผู้ที่ตอบด้วยตนเอง)
“ผู้สัมภาษณ์ขอให้...(ชื่อ)...ประเมินว่า ในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา ตนเองมีความสุขในระดับใด” จากคะแนนระดับความสุข 0-10 โดย 0 หมายถึง ไม่มีความสุขเลย 10 หมายถึง มีความสุขมากที่สุด (ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบระดับของความสุขเป็นคะแนน)
-

ภาคผนวก จ

ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์หุ้นส่วนเชิงเส้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. เพศ	1.000										
2. อายุ	0.065***	1.000									
3. สถานภาพสมรส	0.301***	0.224***	1.000								
4. การทำงาน	-0.214***	-0.432***	-0.223***	1.000							
5. รายได้	-0.127***	-0.224***	-0.110***	0.258***	1.000						
6. บำเหน็จ/บำนาญ	-0.094***	-0.011*	-0.038***	-0.134***	0.149***	1.000					
7. ระดับการศึกษา	-0.146***	-0.225***	-0.139***	0.130***	0.141***	0.080***	1.000				
8. เขตที่อยู่อาศัย	0.016**	0.021***	0.055***	-0.133***	0.145***	0.171***	0.047***	1.000			
9. จำนวนบุตรมีชีวิต	0.081***	0.320***	0.062***	-0.152***	-0.107***	-0.115***	-0.141***	-0.125***	1.000		
10. การอยู่กับบุตร	-0.071***	-0.132***	-0.083***	0.133***	0.037***	0.040***	0.048***	-0.042***	-0.181***	1.000	
11. ข้อจำกัดการที่กิจวัตรประจำวัน	0.102***	0.373***	0.134***	-0.280***	-0.146***	0.001	-0.145***	0.045***	0.113***	-0.107***	1.000

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 *** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชลธิชา อัครนิรันดร์ เกิดวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2528 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2549 จากนั้นได้เข้าทำงานที่วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในตำแหน่งผู้ช่วยนักวิจัยประจำโครงการ และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2552 หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2554 ซึ่งระหว่างศึกษาได้ทำงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยประจำโครงการของวิทยาลัยประชากรศาสตร์หลายโครงการ เช่น โครงการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2550-2554) โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและเยาวชนไทย พ.ศ.2558: ตามกรอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และโครงการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2557-2560) เป็นต้น